V
103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP XIV

TIMSACH.COM.VN

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ X

(1834)

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC

https://tieulun.hopto.org

9(V)1
đ 103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XIV

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ X

Minh-mệnh năm thứ 15

(1834)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

VH*1503
PHÂN VIỆN TRƯỜNG ĐẠI HỌC KINH TẾ T.P
THƯ VIỆN
3339/83

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
HÀ-NỘI — 1965

00244?
https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, năm Minh-mệnh thứ 15 [1834] (Thanh Đạo quang năm thứ 14), mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1. Dụ rằng: phàm quan Kinh, lệ được ban yến, mà có tang không dự, thì đều gia ơn ban thưởng chiếu theo phẩm. Lại cho rằng đề tang cũng có tang nhẹ tang nặng, mà trong hạn lại nhất khái không dự lễ triều hạ thì thực chưa có phân biệt. Chuẩn y lời bàn của bộ Lễ: từ nay phàm quan viên trong Kinh và ngoài các tỉnh có tang 3 năm vẫn theo lệ trước, trong 27 tháng, đều miễn lễ triều hạ; nếu gặp tang 1 năm, thì tứ phẩm trở lên, cho miễn triều hạ 3 tháng; ngũ phẩm trở xuống miễn 1 tháng; đều bắt đầu kể từ ngày được tin cáo phó. Việc này được ghi làm lệ lâu dài.

Chuẩn cho các quan tỏ nhỏ trong Kinh và ngoài các tỉnh: từ năm Minh-mệnh thứ 14 [1833] trở về trước, nhân vì việc công phải phạt đều do bộ làm danh sách, đợi chỉ, rộng tha.

Thưởng tiền và gạo 6 tháng cho 99 trạm từ Thừa-thiên vào Nam đến Gia-định và từ Thừa-thiên ra Bắc đến Hà-nội (Thừa-thiên 6 trạm, Quảng-nam 7 trạm, Quảng-ngãi 5 trạm, Bình-định 6 trạm, Phú-yên 5 trạm,

https://tieulun.hopto.org

Khánh-hòa 11 trạm, Bình-thuận 16 trạm, Biên-hòa 5 trạm, Gia-định 3 trạm, Quảng-trị 4 trạm, Quảng-bình 6 trạm, Hà-tĩnh 6 trạm, Nghệ-an 5 trạm, Thanh-hoa 5 trạm, Ninh-bình 2 trạm, Hà-nội 6 trạm. Duy có trạm Ninh-đa mỗi tháng tiền 40 quan, gạo 25 phương, còn các trạm mỗi tháng đều tiền 30 quan, gạo 20 phương). Còn những trạm ít việc, năm ngoái cũng có những việc khẩn cấp phải truyền đệ nên cũng gia ân thưởng cấp có tăng bậc khác nhau (Gia-định, Gia-lộc. 1 trạm, Định-tường 3 trạm, Vĩnh-long 2 trạm, An-giang 4 trạm, Hà-tiên 1 trạm, Bắc-ninh 4 trạm, Thái-nguyên 1 trạm, Lạng-sơn 8 trạm, Cao-bằng 2 trạm, Sơn-tây 10 trạm, cộng 36 trạm, mỗi trạm tiền 50 quan, gạo 30 phương. Nam-định 2 trạm, Hưng-yên 1 trạm, Hải-dương 4 trạm, Hà-nội Hà-xuyên 1 trạm, Bắc-ninh, Bắc-dông 1 trạm, cộng 9 trạm, mỗi trạm tiền 30 quan, gạo 20 phương. Ân thưởng mùa hạ cũng thế).

Bọn tham tán quân thứ An-giang là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đánh tan giặc Xiêm ở sông Cổ-hỗ (tức là thủ sở chiến sai cũ).

Trước kia bọn Giảng từ Thuận-cảng lui đóng ở sông Cổ-hỗ, đặt đồn ở hai bên bờ làm thế ỷ giốc. Sau đó vài ngày, tướng quân Tống Phước Lương lại đến. Giặc Xiêm dẫn hơn 100 binh thuyền từ Thuận-cảng xuống, dàn ngang giữa dòng sông, cầm cự chu sư của ta, lại vây đánh đồn ở bờ bên tả. Quản vệ giữ đồn là Phạm Hữu Tâm cự chiến chém được tên đại đầu mục giặc là Phi-nhã-khổ-Lạc và hơn 20 đầu giặc. Giặc dựng trại đối diện với lũy ta, ngày đêm bắn đại bác. Quân ta có người bị thương và chết. Bọn Giảng cho rằng thế giặc đương dữ tợn hung hăng, bèn phi tư cho quân thứ Gia-định phải thêm binh thuyền đến tiếp ứng. Bấy giờ vừa gặp tham tán Hồ Văn Khuê đến quân thứ. Trần Văn Năng liền

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bàn, ủy [Văn Khuê] đi giúp việc quân. Lại phái phó vệ ủy vệ Hậu thủy Nguyễn Tiến Khoan đem hơn 300 binh dõng và 7 chiếc thuyền, đồng thời cùng tiến. Rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Phạm Hữu Tâm đóng giữ đồn bên tả, thoạt gặp giặc Xiêm đến xâm lấn, liền đốc thúc quân sĩ đánh giết giặc: dẫu là thắng trận nhỏ, nhưng cũng đủ làm mạnh thanh thế quân ta. Vậy thưởng cho 1 đồng kim tiền Phi long nhỏ và 5 đồng ngân tiền lớn. Thưởng cho các biền binh 100 quan tiền. Người chém được tên đại đầu mục giặc được thưởng 30 lạng bạc ,còn mỗi đầu giặc là 3 lạng. Suất đội Trương Văn Huy bị chết trận, ban tiền tuất gấp đôi và thưởng thêm cho 10 lạng bạc. Lại, các tướng biền, binh dõng, nếu đương trường bắt được 1 tên hay chém được 1 đầu trở lên, tức thì thưởng cho cái bài « thưởng công ngân bài ». Nay tạm đánh dẹp trước đây nếu có thực trạng như thế cũng cho truy cấp. Rồi cũng trình bày luôn thể ở trong tập tấu để cho biết rõ công trạng. Những người ở quân thứ Gia-định cũng thế.

« Những binh và thuyền do Kinh phái đi, thủy bộ đều tiến, hiện nay chắc đã đến quân thứ rồi. Các tướng quân và tham tán nên rộng bày mưu chước, cốt đánh cho quân Xiêm thua to, sớm đem cờ đỏ báo tin thắng trận. Một khi biên cương đã được yên ổn thì sẽ cùng được thưởng to ».

Giặc Xiêm chia đảng đóng giữ Ba-cầu-Nam-phủ ở Chân-lạp. Tuần phủ Gia-định là Hà Duy Phiên, mới nghe tin, cho rằng nơi ấy có đường thông đến Quang-hóa và thượng du Trọc-giang thuộc Biên-hòa, liền làm giấy tư cho thự tuần phủ Vũ Quỳnh theo địa hạt canh giữ. Quỳnh lập tức thương lượng ủy cho án sát Phạm Duy Trinh đi đến Thượng-nguyên (chỗ đối ngang với

https://tieulun.hopto.org

Trọc-giang) thuộc thủ sở An-lợi, đốc thúc biền binh phải đến trước đóng giữ ngăn chặn. Đến khi Trinh về tỉnh, Quỳnh lại thân đem binh dõng và voi trận, theo dụ trước, đến quân thứ Gia-định, theo tướng quân và tham tán 3 đạo quân phân phái làm việc quân. Sớ tâu lên, vua bảo bộ Binh rằng: « Cứ như sớ tâu, thì đạo Quang-hóa có thể thông đến thượng du Biên-hòa cũng là nơi xung yếu, mà mấy lần lính Kinh phải đi Gia-định cũng đã có nhiều, vậy nên truyền dụ cho Phạm Duy Trinh liệu xem trong số 2.000 hương dõng hiện mới bắt, lưu lại hơn 1.000 để giữ tấn sở, còn thừa mới cho Vũ Quỳnh đem đi ».

Các tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định tâu nói: « Hơn 40 tên giặc ở trong thành nhân ban đêm, lẻn ra ngoài quách bên tả. Quân ta bắn chết được 2 tên. Gia-tiệp quyền sai-suất đội Vũ Văn Hiến và quyền sai đội trưởng Nguyễn Văn Kết sấn đến chém đầu hai tên bị bắn ấy. Giặc lùi chạy, vượt thành mà vào. Bọn thần hiện đã theo các tấn sở, chia quân tinh nhuệ đóng xen với hương dõng, ngày đêm phòng thủ nghiêm cẩn. Lại ở các đường đi cầu Tây-hoa, đã phái ủy thự tuần phủ Biên-hòa Vũ Quỳnh đem quân và voi hội cùng án sát Gia-định Hoàng Văn Minh và lãnh binh Lê Sách, tìm chỗ xung yếu, đặt 1 đồn lớn để đóng giữ. Còn đạo Quang-hóa thì phái thêm 300 hương dõng Gia-định theo phó quản cơ Lê Văn Hợp tuần tiễu chống đánh giặc Xiêm. Lại nữa, tham tán Trần Văn Trí trước trúng đạn bị thương, nay đã khỏi, hiện đã giữ nguyên chức coi tấn phận bên tả, đốc quân canh giữ.

Vua dụ cho Vũ Văn Hiến và Nguyễn Văn Kết đều được thực thu ngay và thưởng mỗi người 10 lạng bạc về công chém được 2 đầu giặc. Lại cho rằng đối với địa thế và nhân tình ở đạo Quang-hóa, Lê Đại Cương

https://tieulun.hopto.org

vốn am hiểm nhiều, liền ra lệnh cho Cương đem vài trăm hương dõng được việc, hiệp cùng các quan văn võ phái trước, hội bàn công việc quân cơ, rút Hoàng Văn Minh về tỉnh. Bọn Trần Văn Năng bèn khiến Lê Đại Cương coi quản 2 vệ Thần uy và Hùng võ và hơn 1.200 binh dõng các cơ vẫn cai quản trước. Lại phái vệ úy Kinh tượng Tam vệ là Nguyễn Văn Thị coi hơn 60 biền binh và 15 thớt voi trận, chia đường thủy bộ đều tiến, bàn cùng Võ Quỳnh và Lê Sách tùy cơ đánh giữ.

Vua nghe nói trước kia, An-giang có việc, Gia-định điều động thuyền, gián hoặc có thiếu, chẳng khỏi chậm trễ, bèn sai truyền dụ cho tuần phủ Hà Duy Phiên cùng bọn bố ấn Hoàng Văn Dẫn và Hoàng Văn Minh phải gấp rút đốc thúc đóng thuyền và chữa thuyền, cốt cho thảy đều tề chỉnh đầy đủ. Cả đến súng đạn khí giới, lương ăn, không được thiếu thốn một thứ gì; nếu có lầm lỗ, sai sót, tất sẽ trị tội theo quân luật. Lại, hễ gặp có khi nên cấp thuyền mành, khí giới và quân nhu, cần đến đâu thì làm đến đấy, không phải chờ đợi hội bàn và câu nệ văn bằng để đến chậm trễ. Lại truyền dụ cho các tỉnh Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận: nếu thấy quan quân thủy bộ do Kinh sai phái, đi qua thì lập tức đốc thúc hỏa tốc tiến lên.

Sai phó vệ úy vệ Phi kỵ là Bùi Văn Thị đi làm việc quân ở An-giang.

Thự bố chính Quảng-bình Lê Phúc An và án sát Ngô Dưỡng Hạo cho rằng Quảng-trị và Nghệ-an đều có động ở biên giới, Hà-tĩnh cũng có bọn cướp nổi lên, mà tỉnh hạt liền sát với mạn rừng núi, tâu xin bắt biền binh hạ ban tập hợp lại thao diễn để phòng sai phái. Vua y cho. Bọn An lại bàn ủy lãnh binh Võ Văn Thuyên đem 50 quân đến tấn sở Quảng-tuấn dò thám, chợt được tin Yên-sơn bị giặc Man lấn cướp, thổ tri huyện

https://tieulun.hopto.org

là Xương-Na chạy đến sách Dũng-lạn, liền tư đi thúc Vũ Văn Thuyên lấy thêm linh thổ, chọn đất đóng giữ. Việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Vũ Văn Thuyên là lãnh binh quan to, mà phái ủy đem quân đóng đồn phòng thủ, chỉ có 50 người lính, còn thành sự thể gì. Vả, giặc Man thừa cơ xâm lấn, địa hạt Yên-sơn đã có quan quân Nghệ-an đánh dẹp, vậy đóng đồn Dũng-lạn thì 1 người suất đội là đủ rồi, nên rút ngay Vũ Văn Thuyên về, rồi thông tư sang Nghệ-an đốc sức quan quân sớm diệt cho hết lũ giặc Man ấy đi.

Sai cai đội Thủy quân, Nguyễn Văn Kiều, đem biền binh đi thuyền Thanh dương đại hiệu, chở đồ binh khí (súng điểu sang máy Tống và trường thương mỗi thứ 1.000 cây, thuốc súng 10.000 cân, diêm tiêu 500 cân, lưu hoàng 1.000 cân, ống phun lửa 500 cái, đạn các hạng đại tiểu 150.000 viên, đạn chì súng điểu 100.000 viên) vào quản thứ Gia-định.

Thự tuần phủ Thanh-hoa Nguyễn Khả Bằng, tâu xin bắt thêm hơn 400 người huyện Tống-sơn để giữ đồn Trấn-man. Đặc cách cấp cho tiền, gạo lương tháng.

Ngày canh ngọ, có sấm sét. Khâm-thiên giám đem việc xem bói về sét đánh, làm thành tập tấu dâng tâu. Sắc sai từ nay về sau, phải làm tờ phiến tâu kín.

Quan tỉnh Thanh-hoa tâu nói: « Trước đây, thổ tri huyện Sầm-nưa là Bảo Cương chết, nhà vua đã có Chỉ lấy thổ huyện thừa là Đạo Nam lên thay. Nay Đạo Nam theo tục Man, con được kế tập. Xin nhường cho con Bảo Cương là Bảo Cung. Thần đã xét Bảo Cung là người cũng có thể làm được việc ». Vua bèn y cho.

Dân 11 sách man ở Chiên-đàn nguyên, thuộc Quảng-nam đến trường giao dịch, đầu thú và chịu phục, xin bỏ lệnh cấm về việc làm ăn thông thương. Quan tỉnh xét rõ tình thực tâu lên. Dụ sai tuyên dương uy đức

LUẬN SÁCH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

triều đình, khiến họ biết sợ và mến, thực lòng chịu phục mãi mãi.

Dùng thự phó vệ úy, vệ Thắng võ là Nguyễn Đức Nhân, làm phó vệ úy Hữu vệ Tuyên phong doanh Thần sách.

Quách Công Quế, giặc trốn ở Ninh-bình, tụ họp đồ đảng, đốt và cướp nhà dân ở xã Trạch-lâm (thuộc huyện Tống-sơn) Thanh-hoa. Phó vệ úy Hữu vệ Tuyên phong là Lê Phúc Thư giữ đồn Biện-sơn, đem quân đuổi bắt, bị giặc bắn chết. Suất đội Nguyễn Như Lý, người cùng đi chuyến ấy, bèn hiệp cùng biền binh đo phủ phái đi cứu ứng, hết sức chống đánh: chém được 1 đầu và bắt được 1 tên. Giặc bèn theo đường rừng trốn thoát. Tuần phủ Nguyễn Khả Bằng được tin báo, lập tức thân đem quân và voi đến ngay đuổi đánh.

Vua nghe tin, bảo bộ Binh rằng: « Trước đây ở địa phận núi Tam-điệp có toán giặc nổi lên, Nguyễn Khả Bằng đem quân đánh dẹp. Cứ như lời tâu thì giặc đã mất tích. Thế mà nay còn có bọn này thừa cơ gây việc, há chẳng phải vì sơ hở trễ biếng mà đến thế. Vậy Nguyễn Khả Bằng, Nguyễn Đăng Giai và Lê Đức Ngạn đều bị truyền chỉ nghiêm quở. Còn Lê Phúc Thư khinh địch, tiến đánh, đến nỗi thua cơ, đã dành khó chối được lỗi, nhưng nghĩ: Phúc Thư ra trận quên mình, cũng đáng thương, vậy cứ cho chiếu theo phẩm, cấp tiền tuất. Những biền binh chém hoặc bắt được quân giặc, thưởng cho mỗi người 2 lạng bạc.

Nguyễn Khả Bằng, khi đến Biện-sơn, cứ theo tên giặc bị bắt đã báo ra dẫn đến phần rừng làng Kỳ-lão (thuộc huyện Phụng-hóa, Ninh-bình, tiếp giáp địa giới Thanh-hoa) lùng bắt được vài tên giặc cùng với khí giới và giấy tờ của giặc. Còn đều chạy tan. Khả Bằng bèn làm sớ tâu nói: « Quách Công Quế, là người làng

https://tieulun.hopto.org

Ngọc-lâu, thuộc Lạc-thổ, Ninh-bình, năm trước đã đồng lõa với tên phỉ trốn là Quách Tất Công làm giặc, nguỵ xưng là Hiệp chưởng trung quân quận công, cùng với các con là Công Cơ, Công Mật chia đi các huyện Thạch-thành, Quảng-địa, cướp lấy các đồn Hoành-giang và Phố-cát. Từ khi đại quân tiến đánh, chúng lủi vào phần rừng làng Kỳ-lão. Gần đây thỉnh thoảng những vụ cướp bóc xảy ra ở núi Tam-điệp và các huyện Vĩnh-lộc, Quảng-địa, đều do bố con nó làm đầu đảng. Vả, chỗ sào huyệt quần tụ của nó lại là nơi giáp giới Thanh-hoa Ninh-bình: đánh phía đông thì nó chạy sang phía tây, bắt chỗ này thì nó lẩn sang chỗ khác. Nếu hai tỉnh chẳng đem quân hợp bắt, trước hãy quét sạch hang tổ nó ở làng Kỳ-lão, thì nó vẫn lại lọt lưới, chẳng khỏi để hại cho dân. Trẫm đã mấy lần tự bảo, nhưng tuần phủ Lê Nguyên Hi chẳng chịu hội tiễu, để đến nỗi cứ phải luôn luôn đuổi đánh, nó lại có đất Ninh-bình để lủi trốn.

Vua dụ rằng: «Giặc ấy thường đi lại cướp bóc ở địa giới Thanh-hoa Ninh-bình, ta đã xuống dụ cho Ninh-bình đem quân hội tiễu, thế mà Lê Nguyên Hi lại còn chia rẽ giới hạn, có ý đun đẩy. Vậy truyền chỉ ban quở. Bây giờ phải nghiêm đốc quan quân hẹn ngày hội tiễu, cốt sao phải chém hoặc bắt được bố con bè đảng Quách Công Quế, nếu còn chút ý kiến kỳ thị kia khác để nó đi lại tự do, xuất hiện ở hạt nào hoặc ẩn núp ở hạt nào thì chỉ hỏi tội ngay quan hạt ấy.

«Lại treo giải thưởng: hễ ai bắt hoặc chém được đích tên Quách Công Quế, đem giải quan, thì thưởng cho 200 lạng bạc».

Sau đó Lê Nguyên Hi tâu nói: «Trước đây, tiếp được tờ tư của Thanh-hoa đưa đến, nhưng vì linh tỉnh phải phái đi Sơn-âm tuần tiễu, số hiện còn lại có ít, nên thần

https://tieulun.hopto.org

đã sức biên binh đóng giữ đồn An-lại phải đến tại chỗ, lệ thuộc [dưới sự điều khiển của Thanh-hoa] để vây bắt giặc. Nay Thanh-hoa lại tâu bảo rằng không chịu hội tiễu thì không đúng sự thực ».

Vua dụ rằng : « Quách Công Quế nguyên là giặc trốn của hạt ngươi, lại chẳng trước kíp đem quân hội tiễu cho hết mầm ác, đến khi bị người khác tâu trình có Chỉ ban quở, lại còn liến láu bào chữa cho mình. Nếu bảo số quân có ít thì sao chẳng thân đem quân ở các đồn sở tại hiệp sức cùng bắt? Trách nhiệm ấy còn đổ cho ai. Thế mà lại bảo người ta tâu trình không đúng sự thực? Vậy giao bộ Lại bàn xử ». Lê Nguyên Hi cuối cùng bị giáng 1 cấp.

Hà-tĩnh tâu báo: « Cuối mùa đông, trong hạt xảy 5 vụ cướp, đều là bọn cướp nhỏ. Mấy lần đánh bắt đã được hơn 10 tên ». Bấy giờ gặp lúc thị vệ Trần Văn Kiểm đi đò xét về, tâu nói: « Nhiều chỗ có cướp, bè lũ có đến hơn 100 tên, mà quan lại bắt ức sự chủ phải khai báo là ít, hoặc giấu không báo, thậm chí bọn cướp dám thiết lập doanh trại ở trong rừng cũng chẳng tâu lên ».

Vua bảo bộ Hình rằng: « Cứ như tình hình ấy, thì đủ biết quan tỉnh vẫn giấu những việc trộm cướp. Đáng phải giao bộ nghiêm khắc nghị tội, nhưng nghĩ: đã bắt được một số giặc cướp cũng đã tỏ ra hơi biết sợ hãi và cố gắng đấy. Vậy hãy ra ơn cho miễn phân xử. Rồi sức cho phải hết lòng đò bắt để cướp yên, dân vui. Nếu giặc cướp còn rông rỡ thì các ngươi sẽ bị trị tội, không tha ».

Bãi việc trồng đay từ Quảng-bình trở vào Nam. Trước đây có Chỉ sai các địa phương phải chọn đất trồng đay, sau nghe nói có nhiều sự làm khổ cho dân, nên đã cho đình chỉ từ Hà-tĩnh ra Bắc. Đến đây, bãi bỏ hết.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ bộ Hộ rằng : « Trước đã chuẩn y lời bàn của Bộ về việc các địa phương cày ruộng tịch điền và nuôi tằm. Đó là thực muốn bắt chước chính sự các đế vương xưa, chăm sóc cày cấy và tằm tang chẳng những để cung việc tế tự, mà lại để khuyên dân chuyên cần nghề nông, để có thể đủ ăn, chăm việc tằm tơ để có thể đủ mặc. Dân đều được no ấm. Nhà nước chẳng thiếu gì của, há thèm tranh lợi với dân? Vậy, nên truyền dụ cho các quan tỉnh nên thể theo ý này, tuyên bảo nhân dân đều biết : những thóc lúa ở ruộng tịch điền, và tơ sống ở nhà tằm chỉ cốt mầy chắc, tốt đẹp là quý. Không cần so đọ ít hay nhiều. Tuy Bộ đã bàn có châm chước qui định cũng là ước lược thành số để tỏ cái ý khuyến khích nêu gương, chứ không cần đốc trách theo hạn định, đến nỗi có khi vì không đủ, phải mua bù thêm trở thành mỗi hại cho dân ! Vậy đối với những nông phu và người trồng dâu nuôi tằm, cũng nên thuê mướn bằng giá thỏa thuận để họ vui vẻ làm công, chứ không được cưỡng ép quấy nhiễu. Các ngươi đều có trách nhiệm thân dân, đã nghe lời dụ đinh ninh này thì nên thể theo làm khéo, ngõ hầu không phụ cái bản ý lập pháp của triều đình.

Sửa đền thờ thần ở núi Ngọc-trản. Sai bộ Lễ làm thêm các đồ thờ để sung vào việc tế tự.

Bọn tham tán quân thứ An-giang Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân, lại đánh đại bại giặc Xiêm ở sông Cổ-hổ. Lúc ấy, giặc ở thượng lưu sông, thủy bộ cùng chống cự với quân ta, đương đêm thừa lúc nước triều xuống, chúng ở hai bên ven sông đốt lửa đánh bè, ngăn cản chu sư của ta, rồi đem quân sấn đến đồn tả ngạn, xông đánh. Tướng quân Tống Phước Lương bị bệnh, không ra trận được. Bọn Giảng sai quản vệ Phạm Hữu Tâm thúc quân ở trên đồn : hoặc đâm đánh, hoặc bắn súng,

https://tieulun.hopto.org

giết được nhiều giặc. Lại ở trên các thuyền Cự-hải lấy đại bác, mặt trước, bắn vào thuyền giặc, bên cạnh, bắn vào bộ binh của giặc ở bờ bên tả: từ giờ dần đến giờ tị, giặc chết ngổn ngang thây chồng lên nhau. Chúng liền rút lui. Quân ta cũng đóng lại. Trận đánh dữ dội với giặc này. Ban trực Tả vệ rất được việc. Bọn Giảng trước lấy 30 lạng bạc kho và 30 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn thưởng cho Phạm Hữu Tâm và vệ binh để khuyến khích. Rồi làm trạng tâu lên và nói: Tán tương Trương Phúc Đĩnh đã đến quân thứ, Tống Phước Lương liền đem bộ hạ quay về quân thứ Gia-định.

Vua dụ rằng: « Giặc Xiêm bỏ tình giao hiếu, gây mối cừu thù, xâm phạm biên giới ta, lại thừa lúc nước triều xuống, đốt cửa đem quân đánh nhau với ta. Quan quân hăng hái tiến lên, ra sức đánh giết, chém được hơn 60 đầu, lấy được nhiều súng ống và khí giới. Thực đáng khen thưởng lắm. Trong đó những người đắc lực nhất là vệ úy Tả vệ Ban trực Phạm Hữu Tâm, thưởng cho làm chưởng cơ; phó vệ úy Nguyễn Đức Huấn thưởng cho gia hàm vệ úy. Các cai đội là bọn Lê Văn Ngôn 6 người thưởng cho gia hàm phó quản cơ; chánh đội trưởng Vũ Đức Trung thưởng thụ cai đội; cai đội Lê Ngọc Thiêm trước vì can án, phải giáng 2 cấp, đổi đi, nay chuẩn cho khai phục. Các biền binh đi trận ấy thưởng chung cho 1.000 quan tiền. Những người chém được đầu giặc, đều thưởng 3 lạng bạc.

« Vả, nay giặc Xiêm nhiều trận thua to, chắc đã run sợ; mà tinh thần quân ta lại mạnh gấp trăm lần. Thêm vào đó, đại đội binh thuyền do kinh phái đi, lại lục tục kéo đến, thanh thế sẽ càng thêm lên. Các tướng quân và tham tán nên tuân theo chỉ dụ mấy lần trước, chọn chỗ hiểm yếu, vây đánh, ruổi dài, thẳng tiến, lấy lại

https://tieulun.hopto.org

An-giang, Hà-tiên, bình định Nam-vang, sớm đem cờ đỏ báo tin thắng trận, mau tấu công to ».

Thảo nghịch tướng quân Tống Phước Lương từ An-giang về đến quân thứ Gia-định. Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng liền thân đem các hạng biền binh dưới cờ hơn 470 người, chia đi 10 chiếc thuyền ô, thuyền lê tiến đến An-giang để làm việc quân. Sớ tâu lên, vua phê bảo rằng: « Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng đi lần này chính hợp ý ta, hẳn có thể đánh lùi giặc Xiêm, để phù hợp với cái tên « Binh khấu » tốt đẹp. Hãy cố gắng lên ! ». Lại dụ rằng: « Ta vốn biết ngươi dũng cảm, có tài đánh giặc, song cái đạo làm tướng phải nên có mưu. Binh thuyền do Kinh và các tỉnh nhiều lần phái đi, lục tục tiến đến quân thứ kể có hàng vạn thuyền bè, súng ống, khí giới, thuốc đạn và hỏa khí đều dư dụ, lấy đâu có đó. Quân giặc cầm cự với ta đã lâu, vì thế chia rõ chủ khách, phần thắng ta đã nắm được. Ngươi cùng các tham tán nên nghĩ mưu cơ thế nào, ra quân kỳ, liệu thế biến: hoặc nhân chiều gió và nước triều mà tiến đánh hoặc dụng hỏa khi để giành phần thắng, hoặc công phá những sách (kè) bằng gỗ, khiến cho thuyền giặc mất chỗ nương cậy, mà tự tan vỡ, hoặc đánh úp thuyền giặc, khiến cho các sách gỗ không đánh cũng tan, hoặc đem kỳ binh, theo đường tắt Hậu-giang, đi vòng đến sau lưng giặc, đầu đuôi đánh khép lại, khiến quân giặc, thế bị chia, sức bị yếu, tất phải tan chạy, hoặc ngầm đem gỗ, đá lấp kín Thuận-cảng để chặn đường về, thì khi giặc rút chạy, hẳn bị khốn đốn mà chết ở cửa cảng. Rút lại, nên tùy cơ mà làm, sao cho đúng khớp, cốt cho một trận thành công, ta sẽ ưu hậu ban thêm trước thưởng.

Vua bảo thượng thư bộ Binh Trương Đăng Quế, rằng: « Nay quân Xiêm hiện ở An-giang chống cự với

https://tieulun.hopto.org

quan quân tất bỏ đất Hà-tiên, không rồi phòng bị. Nếu ta đem vài nghìn quân thủy thẳng theo đường biển lén đến lấy lại [Hà-tiên], thì giặc tất sẽ mất hết tinh thần, nhân đó ta đánh phá chúng, chẳng khó gì đâu ». Liền xuống dụ cho các tướng quân tham tán ở quân thứ An-giang phái người giả làm thuyền buôn, do đường sông Long-xuyên, Kiên-giang hoặc đường biển Phú-quốc, Kim-dữ, đi dò thám cho biết rõ tình hình. Lại sai tuần phủ Gia-định Hà Duy Phiên chọn lấy suất đội hoặc thị vệ tòng quân, đã quen thuộc đường biển, phái đi Hạ-châu (1) dò hỏi tin tức gần đây của thành Vọng-các (2) và mọi nước Hạ-châu.

Tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Có nhiều lần giặc ở trong thành ra thú đều nói tên nghịch tặc Lê Văn Khôi, đêm hôm 11 tháng trước, đã chết vì bệnh phù-sũng. Bọn giặc đều suy tôn con nó là Lê Văn Cù làm nguyên súy, mới lên 8 tuổi. Nguyễn Văn Chấm tự xưng là nguỵ điều khiển. Bọn thần đã tư cho quân thứ An-giang biết và viết thư bắn vào thành, bảo rõ họa phúc khiến giặc sớm ra đầu hàng ».

Vua dụ Nội các rằng: « Tướng giặc Nguyễn Văn Chấm nguyên là tên tù phát phối làm lính, lại dám cùng tên đầu sỏ phản nghịch là Lê Văn Khôi cùng mưu làm loạn. Nay Khôi đã trước bị trời giết, những kẻ bị hiếp tòng đã lục tục ra thú, thế mà tên Chấm còn liều chết cố giữ kháng cự, thực là đứa ngoan cố kiệt hiệt nhất trong lũ giặc ấy. Hiện nay quan quân vây đánh sát thành, nó như con cá bơi dưới đáy hũ, sớm muộn sẽ bị mổ thôi! Nhưng bà con thân thích nó, trước đây, quan địa phương đã tâu báo bắt giam, đã giao đình thần lập tức theo luật nghiêm xử rồi tâu. Khi án dâng lên, thì con

(1) Tức Xanh-ga-po.
(2) Tức Băng-cốc.

2 ĐN V14 H153 002442 2389

nó là Nguyễn Văn Trịnh bị áp giải đến quan thứ Gia-định để kêu gọi tên Chấm nhận diện. Còn vợ, con gái, em và cháu tên Chấm 8 người đều giết đi. Lại sai quan Hưng-yên theo quê quán phạm nhân, đào mả tổ nó lên, đốt hài cốt, đổ xuống sông ».

Bọn quan nước Phiên, Ốc-nha-trà-tri tên là Long, Ốc-nha-nhâm-lịch tên là Tu, Ốc-nha-ma-ha-thi-na tên là Kê đánh phá quân Xiêm ở đường bộ. Trước kia, tướng Xiêm là Trà-Liên Nha-Đạt đem hơn 5.000 quân và 50 thớt voi (quân Xiêm chỉ có hơn 500 người, còn đều bắt người Chân-lạp, người Lào cắt tóc, ăn mặc giả làm người Xiêm), xâm lấn Ba-cầu-Nam-phủ. Khi chúng sắp qua sông, do Xí-khê kéo xuống, bọn Long đem 700 Phiên binh, giao chiến, giết chết vài chục quân giặc. Giặc phải rút lui. Bọn Long đuổi đến phủ Lô-viên, chém được tên đầu sỏ là Xi-Sai-Thương-Liêu và hơn 200 thủ cấp đồ đảng nó, lại bắt sống được 3 tên, thu được khí giới và nghi trượng vô kể. Giặc Xiêm chạy đến sông Tham-môn. Lũ Long liền sai áp giải tù binh đến quan thứ Gia-định và xin quan quân tiếp viện. Tướng quân và tham tán lập tức phát cờ hồng báo tin thắng trận (cờ viết 4 chữ « sát thoái Xiêm binh ») Rồi đem những tên giặc bị bắt lên mặt lũy đất, rao khắp nơi, chém đầu bêu lên, để cho trong thành tuyệt vọng. Trước hãy thưởng cho bọn Long 20 đồng ngân tiền Phi long lớn và 23 đồng ngân tiền nhỏ. Liền làm sớ tâu lên. Ngày nhâm thân, tin thắng trận đến đã quá nửa đêm, do cửa cung đưa vào. Vua trở dậy, khoác áo ra xem, cả mừng, thưởng cho viên đọc sớ báo tin thắng trận là kiểm thảo Tôn thất Cần, viên tiếp nhận đệ lên là tư vụ bộ Binh Nguyễn Văn Lý và Hộ vệ Tôn thất Diễn mỗi người 10 đồng ngân tiền Phi long lớn (sau đó cứ đỏ của các đạo báo tin thắng trận, người tiếp đệ và người tuyên đọc tin ấy đều có thưởng).

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo quan hầu rằng: « Giặc Xiêm sang xâm lấn khi thủy quân nó đến bờ cõi, ta đoán quân bộ của giặc tất do đạo Quang-hóa mà đến rồi ra quả nhiên, không ngờ rằng bọn quan Phiên lại hay tập hợp hương dõng, lấy ít chống nhiều, thực là Chân-lạp còn có người mà giặc Xiêm không làm trò gì được! ». Liền dụ thưởng cho tên Long, tên Tu đều làm chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm, kiêm lãnh nguyên chức Ốc-nha-trà-tri, Ốc-nha-nhâm-lich; tên Kê cho làm vệ úy chư quân, trật tùng tam phẩm, kiêm lãnh nguyên chức Ốc-nha-ma-ha-thi-na. Lại thưởng cho kim tiền, ngân tiền lớn và nhỏ, áo gấm, và thẻ bạc. Các đầu mục theo đi đánh trận đều thưởng cho ngân tiền lớn nhỏ mỗi thứ 50 đồng, áo chiến các màu 10 cái. Quân và dân thưởng tiền 1.000 quan.

Lại dụ Trương quân và tham tán truyền lịch cho bọn Lê Đại-Cương và Nguyễn Hoàng-Thỏa (Thỏa, trước đấy được phái đem binh dõng đến Mông-phu thuộc đạo Quang-hóa đóng chặn giặc Xiêm) chọn lấy hơn 1.000 binh dõng được việc của đạo Quang-hóa đem gấp đến phủ Phủ-bắc, hội cùng bọn Long: nếu tình thế có thể đánh được, thì gộp sức lại mà đánh dẹp, bằng chưa tiện vì đường độc đạo khinh suất tiến quân thì cũng cho tùy cơ canh giữ, chớ nên cầu công mà vào sâu. Đợi khi quan quân đường thủy đánh lùi hết giặc thì lập tức sấn đi dồn đánh. Lại dụ cho tướng quân và tham tán quân thứ An-giang: « Giặc Xiêm chỉ cậy đường bộ, muốn quấy rối phía sau quân ta để chia sẻ sức quân, nay nghe tin quân đội đã thua, lại gặp buổi gió đông mới bốc, sợ quân ta thừa thế đánh úp, chắc chúng sắp lần trốn. Bọn ngươi nên kịp đánh giết cho hết, khiến chúng lâu dài không dám nhòm ngó nước ta. Nếu chúng chạy trước thì cũng nên đuổi gấp, chớ để cho chúng ra xa ngoài khơi, rồi sau mới rút quân. Lại, thừa thắng, thắng lấy

https://tieulun.hopto.org

Chân-lạp đến Bắc-tầm-bôn, chia đặt đồn canh, sức cho Phiên mục đóng giữ, rồi rút về.

Vua nghĩ : Các tướng sĩ Nam chinh, ở lâu chỗ trận mạc: hoặc khó nhọc mắc bệnh, hoặc đánh nhau bị thương, rất đáng thương xót, bèn sai Nội các truyền chỉ cho các đốc, phủ, bố, án Gia-định và An-giang sức cho các y sinh theo đi quân thứ, hoặc phái thêm thầy thuốc trong hạt đều phải hết lòng cứu chữa. Phàm thuốc thang, cơm cháo, phải thân đến xem xét. Thầy thuốc nào chữa khỏi được nhiều thì cho làm danh sách đợi Chỉ ban thưởng. Lại sai thầy thuốc ngoại khoa là Hoàng Tiến Hạnh do đường trạm, đến quân thứ An-giang làm điều hộ.

Tuần phủ Lạng-sơn, Lê Đạo Quảng, tâu nói: « Tên nghịch phạm là Nguyễn Khắc Thước tụ họp đồ đảng ẩn hiện ở phần rừng Yên-châu, hiện đang lùng bắt chưa được. Thần đã phái đồ thám địch xét thì bọn nó có hơn 300 tên đều là dân ở 2 tổng Yên-châu và Lệ-viễn (đều thuộc châu An-bác). Trộm nghĩ: kẻ làm bậy giờ là nên trước hãy truyền đạt lời vua, làm cho đồ đảng nó tan rã, khiến nó một mình không chỗ nương thân, thì bắt dễ bắt. Thần đã kính chép lời dụ ra ơn, ủy cho viên quan có tội là Dương Tam trước đến tuyên lời dụ bảo và sức cho biền binh đã phái đi trước, chọn đất đóng đồn, để tỏ cái thế tất đánh ».

Vua sai bộ Binh truyền dụ rằng: « Trước kia căn cứ vào lời tâu thì dư đảng giặc Thước còn lẩn lút nơi ở phần rừng Yên-châu, tụ tập đến hơn 1.000 người, nghĩ nên thêm quân để đánh dẹp. Ta đã có Chỉ cho 2 tỉnh Bắc-ninh và Hải-dương đều phải biền binh đi hội tiễu; nay lại nói nên làm kế chiêu an phủ dụ là hơn. Sao tâu nói mập mờ, trước không có định kiến? Vả, gần đây, nhiều lần ta đã hạ dụ: phàm những kẻ trước đã trót lỡ theo giặc, nay biết hối lỗi, ra thú, đều cho đổi mới, bao giờ

https://tieulun.hopto.org

chẳng cũng mở lưới 3 mặt, chỉ tại thừa hành không được việc, thường thường chỉ nói suông, rút cục nào có ích gì. Ngươi có trách nhiệm giữ bờ cõi nên phấn khởi cố gắng gấp bội thế nào, hoặc đánh dẹp hoặc vỗ về, ta cũng không bó buộc gì đâu. Vậy hẹn trong một tháng, phải tìm nhiều phương pháp, cốt bắt được giặc Thước đến làm án, nghiêm trị. Nếu vẫn cứ không được công trạng gì thì khó chối lỗi nặng đấy ». Lại cho rằng số tiền để ở kho còn ít, sai tư lấy 10.000 quan của tỉnh Bắc đem đến.

Toán giặc Tuyên-quang lên lút nổi lên ở địa hạt tổng Thổ-hoàng, châu Đại-man, người giữ đồn Phúc-nghi là thổ ty Ma Doãn Thản đem thổ dõng đi đánh chém được 3 tên. Giặc rút lui, rồi lại kéo hàng đàn đến hơn 400 người. Thản thấy quân mình ít, rút về đồn, canh giữ. Quan tỉnh là Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm nghe tin, lập tức tư ngay cho lãnh binh Trần Hữu Yến đem quân và voi trước đã phái đi, tiện đường hội tiễu.

Việc lên đến vua, vua dụ sai tư cho bọn Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ khi đại quân khải hoàn trở về, nên tiện đường qua đấy, liệu sớm dập tắt ngay đi!

Tổng đốc Ninh—Thái là Nguyễn Đình Phổ đem quân và voi từ Thái-nguyên trở về Bắc-ninh, lưu lại 700 biền binh ở các cơ thuộc Hậu quân để đóng giữ.

Tổng thống quân vụ đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự tâu nói: « Thần sai biền binh đi lùng, tiếp tục bắt được thêm bọn thân thuộc của tướng giặc gồm 14 tên, đã đem lũ ngụy Đốc-vận và Nông Hoành Khai và bố tên ngụy Hòa là Nguyễn Khắc Địch gồm 7 phạm nhân, chém rồi, còn thì giao cho Cao-bằng thu nhận, giam cấm, đợi Chỉ tuân làm ».

Vua dụ sai bắt được mỗi tên đầu mục giặc thì thưởng cho 5 lạng bạc, bắt được mỗi tên tùng đẳng, thưởng

https://tieulun.hopto.org

3 quan tiền. Lại định thể lệ cho những người đáng được thưởng: nếu là quan quân, hoặc thổ ty và thổ mục, trước không theo giặc, thì cứ chiếu lệ cấp thưởng, nếu là hạng đi gắng sức để chuộc tội hoặc trước đã trót lỡ theo giặc, nay lại ra sức bắt giặc để chuộc tội, thì tâu lên đợi chỉ, không nên vội thưởng để tỏ ra có sự phân biệt.

Ngày giáp tuất, tế Xuân-hưởng.

Quảng-nam, Quảng-ngãi giá gạo cao. Du quan tỉnh trước hãy cấp số thóc cho dân lấy vốn làm đường cát để cho dủ ăn. Nhà nước mua đường rồi còn thừa, thì gia ân được bán cho lái buôn người nhà Thanh. Sang năm sẽ lại y theo lệ cấm trước. Bộ Hộ lại xin truyền báo các hộ làm đường: đợi nộp đủ đường mới được đem bán.

Vua phê bảo rằng: « Tùy theo ý muốn của dân. Chẳng thế, thì lấy gì làm tin với dân? Hà-tĩnh Thanh-hoa gạo cũng kém. Sai lấy thóc kho, giảm giá bán ra; nếu ai muốn vay cũng cho ».

Quan tỉnh Thanh-hoa lại tâu xin tiếp tục thuê dân nghèo đi lấy đá núi, chiếu theo lệ trước, cấp cho tiền và gạo. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Đó cũng là cái ý nhân việc công để thay cho phát chẩn ». Chuẩn y lời xin.

Các địa phương khuyết nhiều giáo thụ và huấn đạo. Sai bộ Lại bàn xét bổ dùng những người do cử nhân xuất thân trước đã có lỗi lại được khởi dụng, hoặc bị giáng chức đổi đi, hiện đương làm bát cửu phẩm ở Kinh.

Vua nhân bảo thị thần là Phan Huy Thực rằng: « Ta đêm ngày những nghĩ về việc dùng người, chỉ muốn bồi dưỡng nhân tài ở chức được lâu. Duy có công thì thưởng, có tội thì phạt, đó là phép thường của nhà nước, công pháp quyết chẳng bỏ được. Này chủ nhà đối với tôi tớ, kẻ nào chăm chỉ được việc, cũng còn yêu thương,

https://tieulun.hopto.org

huống chi bầy tôi biết phấn khởi, cố gắng, ông vua há nỡ cứ bỏ đi sao? ».

Khai phục cho phó sứ Từ tế ty hưu trí là Tôn thất Đĩnh thăng thự Từ tế sứ, cùng với phó sứ Tôn thất Hóa chuyên làm công việc Tả Từ tế ty.

Đắp đê mới ở 2 tỉnh Hà-nội và Bắc-ninh. (Hà-nội: 1 đoạn ở làng Đồng-cư huyện Nam-xang, dài hơn 50 trượng, 1 đoạn ở làng Lại-xá huyện Thanh-liêm, dài hơn 400 trượng. Bắc-ninh: 1 đoạn ở làng Phương-trạch, huyện Đông-ngàn, dài hơn 150 trượng, 1 đoạn ở làng Ngô-đạo, huyện Thiên-phúc dài hơn 50 trượng).

Làm nhà công đường cho quan lãnh binh Quảng-ngãi ở ngoài biên.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Trước đây vì đồn trại 6 cơ Quảng-ngãi đều có quân cơ chuyên coi, đã chuẩn cho lãnh binh cùng đóng ở tỉnh thành, mỗi tháng 2 lần đi tuần xem xét. Nay nghĩ tỉnh thành đã có phó lãnh binh ở giữ, mà một dải ven biên giới nên có một viên quan to cai quản thì lúc có việc mới mong đắc lực được. Vậy ra lệnh cho quan tỉnh là Lê Nguyên Trung và Nguyễn Đức Hội chọn ngay lấy một chỗ đất trung độ đối với đồn trại của các cơ một tòa sảnh đường cho lãnh binh, để lãnh binh Nguyễn Vĩnh thường thường đến gần đấy tuần phòng, rồi huấn luyện biền binh để nghiêm việc phòng bị nơi biên giới.

Các sở cửa ải và bến đò ở 2 tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng trước vì có giặc, người lãnh trưng đều trốn. Quan tỉnh đem việc tâu lên, được đặc cách miễn thuế.

Làm bài ngà « Kiểm nghiệm ngự dược » cấp cho các lãnh thị vệ Lê Văn Phú, Phạm Phú Quảng và Nguyễn Trọng Tinh mỗi người 1 cái. Phàm khi có dâng thuốc lên vua, chuẩn cho cùng Vũ Văn Giải hội đồng với ngự y kiểm nghiệm lại.

TAISACHTOAN.VN

https://tieulun.hopto.org

Đổi bổ nguyên thự vệ úy vệ Tả nhất doanh Vũ lâm là Trần Văn Vân làm thự vệ úy vệ Hậu nhị. Vân trước vì đau mắt xin về hưu; đến nay, khỏi bệnh, lại được bổ dùng.

Chuẩn định từ nay, những cử nhân và giám sinh hậu bổ ở các địa phương khi có chỗ khuyết được bổ, thì cử nhân bổ thí thự tri huyện, giám sinh bổ thí thự huyện thừa.

Nông Văn Vân, tướng giặc ở Tuyên-quang, lại tụ họp bè đảng, xâm lấn miền thượng du hạt Cao-bằng. Tham tán Vũ Văn Từ đã thám biết tử đồn Nhượng-bạn thông đến tổ giặc ở Ngọc-mạo. Vân-trung, có 3 con đường (một đường giữa do đồn sở đến đồn Trung thắng, qua các làng Thông-nông, Lương-y đến Bế-lãnh; một đường bên hữu: đi ngang ra các làng Phù-tang, Sóc-giang, lại một đường bên tả: đi ngang ra Hiên-lãnh, qua các xã thôn Tháp-na, Bình-lăng, thẳng đến Vân-trung), liền phái ủy bọn vệ úy Nguyễn Tiến Lâm và thành thủ úy Tôn thất Tự chia nhau đóng giữ ở Lương-y, Thông-nông là con đường giữa và Tháp-na, Bình-lăng là đường bên tả, còn chính mình thì đem đại quân đóng ở đồn Trung-thắng để điều khiển. Lại tư cho tổng thống Tạ Quang Cự phái thêm biền binh đóng chẹn ở Phù-tang. Sóc-giang là con đường bên hữu. Giặc đem đồ đảng, đi ven núi kéo đến, cùng với quan quân các đạo chống đánh luôn mấy ngày.

Tạ Quang Cự được tin báo, làm sớ phi tấu và nói: «Bọn giặc này sau khi thua vỡ, chạy trốn không rồi nay bỗng lại dám đem quân chống cự như thế, là bởi đạo quân Tuyên-quang đã rút về trước, đạo quân Thái-nguyên cũng chưa tiến sát đến nơi cho nên nó lại dựa vào Vân-trung, Ngọc-mạo làm sào huyệt, chiêu tập người

https://tieulun.hopto.org

Triều-châu, thu thập đồ đảng, và tập hợp các tàn quân của nghịch Cần, nghịch Huyên, nghịch Chiêu, nghịch Cán (Chiêu, Cán đều là cháu Lê Văn Khôi), nhen lại nắm tro đã tàn. Mà từ Cao-bằng tiến lên, các dãy núi chằng chịt bát ngát hiểm trở. Giáp gần địa đầu Ngọc-mạo, Vân-trung lại có một con đường tắt mà hiểm, phải đi hàng một như xâu cá, rất khó khăn. Giặc ở trên núi, từ cao bắn xuống, quan quân mạo hiểm tiến lên, chẳng khỏi tổn hại. Thiết tưởng Vũ Văn Từ thế khó một mình làm được. Nếu theo lời dụ, trước hãy kéo quân khải hoàn thì giặc lại đến, chắc không phải là đường yên ổn lâu dài. Thần đã liệu để quân và voi ở lại canh giữ tỉnh thành Cao-bằng, rồi liền tìm đường tiến lên, tùy cơ đánh dẹp ».

Vua dụ rằng: « Đảng giặc Vân-trung, trước đây đã bị đạo quân Tuyên-quang đào hang phá tổ, lên đầu đảng đã phải cạo tóc trốn chết, chắc đã sợ hãi oai quân, ẩn nấp xó rừng, tạm mong kéo dài hơi tàn mà thôi! Cho nên dù có một vài tên lén lút tụ họp cũng chẳng cần để ý, bất tất phải đuổi thú khắp rừng làm gì! Không ngờ thói điên không chừa, nó lại còn dám tụ họp giặc tàn, lẩn về Vân-trung, mưu toan chống cự. Chính là bọ ngựa chống xe tự đi đến cái chết! Ngươi đã tiến quân thì chuẩn cho hội ngay với Vũ Văn Từ: thừa thế thắng lợi này đốc sức tướng sĩ, ra sức đánh mạnh bắt và chém cho hết những tên thủ phạm, yếu phạm và đồ đảng giặc, sớm rút quân tàu khúc khải hoàn, để uy vua được vang dậy, biên giới được yên ổn lâu dài». Lại truyền dụ cho tổng đốc Ninh — Thái Nguyễn Đinh Phổ lấy ngay 1.000 biền binh và 15 thớt voi chiến của Bắc-ninh — Thái-nguyên giao cho án sát Thái-nguyên Nguyễn Mưu và phó lãnh binh Bắc-ninh Nguyễn Văn Ưng cấp tốc đem đến 2 làng Bằng-thành, Cổ-đạo, giáp giới Tuyên-quang, góp sức hội tiễu.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Long phó quản cơ cơ Trung hùng thuộc Hữu quân là bộ biền ở tỉnh Tuyên-quang lấy lại được đồn Trình ở châu Đại-man. Trước đây, đồn Trình bị giặc chiếm đóng, Long được tỉnh phái đem quân đi tiễu, vừa mới đến Lý-nhân thì gặp vài trăm tên giặc bèn xông đánh: giặc chạy. Long liền tiến đến đồn Trình, lại đánh nhau với giặc, chém được 5 đầu và bắt được khí giới của giặc. Giặc đều chạy trốn vào rừng.

Vua nghe tin khen ngợi, cho Nguyễn Văn Long làm quản cơ, thưởng cho binh dõng đi đánh trận ấy 300 quan tiền.

Lãnh binh đạo Trấn-tĩnh, Nghệ-an là Nguyễn Văn Tạo tiến đến sách Trù-cầm, châu Quy-hợp, cùng với vệ úy Nguyễn Đức Long chia đồn canh giữ. Phó vệ úy đạo Trấn-định là Nguyễn Văn Thu cũng đến huyện Cam-môn lieo địa hạt phòng thủ. Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đình cứ tin báo, tâu lên và nói: « Các phủ Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Lạc-biên, Trấn-định thuộc tỉnh có quân Xiêm hoặc vượt sông xâm lấn quấy nhiễu thổ dân, hoặc đưa thư tìm đòi những dân xiêu giạt hoặc trốn vào đất ta. Còn nước Nam-chưởng tuy là thuộc quốc của ta, nhưng cũng là man thuộc nước Xiêm, theo tin dò thám thì Nam-chưởng cũng họp tập quân Man mà đến. Thần đã phi tư cho bọn Nguyễn Văn Tạo liệu cơ chặn đánh. Lại phái thêm 100 biền binh doanh Thần sách, đem theo 5 cỗ súng quá sơn lệ thuộc để làm việc quân. Lại phi sức cho viên tri phủ Trấn-ninh họp tập nhiều dân thổ, đợi quản vệ Tống Phước Minh do tỉnh phái đi tiến đến, cho theo lệnh điều khiển. Phàm những đường có thể đi đến Nam-chưởng được chọn chỗ hiểm yếu, lập đồn trại, lấy lính thổ canh giữ ».

Vua dụ rằng: « Những điều các ngươi trù tính đều đã thỏa đáng, nên lấy thêm 7, 800 hoặc 1.000 ống phun lửa,

https://tieulun.hopto.org

chia cấp cho các đạo quân. Đến như lương thực càng nên để tâm cẩn thận cốt được tiếp tế đời dào ».

Bọn vệ úy đạo Cam-lộ Lê Văn Thuỵ, án sát Hồ Hữu Thẩm, thự phó vệ úy Phạm Phi tiến đến châu Ba-lan, đóng trại. Hơn 500 lính thổ các châu, trốn mất quá nửa. Thự tuần phủ Nguyễn Tú tiếp được tin báo, lập tức phi sức cho tri phủ Cam-lộ là Hà Thế Nghị, tri châu Hướng-hóa là Lê Đăng Khiêm thượng khẩn tập hợp các thổ binh và tra rõ để trừng phạt, rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Thổ dân các châu bắt ra chỉ để dẫn đường, đãi tải lương thực mà thôi, chẳng phải dùng để đánh trận được. Đối với những kẻ nhút nhát, trốn đi không cần tra hỏi nữa, chỉ nên phái người mau đến quân thứ, đòi hết các lại mục đến, hiểu dụ cho họ mách bảo tất cả, về họp dân chúng đến đón quan quân tiến đánh giặc Xiêm, không những giữ toàn vẹn được thân mình, nhà mình và lại đón được ân thưởng. Đến như binh dõng mà bọn Lê Văn Thuỵ đem đi được hơn 1.000, mà giặc Xiêm ở đạo quân ấy chẳng qua chỉ có tiếng hão, chứ không có cái ngón gì khác, thế mà Văn Thuỵ chẳng nghĩ cổ võ quân đội đuổi giặc ra khỏi bờ cõi, chỉ chống chế vì cớ lính thổ ít ỏi. Như thế rất không hợp lý! Nay nên lập tức chia thúc binh dõng đến thẳng đồn giặc, ra sức vây đánh, cốt sao một trận dẹp tan, không được kéo dài ngày giờ! ».

Sai thị lang bộ Hộ, quyền làm việc bộ Binh, là Dương Văn Phong và hộ lý ấn quan phòng tuần phủ Quảng-trị, thự tuần phủ là Nguyễn Tú gấp đi đến quân thứ Lê Văn Thuỵ hội làm việc quân.

Giặc Xiêm lui về đồn Châu-đốc. Trước đây, quân giặc đánh nhau với quân ta ở Tiền-giang, bị thua luôn, định rút lui, bèn ngầm đem 1 cánh quân Đà-đạo (thuộc địa giới Định-tường) ở bên hữu sông, chực đánh úp

https://tieulun.hopto.org

đồn hữu ngạn, nhưng biết ta đã phòng bị trước, nên cuối cùng mưu không thành, bèn dốc hết quân hướng về đồn tả ngạn, hô la bắn súng, làm ra dáng định cướp trại: từ sáng sớm đến canh tư mới im tiếng súng. Khi quan quân biết, thì giặc Xiêm đã lìa trại, bỏ xác chết mà đi rồi. Tham tán Nguyễn Xuân liền đem vài chục binh thuyền riêng đi đến địa phận thủ sở Tân-châu ở thượng du để ngăn chặn. Bọn tham tán Trương Minh Giảng, Hồ Văn Khuê và tán tương Trương Phúc Đĩnh đồng thời đốc thúc, đại đội binh thuyền do Thuận-cảng qua Hậu-giang, đuổi theo đến sông Châu-đốc, thì giặc đóng đồn ở bờ sông chống cự lại. Bọn Giảng sai Phạm Hữu Tâm và Thái Công Triều tiến đánh. Triều, một mình đi thuyền Cự-hải sấn lên trước. Giặc dùng súng lớn, súng nhỏ bắn loạn xạ. Quân ta nhiều người thương vong. Triều cũng bị thương. Ta bèn chia quân đóng giữ trên bờ và dàn chu sư ở trong sông, tùy cơ đánh dẹp. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: « Người Xiêm đem quân cả nước vào lấn cướp, bị quân ta đánh giết nhiều lần, lại không cướp bóc được gì, thế tất đêm trốn, quả như ta đã liệu trước. Nay lúc về Châu-đốc, chẳng qua mưu mô làm ra chống cự để tinh cách lủi như con thỏ mà thôi, quyết chẳng đám đóng lâu ở đấy. Các tướng quân và tham tán nên đốc thúc tướng biền, binh dõng một phen ra sức đánh giết để quân dân hả giận. Và để ý tuần phòng dò thám: nếu thấy nó có nảy một chút tình hình chạy trốn, thì chia quân thủy bộ đuổi đánh ngay, chớ để cho nó được ung dung mà cao bay xa chạy, nếu có tản lạc vào rừng, thì sức bảo dân bắt chém để dâng công. Nếu nó còn giữ thành đất Châu-đốc, thì một mặt dùng chấn-địa-lôi bắn vào: chỗ ấy đất hẹp người nhiều, tất đều tan nát; một mặt mộ lấy dăm ba trăm quân cảm tử, thừa lúc

https://tieulun.hopto.org

đêm tối, lén đến sông Vĩnh-tế, cắm cọc đổ đá vào chỗ cửa sông bùn lầy, nông, hẹp. Nếu hay cắt đứt được đường về của thuyền giặc thì thưởng 1.000 lạng bạc. Lại giao dẫm ba chục chiếc thuyền lớn cho 1, 2 viên tham tán, do sông Thuỵ-sơn hoặc cửa sông Hậu-giang, thẳng đến Hà-tiên đón chặn để phòng khi giặc sống trốn thì lại là mưu cao. Vả, giặc Xiêm chẳng biết nghĩa lý, bỏ tình hữu nghị, tìm mối thù hằn, thần và người đều giận. Đáng nên gắng sức, đuổi đến kỳ cùng, giết hết cả nước để hả lòng người, nhưng nghĩ tướng sĩ khó nhọc ở ngoài đã lâu, nếu đã đánh dẹp được giặc Xiêm đuổi ra ngoài cõi, thừa thắng thắng lấy đất Chân-lạp đến Bắc-tầm-bôn, binh uy cũng đã lừng lẫy, đủ làm cho lòng quân man di phải sợ hãi, thì chuẩn cho rút quân, khải hoàn ngay, không cần phải đánh quân mỏi tới, xa xôi trèo lội cho thêm khó nhọc nữa! ».

Lại sai truyền dụ các tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định rằng : « Nay mũi nhọn điên cuồng của giặc Xiêm đã bị gãy rồi, đã có thời cơ đánh được. Khi dụ này đến, nếu tiếp tờ tư của An-giang báo rằng giặc Xiêm đã tan vỡ trốn xa từ trước, thì không cần đi nữa ; nếu còn ở Châu-đốc Hà-tiên chưa rút, thì tướng quân hay tham tán một người tức tốc đêm ngày đem thủy sư kinh binh và những hương dõng độ trên dưới 2.000 người tinh nhuệ chia đi hơn 10 chiếc thuyền đồng và thuyền hiệu chữ Binh, với nhiều súng ống và hỏa khí vòng đường đến cửa biển Hà-tiên hay đảo Phú-quốc, chặn những đường về của giặc, khiến cho một mảnh giáp không còn và 1 tấc ván thuyền không sót để làm cho trọn công việc. Rút lại các ngươi nên rộng mở mưu hay, lập lấy công lớn, chớ đừng chậm trễ, uổng phí một phen đi lại ».

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc quân vụ đạo Tuyên-quang Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ, từ Vân-trung rút quân về đến tỉnh thành Tuyên-quang. Khi bọn Đức mới tiến đến Vân-trung, giặc Vân liền đem hết gia quyến trốn sang thung rừng thuộc địa giới nhà Thanh, bọn Đức chia phái lùng bắt, không được một tên nào. Gặp ngay lúc bọn giặc 600, 700 tên từ phần rừng Cao-bằng — Thái-nguyên đến đóng giữ Vân-trung: phía trước, phía sau, từ ở trên núi cao bắn súng xuống. Ở mặt trước lãnh binh Nguyễn Văn Quyền thừa thắng, khinh địch, tiến lên bị giặc cướp mất 5 cỗ súng quả sơn; kịp lúc viện binh kéo đến thì giặc trốn vào núi sâu, ta chỉ chém được 1 đầu và thu được vài khẩu súng điểu sang mà thôi. Ở mặt đạo quân sau, lãnh binh Trần Văn Lộc vừa đến thì giặc liền lui chạy, đuổi không kịp, rồi trở về. Giặc lại chọn chỗ hiểm đón đánh ở sau quân ta. Nhiều dân đàn Ninh-biên vận tải lương quân, chuyển đệ ống trạm, đều bị ngăn trở, không được thông đồng. Bọn kinh phái thị vệ Phan Gia Phiên, tỉnh phái suất đội Lại Thế Tại và Dương Văn Kim đều bị giặc giết. Trong quân, đã hơn một tháng phải nhờ lương ở vùng giặc, nay sắp không kế tiếp được nữa. Đất này, lam chướng rất nặng, binh dõng bị bệnh ngày một nhiều. Bọn Đức cho rằng đóng quân chờ đợi Du Chỉ, thì một ngày một khó hơn lại càng không tiện, bèn định ngày rút cả một đạo quân về. Khi qua núi Kha-đồng, làng An-lãng, quân giặc dựa thế hiểm, chống đánh, quân ta sấn đến, chém giết được vài tên, giặc liền chạy trốn. Kịp đến sông Niêm-giang, theo bờ mà đi, len lỏi quanh co, đạo quân của lãnh binh Trần Văn Lộc và vệ úy Tô Huệ Vân ở sau, thình lình từ trong hố bên hữu cách sông và đỉnh núi lưng đèo, giặc bắn súng ra tới tấp: quân ta bị thương chết nhiều, bỏ mất 2 cỗ súng đại luân xa. Đi 15 ngày, mới đến đồn

https://tieulun.hopto.org

Ninh-biên, liệu để Nguyễn Văn Quyền quản lãnh 400 biền binh và 1.000 thổ dõng ở lại đóng giữ rồi về yên nghỉ ở tỉnh thành Tuyên-quang.

Bọn Đức dâng sớ tâu rõ tình hình, xin chịu lỗi và nói: « Đất Bảo-lạc hẻo lánh ở biên giới, thói quen hung tợn, mờ tối đã lâu. Nay giặc Vân một mình chạy trốn, nghe nói đã bệu tôc, sang nhà Thanh, mong tạm kéo dài hơi tàn, thế mà đại quân ở trước, bè lũ giặc còn dám tụ họp ở sau, chặn đón để trước ống trạm, giết hại người được sai phái. Lại rình lúc quan quân rút về, chúng chẹn hiểm, chặn đường, ngang ngược không thể dạy được ! Trong ấy, tổng Mông-ân thì có Ma Sĩ Huỳnh là con rể giặc Vân ; làng An-lãng, và làng An-lạc thuộc tổng Vân-quang thì có Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thạc là anh em con chú con bác của giặc Vân. Chúng làm vây cánh cho nhau, nội gian ngoại tâm. Tuy đã lần sai thổ ty phòng thủ theo địa phận, song xét kỹ nhân tình thấy họ không khỏi có lòng kinh hãi vì giặc Vân hãy còn chưa bị nộp đầu. Bọn thần thực rất e rằng tro tàn sẽ lại nhen cháy. Huống chi lũ giặc Sĩ, giặc Cận đều chưa bị bắt để xử án, thế tất chúng lại liên kết với nhau, thì Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng, Lạng-sơn chưa chắc giữ được vô sự ! Vả, trước đây, núi sông phong tục đều chưa am tường, nay đã thân đến tận nơi thì đã hơi biết được tường tận về mánh khóe của giặc, về tình thực hay dối của dân, về đường lối hiểm hay dễ, xa hay gần. Lại, giặc chỉ cậy có nghề núp chỗ hiểm bắn súng ra, còn thì không có gì trội. Duy có điều là núi non trùng điệp, đường lối chằng chịt, ở xa mà trông thì như tổ ong bậu tổ kiến, đến gần mà nhìn thì như rắn độc vẩn tro. Nếu chẳng tập hợp nhiều binh dõng, các đạo cùng đánh khép lại, thì cuối cùng cũng chỉ uổng công đi lại thôi ! Tuy có lấy nhiều thổ dõng, nhưng phải

https://tieulun.hopto.org

phối hợp với quan quân để chủ trì thì mới được việc. Nay mùa xuân ấm áp chưa có mưa lụt, xin điều về tỉnh mình chỉnh đốn quân đội, rồi sẽ trở lại để toan tính việc làm sau này cho có công hiệu. Vậy tha thiết xin sắc sai các tỉnh Bắc-ninh, Lạng-sơn đều phải biền binh tiến giáp địa phận châu Bảo-lạc, hẹn kỳ hội tiễu ».

Vua xuống dụ rằng: « Trước đây, vì thổ phỉ Tuyên-quang gây việc, bọn người vâng mệnh chuyên chinh hội đồng tiến đánh nhiều lần tâu báo thắng trận; ta đã khen thưởng ưu hậu để đền công khó nhọc rồi. Vả, đuổi cờ các ngươi quân lính tinh nhuệ không phải không nhiều, đi đến đâu, các thổ mục tranh nhau ra thú, quân giặc nghe hơi chạy trốn, cơ hội và tình hình đều tốt. Chính là lúc có thể thừa cơ, quân trấy nghìn dặm, cốt thật nhanh; lại bước một chậm trễ để quân giặc được chẹn trước chỗ hiểm yếu, thừa lúc sơ hở trốn xa. Tuy có tiến đến Vân-trung chỉ là đốt phá cái sào huyệt trống rỗng, chứ không hề bắt được một tên tướng giặc và thân nhân nó. Đến lúc đem quân về, lũ nó lại phòng bị được mọi chỗ. Cuối cùng đến nỗi quân sĩ thì có người bị thương và chết, súng lớn thì có cỗ bị bỏ mất. Uổng công đi lại khó nhọc như thế, tuy có chém và bắt được một vài tên, nhưng công chẳng đủ che lấp được lỗi thì tội còn chối sao được? Vậy giao bộ Binh bàn xử. Nay đã kéo quân khải hoàn thì chuẩn cho quan tỉnh nào lại về cung chức tỉnh ấy. Còn việc xin lại đi đánh nữa thì đợi sau sẽ có Chỉ ».

Lê Văn Đức bèn để vệ úy Hữu vệ Tuyền phong doanh Thần sách là Tô Huệ Vân ở lại, hiệp cùng lãnh binh Sơn-tây Đoàn Văn Cải đã phái đi trước quản lãnh 900 biền binh và 5 thớt voi chiến, coi giữ tỉnh thành Tuyên-quang, rồi do đường thủy về Sơn-tây. Nguyễn Công Trứ

https://tieulun.hopto.org

đã về đến Hải-dương. Trần Văn Tuấn lại về cung chức Bố-chính.

Lê Văn Đức lại tâu nói : « Các hạng binh dõng và các thủ hạ theo đi đánh giặc, từ tháng 10 đến tháng 12, cần dùng lương hướng đến đâu thì tùy tiện lấy dùng ở đó, chứ chưa chi cho tiền và gạo lương tháng ».

Vua dụ sai tính tháng cho truy cấp. Còn những người đã rút về hàng ngũ ở Kinh, hay đã về tỉnh hạt hoặc đi đồn thú thì cho thông tư chiếu cấp một loạt. Lại nghĩ quân Kinh rút về để đi đồn thú như Hậu vệ doanh Hồ uy dõng ở Nam-định, vệ Võng thành dõng ở Hải-dương, vệ Tiền nhị doanh Vũ lâm dõng ở Sơn-tây, Tả vệ doanh Hồ uy tả dõng ở Bắc-ninh, đều chịu đựng khó nhọc làm việc ở ngoài, kể cũng đáng thương. Vậy gia ơn thưởng cho từ quản vệ đến quân lính áo quần có từng bậc khác nhau.

Quan quân quân thứ An-giang lấy lại được đồn Châu-đốc. Lúc giặc Xiêm mới rút lui, thì quân thủy của giặc ở Châu-đốc trốn trước, chỉ để hơn 10.000 bộ binh và voi ngựa ở lại để chống quân ta. Bọn tham tán Trương Minh Giảng, Hồ Văn Khuê và tán tương Trương Phúc Đĩnh đốc sức binh dõng tiến sát đồn giặc : hai bên cùng bắn nhau suốt ngày chưa hạ được. Bấy giờ binh thuyền của Binh khấu tướng quân Trần Văn Năng tiếp đến. Giặc nhân ban đêm, phóng lửa đốt hết kho tàng, nhà cửa trong đồn mà đi. Quân ta vào đồn chỉ lấy được có 8 cỗ súng hồng y và hơn 90 phương muối, còn tiền bạc, thóc gạo bị giặc đốt cháy gần hết. Trần Văn Năng phái ngay lãnh binh An-giang là Nguyễn Đăng Huyên đem binh thuyền hiệp cùng bọn tuần phủ án sát và lãnh binh Hà-tiên do sông Vĩnh-tế nhằm đến Hà-tiên đuổi đánh. Phi tấu lên vua. Vua dụ rằng : « Người Xiêm từ xa đến phạm bờ cõi, quan quân nhiều lần đánh thắng, lấy lại

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được Châu-đốc ; chỉ hiềm chưa hay một phen đánh mạnh, để nó ngầm trốn ! Tướng quân, tham tán lại chẳng theo hút đuổi giết, để nó chạy xa, ta thực chưa được vừa ý ! Chỉ nghĩ các ngươi đã chịu nhọc lâu ngày, nên chẳng trách lắm. Nay biền binh do Kinh phái đi chắc đã tập hợp đông rồi. Khi dụ này đến, nên chia ngay làm 2 đạo : Trần Văn Năng, Nguyễn Xuân, Trương Phúc Đĩnh đem 1 đạo binh dõng, tiến đến Nam-vang, đuổi đánh lấy lại thành trì, rồi tiến thẳng đến đất Bắc-tầm-bôn. Vì bằng giặc đã trước trốn xa ra ngoài bờ cõi, thì lập tức chọn đất lập 1 đồn trại, liệu để quan Phiên, quân Phiên canh giữ. Trương Minh Giảng và Hồ Văn Khuê đem một đạo binh thuyền mau đến Hà-tiên đuổi theo : nếu giặc Xiêm trốn về đã xa thì thôi, vì bằng kỳ này giặc đông chưa nỗi, thuyền giặc khó nỗi trốn về, còn phải lần quần ở các đảo, các hòn gần biển thì lập tức bàng hải huy động chu sư ra sức đánh giết, chớ để một mảnh ván thuyền còn lên đậu ở ngoài khơi, lại hòng manh tâm dòm ngó nữa, rồi các ngươi sửa chữa tỉnh thành Hà-tiên, liệu để 1.000 binh dõng ở lại đóng giữ. Bọn Giảng lại quay đi Nam-vang, hội cùng bọn Trần Văn Năng bàn làm công việc cơ mật và sửa chữa sơ qua thành Nam-vang, rồi để 2 quản vệ được việc và 1.000 binh dõng ở lại đóng giữ. Cho Trương Minh Giảng ở lại cung chức tại tỉnh An-giang, còn thì đem quân về Gia-định ngay, thừa lúc quân ta khi thế đương mạnh, hẹn kỳ lấy lại thành Phiên-an để làm trọn công việc ». Lại dụ các tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định rằng : « Giặc Xiêm nhiều lần bị thua, đã bỏ Châu-đốc, ngầm trốn, quan quân quân thứ An-giang đương thừa thắng thủy bộ cùng tiến đánh. Chắc rằng Nam-vang và Hà-tiên cũng sẽ lần lượt lấy lại được. Còn đạo Quang-hóa, trước đây có Chỉ Dụ bảo không nên vội đi vào sâu, là vì bấy giờ giặc Xiêm

https://tieulun.hopto.org

còn ở Châu-đốc cầm cự với quân ta, nên chưa tiện đem cả quân tiến đánh một mình, nay thủy quân ta đã đánh lui được bọn giặc rồi, vậy nên sức ngay cho bọn Lê Đại Cương và Nguyễn Hoàng Thỏa đốc thúc binh dõng và lính thổ Châu-lạp tiến mau, theo quan quân đạo Binh khấu tướng quân hợp sức đánh dẹp ».

Bọn Giảng lại tâu nói: « Nhiều lần bắt được người Chân-lạp theo giặc Xiêm, có kẻ nói: hai em vua Phiên cùng với 2.000 quan quân nước Xiêm giữ thành Nam-vang; kẻ khác lại nói: 1 người ở Nam-vang, 1 người ở phủ Long-tôn. Bọn thần hiện đương phái đi dò thám, tùy cơ đánh dẹp ».

Vua nhân thế bảo quan hầu rằng: « Mọi xứ An-giang lúa ruộng chính đương cần gặt. Nếu giặc Xiêm còn ở thì nhân dân chẳng khỏi hoang mang, tất có hại đến việc làm ruộng, nay nó đã lẩn trốn, được kịp thời thu hoạch. Thực may cho dân, cũng là may cho nước, ta được yên ủi lắm lắm! ».

Bọn vệ úy đạo Cam-lộ là Lê Văn Thuỵ, án sát Hồ Hữu Thẩm, thự phó vệ úy Phạm Phi từ Cam-giang châu Ba-lan tiến đến Thủ-khê, đánh dẹp giặc Xiêm. Hơn 2.000 quân giặc dựa núi làm đồn, thấy quân ta đến, chia ra hai bên đón đánh. Quân ta đánh trống, reo hò, tiến lên. Giặc lùi chạy đến châu Tầm-bồn. Ta thu được súng ống khí giới và 3 thớt voi. Bọn Thuỵ cho rằng núi rừng rậm rạp, không tiện đuổi theo, bèn đóng quân lại, rồi cho đem cờ đỏ báo tin thắng trận, và tư lên tỉnh làm tập tấu. Hộ phủ Dương Văn Phong đem việc tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Cứ như lời tâu quan quân đánh giặc, có thắng trận đấy, nhưng trong ấy trình bày tình hình chưa sáng, nên khó vội bàn khen thưởng. Vậy truyền dụ cho bọn Lê Văn Thuỵ phải tâu rõ ràng đầy đủ về việc những người đương trường đánh nhau với

TIMSACHTUMN

https://tieulun.hopto.org

giặc, có chém được đầu giặc hay không, sẽ lại hạ Chỉ thi hành. Sau này nếu có đuổi đánh mà thắng trận cũng cho làm tập tấu, do quân thứ đệ lên, không cần tư tỉnh để thêm loanh quanh phiền phức! ».

Bọn Thuỷ tiến đến 2 châu Tầm-bôn và Mường-hồng, thì lũ giặc đã bỏ đồn, chạy trước, bèn trở lại đóng ở Cam-giang, dâng sớ tâu nói: « Giặc đã chạy ra ngoài cõi, bọn thần đã sức cho thổ mục sở tại chiêu tập dân về. Vậy xin định ngày cho rút quân để khỏi lâu ngày giãi dầu lam chướng ». Vua dụ rằng: « Giặc Xiêm vượt bờ cõi, xâm lấn dân Man là phiên thuộc của ta. Quan quân vừa mới tiến đánh một phen, đã tan chạy! Nay giặc đã bị đuổi ra ngoài cõi, biên giới đã được phẳng. Xem tờ tấu, ta rất yên ủi và khen ngợi, chuẩn cho rút quân về ngay ». Lại ban dụ cho Nguyễn Tri về tỉnh, Dương Văn Phong về Kinh, vẫn chiếu theo chức cũ mà làm việc.

Sai tuần phủ Quảng-nam Đỗ Khắc Thư xét xem chiếc Thanh-dương đại thuyền lần trước do Kinh đã phái chở điêm tiêu, lưu hoàng và thuốc đạn đi quân thứ Gia-định, nay còn đỗ ở cửa biển Đà-nẵng thì cho hoặc bốc hàng lên kho; hoặc lưu lại ở Hải-đài, còn binh thuyền phải đi trước đó thì chọn chỗ mà đậu cho yên ổn.

Bãi việc mộ lính ở Nghệ-an. Vua dụ bộ Binh rằng: « Trước đây, vì Nghệ-an báo có giặc ở biên giới, nên đã chuẩn cho bọn Nguyễn Đình Tân chiêu mộ dân binh để phòng sai phái. Nay An-giang và Cam-lộ đều đã báo tin thắng trận, chắc rằng những kẻ gây sự ở đất mới chẳng qua chỉ là dư đảng giặc Xiêm, thế tất nghe hơi xa chạy. Vậy việc chiêu mộ dân binh nên đình chỉ ngay, rồi đem nhân số ngoại tịch mộ làm thành sổ sách tâu lên ». Bọn Tân liền tâu nói: « Dân ngoại tịch ứng mộ

https://tieulun.hopto.org

không được bao nhiêu, lẻ tẻ không thành đội ngũ. Ra lệnh cho bãi bỏ cả.

Cấp thêm đá lửa cho các địa phương (Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định đều 10.000 phiến; Phú-yên, Khánh-hòa đều 7.000 phiến; Bình-thuận 8.000 phiến). Vua dụ Nội các rằng: « Đồ binh khí, duy có súng điểu sang là cốt yếu mà có máy đá lại cần hơn hết. Nay nghĩ lửa bật cho máy bắn ra phải cần đến đá lửa, mà dân gian không có, nếu trách cứ vào quân lính phải tự làm lấy thì chẳng khỏi họ lấy hòn đá thay vào, tất sẽ hại đến máy súng, hoặc lấy bùi nhùi châm lửa mà bắn thì súng sẽ chỉ có tên là máy đá, chứ không có sự thực của máy. Đồ dùng vào việc quân rất là quan trọng, há nên coi thường sơ sài như thế! Vậy sai bộ Binh truyền Chỉ cho trong Kinh và ngoài các tỉnh phàm những nơi được ban cấp súng điểu sang có máy đá thì đều phải xét xem số đá lửa cấp trước hoặc hiện còn, hoặc hết sạch, cứ thực khai báo lên Bộ tâu xin cấp thêm để đủ tập bắn và để dự trữ mà dùng. Các tỉnh ở ngoài nếu gặp có sai phái thì quan trên phải lập tức châm chước liệu cấp, không được tạ sự cho rằng [đá lửa] là của công quan trọng, không dám chi phát. Nếu vậy thì ra biến máy đá là đồ lợi khí thành vật vô dụng! Cái tội làm lỡ việc quân lại càng to hơn. Phàm số đã chi đi rồi, chuẩn cho đến cuối năm, làm sổ sách, ghi vào khoản đã tiêu dùng, nếu sắp hết, phải tấu ngay, đợi Chỉ cấp thêm ».

Bố chính, án sát Nghệ-an là Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình tấu nói: « Mấy lần cứ theo tin báo của quản cơ phân phòng phủ Trấn-ninh là Trương Văn Sử và phó vệ úy phân phòng phủ Trấn-định là Nguyễn Văn Thu, thì tướng Xiêm là Phọc-Lạt Xà-Linh đóng quân ở đồn Nùng-khai, bắt giam lái buôn ở Trấn-ninh; lại đưa thư cho bọn phòng ngự sứ là Kiệu-Hoằng và phòng ngự

https://tieulun.hopto.org

đồng tri là Khâm-Khuyết đòi trả lại di dân Vạn-tượng. Ở Hiền-bôn, Giáng-nam, Phu-tổng thuộc phủ Trấn-định đều có quân Xiêm đóng đồn. Thổ tri huyện và huyện thừa huyện Cam-linh đều bị Xiêm bắt. Thổ dân 3 huyện Cam-linh, Cam-cát, Cam-môn đều kinh hãi tan tác! Quân của lãnh binh Nguyễn Văn Tạo đã ủy đi Trấn-tĩnh, Lạc-biên đương đóng ở sách Trú-cẩm. Hiện mới phân phái vệ úy vệ Trung võ là Nguyễn Đức Long đem một đạo quân tiến đến động Giang-mản và phó vệ úy Tả vệ Tuyên phong là Hồ Viết Ân đem một đạo quân tiến đến động Động-dịch, tùy cơ đánh dẹp. Vả lại, một hạt Trấn-ninh người Xiêm chưa dám đem quân đến, là vì nơi ấy đất hiểm, quân nhiều chứ không yếu kém như Trấn-tĩnh, Lạc-biên và Trấn-định. Bọn thần bảo bọn Kiệu-Hướng viết thư trả lời, lấy nghĩa lý bẻ bác lại. Nếu nó dám gây sự thì biền binh tỉnh phải và tỉnh thần cũng đủ chống chọi. Duy địa thế Trấn-định ở vào khoảng giữa Trấn-tĩnh, Lạc-biên và Trấn-ninh, từ Hiền-bôn do Nam-phủ đến tấn sở Ngạn-phố, chỉ 7 ngày đường. Nay người Xiêm đóng quân ở đấy là chỗ yết hầu, cần nên phòng bị nghiêm cẩn để ngăn chặn sự xâm lấn. Bọn thần lập tức đã phái thêm thự phó vệ úy vệ Trang võ là Phạm Văn Lợi đem hơn 200 biền binh doanh Thần sách và 3 thớt voi chiến đến hiệp cùng Nguyễn Văn Thu đánh dẹp.

Vua dụ rằng: « Các ngươi tinh việc ngoài biên cũng đã thỏa đáng. Vả, người Xiêm thấy lợi lắm càn, bỏ nghĩa, gây tìm thù, thực vượt ra ngoài tình lý, không cần lại lấy điều nghĩa lý biểu dụ nó nữa. Nay quân thứ An-giang ở Nam-kỳ đã báo tin luôn được thắng trận, hai đạo quân thủy lục của Xiêm đều đã lần trốn. Quan quân đạo Cam-lộ cũng đã đánh lui quân Xiêm, đem cờ đỏ báo tin thắng trận. Những toán gây sự ở địa phận Trấn-ninh và Trấn-tĩnh chẳng qua chỉ là bọn giặc Man quèn có tài giỏi gì

https://tieulun.hopto.org

đầu, tất sẽ nghe hơi chạy trốn. Vậy truyền dụ ngay cho Nguyễn Văn Tạo và các viên quản vệ: lập tức đốc thúc binh dõng thừa cơ đánh mạnh, đuổi giặc ra ngoài bờ cõi. Rồi chia phái thổ dõng canh phòng nghiêm nhặt, ở những nơi đồn trại xung yếu đoạn kéo quân khải hoàn ngay, chớ nên chậm trễ nghe ngóng, đóng quân ở lâu cho hại lương thường.

Dồn 82 tên tù giam nguyên là những lính coi kho ăn trộm của kho làm hai đội An-biên Nhất, An-biên Nhị, phát phối ra quân thứ Trấn-định để gắng sức chuộc tội. Khai phục cho viên quan bị cách là Nguyễn Văn Cận (nguyên lãnh binh Nghệ-an) làm chánh đội trưởng suất đội tạm quyền coi quản, đi đến chịu sự sai phái của phân phòng phó vệ úy Nguyễn Văn Thu.

Sai chưởng tiền lãnh đề đốc Kinh thành là Lê Thuận Tĩnh đi Nghệ-an, đem theo một quản vệ và 100 biền binh thuộc doanh Thần sách gấp đến quân thứ Trấn-tĩnh, thay lãnh binh Nguyễn Văn Tạo, quản lãnh quan quân trước kia phái đi đánh dẹp giặc Xiêm.

Trước đây, Nguyễn Văn Tạo đến Quy-hợp, bỗng bị bệnh, bèn ở lại Nậm-nhuế-khê, bệnh ngày thêm nặng phải tạm giao Nguyễn Đức Long coi cả biền binh. Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đĩnh cho rằng các quản vệ cùng đi trận đó đều là quan võ thuộc quyền, không cai quản được nhau, bèn dâng sớ xin cho một người khác đến thay, quản lãnh toán quân của Tạo để Tạo về tỉnh dưỡng bệnh. Vua cho rằng việc tỉnh đương bận nên dụ sai ở lại cả để làm việc, đặc cách phái Lê Thuận Tĩnh đến thay.

Dùng vệ úy vệ Hậu nhất doanh Vũ làm Hoàng Văn Âu, kiêm lãnh đề đốc Kinh thành, và kiêm làm công việc phủ Thừa-thiên.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, năm Minh mệnh thứ 15 [1834], mùa xuân tháng giêng. Đạo quân Hà-tiên lấy lại được tỉnh lỵ. Trước đây, giặc Xiêm từ Châu-đốc lùi chạy, tướng quân Trấn Tây Nguỵ Văn Nãng giao cờ quân lệnh cho tuần phủ Trịnh Đường hội cùng bọn lãnh binh An-giang Nguyễn Đăng Huyên, đem hơn 600 binh dõng với hơn 20 thuyền ô, thuyền lê tiến đến Hà-tiên để đuổi đánh. Gặp phục binh giặc ở bờ sông Vĩnh-tế, họ đánh, giặc chạy. Khi tiến đến giang thành, thì giặc đã bỏ đồn rút trước, bèn lấy lại được tỉnh lỵ. Có 10 chiếc thuyền giặc, theo hướng đông chạy ở ngoài khơi. Quân ta đuổi theo bắn trúng 1 chiếc: quân giặc đều nhảo xuống biển chết. Ta bắt được 2 cỗ súng Chà-và thử vĩ đồng pháo, cùng thuốc súng và gươm ngắn. Còn các thuyền khác ta đuổi không kịp. Trịnh Đường liền phi tư cho quân thứ An-giang điều thêm thuyền Hải-đạo để lùng bắt. Rồi sai đem cờ đỏ báo tin thắng trận và phi tấu lên vua.

Vua phê: « Xem sớ tấu, ta rất thỏa lòng ». Liền xuống dụ rằng: « Giặc Xiêm thua trận, trốn về, quân ta thừa thắng, ruổi dài, lấy lại tỉnh lỵ, tuy có cái thế dễ như chẻ tre, không phải dùng sức mấy, nhưng quân sĩ đi trận

https://tieulun.hopto.org

đều có chí căm thù, cũng đáng khen. Duy có những tinh tiết đuổi đánh như bắn trúng thuyền giặc, có bắt được gì không, súng và thuốc súng, bắt được ở trong thuyền hay ở chỗ nào, trong tập tấu đều không kể rõ. Và, tiền, lương, súng ống, khi giới ở tỉnh hiện còn bao nhiêu, hay là bị giặc cướp hết cũng không nói đến. Lại nữa thuyền giặc theo hướng đông chạy trốn, còn lén đỗ ở hòn đảo nào, nếu nỗi còn phải tư đi lấy thêm thuyền nữa phần nhiều cũng nói chưa rõ. Thật khó bảng cứ vào đâu mà ban thưởng được. Vậy cho cứ thực tâu ngay ». Trịnh Đường liền tâu nói: « Quân ta đi đánh trận ấy chỉ có 5 chiếc thuyền có buồm, đi được khá nhanh nhẹn, cho nên mới bắt được 1 thuyền giặc, trong có súng và thuốc súng; còn đều không có cột buồm, vừa chèo vừa đuổi, đến nỗi không đuổi kịp. Sau nghe nói thuyền giặc còn ở vùng biển Cần-bột, nên tự xin điều thêm thuyền Hải-dạo để ra ngoài khơi lùng bắt, thì mới được việc. Còn như đài súng và kho lương ở tỉnh đều bị giặc đốt phá: tiền, gạo, súng ống, thuốc đạn không còn một vật gì cả ».

Vua dụ rằng: « Quân giặc từ sau khi thua trận nghe tiếng gió thổi, hạc kêu cũng hoảng sợ. Chính là lúc quân ta nên nhân uy thế ấy, mau chóng tiến lên đánh giết thật mạnh, thế mà lại lấy cớ vì thuyền không có cột buồm quanh co tư báo để giặc được rảnh, dẫn quân xa chạy. Thực là không được công trạng gì trong cuộc đánh dẹp. Đáng nên trị tội nặng, còn nói gì công! Bọn Trịnh Đường và Nguyễn Đăng Huyên, đều bị truyền Chỉ nghiêm quở, không nên ban thưởng ».

Đem việc quan quân các đạo đã đánh lùi giặc Xiêm bá cáo trong ngoài đều biết. Dụ rằng:

« Triều đình ta cùng với nước Xiêm mấy đời hòa mục, đã hơn 40 năm. Trước đây giặc Tây-sơn xâm phạm

https://tieulun.hopto.org

triều ta, nước Xiêm đã từng sai quân theo Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, hiệp lực đánh dẹp. Vì người Xiêm quen thói tham tàn, đến đâu làm quá mất lòng người đến dấy, nên rút cục không thành công. Nhưng lòng trợ thuận của vua Xiêm trước cũng đáng tin được. Đến khi xe vua đóng ở Gia-định, được tin nước Xiêm bị Miến-điện làm cho khốn đốn, liền sai đại tướng Nguyễn Hoàng Đức đem một vạn chu sư đi cứu viện để đáp ơn trước. Tuy khi đến thì việc đã yên, nhưng cái nghĩa cứu kẻ hoạn nạn, thương nước láng giềng đã được tỏ sáng ở đất nước ngoài. Đến khi ta lên nối ngôi, cái tình nghị láng giềng lại càng gần bó : sự đi lại không hề gián đoạn. Năm Minh-mệnh thứ 5 [1824], Miến-điện sai sứ đến cống xin hội quân để đánh Xiêm. Ta nghĩ chỗ nước láng diềng lẽ đâu vô cớ trước tự bỏ tình giao hiếu, bèn nuông nhẩy sứ giả, dụ rõ không chuẩn y lời xin. Lại nữa, đối với nước Xiêm từ trước đến giờ đường biển có người và thuyền bị nạn, trên bộ có dân xiêu giạt, hễ xảy ở địa phận nước ta thì ta đều giúp đỡ ưu hậu và cho đưa về. Đến năm Minh-mệnh thứ 8 [1827] nước Vạn-tượng gây hấn với nước Xiêm, ta lại sai sứ đem sắc đến dụ bảo cái nghĩa kính trời, thờ nước lớn, không được gây việc tranh giành. Nhưng cuối cùng nước Xiêm không phân biệt hay dở đem giết hại sứ giả ta là bọn Phan Văn Thông. Nhiều lần đưa thư trách hỏi. Xiêm đã nhận tội xin lỗi. Triều đình chẳng làm quá lắm, lâu ngày cũng đã bỏ qua. Năm ngoái, vua thứ hai nước Xiêm chết cho sứ đến báo tang, nước ta cũng sai sứ đến làm lễ tế viếng. Phàm những việc như thế tỏ ra triều đình ta cử động chính đại quang minh là dường nào, ơn lễ lại trung hậu chu đáo là dường nào ? Khắp trong và ngoài nước đều nghe biết cả. Nó tuy là man di cũng có lương tâm đáng nên mãi mãi nhớ ơn mà không nên xử ác với

https://tieulun.hopto.org

nhau. Không ngờ ta xử nghĩa trước, nó lại mưu lợi sau ; ta giữ lòng nhân, nó lại có ý ác! Bỗng khoảng tháng 12 năm ngoái, cứ theo mấy lần tấu báo của Hà-tiên, An-giang, thì vua tôi nước Xiêm, nhân Nam-kỳ có cuộc biến loạn về giặc Lê Văn Khôi, tham gái đẹp và ngọc lụa của giặc phỉnh gạt, bỏ giao hiếu, gây cừu thù làm trái nghĩa lý ; thừa lúc ta không phòng bị, chia quân thủy bộ vào cướp, chiếm cứ Chân-lạp, Hà-tiên, Châu-đốc các nơi, cướp bóc của cải, đồ vật, để hại đến sinh linh! Lại tiếp tục cứ theo lời tấu báo của Nghệ-an, Quảng-trị, thì giặc Xiêm do đường phía tây, xâm lấn các phủ Trấn-ninh, Lạc-biên và Cam-lộ là đất mới của ta. Điều đó thực vượt ra ngoài tình lý xưa nay. Nghe tin báo, khôn xiết nỗi giận! Nay nó đã có lòng như rắn rết, quyết khó đem nghĩa lý để bảo được, liền cấp tốc truyền Chỉ cho các tướng quân thống lĩnh thủy bộ Nam-kỳ, chặn quân chặn đánh. Lại phái thêm quân Kinh và điều vài vạn binh dõng ở các tỉnh, định nhật kỳ, do đường thủy đường bộ gấp đến vây đánh. Lại sai bọn vệ úy Lê Văn Thụy đem một toán quân, do đường Cam-lộ, đi đánh giặc. Lại sai Nghệ-an phái quân đi tiễu, để tỏ oai trời chính phạt. Vả, người Xiêm làm việc này, thực là bất nghĩa và vô danh, chắc bị trời chán bỏ, còn ta thì lời thẳng, lý cứng, được trời phù hộ, cho nên trước khi Kinh binh chưa đến, quân tiền đạo của tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân chưa đến vài nghìn người, mà đánh bại được hơn 10.000 quân Xiêm chạy đốt trại, cướp thuyền, chém bắt khá nhiều. Ngay hôm 15 tháng chạp năm ngoái báo tin thắng trận, hôm ấy gặp ngày Hợp tế cuối mùa đông, đủ thấy trời và tổ tiên rủ lòng thương yêu giúp đỡ, cho nên mình ít mà đánh được giặc nhiều, làm lừng lẫy danh tiếng quân ta. Năm nay, đầu tháng giêng, cứ theo tin báo nhiều lần thì viên đầu mục Chân-lạp chia giữ đường

https://tieulun.hopto.org

bộ của ta, đã đánh lui được toàn quân bộ của giặc. Các tướng quân và tham tán ở quân thứ An-giang lại báo luôn tin thắng trận. Tính ra, trước sau giết được 6 — 7 tướng Xiêm và hơn 600 quân Xiêm, thu được thuyền, súng và khí giới rất nhiều. Giặc nhiều lần thua trận, đã rủn chí ngã lòng, lại nghe đại đội quân Kinh sắp đến, tự biết mình là quân ô hợp, muốn phấn không thể địch được, liền đang nửa đêm lẻn trốn đi. Quan quân thừa thắng, đuổi đánh. Ngày hôm ấy, cờ đỏ báo tin thắng trận : Châu-đốc, Hà-tiên đều lần lượt lấy lại được. Bọn Lê Văn Thuỵ cũng báo được trận. Cứ theo lời báo, thì binh dõng đến châu Ba-lan, gặp giặc Xiêm, đánh giết một trận, quân Xiêm tan vỡ thua chạy tứ tung. Ta liền xuống du nghiêm sức quan quân các đạo thừa thế đuổi đánh ; nếu giặc Xiêm đã trốn xa, thì cũng không thèm đuổi dẫn cùng, khỏi phải trèo lội khó nhọc. Nên đem ngay quân thắng trận đó sớm họ thành Phiên-an, trừ kẻ tàn bạo, vỗ yên dân lành để làm cho xong việc. Còn những giặc quèn ẩn hiện ở địa giới Trấn-ninh và Lạc-biên chẳng qua cũng chỉ hư trương thanh thế. Ta cũng đã sắc sai chia đi đánh dẹp, chắc rằng bọn giặc man lẻ tẻ ấy cũng chỉ hẹn ngày bị diệt hết. Rút lại, Xiêm là man di ngu xuẩn, vô cớ gây thù với nước lớn, không những mạnh với yếu, chủ với khách, thế lực xa cách nhau mà cãi lẽ giao với ngay, thuận với nghịch, được thua thực đã sờ sờ trước mắt. Cho nên nay được trời tỏ ban phúc, thần linh giúp thuận, lại được tướng sĩ hăng hái chiến đấu, bởi thế quân đi đến đâu đều sớm thành công đến đó. Việc này chẳng những thần dân triều ta được hả lòng căm phẫn vì việc nghĩa, mà đến cả cõi ngoài, nước khác chắc cũng đã rõ biết ai phải, ai trái, phân biệt được hay, dở rồi. Vậy đem nguyên ủy nói rõ, để mọi người đều được nghe biết ». Vua sai truyền dụ cho

https://tieulun.hopto.org

bọn tướng quân Trần Văn Năng, tham tán Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, Hồ Văn Khuê, tán tương Trương Phúc Đĩnh ở quân thứ An-giang rằng: « Nay giặc cướp, đã dần dẹp yên, nên nhân tiện điều tra cho rõ duyên cớ người Xiêm vào cướp, tại sao tỉnh Hà-tiên chẳng dò thám tin tức mà phòng bị trước, để giặc được thừa hư, sấn vào sâu đến nỗi thất thủ. Lại An-giang được tin trước nhất, nếu hay hết lòng chống giữ, đợi viện binh đến, cũng còn có thể chống đỡ, thế mà nghe tin giặc vừa đến, cũng đã vội vã bỏ tỉnh mà đi! Bề tôi coi giữ bờ cõi, há nên nhút nhát như thế! Vậy phải điều tra cho rõ tình hình về bọn tuần phủ, bố chính, án sát và lãnh binh 2 tỉnh ấy, cứ thực tâu lên để bặc. Lại cứ lời tâu của phái viên do Kinh sai đi, thì Vĩnh-long còn có phòng bị, mà Định-tường canh giữ sơ sài, trong hạt lại có giặc cướp quấy nhiễu, thực là có thiếu sót về việc võ. Vậy đối với bố chính Ngô Bá Tuấn, án sát Nguyễn Công Tú, lãnh binh Cao Hữu Tuyên, cũng đều phải điều tra rõ: nếu có sự gì thì nghiêm bặc để trừng trị». Đến khi bản tấu dâng lên, các quan tỉnh đương thứ, ai mới can án bị cách, bị bắt, đều giao tra xét để thi hành; còn ai đã được cách lưu thì chuẩn cho không phải nghị xử nữa.

Điều 500 lính tỉnh Hải-dương lên Bắc-ninh lệ thuộc tổng đốc Nguyễn Đình Phổ phân phái. Bắc-ninh là đất xung yếu, giặc cướp chưa yên, cho nên tập hợp binh lực cho hùng hậu để ngăn giữ.

Định lại thuế hương cho đội Am-sơn thuộc Bình-thuận (từ trước, hằng năm, nộp kỳ nam hương 19 lạng hoặc 14 — 16 lạng không chừng. Hai năm nay, tìm kiếm không được, chuẩn cho mỗi năm, đổi nộp hạng trầm hương tốt 20 cân.

Khiến bọn cai đội Nguyễn Lương Huy và chủ sự Lý Văn Phức coi quản các thuyền hiệu Định-dương và

https://tieulun.hopto.org

Thanh-dương đi công cán sang Hạ châu đem theo Cá-Lộ và Tú-La (hai người này trước bị an trí ở tấn sở Đà-nẵng), người Bát-tu-kê, thả cho về nước.

Vua ngự ở điện Cần-chánh. Trấm quan vào sân, lạy chầu. Trước đây, mưa dầm hàng tuần, vua lành rét ở hiên đông điện Trung-hòa, đến đây chiều trời tạnh nắng, mới ngự coi chầu. Vua nhân làm bài thơ « Xuân sắc mãn hoàng đô » (1) sai các quan đình thần ai là khoa mục thì ở lại Duyệt thị đường, mỗi người làm 1 bài để dâng lên.

Tướng quân Trần Văn Năng, tham tán Trương Minh Giảng và tán tương Trương Phúc Đĩnh ở quân thứ An-giang, chấn chỉnh đại đội binh thuyền thẳng tiến Nam-vang đánh dẹp giặc Xiêm. Trước kia, quân ta đã khôi phục Châu-đốc, cho rằng Hà-tiên chưa lấy lại được, chưa tiện đón sức để đánh Nam-vang, bèn bàn sẽ tham tán Hồ Văn Khuê đem 20 thuyền quân chở đến Tiền-giang, hiệp cùng đạo quân của tham tán Nguyễn Xuân, trước tiến Lô-an (tên cũ là Lô-yếm, thuộc nước Chân-lạp) để làm cho mạnh thanh thế; đến đây, Hà-tiên báo tin thắng trận, bọn Năng liền do Hậu-giang, tiến quân đến Nam-vang, hội tiễu. Sớ dâng lên, vua phê bảo rằng: « Bây giờ chính là lúc có thể thừa cơ, nên kíp tiến đánh, chớ bỏ lỡ. Chắc chỉ một trận sẽ thành công ». Sau đó, giặc nghe tin đại quân tiến đến, bèn đem nhau chạy trước. Quân ta lấy lại được thành Nam-vang, đem cờ đỏ báo tin thắng trận. Vua cho rằng Châu-đốc, Hà-tiên và Nam-vang, 3 lần báo tin chiến thắng đều được nhanh chóng, nên thưởng cho các lính trạm mang cờ đỏ và người mang phụ: ngân tiền Phi long lớn nhỏ có từng bậc khác nhau.

(1) Sắc xuân tràn ngập Kinh đô.

https://tieulun.hopto.org

Án sát Hà-tiên, Đặng Văn Nguyên, trước kia, vì tỉnh ly thất thủ, cùng tuần phủ Trịnh Đường và lãnh binh Bùi Công Lại, chạy đến miền sông Sa-đéc, An-giang. Bấy giờ tham tán Trương Minh Giảng đem đại quân tiến đến, sức sai thu thập tàn quân theo đi đánh giặc. Đến trận đánh ở Thuận-cảng, Trịnh Đường, Bùi Công Lại đều chia ngồi thuyền quân, chịu lệ thuộc, đi đánh giặc. Sau khi giặc lùi, Đặng Văn Nguyên mới đến quân thứ. Đến bấy giờ Trương Minh Giảng đem đủ nguyên do tâu lên. Vua ghét Nguyên nhút nhát, dụ sai giải về Kinh, giao bộ Hình nghị tội.

Sai Thanh-hoa phái vệ Nhất, doanh Thần sách đi thú Lạng-sơn ; Nghệ-an phái vệ Nhị doanh Thần sách chia ra đi thú Nam-định và Bắc-ninh. Vệ Trung doanh Hổ uy đã Kinh phái đi vẫn ở lại đóng giữ Ninh-bình.

Các trường quân và thương tấu quân ở Gia-định tâu nói : « Tham tán Hoàng Đăng Thận đến quân thứ, qua sự bàn bạc, đã ủy cho đến đạo Quang-hóa, đồng đốc quan quân đã phái trước, làm việc phòng ngự, đánh dẹp giặc Xiêm. Lại ở núi đất trên trường lũy ngoài thành, ngày ngày thường thay đổi nhau, bắn đại bác : giặc sợ chẳng dám động. Mấy lần có hơn 50 người giong dây ra khỏi thành, đầu thú. Bọn thần đã vâng theo lời dụ, giao tuần phủ Gia-định Hà Duy Phiên chọn lấy những người mạnh khỏe, dồn bổ làm đội Lực-dõng, cho đi tòng quân gắng sức chuộc tội ; còn hạng già yếu và đàn bà con gái đều thả cho về nhà.

Vua dụ rằng : « Trước kia, người Xiêm xâm phạm bờ cõi, đường bộ Quang-hóa rất là xung yếu, nên mới có Chỉ lấy thêm binh dõng để ngăn chặn. Nay bị quan quân đánh lùi, giặc giã đã yên, thì chẳng cần lại phải quân đi phòng thủ đường ấy làm gì nữa. Vậy nên liệu rút bớt binh dõng phái trước đó về Gia-định, tập hợp binh lực

https://tieulun.hopto.org

cho hùng hậu để đánh lấy thành Phiên-an. Liền sai thị vệ đem đi 3 cân quế Thanh-hoa, 7 cân quế Nghệ-an, Quảng-nam : phàm ai bị bệnh cần dùng, từ tướng quân, tham tán đến quản vệ và quản cơ thì dùng quế Thanh-hoa, suất đội thì dùng quế Nghệ-an, Quảng-nam để điều trị ».

Sai quan quản hộ tống quốc vương Chân-lạp về nước. Vua dụ bộ Lễ rằng : « Năm ngoái quốc vương Chân-lạp là Chăn, vì giặc Xiêm xâm phạm bờ cõi, nên phải đến ở Vĩnh-long ; ta đã xuống dụ ưu đãi tiền và gạo ; lại sai tướng quân và tham tán đem đại đội binh thuyền đi đánh giặc Xiêm. Hiện nay quân vua đi đến đâu, mặt trận đều dẹp yên cả. Ta lại sai đem sắc thư và lụa mâu đề ban cho quốc vương ấy. Vậy truyền dụ cho bọn bố, án Vĩnh-long là Đoàn Khiêm Quang và Doãn Uẩn trước hãy lấy của công chi ra 3.000 quan tiền, 500 phương gạo trắng, và phát 1 đạo sắc thư, chuẩn cho Đoàn Khiêm Quang sung làm khâm sứ tuyên sắc cấp phát cho ; rồi sửa soạn binh thuyền, hộ tống quốc vương Chân-lạp về nước. Khi đến Nam-vang thì ủy cho Trương Minh Giảng sắp xếp cho ổn thỏa, khiến được ơn nhờ uy đức triều đình, hòa hợp bộ lạc, củng cố bờ cõi lâu dài ».

Ra ơn cho những hương dõng tòng chinh ở các đạo Nam-kỳ, không kể hiện còn lưu lại tấn sở Gia-định hay đóng phòng thủ ở các hạt, đều được kể tiếp cấp cho tiền, gạo lương tháng, kể từ mồng 1 tháng 2 cho đến khi việc yên thì thôi.

Tổng thống quân vụ đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự tiến đến đồn Nhượng-bạn. Quân giặc đều im lặng ở trong rừng núi. Liền chia sai đóng đồn dò bắt rồi đem sơ lược mọi việc tâu lên và nói : « Khi mới tiến đánh lấy lại Cao-bằng, có nguyên quản cơ cơ Cao hùng, đã lưu

trí, là Nguyễn Hữu Bằng, đưa các con là Nguyễn Hữu Hựu, Nguyễn Hữu Giản, Nguyễn Hữu Thủy, Nguyễn Hữu Đăng và cai đội Nguyễn Hữu Viên, Đàm Vũ Kiên, suất đội Nguyễn Hữu Đĩnh (nguyên giữ thành, bị thua trận), cai đội Bế Kim Tiêu, Nông Trí Hậu (nguyên được phái đi bắt giặc ở Thông-nông, bị thua trận) cùng các thổ ty 14 người đều đem thổ dõng, tình nguyện theo đi gắng sức làm việc quân. Thần đã chia sai làm việc quân đều hăng hái cố gắng. Trong ấy có Nguyễn Hữu Đĩnh, ngay khi tỉnh thành bị mất, đã ngầm họp các thổ hào là Ma Ngọc Lý và Trịnh Văn Châu, giữ làng Cổ-lạc để chống nhau với giặc; lại lùng bắt được đồ đảng giặc. Như vậy là có sự thực xác thực. Nguyễn Hữu Viên ngầm đưa vợ con của án sát Phạm Đình Trạc đi trốn và nuôi nấng, kể cũng đáng khen ». Vua dụ : chuẩn cho mọi người ấy đều được tha hết tội trước, và vẫn cho theo đi quân thứ để sai phái.

Đạo quân Trấn-tĩnh, Nghệ-an, lấy lại được phủ lỵ.

Trước kia phủ Trấn-tĩnh thất thủ, giặc Xiêm chiếm cứ lấy đất, đặt 9 đồn sở, để phòng bị quân ta. Lãnh binh Nguyễn Văn Tạo chia ủy hai đạo quân của quản vệ Nguyễn Đức Long và của Hồ Viết Ấn đồng thời cùng tiến. Quân Đức Long đến Thâm-nguyên, thì quân giặc đi tuần trông thấy, lui về đồn. Quân ta thừa thế đánh khép lại, dùng hỏa pháo mà bắn. Hơn 1.000 quân giặc bèn đốt hết đồn sở mà chạy. Quân Viết Ấn đến Động-dịch thì giặc cũng chẳng đánh, tự rút lui. Nguyễn Văn Tạo liền sai người đưa bọn tuyên úy, đồng tri, thổ tri châu và huyện thừa về đóng ở phủ lỵ, rồi đem cờ đỏ báo tin thắng trận. Lại đem việc tư về tỉnh.

Bố, án Nguyễn Đình Tân và Vũ Đĩnh đem mọi duyên do tâu lên, và nói : « Cứ theo tin báo 2 phủ Trấn-định, Trấn-ninh, giặc Xiêm đều trốn chạy cả ». Vua dụ rằng :

https://tieulun.hopto.org

« Giặc Xiêm đem 5 đạo quân đến lấn cướp, vốn muốn chia sức quân ta, để dốc toàn lực vào một dải An-giang. Gần đây, nhân quan quân ta nhiều lần chiến thắng, giặc Xiêm thừa lúc đêm tối phải lén trốn đi. Còn những đạo khác chẳng qua bọn man quèn, thế tất nghe hơi mà tan vỡ, quả đúng như ta đã liệu. Nay cứ theo những lời tâu báo thì các hạt Trấn-tĩnh, Lạc-biên, Trấn-ninh, Trấn-định đều đã đánh tan giặc Xiêm, dân được phẳng lặng cả rồi. Vậy việc chiêu phủ, nên sức cho thổ ty sở tại gia tâm làm cho ổn thỏa để thổ dân lại về, ở yên như cũ. Còn biền binh các đạo đều cho rút về hàng ngũ ở tỉnh.

« Còn lãnh binh Nguyễn Văn Tạo bị ốm, trước đã sai Lê Thuận Tĩnh đến thay; nay giặc Xiêm đã rút lui thì Lê Thuận Tĩnh lập tức đợ đường trạm về kinh, Nguyễn Văn Tạo cũng về ngay tỉnh để điều dưỡng ».

Sau đó, bọn Nguyễn Đình Tân tâu báo: « Quân Nguyễn Đức Long đóng ở Trấn-tĩnh, chia phát suất đội ở quân thứ tiến đến các xứ Nông-lũng đánh phá đồn giặc. Giặc đều chạy trốn. Thu được súng điểu sang và ngựa. Gặp lúc Lê Thuận Tĩnh đến tỉnh, thần đã chọn phái thự phó vệ úy vệ Trung võ là Nguyễn Phương đem 400 biền binh, 5 cỗ súng quá sơn và 100 ống phun lửa, theo Thuận Tĩnh đến ngay quân thứ ». Vua lại dụ rằng: « Quan quân đến đâu, luôn được thắng lợi. Giặc Xiêm mất vía, chạy trốn. Còn sót một vài quân tàn, chắc cũng nghe hơi, tan vỡ nốt. Vậy truyền Chỉ cho quản vệ các đạo mau mau đánh dẹp đuổi ra ngoài cõi, rồi theo lời dụ trước, rút ngay về. Lê Thuận Tĩnh cũng theo chỉ dụ trước, về Kinh, không cần lại đi nữa. Bọn ngươi, Nguyễn Đình Tân, Vũ Đĩnh, cứ theo tinh binh thắng trận 2 lần, đem công trạng của các biền binh đi trận ấy, làm danh bản sách, tâu lên, đợi thưởng. Lại nữa,

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đức Long, trước đây đi quân thứ vừa mới gặp giặc, liền vội rút lui để đến nỗi Trấn-tĩnh thất thủ đã có Chỉ giáng cấp rồi; nay cứ theo tờ tấu sau, thì trong các bộ biền thắng trận ấy, có các viên suất đội phải đi đánh giặc, đều thắng trận. Đức Long cũng là tỉ tướng thế mà chẳng có một chút thực trạng là đã xung phong, dẫn đầu quân lính gì cả. Vậy há nên để cho nhờ người nên việc, mạo nhận làm công hay sao? Các ngươi lập tức điều tra cho rõ sự thực, rồi gộp với án trước nghiêm bậc trừng trị, để răn kẻ hèn nhát ».

Lại cho rằng giặc Xiêm đã bị quan quân Nghệ-an, Quảng-trị đánh lùi, dụ cho Hà-tĩnh và Quảng-bình đều rút về những quân trước đã sai đi phòng thủ.

Các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Ninh-bình nhiều lần đều xin triệu tập hết các biền binh thuộc tỉnh cho theo diễn để phòng sai phái.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Nay, các hạt ấy, việc đánh dẹp đã yên, địa phương yên lặng. Duy đương lúc vô sự, việc võ bị cũng không nên bỏ, mà nên thường thường rèn luyện dùng để phòng khi có việc. Vậy, truyền dụ cho các đốc, phủ, bố án xét xem những biền binh ở tỉnh: những người hiện đương tại ngũ thì kể bắt đầu từ mồng 1 tháng này; những lính hạ ban mới tập hợp lại, thì kể bắt đầu từ ngày nhập ngũ, đều theo thang, tiếp tục cấp cho tiền, gạo đến cuối tháng 3, rồi sức bọn quản lãnh hết lòng rèn luyện khiến cho họ được thành thạo ».

Thự án sát Biên-hòa, Phạm Duy Trinh, tâu nói: « Trước đây mộ 2.000 dân trong hạt, dồn thành đội ngũ: có hơn 800 người được theo thự phủ Vũ Quỳnh đi Gia-định làm việc bắt giặc, còn hơn 1.000 người thì được để lại đóng giữ thành tỉnh ». Vua cho rằng giặc Xiêm nay đã dẹp yên, chuẩn cho liệu thả về ngay những lính trú phòng ấy.

https://tieulun.hopto.org

Ấn sát đạo Thái-nguyên Nguyễn Mưu, phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng đem hơn 1.000 biền binh và 5 thớt voi chiến tiến đến Băng-thành Cổ-đạo để hội tiễu thổ phỉ Tuyên-quang. Việc tâu lên, vua dụ rằng: « Chắc rằng đại quân đạo Cao-bằng đã thẳng đến sào huyệt Vân-trung Ngọc-mạo. Bọn ngươi nên mau mau tiến quân, tư cho bọn Tạ Quang Cự, 2 đường giáp đánh, cốt sao bắt được giặc Vân đến xử án, tất sẽ có thưởng to ».

Ngày tân mão, điểm binh.

Đúc ngân tiền « Minh-mệnh phi long » (phép đúc: dùng 8 phần bạc, 2 phần kẽm). Sai đường quan bộ Hộ, bộ Công và một quản lãnh với một thị vệ là những người sung làm công việc Nội các thay đổi nhau, đến sở Nội tạo, coi việc đúc tiền.

Thăng chưởng cơ Hoàng Văn Trạm lên thự thống chế Thủy quân. Cho thự chưởng cơ Đoàn Kim chuyên coi quản Nội thủy vệ; chưởng cơ Trần Văn Lộc sung làm lãnh binh Hà-nội.

Dàng hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Lại sung tham tán đại thần quân thứ Gia-định Lê Đăng Doanh đổi lãnh thượng thư bộ Công, đợi sau tuyên triệu sẽ về Kinh cung chức. Thăng tả tham tri bộ Lại Nguyễn Kim Bảng lên thự thượng thư bộ Lại. Điều hữu thị lang bộ Binh Đặng Chương làm hữu thị lang bộ Lại. Cho hữu tham tri bộ Lại Trần Danh Bưu chuyên làm công việc Thương trường.

Quyền biện Lễ bộ Đào Tri Phú vì học thức nông cạn, quê kệch bị lui làm lang trung bộ Lại. Sai tả thị lang bộ Lễ sung làm việc Nội các là Thân Văn Quyền về Bộ, cung chức.

Hưng-yên, gạo kém. Du sai mở kho cho dân vay. Mỗi người 1 hộc, đến mùa đông thì thu lại. Thự phủ Trịnh Quang Khanh tâu xin cho vay làm 2 lần và đổi

https://tieulun.hopto.org

vào mùa hạ. Vua dụ quở rằng: « Ta cho rằng hạt ngươi trước gặp nạn lụt, ăn dùng không đủ, cho nên muốn ban ơn rộng để cứu nỗi đau khổ cho dân. Nếu như ngươi xin, thì dân đã phải đi lại phiền phức mà kỳ hạn đòi lại gấp, thì lấy gì để đủ sống được? Vậy chuẩn cho theo ngay Dụ trước mà làm ».

Có 4 người nhà giàu tình nguyện đem của nhà ra lạc quyên (tiền 1.160 quan, gạo 100 hộc, ruộng tư 24 mẫu). Trịnh Quang Khanh đều lấy chia cấp cho người nghèo túng. Việc lên đến vua. Vua sai bộ Hộ đem gộp với 64 người mùa đông năm ngoái đã quyên (tiền hơn 5.900 quan, thóc gạo 3.690 hộc và phương, ruộng đất tư 88 mẫu), theo số quyên nhiều ít, chuẩn cấp cho mũ áo và cho miễn thuế thân, việc đi lính và điêu dịch từng bậc khác nhau.

TAISACH.COM.VN

Quan nước Phiên là bọn Trà-Tri-Nhân-Lịch đánh quân Xiêm thua liền ở phủ Cần-thu-Lô-viên, chém hơn 200 thủ cấp, bắt sống 9 tên và thu được voi chiến, súng ống rất nhiều; đưa tù binh đến quân thứ Gia-định, giết đi. Lại có hơn 3.000 quân Xiêm từ phủ Ba-cầu-nam chạy đến bến Trang, cốn bè định qua sông sang Bông-xui. Bọn Trà-Tri đem quân Phiên đuổi theo để chặn lại. Tin báo đến quân thứ Nam-vang, tham tán Hồ Văn Khuê đem ngay binh thuyền, ngược dòng sông lớn đi lên để đón đường giặc về. Đến nơi giặc đã qua sông đi rồi. Khuê lại nghe nói có một cánh quân giặc lui vào phủ Sơn-bốc và phủ Sơn-phủ, liền thẳng đến phủ Kha-lăng đò thám lùng bắt. Tán tương Trương Phúc Đĩnh cũng đem bọn Thái Công Triều đến hải phận Cần-bột, đuổi bắt thuyền giặc.

Tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đem việc tâu lên, nói: « Trước đây giặc Xiêm sang xâm lấn, những thành quách và dân cư của nước Phiên bị đốt

https://tieulun.hopto.org

cướp hầu hết. Hiện nay, dân Phiên bị giặc xua đuổi từ Long-úc thoát về hơn 800 thuyền, thần đã cho về yên nghiệp làm ăn. Nay đương chia phái biền binh và sức bọn quan Phiên đồ bắt những tên giặc còn trốn (Cần-thu-Lô-viên, Ba-cầu-nam, Bông-xuy, Sơn-phủ, Sơn-bốc, Kha-lăng, Cần-bột đều là tên phủ).

Vua dụ rằng: « Giặc Xiêm nhiều lần thua trận ngầm trốn, chắc đã hoảng hồn mất vía, còn ở lại Sơn-bốc, Sơn-phủ và hải phận Cần-bột chẳng qua lẻ tẻ một vài đứa. Bọn ngươi chính nên thừa cơ hội này mau chóng chia phái đánh bắt chém giết cho kỳ hết, chớ để một tên giặc ở lại đất ta, và sớm nên chiêu tập dân chúng sửa sang bờ cõi ».

Lại cho rằng giặc Xiêm đã lủi trốn, bèn dụ cho tướng quân, tham tán quân thứ Gia-định: phàm những voi chiến đã sức [illegible] trước phải đi trú phòng tức thì cho rút về nguyên tỉnh. Lại dụ Vĩnh-long, Định-tường đều liệu để lại 4, 5 trăm hương dõng coi giữ thành tỉnh, còn thì thả về cho làm ăn. Tuần phủ Định-tường Ngô Bá Tuấn tâu nói: « Trước đây, theo dụ, đã gọi lấy hương dõng dồn làm 6 cơ Trường dũng Trung, Tiền, Tả, Hữu, Hậu, và cơ Tường uy Tiền, phái đi làm việc đánh giặc, và phòng giữ các sở gồm 2.400 người, còn 600 thì để lại giữ tỉnh thành. Nay lúa đồng trong hạt hiện đương chín, vậy xin thả cho những hương dõng còn lưu lại đó được về hết, để kịp thời gặt lúa ». Vua y cho.

Vua bảo quan hầu là Trương Đăng Quế rằng: « Người Nam-kỳ phần nhiều mạnh mẽ, can đảm, nơi khác không so sánh được. Gần đây, vì giặc Khôi nổi loạn, quân Xiêm sang xâm lấn các hạt có nhiều hương dõng ứng nghĩa, tòng chinh, tập quen chiến trận; sau này, nếu có việc, động dụng đến, hẳn là đắc lực. Đó là điều đáng

https://tieulun.hopto.org

mừng. Duy trong ấy có kẻ bất lương, hoặc giả nhân vốn tập quen việc binh rồi ăn dưng ngồi rồi, chẳng khỏi xướng xuất nổi làm giặc cướp, thì đó là điều đáng lo! Khi việc yên rồi tất phải một phen xếp đặt, mới mong vô sự được ». Lại bảo Hà [Tông] Quyền rằng: « Năm trước, ta nhân đi chơi ở phía đông, bên đường có một đứa trẻ nhà dân gọi ta là cha. Mẹ nó sợ hãi, vội bế chạy trốn. Vệ binh theo mà quát mắng, ta ngăn lại, bảo chớ làm cho nó sợ. Nhân nghĩ: dân trong thiên hạ đều là con đỏ của ta. Ta tuy không phải là cha, mà cũng như cha vậy. Liền nghĩ được một câu đối: «不是孩兒，孩赤子；還非關父，關殿日 *Bất thị ngô nhi, ngô xích tử; Tuy phi nhĩ phụ, nhĩ nghiêm quân* ». Nghĩa là: Chẳng phải con đẻ mà là con đỏ của triều đình. Ta tuy chẳng phải bố mày, nhưng là nghiêm quân mày. Vả lại, vua mà yêu dân như con thì dân cũng coi vua như cha vậy. Từ xưa, Nghiêu Thuấn trị thiên hạ, chẳng qua cũng như thế mà thôi. Ta chẳng bằng Nghiêu, Thuấn, nên nghĩ lấy Nghiêu, Thuấn làm khuôn phép ».

Vua cho rằng giặc Xiêm đã yên, việc biên giới nên trước xếp đặt, nên sai đình thần bàn kỹ về mọi việc thiện hậu cho thành Nam-vang và 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên. Đình thần cho rằng có rất nhiều việc đáng nên sửa sang thực khó làm cả một lúc. Vậy xin trước làm những việc cần kíp. Dưới đây liệt kê từng điều để tâu lên:

1 — *Thiết lập thành trì đồn trại.* (Thành Nam-vang đã bị giặc Xiêm tàn phá, đáng nên do vua Phiên sửa đắp để ở và giữ. Nhưng lúc mới lấy lại được, lòng người còn ngờ sợ, nên phải liệu đem trọng binh để giúp việc trấn áp. Xin chọn một chỗ đất ở dưới thành, lập một đồn to đặt tên là đồn An-man, để 2.000 biền binh đóng giữ, đặt thêm một quan lãnh binh An-giang đến coi quản, phàm những công việc quan trọng đều do quan tổng

https://tieulun.hopto.org

đốc điều khiển. Còn công việc nước Phiên vẫn do vua Phiên liệu lý. Vì mạn thượng du, Bắc-tầm-bôn, là nơi địa đầu rất xung yếu, cũng xin chọn đặt ở chỗ ấy một đồn to gọi tên là đồn Tịch-biên, phái quân đóng giữ để nghiêm việc phòng bị. Ở dưới Nam-vang có xứ Tức-biện, trên thông với Nam-vang, dưới suốt đến An-giang, đấy là trung đô. Và, đối ngạn với Nam-vang là xứ Lô-an, đường bộ có thể thông đến Quang-hóa. Ở trên Nam-vang có vụng Xà-năng, đường có nhiều ngã: vì chẳng do Bắc-tầm-bôn hay do đường khác mà đến, đi qua vụng ấy cũng có thể thông đến Nam-vang và phía nam Bắc-tầm-bôn. Xứ Ba-nộn là cuối địa giới Chân-lạp và là đầu địa giới nước Xiêm, cũng là nơi trọng yếu, đều nên liệu đặt đồn trại, phái vài chục quân Man đóng giữ. Khi có việc thì báo cho nhau để thông tin tức. Ngoài đó ra hoặc có chỗ nào nên đặt đồn xin do bọn Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân và Lê Đại Cương xét kỹ, tâu lên sẽ theo thứ tự cử hành. Còn thành tỉnh An-giang trước đã dựng ở đất Long-sơn, chưa làm xong. Chỗ ấy cũng cao ráo, sáng sủa, đào càng thông đến Châu-đốc, có thể ngoái trông cả Tiền-giang và Hậu-giang, đủ là địa thế hiểm trở hữu hình, xin nên theo chỉ dụ trước, tiếp tục xây đắp cho được hoàn thành. Lại nữa, Châu-đốc, trên thông Nam-vang, dưới tiếp Vĩnh-long, cùng với Hà-tiên, che chống lẫn cho nhau; xin theo như cũ, sửa đắp thêm, liệu để trong binh cạnh giữ. Từ miền hạ du Châu-đốc đến thủ sở Chiến-sai cũ là nơi đường thủy Tiền-giang — Hậu-giang tất phải đi qua. Quan quân đi tiễu, đã có đặt đồn đóng quân. Xin vẫn ở chỗ ấy, lập 2 pháo đài ở 2 bên tả hữu: 1 cái đặt tên là Toàn-thắng đài, 1 cái là Phá-địch đài, liệu vát biền binh đóng giữ. Còn tỉnh thành Hà-tiên, trước vì lỵ sở cũ chật hẹp nên đã dời đến Giang-thành. Chỗ này

https://tieulun.hopto.org

địa thế cao, rộng, quang đãng, đủ để cư tụ. Nếu dựng lập tỉnh thành ở đấy, rồi đặt đồn lớn ở tỉnh lỵ cũ, đồn để đông trọng binh, ngoài có pháo đài Kim-dữ cùng bảo vệ lẫn cho nhau, ví như đã có tường phên che đỡ, lại có cửa ngõ canh phòng, thì những lúc gặp việc quân cơ, ứng phó thình linh, có thể phòng bị những điều bất trắc. Còn như tỉnh lỵ cũ, gần sát cửa biển, ngoài không có gì để che đỡ, e không phải là nơi đất tốt. Duy hộ phủ Trịnh Đường đã có tâu, chuẩn cho thiết lập như cũ. Vậy xin do tổng đốc An—Hà hội đồng xét lại, tâu lên đợi Chỉ. Và, đường bộ tỉnh Gia-định thông đến Nam-vang, chỗ cầu Tây-hoa đạo Quang-hóa rất là xung yếu. Xin đắp một thành đất ở đạo Quang-hóa, đặt một đồn ở cầu Tây-hoa phái quân đóng giữ).

2 — *Liệu lượng phân phái về việc công dịch và việc trú phòng.* (Ngoài thành Nam-vang và 2 đồn lớn Bắc-tầm-bôn, những công trình xây đắp xin do bọn Trương Minh Giảng liệu phái biền binh, thương lượng với vua Phiên liệu vát quân, dân nước Phiên góp sức cùng làm. Còn thành mới An-giang, đồn Châu-đốc, 2 pháo đài Toàn-thắng và Phá-địch, thành đất Quang-hóa, tấn sở cầu Tây-hoa, đều do quan tỉnh An-giang, Gia-định sở tại liệu vát quân, dân đến làm. Còn biền binh trú phòng: đồn An-man do bọn Trương Minh Giảng liệu để lại 2.000 biền binh, vát thuyền bè canh giữ; đồn Tịch-biên, liệu trích lấy 500 người trong số 2.000 quân ấy chia nhau canh giữ. Thành mới An-giang, đồn Châu-đốc cùng 2 pháo đài Toàn-thắng và Phá-địch thì do 2 tỉnh An-giang, Vĩnh-long. Thành đất Quang-hóa, tấn sở Tây-hoa, thì do tỉnh Gia-định liệu phái biền binh canh giữ. Còn Xa-năng, Ba-nộn, Lò-an và Tức-biện thuộc Nam-vang và ngoài những chỗ ấy, phàm có chỗ nào nên đặt tấn sở thì vát quân và dân hưng công làm. Những chỗ canh giữ do

https://tieulun.hopto.org

quan địa phương châm chước mà làm. Và, số quân tỉnh Hà-tiên không có bao nhiêu, xin do quan tỉnh An-giang phái thêm 500 biền binh đóng giữ. Nếu tỉnh thành đặt ở Giang-thành, tỉnh lỵ cũ, mà làm đồn to thì xin lấy quân và dân tỉnh Vĩnh-long để cùng làm. Còn các đồn ải và các tấn sở ở Chân-lạp thì do quan tổng đốc An-giang bàn cùng vua Phiên liệu vát quân Phiên xen với quan quân ta để phòng thủ).

3 — *Dự trữ quân nhu ở các đồn trại.* (Nước Chân-lạp trước không có tàng trữ, lại trải sau khi tàn phá. Vậy 2.000 biền binh đóng giữ ở đồn An-man, xin do tổng đốc An-giang hãy tư lấy thóc 1, 2 vạn hộc, tiền 1, 2 vạn quan ở 2 tỉnh Long—Tường đem đến chứa ở đấy để đủ cấp lương quan, rồi sẽ làm dần).

4 — *Phân biệt công và tội của quan nước Phiên.* (Khi giặc Xiêm mới đến cướp, vua Phiên đã chạy trước sang ta, mà quan Phiên có người nào biết tụ họp quân dân, mượn tiếng quan quân, đánh lùi giặc Xiêm, không những vì nước Phiên diệt thù. Và lại hay vì triều đình ra sức, chẳng hạn như bọn Nhâm Lịch Trà Tri, nên liệu cho khen thưởng để khuyến khích người sau. Và, trong bọn quan Phiên, người nào nhanh nhẹn, được việc, vốn được dân Phiên tin phục, xin đều do bọn Trương Minh Giảng hội cùng vua Phiên làm danh sách kê rõ tên họ, quan chức và sự trạng tâu lên đợi Chỉ để ban cho quan chức của triều đình đặt trùm lên trên, khiến họ cùng đội ân vinh cho mọi người đều biết khuyến khích. Những kẻ cam lòng theo giặc, đứng đầu làm ác thì cho vua Phiên tìa ra để nghiêm trị, để họ biết răn sợ. Còn những người bị bắt ép theo giặc không nên xét kỹ).

5 — *Đình chỉ việc cho sứ Chân-lạp sang Xiêm-la.* (Trước đây nước Chân-lạp mỗi năm một lần sai sứ sang Xiêm, do quan thành Gia-định cũ đem việc chuyển tâu cho hợp

https://tieulun.hopto.org

lễ giao hiếu với láng giềng. Nay người Xiêm tham tàn càn rỡ, đem quân vào cướp, xua đuổi dân Phiên, cướp của cải và đồ vật của Phiên. Chân-lạp cũng Xiêm-la đã trở thành thù địch. Vậy việc thông sứ, xin do quan tổng đốc An—Hà chuyển sức, đình chỉ mãi mãi).

6 — Chỉnh đốn quân Phiên và chiến cụ. (Nước Chân-lạp đất rộng, người đông, mà từ trước đến nay quân lính tản mác, không có thông thuộc. Cần nên một phen chỉnh đốn, cho có quy tắc. Xin do bọn Trương Minh Giảng hội cùng vua Phiên sức cho an phủ các phủ : cứ số dân, mười người lấy 1 làm lính, cho theo các an phủ, đóng giữ địa hạt. Lại nên bảo cho vua Phiên phải rộng tích trữ, sắm khí giới, đóng thuyền để được cường thịnh).

Đó đều là cách sắp đặt để sửa sang bờ cõi gìn giữ nước Phiên. Trong ấy còn có việc tốt nên làm, việc đỡ nên bỏ, xin do các quan tham tán, thự phủ hết lòng tính làm. Khi lời đình nghị dâng lên, vua dụ Nội các rằng : « Các điều ban đó đều đã thỏa hợp, có thể làm được. Duy lúc mới sửa sang, nên châm chước theo thứ tự trước, sau, hoãn, cấp. Trong ấy có việc thành tỉnh Hà-tiên, nên đợi sau khi biên giới yên lặng, mọi việc quân và dân lần lượt xong xuôi rồi mới do tổng đốc An—Hà hội cùng an phủ thân đi đến tận nơi khám xét hoặc nên vẫn để như cũ, hoặc nên dời đi chỗ khác, làm riêng tập tấu, sẽ xuống Chỉ cho làm. Còn việc chọn lấy quân Phiên chính là nên làm. Duy việc mới sáng kiến, tai mắt chẳng khỏi lạ lùng. Vậy chuẩn cho bọn Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân và Lê Đại Cương đến chỉ bảo rõ ràng cho vua Phiên và các quan Phiên rằng: nước Phiên trước đây không có sổ sách quân và dân, lúc có việc, hô ứng không nhạy, nên nỗi giặc Xiêm mới nhiều lần rông rỡ làm càn. Nay nhờ được oai sức

https://tieulun.hopto.org

triều đình, giúp cho xua đuổi được giặc, lấy lại được nước. Vậy nên kịp thời bây giờ một phần sửa sang cho thành cái thế cánh tay giơ lên thì các ngón tay đều theo, mới có thể dứt được sự nhòm ngó của nước ngoài, mà giữ yên bờ cõi. Phàm số quân và dân dưới quyền an phủ ở các phủ trong hạt hoặc dưới sự cai quản của ai, đều nên làm thành sổ sách ước lược, nộp ở tổng đốc An—Hà giữ làm bằng cứ để khi có việc, tiện bề trưng dụng và điều bát. Làm vậy, là cốt để bảo vệ nước Phiên. Vậy nên đem ý ấy thông sức cho các đầu mục và nhân dân đều biết, khiến họ đều được yên lòng. Còn trong kiến nghị nói : theo dân số 10 người lấy 1 làm lính thì chẳng cần câu nệ qui định như vậy. Chuẩn cho cùng với vua quan nước Phiên nghĩ bàn ổn thỏa hoặc 10 lấy 1 hay 20 lấy 1 cũng được, ngày thường vô việc thì liệu để lệ thuộc quan an phủ sai phái; khi có việc thì lấy đi hết để giúp việc phòng bị. Việc này cần phải hỏi han tỉ mỉ, bàn bạc đích xác, cốt sao lòng người thỏa thuận rồi sau mới làm là phải, chớ nên cứng nhắc như người cố gắn trục đàn. Còn đều y theo như nghị ».

Bố chính, án sát Vĩnh-long Đoàn Khiêm Quang và Doãn Uẩn tâu nói : « Năm ngoái, giặc Khôi làm loạn, có quản cơ cơ Vĩnh-bảo Tả là Lê Văn Tiêu, chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Văn Trực, chánh đội trưởng thị sai phó quản cơ cơ Vĩnh-uy Hữu là Sơn Đột theo tổng đốc Lê Phúc Bảo sai phái đánh giặc, trận đánh ở Tra-giang, chiến đấu với giặc, họ đều chết tại trận. Nay mới hỏi được thực trạng ». Vua sai truy tặng : Lê Văn Tiêu làm vệ úy, hàm tòng tam phẩm; Sơn Đột làm cai đội, hàm tòng ngũ phẩm; Nguyễn Văn Trực làm cai đội, hàm chánh lục phẩm, đều theo hàm được tặng cho tiền tử tuất.

https://tieulun.hopto.org

Tiền quân Đô-thống phủ chưởng phủ sự Lương-tài hầu Trần Văn Năng chết. Năng, khi mới đến Nam-vang, bỗng bị bệnh nặng, đem việc quân giao cho tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân hội nhau cùng làm; rồi đem thuộc hạ quay về Gia-định, đi đến Siêu-tân (ở trên Thuận-cảng) thì chết. Tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định đem việc tâu lên. Vua vì Năng, nghỉ triều 3 ngày, dụ rằng: « Trần Văn Năng là tướng cũ triều trước rõ rệt có công cao. Lâu năm giúp ta cũng vẫn kính cẩn giữ lòng trung hậu, nết tốt không đổi. Trước đây khâm sai coi việc quân, lại hay đem lòng dịch khải, khích lệ quân sĩ, nhiều lần dâng được công to. Nay giặc Xiêm hiện đã dẹp yên, mầm giặc Phiên-an chẳng mấy ngày nữa sẽ bị bắt. Công lớn sắp làm xong. Nhân vì khó nhọc chồng chất, mắc thành bệnh đến chết! Nghe tin, ta rất thương tiếc! Vậy truy tặng làm thái phó, tấn phong Tân-thành quận công, ban cho tên thụy là Trung dũng, thưởng thêm cho gấm màu, nhiễu màu, sa màu mỗi thứ 10 tấm và 3.000 quan tiền. Chuẩn cho tướng quân Nguyễn Văn Trọng đến tuyên dụ làm lễ tế ». Rồi truyền chỉ từ Bình-thuận trở ra Bắc theo từng địa hạt, hộ tống đi đường bộ, đưa về ngụ sở ở kinh đô. Hôm an táng, lại cho tế một tuần. Vua lại thân làm bài thơ để viếng. Khi đám tang đến Kinh, vua sai Hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định đến chỗ nhà đám, tuyên Chỉ ban cho 3 nậm rượu.

Sai thự hữu quân Nguyễn Văn Xuân kiêm giữ ấn triện Tiền quân.

Giặc Xiêm lại tụ tập hơn 5.000 quân đến đồn Công-nhạc, châu Mường-bổng thuộc Cam-lộ. Bọn Lê Văn Thụy tiến đánh: phá tan được giặc khi giặc Xiêm mới lui, quân ta rút về, vừa đến sông Tầm-lục địa đầu Ba-lan, thì tiếp được tin của thổ lại mục Tầm-bồn là

https://tieulun.hopto.org

Hạt Sà Bút cấp báo về tình hình giặc. Bọn Thụy liền đốc suất binh dõng đi đường tắt đánh khép lại, từ giờ tị đến giờ thân, giặc thua vỡ tan tành. Ta chém được hơn 10 thủ cấp, bắt được tướng giặc là Mạn-Xác-Khôn-La-Mân-Danh-Khiêu, thu được súng ống khá nhiều, liền đem cờ đỏ báo tin thắng trận, và đem sự trạng tâu lên, lại kèm tâu trận thắng ở Thú-khê lần trước: quân ta vừa mới xông đánh, giặc liền bỏ đồn chạy, ta chỉ bắt được voi, súng và khí giới thôi.

Vua dụ rằng: Trước kia, bọn Lê Văn Thụy đem quân đến Ba-lan, nguyên không được gì, đã vội báo tin thắng trận, không khỏi có ý mạo nhận lấy công, đáng nên trị tội, nay lại hay hăng hái tiến lên, giết được nhiều giặc, thu được súng và khí giới, lại bắt sống được tướng giặc thật làm hơi hả lòng người. Lỗi ít, công nhiều, cũng đáng tưởng lục. Vậy Lê Văn Thụy, Phạm Phi, Hồ Hữu Thẩm và bọn cùng đi đánh trận ấy là quản cơ Nguyễn Văn Vân, phó quản cơ Nguyễn Trọng, Lê Văn Tức, đều được rộng tha tội trước và thưởng thêm quân công 1 cấp. Ngoài ra, các suất đội đều thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ; binh dõng thưởng tiền 1.000 quan. Người bắt sống được 1 tên tướng Xiêm, thưởng cho 30 lạng bạc; người chém được đầu giặc đều thưởng 2 lạng bạc. Binh dõng bị thương chết, đều thưởng tiền bạc có từng bậc khác nhau. Nay giặc Xiêm đã thua vỡ, chuẩn cho bọn Lê Văn Thụy thừa thắng, đuổi đến cùng, xua giặc qua bờ sông phía nam sông Khung, rồi tức thì kéo quân khải hoàn.

Lại sai bộ Binh phái 1 cai đội Cẩm y, 50 biền binh đến ngay quân thứ, đóng cũi đưa tù binh Xiêm về Kinh. Khi đã đem đến, sai dẫn đi rêu rao khắp các chợ, rồi lại nhốt vào cũi gỗ, trên cũi cắm 1 lá cờ, 1 cái thẻ đều

https://tieulun.hopto.org

viết những chữ: «*Sinh hoạch Xiêm tướng, Mạn-Xác-Khôn-La-Mãn-Danh-Khiêu, bảng thị thiên hạ*» (1). Phái biền binh thay phiên nhau, đưa từ Quảng-binh ra Bắc, tuyên thị trong hạt dăm ba ngày, rồi sau giết đi.

Nông Văn Sĩ, đồ đảng giặc Tuyên-quang lại tụ họp hơn 1.000 quân chúng, từ làng Thông-sơn đến đồn Trung-thảng, chống cự với quan quân đạo Cao-bằng. Phó lãnh binh Văn Hữu Xuân và vệ úy Nguyễn Tiến Lâm thân đốc binh dõng, đánh nhau 2 ngày, bắn chết hơn 10 tên giặc, quân ta cũng có bị thương vong. Tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ ở Nhượng-bạn nghe tin, bèn sức cho bọn Xuân tạm về Hiên-lĩnh chọn đất đóng đồn, và chia quân, đóng chặn ở 2 bên tả hữu đường giặc đến. Rồi làm sớ tâu nói: « Đồn Trung-thảng bốn mặt đều rừng núi, cây cối rậm tùm, trên suốt đến Thông-sơn, dưới thẳng đến Lương-năng, chỉ có một đường độc đạo hiểm hóc, nhỏ hẹp, gồ ghề. Quân ta tiến lên tranh núi thì giặc dựa rừng bắn súng ra, chỗ ấy đã chẳng phải là chỗ đất thuận lợi cho việc đánh giặc. Huống chi mé sau từ Lương-năng trở xuống, qua Hiên-lĩnh đến Nhượng-bạn, bên tả thông đến Thập-na, Gia-bằng, bên hữu thông đến Sóc-giang, Công-lĩnh: núi non hiểm trở, đường đi nhiều ngách, nếu cứ ở Trung-thảng, đánh ở đằng trước, e giặc có khi đánh úp ở đằng sau. Cho nên phải làm cái kế lui quân, để nhử giặc, cho nó khinh nhờn, công nhiên kéo đàn lũ đến, quân ta sẽ do 3 đường đánh khép lại mới là mưu kế vạn toàn.

Vua dụ rằng: « Nông Văn Vân, thổ phỉ ở Vân-trung, đã từng bị đạo quân Tuyên-quang đánh phá sào huyệt

---

(1) Bắt sống được tướng Xiêm là Mạn-Xác-Khôn-La-Mãn-Danh-Khiêu, tiêu đề cho thiên hạ biết.

https://tieulun.hopto.org

tan vỡ trốn chết, nay còn dám họp tập quân tàn chực mong chống cự, thực rất đáng ghét! Trước đây, đã chuẩn cho tổng đốc Ninh—Thái là Nguyễn Đình Phổ phái Nguyễn Văn Ưng và Nguyễn Mưu đem hơn 1.000 biền binh gấp đến Bàng-thành Cổ-đạo, tiếp giáp Ngọc-mạo, định kỳ vây đánh. Nay lại phái Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ đem đại đội binh dõng, lại do đường cũ Tuyên-quang thẳng đến Vân-trung, chắc rằng quân giặc, sau cuộc thua vỡ tan tành, chẳng sớm thì muộn, sẽ bị bắt hết. Ngươi, Tạ Quang Cự, nên cứ ở lại Cao-bằng, hiệp cùng Vũ Văn Từ, điều khiển việc quân, những kế bàn đặt quân mai phục và nhử giặc cũng cho theo lời xin mà làm. Nếu hay đánh giết được quân giặc, cơ hội có thể làm được thì cũng chẳng nên bỏ qua. Nếu còn phải chờ đợi, tức thì tư cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ, Nguyễn Văn Ưng và Nguyễn Mưu định ngày giáp công, cốt sao thẳng đến Ngọc-mạo, Vân-trung san phẳng sào huyệt, đem giặc Vân, giặc Huyền và giặc Cận là những tên yếu phạm, chém hoặc bắt đến làm án, rồi lập tức kéo quân khải hoàn, mới là xong việc. Còn mọi thứ quân nhu, thuốc đạn vẫn do 2 tỉnh Lạng-sơn, Bắc-ninh chuyên chở cung cấp ».

Lại sai tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên, Lê Văn Đức, làm Tuyên-quang đạo tổng đốc tiễu bộ quân vụ, thự tổng đốc Hải-dương Nguyễn Công Trứ làm tham tán quân vụ, tiến đánh Vân-trung. Vua sai đình thần truyền dụ họ rằng: « Đầu đảng giặc là Nông Văn Vân ngầm ngấm manh tâm làm phản, trước đây nó dựa vào địa thế hiểm trở mà gây sự, ta đã phái bọn ngươi tiến đến đánh dẹp, đào hang đốt tổ. Nó bèn cạo tóc trốn chết. Triều đình cũng đã đặt nó ra ngoài ý nghĩ, dụ sai các ngươi kéo quân khải hoàn. Chẳng ngờ nó vẫn thói nào tật ấy, nhen lại tro lửa đã tàn, chống cự quan

https://tieulun.hopto.org

quân lần nữa! Chinh nên đem nhiều quân lính đánh mạnh một phen. Nay Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ biện ở trên đất Cao-bằng, liệu cơ chặn đánh Thái-nguyên, Nguyễn Văn Ưng và Nguyễn Mưu cũng đã đến Bằng-thành Cổ-đạo để hội tiễu. Chuẩn cho Lê Văn Đức, ngươi lấy 1.000 biền binh sinh lực thuộc Hữu quân ở tỉnh, lại điều 500 biền binh ở 2 vệ Trung-nhất, Trung-nhị doanh Vũ lâm là thú binh ở Hà-nội, và 1.500 thổ dõng Sơn — Hưng — Tuyên; Nguyễn Công Trứ ngươi lấy 1.000 biền binh sinh lực thuộc Tả quân ở tỉnh và 1.000 thú dinh (1) với thổ hạ trong tỉnh, nhằm trung tuần tháng 2, hội ở Tuyên-quang để khởi hành. Lê Văn Đức vẫn do đường Đại-miện, Nguyễn Công Trứ vẫn do đường Côn-luân, mau chóng tiến quân. Và kịp tư cho bọn Tạ Quang Cự, hẹn ước hội tiễu. Vả, hoặc ngươi đều là quan lo trước đã đốc suất đại đội quan quân tiến đánh, chưa làm xong việc; nay lại cầm quân đi lần nữa, nên nghĩ bày hết mưu kế chọn chỗ hiểm, đặt kỳ binh, cốt sao một trận thành công: bắt bọn giặc Vân, giặc Huyền, giặc Cận, đóng cũi đưa về Kinh trị tội, để tỏ cái oai đánh dẹp của nhà vua, thì chẳng những tha hết tội trước, lại có thưởng hậu. Nếu chúng như hang thỏ nhiều ngách, chưa thể bắt được, thì oai quân rầm rộ cũng đã làm chúng bạt vía kinh hồn, vậy không cần phải đuổi thú cùng rừng, mà nên tức thì vỗ yên nhân dân biên giới khiến đều yên nghiệp rồi kéo quân khải hoàn, cho khỏi ở lâu cầm mạo lam chướng! Còn lương quân thì do Lê Văn Đức ngươi và quan tỉnh Tuyên-quang tính kỹ làm cho ổn thỏa, tùy tiện mà vận tải theo đường bộ hay đường thủy cốt tiếp tế được. Và, các binh dõng đem đi trận lần này trong số 10 người thì nên 7 người mang súng điều sang, 3 người

(1) Người đã ra thú, qui thuận.

https://tieulun.hopto.org

cầm trường thương và khí giới. Trường thương cũng nên cắt ngắn, chỉ để độ trên dưới 7 thước, cho dễ đối địch. Súng điểu sang trước định mỗi phát dùng 1 đồng 6 phân thuốc súng, nay liệu thêm 1, 2 phân khiến cho mạnh hơn có thể đánh xa được. Đó cũng là cách dùng cái trội để chống địch mà ta cần phải làm. Các ngươi phải kính cẩn tuân theo! Lại sai bộ Binh lấy ra 2 cỗ súng du-sơn đồng pháo mỗi cỗ kèm theo 150 viên đạn, phái 4 pháo thủ, đem đến giao cho Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ mỗi người một khẩu.

Sai lãnh binh mới bổ đi Hà-nội là Trần Văn Lộc, do đường trạm, gấp đến Hà-nội, hiệp cùng quản vệ Nguyễn Văn Mỹ đem thú binh, 2 vệ Trung-nhất, Trung-nhị doanh Vũ lâm theo bọn Lê Văn Đức làm việc đánh giặc. Lại điều thú binh vệ Hữu bảo Nhị ở Nam-định đi đóng giữ Hà-nội.

ISACH.COM.VN

Vua sai dụ lại cho các thổ dân Tuyên-quang, Thái-nguyên và Cao-bằng rằng: « Trước đây, toán giặc Tuyên-quang gây việc, quan quân tiến đánh, đã phá tổ đào hang. Đó thực bởi tên đầu sỏ phản nghịch là Nông Văn Vân làm ác, tự làm nên tội. Còn thổ mục và thổ dân chẳng qua vì nó hiếp tòng lại bị giặc Huyền, giặc Cận xui dỗ, đến nỗi đem mình theo giặc, chứ thực ra bản tâm không muốn làm loạn. Ta đã từng xuống dụ dẫn bảo cho đổi mới để đều được tha tội. Vậy, nên báo cáo lẫn nhau sớm quay đầu về. Nay lại nghe nói lũ giặc Vân tụ họp tàn quân, mưu chống quan quân, mà còn có 1, 2 đứa ngoan ngu cố tâm theo giặc, lấy là sao vậy? Bọn ngươi tuy là thổ dân, song đều là con đỏ của triều đình, từ trước đến nay vẫn được nhờ ơn khoan hòa, hưởng đức nhân hậu, hơn 40 năm yên vui biết bao. Bỗng chốc vì giặc Vân gây loạn, làm nhọc quan quân tiến đánh. Nhân đấy, các ngươi phải lìa bỏ vợ con, tan nát nhà cửa, khổ sở là

https://tieulun.hopto.org

đường nào! Bọn ngươi có vui gì mà làm việc đó. Há chẳng nghe nói: trong tháng 11 năm ngoái, người Xiêm đốc cả toàn quốc, đem 5 đạo quân sang xâm, quan quân nhiều lần chia đường đến đánh, chém giết được hơn 600 thủ cấp, bêu 6, 7 đầu tướng giặc, Xiêm liền trốn xa! và quan quân các đạo Cam-lộ, Trấn-ninh, Lạc-biên cũng đều đánh tan giặc Xiêm, hiện nay biên giới thảy đều yên lặng. Thử nghĩ: Vân-trung nhỏ mọn, giặc Vân sức vóc phỏng được bao nhiêu mà dám chống cự triều đình? Nay tổng đốc Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ hiện ở địa phận Cao-bằng, tùy cơ chặn đánh; lãnh binh Nguyễn Văn Ưng, án sát Nguyễn Mưu cũng đã đem quân đến Bằng-thành Cổ-đạo bội tiễu. Lại sai tổng đốc Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ đem đại đội quan quân tới đến Vân-trung hội quân để đánh dẹp. Chắc rằng bọn giặc tan vỡ chẳng bao lâu thì vùng ấy cũng yên rồi. Vậy trước hãy xuống dụ nói rõ: trừ tên chính yếu phạm Nông Văn Vân, và giặc Huyền, giặc Cận đều không thể tha tội được. Còn ai trước đã theo giặc, hoặc nhận quan chức giặc hay cho giặc tiền, gạo nếu biết ra thú và đi về thì đều tha tội cho. Ai biết trở lại theo đường chính, đến chỗ quan quân mà qui thuận, tụ tập thổ mục, theo đi đánh dẹp, thì đợi có công trạng sẽ liệu lục dùng. Ai chém hay bắt được tướng giặc để đem đến xử án thì chuẩn cho được thưởng theo như dụ trước: bắt hoặc chém đích phạm là Nông Văn Vân, thưởng 500 lạng bạc, bổ quan ngũ phẩm; bắt hoặc chém giặc Huyền, giặc Cận, thưởng 200 lạng bạc, bổ quan thất phẩm. Lũ ngươi nên nghĩ: theo triều đình thì thuận mà có lợi, theo giặc Vân thì trái mà bị hại hung. Vậy cần phải biết lựa chọn con đường lai tới, mới được hưởng phúc thái bình lâu dài. Sau khi đã cáo dụ, nếu còn giữ thói u mê, không tỉnh ngộ, cứ theo lối trước, thì quân vua kéo đến, sẽ

https://tieulun.hopto.org

giết sạch nhà cửa vợ con đều tan nát ngay, bấy giờ có hối cũng muộn ».

Bố chính, án sát và lãnh binh Vĩnh-long là Đoàn Khiêm Quang, Doãn Uẩn và Nguyễn Văn Dụ tâu nói: « Trước đây, chiêu tập nhân dân ở gần tỉnh đặt làm 5 cơ Trung-nghĩa Trung, Tiền, Tả, Hữu, Hậu; sau đó vâng theo Chỉ Dụ rõ ràng, lấy thêm hương dõng dồn làm 5 cơ Long-an Trung, Tiền, Tả, Hữu, và Long-bình, cộng 10 cơ. Phái 4 cơ đi An-giang theo làm việc quân. Còn 6 cơ thì chia phái canh giữ những nơi xung yếu và để lại phòng thủ thành tỉnh. Gần đây, lại tiếp được tin huyện Long xuyên phi báo rằng các cửa biển Gia-giang, Đốc-hoàng đều có thuyền giặc cướp bóc quấy nhiễu, đã phái ra một suất cơ và 200 binh dõng đến tiếp ứng. Vậy xin sau khi việc yên, đều được chuẩn lượng thưởng về làm ăn. Còn các suất cơ và phó suất các cơ cho đến suất đội, hễ at-đích thực xuất sắc, xin xét thực, làm danh sách, tâu lên đợi Chỉ ».

Vua dụ rằng: « Về việc hương dõng coi giữ ở tỉnh, đã có Chỉ bảo liệu cho về rồi. Duy huyện Long-xuyên còn có bọn giặc gây sự, nên tư cho quan to ở quân thứ liệu phái binh thuyền vây đánh, chớ để lan tràn ra ».

Sai thự thống chế Thần sách Tiền doanh Phạm Văn Điển đem biền binh do Kinh phái đi Nghệ-an, hiệp cùng chưởng cơ Lê Thuận Tĩnh đánh dẹp giặc Xiêm. Trước đây, quân ta đã lấy lại Trấn-tĩnh, vệ úy vệ Trung võ là Nguyễn Đức Long đóng ở phủ sở, phái ủy bọn suất đội Nguyễn Nhạ Thực và Lê Bảo giữ đồn Nông-lũng. Thự phó vệ úy vệ Tuyển phong Tả là Hồ Viết Ân tự đem 150 biền binh tiến đến Bạn-khinh-khê, đóng trại. Bỗng có hơn 1.000 quân giặc xông đến vây bức. Ân hết sức đánh nhau với giặc, chính tay đâm được một tên. Hồi lâu, vì ít không địch nổi nhiều, Ân cùng viên

https://tieulun.hopto.org

suất đội thuộc hạ là Lê Đình Sất mới được thăng thự phó vệ úy vệ Diệu võ, và 6 biền binh đều bị giặc giết hại; còn đều tan vỡ cả. Sáng 6ng, khi giới bỏ mất khá nhiều. Giặc thừa thắng, tiến lên. Quân đồn Nông-lũng cũng bỏ chạy. Giặc liền chia quân kẹp đánh phủ sở. Nguyễn Đức Long lùi đến chân núi Giang-màn thuộc Tham-nguyên, giữ chỗ hiểm để chống cự. Lãnh binh Nguyễn Văn Tạo báo về tỉnh. Bố chính, án sát là Nguyễn Đình Tân và Vũ Đĩnh liền tư ngay cho Lê Thuận Tĩnh gấp đường tiến đến coi quản cả biền binh đã phái đi trước, tùy cơ đánh dẹp. Làm sớ tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: « Trước kia, người Xiêm dốc cả nước đem 5 đạo quân sang ta nhiều lần bị quan quân ta đánh lùi. Chắc chúng đều đã hoảng sợ, phách lạc, hồn xiêu, không dám lại công phiếo sinh sự nữa. Nay cứ theo tin báo, tài con có bộ biền đi đánh bị thua. Đó thực bởi Hồ Viết Ân khinh địch, thất cơ, mà Nguyễn Đức Long nhút nhát, không có tài, chẳng chịu gắng sức tiến lên, lại tự phụ là đại tướng, trước sau chỉ sai bọn suất đội đi đánh lẻ tẻ: vừa mới gặp giặc, đã vội lui về. Quan võ, hèn kém như thế, thực đáng ghét! Vậy, cách chức ngay, xích lại giao Nguyễn Đình Tân và Vũ Đĩnh tra rõ, nghiêm xử, tấu lên. Lê Thuận Tĩnh, trước kia, vì có tin báo thắng trận, đã hạ Chỉ cho rút về, nay chuẩn cho vẫn cứ ở lại quan thứ, coi quản cả biền binh trước sau đã phái đề đi đánh dẹp. Lại lấy ra ở vệ Kinh tượng và viện Thượng tứ mỗi đẳng 6 suất đội và 300 biền binh, đều dùng cai đội Kinh tượng Nguyễn Đình Liệu và cai đội Thượng tứ Đào Quang Bằng đều quyền sung phó vệ, đem theo hai thứ súng quá sơn và thần công, mỗi vệ đều 5 cỗ súng, thuốc đạn đều 100 phát, rồi cho thự vệ úy doanh Vũ lâm mới được khai phục là Trần Văn Vân coi quản đem đi và do thự thống chế Tiền

https://tieulun.hopto.org

doanh Phạm Văn Điển thống lãnh, nhằm ngày mai lên đường, tiến đến quân thứ, hiệp cùng Lê Thuận Tĩnh tùy cơ đánh dẹp. Chuẩn cho vát lấy 7, 8 thớt voi chiến và 500 ống phun lửa của Hà-tĩnh và Nghệ-an đem theo làm việc quân. Lại dụ Lê Văn Thụy và Hồ Hữu Thẩm ở đạo Cam-lộ rằng. « Trước nghe nói ở địa phận Cửu-châu có một con đường có thể thông đến các xứ Trấn-tĩnh và Lạc-biên, bọn ngươi nên xem xét tình hình, nếu vùng Ba-lan đã yên lặng, và dò xét đường ấy quả có tiện lợi cho việc hành quân thì chuẩn cho một mặt tâu lên, một mặt sai người thổ trước thuộc đường đi hướng dẫn, liền đem đạo quân thắng trận tiến đi hội cùng bọn Phạm Văn Điển đánh dẹp, rất là đắc sách. Nếu con đường ấy mới là nghe đồn, còn đó điều đáng ngại thì làm thành thế cứu ứng, không cần khinh suất mà tiến. Hãy đợi mươi ngày nữa, căn cứ vào tin báo thắng trận của Nghệ-an, sẽ xuống Chỉ cho rút về. Đó là điều cốt yếu có quan hệ đến việc quân, cần nên khôn khéo thể theo ý ta mà làm, đừng nên chậm trễ, hỏng việc, cũng chẳng nên khinh suất, làm liều. Phải cẩn thận mà mưu tính đấy ! » Vua lại nghĩ : « Hồ Viết Ân và Lê Đình Sất chết ở chiến trường, tình cũng nên thương, đều truy tặng phó vệ úy, cho cấp tiền tử tuất theo phẩm hàm, lại gia ơn thưởng mỗi người 30 lạng bạc. Các biền binh chết trận, cấp cho tiền tuất gấp đôi. Còn Nguyễn Đức Long khi đã thành án, bị xử vào tội trảm giam hậu ».

Bộ Hộ bàn tâu, cho rằng 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên (thuộc Nam-kỳ) và thành Nam-vang đều có chia phái quan quân đến đóng giữ, sửa sang, phải nên liệu tải tiền và gạo đến để cung cấp cho quân dùng. Vậy xin trích lấy ở kho Vĩnh-long tiền 10.000 quan, gạo 15.000 phương đem đến An-giang, rồi An-giang lại trích ra

https://tieulun.hopto.org

5.000 phương gạo, 3.000 tiền đem đến Hà-tiên. Còn thành Nam-vang cũng do An-giang chuyển cấp. Lại nữa, Cao-bằng ở Bắc-kỳ, đã lấy lại được, nhưng việc bắt giặc vẫn còn chưa xong. Xin ra lệnh cho Bắc-ninh chuyển vận 9.000 phương gạo ở kho phủ Lạng-giang giao cho Lạng-sơn cất chứa; nếu Cao-bằng cần dùng làm lương quân ăn thì đem cấp cho ngay. Vua y theo lời bàn ấy. Lại cho rằng: quân thứ Gia-định gần đấy đem tiền đến đầy đủ thừa thãi, vậy sai chuyển cấp cho Vĩnh-Long, Định-tường mỗi tỉnh 20.000 quan, và Biên-hòa 10.000 quan tiền.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, năm Minh-mệnh thứ 15 [1834], mùa xuân, tháng 2. Ninh-bình gạo kém. Dụ cho quan tỉnh đem thóc kho, bán hạ giá và cho dân vay. Bấy giờ hộ phủ Lê Nguyên Hi vừa mới tâu báo: từ tháng giêng đến nay, dân đói Hà-nội và Nam-định đến tỉnh hạt [Ninh-bình] và Thanh-hoa kiếm ăn có đến hơn 1.000 người. Vua liền xuống dụ cho Nguyễn Khả Bằng và Lê Nguyên Hi đem tiền và gạo hậu cấp cho một lần, khiến họ lại trở về làm ăn. Nhân đó, vua bảo bộ Hộ rằng: «Hà-nội và Nam-định đều là 2 tỉnh lớn ở Bắc-kỳ, giàu có hơn mọi hạt; năm ngoái, bỗng gặp nạn lụt, khó kiếm ăn, ta đã từng cho phát chẩn, tha tô; rồi lúa mùa chín đến, dân sẽ tiệm đủ ăn, lòng ta rất lấy làm mừng, không ngờ gặp lúc giáp hạt, liền có nỗi khốn khổ bách thiết này, khiến người bên cạnh chẳng khỏi không động lòng. Thế mà tổng đốc 2 tỉnh ấy coi như không nghe không thấy, điềm nhiên không tâu báo gì cả! Chức trách chẩn dân ở đâu. Vậy nên truyền dụ cho Đoàn Văn Trường và Đặng Văn Thiêm xét xem tình hình hiện tại, nên cứu chữa như thế nào để cho dân khỏi đói rét, rồi cứ thực tâu lên. Sau đó lại nghĩ: nếu tâu đi xét lại, động ti là phải lâu đến mươi ngày, thì những người trai tráng

https://tieulun.hopto.org

sẽ lan đi 4 phương, những người già yếu sẽ lấp đầy ngòi lạch, chẳng khỏi lại thêm nông nỗi đau khổ. Liền du [hai tỉnh] đều lập trường phát chẩn, truyền tập hợp những người dân cùng tụng lại : chia ra hạng nghèo quá, hạng nghèo vừa, hạng bé nhỏ để liệu phát chẩn cho. Một tháng sau, nếu thấy đã có sắc mặt thì thôi, nếu còn chật vật thì chuẩn cho theo đó, tiếp tục phát chẩn ».

Thăng : phó vệ úy vệ Túc võ doanh Thần sách là Hoàng Văn Viện lên thự vệ úy ; cai đội Lê Văn Chấn lên thự phó vệ úy ; phó vệ úy vệ Nghĩa võ là Tô Văn Trực lên thự vệ úy ; cai đội Nguyễn Xuân Trị lên thự phó vệ úy.

Dùng chủ sự Tào chính Nguyễn Công Nghĩa làm phó sứ Tào chính.

Giảm bớt cho các địa phương về việc dâng tiến các phẩm vật. Vua đã bảo bộ Lễ rằng : « Dâng tiến các thổ sản cũng là lễ kẻ dưới cung phụng người trên, nhưng đường sá xa xôi chẳng nỡ để dân phải nhọc nhằn về việc chạy trạm đem tiến. Vậy chuẩn định từ nay phàm gặp những ngày tế Xuân hưởng ở các miếu và ngày tiết Thánh thọ tháng 11, Hải-dương theo lệ dâng tiến cam đường ; tháng 12, ngày kỵ ở điện Phụng-tiên, đều theo như lệ đã định : Hải-dương tiến cam đường, Nam-định tiến mắm rươi. Còn đều cho thôi hết.

Bọn quan Phiên là bọn Ốc-nha Liên-Thượng-Liêm và Ốc-nha Yết-Trách nhiều lần đánh được giặc Xiêm ở phủ Cần-thu, chém được 6 tên tì tướng giặc và hơn 200 đầu giặc, đuổi đến bến Trà-lai (thuộc sông lớn Nam-vang). Lê Đại Cương đem việc đó báo đến quân thứ Gia-định. Tướng quân Tống Phước Lương sai ngay thị vệ Phạm Văn Phạt và Lê Kim Trợ : 1 người đi Quang-hóa, chuyển sức cho tham tán Hoàng Đăng Thận, Lê Đại Cương và Nguyễn Hoàng Thỏa mau phải quân và

https://tieulun.hopto.org

voi đến hội tiễu; 1 người đi Nam-vang chuyển sức cho bọn tham tán Trương Minh Giảng liệu sai binh thuyền đón đánh, rồi liền làm sớ tâu lên. Và tâu báo tình hình quân thứ: nguyên 3 mặt tả, hữu, hậu thành Phiên-an cũ đã đắp thêm núi đất, mỗi cái cao trên dưới 25 thước, đều có thể nhòm vào trong thành. Lại kéo các thứ đại bác lên trên núi đất nhằm bắn quân giặc. Các binh thuyền các vệ Ban-trực hữu thuộc doanh Long võ hữu do Kinh phái, hiện nay đều đã đến quân thứ.

Vua dụ rằng: mầm giặc sót ở Phiên-an khốn đốn đã lâu ngày, thế tất mỏi mệt tàn hèo lắm rồi, nên tùy cơ sớm hạ lấy thành, há nên để quân đóng lâu? Vậy nên bàn tính ngay, đốc thúc tướng sĩ, hạ lệnh đánh thành, cốt sao một trận thành công, để cho xong việc. Nếu trong đó còn có tình hình quản ngại gì, thì cho cứ thực tâu kia. Và nên kéo nhiều lá cờ vải vàng viết 4 chữ to: «Hạ lệnh chiêu hàng» dựng ở 4 góc thành khiến cho quân giặc trong thành trông thấy. Người ra hàng ngày càng nhiều, thì đảng giặc ngày càng cô thế, thì dễ đánh phá. Lại nữa, trước đã có dụ: mật tuyển lấy số dũng sĩ, đêm sai vào thành «dương mã» (1) giết giặc sao chưa thấy làm? Nay nên bí mật chọn lấy những quân tinh dũng, tìm cách đêm vào đánh úp, ập giết những quân giặc ở ngoài quách và ở thành «dương mã» để triệt vây cánh của giặc, ấy là kế cao. Lại sai truyền dụ cho bọn tham tán Trương Minh Giảng ở quân thứ Nam-vang lựa lấy một hai người trong số tù binh Xiêm, hoặc là đầu mục, hoặc là quân lính, hễ tên nào biết rõ duyên cớ nước Xiêm gây cuộc binh đao và tình trạng nhiều lần bị quan

(1) Hán văn là «dương mã thành» tức là bức thành ở giữa khoảng thành lớn và hào, cao 5 thước, dày 6 thước xưa, trên lại có bức nữ tường, dùng để phòng thủ, cầm cự địch và bảo vệ súc vật phải rút vào từ các nơi gần thành khi có giặc.

https://tieulun.hopto.org

quân ta đánh thua, chạy trốn, rồi xích lại, đưa về Kinh, xét rõ nguyên ủy. Sau đó, bọn Giảng liền giải đến 2 tên tù người Xiêm là tên Súc và tên Sản, giao đình thần tra tấn đến cùng rồi giết đi.

Thưởng tiền lương cho các quan quân đã bình giặc Xiêm. Vua dụ bộ Hộ rằng : « Trước đây, giặc Xiêm sang xâm lấn, quan quân quân thứ Gia-định tiến đánh, lần đầu đánh nhau, đã đánh tan được hơn 10.000 quân giặc, đi đến đâu, không ai dám ngăn trở. Quân giặc sợ oai, chưa đầy 1 tháng, nghe hơi đã tan vỡ chạy trốn ! Châu-đốc, Hà-tiên và Nam-vang lần lượt đều lấy lại được công ấy thực chẳng nhỏ. Vậy nên thưởng trước cho để yên ủi lòng tướng sĩ ta. Chuẩn cho : xét từ trận đánh ở Thuận-cảng năm ngoái, những người trước sau có đều thưởng cho mỗi người tiền lương 1 tháng. Gián hoặc có ai trước đã có đi tòng chinh rồi vì sai đi việc khác, trở về Gia-định, cũng thưởng cho một loạt cả. Còn những hương dõng ở các tỉnh thì thưởng cho nửa tháng. Duy những biền binh 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên để bị thua trận, được tòng quân để gắng sức, thì công chỉ đủ chuộc tội, và những binh dõng mới đến mà giặc đã trốn trước, đều không được dự thưởng ».

Vua dụ Nội các rằng : « Trước kia nhân Nam-kỳ có việc, nên phải kinh binh và lấy hương dõng đi đánh giặc, gần đây, nghe nói gián hoặc có những tướng biền không tốt, sai quân lính làm việc riêng. Thói xấu ấy thực không thể để cho to lên được. Vậy truyền Chỉ : từ tướng quân, tham tán đến các văn võ đều nên yêu thương quân sĩ, tìm nhiều cách cổ võ khuyến khích khiến cho giết giặc lập công ; nếu ai dám sai khiến làm việc riêng từ 1 người trở lên mà tự ta biết được hay do người khác tâu bậc thì tất trị tội nặng. Và, nghiêm cấm binh

https://tieulun.hopto.org

dõng cần thận giữ kỷ luật không được cướp bóc của dân gian 1 vật gì, để đến nỗi làm mất lòng người; nếu kẻ nào vi phạm, sẽ xử bằng quân pháp. Lại nghe đồn ở các hạt Nam-kỳ có nhiều bọn côn đồ hư hỏng thừa cơ, cướp bóc! Vả, sau khi loạn lạc, chính nên cấm chấp kẻ bạo, giữ cho dân yên, để mong được yên ổn phẳng lặng, há nên để cho trộm cắp lẻn lút, làm hại xóm làng? Đó là trách nhiệm của quan địa phương. Vậy truyền dụ các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát và lãnh binh tìm cách nghiêm trị ».

Bọn phòng ngự sứ Trấn-ninh, Nghệ-an là Kiệu-Hoằng và phòng ngự đồng tri là Khâm Khuyết làm phản. Trước kia, bọn Hoằng thấy người Xiêm thường đưa thư dọa nạt và dụ dỗ, đem lòng sợ hãi, bèn âm mưu làm phản, lấy cớ nói rằng nước Nam-chưởng đắp đường sá, dựng kho lương gần giáp phủ hạt để chứa quân Xiêm. Những quan trú phòng là bọn phó vệ úy gia hàm vệ úy Tống Phước Minh và quản cơ Trương Văn Sử tin lời trích hơn 100 thủ binh, sai cùng Khâm Khuyết đến đóng ở đầu địa giới để ngăn chặn. Kiệu Hoằng bèn ngầm tập hợp vài nghìn quân Man đương đêm đánh úp đồn sở quân ta. Minh và Sử, hai người cố sức đánh, đều bị chết. Khâm Khuyết đến Xuy-huyện tìm đường đi mất. Toán quân phải đi trước lui về, đánh thua, cũng tan chạy. Bố, án, Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình được tin do viên phủ Tương-dương ruổi ngựa đến báo, liền sai quyền sung Định võ, phó vệ úy Nguyễn Văn Thiện đem quân đến đồn Mường-then truyền hịch gọi các thổ dõng phủ Tương-dương và 3 huyện thuộc phủ ấy chia đi phòng bị. Rồi lược đem việc tâu lên và nói: « Duyên do gây biến, chưa biết đích xác, xin đợi xét rõ, sẽ tâu tiếp ».

Vua dụ rằng: « Trấn-ninh từ khi về với triều đình làm mệt quân sĩ ta, phí tiền gạo ta. Triều đình thường phải

https://tieulun.hopto.org

chăm sóc vỗ về cho nhân dân xứ ấy, bấy lâu họ được yên ổn trên chăn chiếu. Nay vô cớ manh tâm làm phản, giết hại quan quân. Thực là một việc vượt ngoài tình và lý. Sau khi nghe nói, khôn xiết tức giận. Đáng lý ra phải nên đem quân hỏi tội, để việc hình phạt được tỏ sáng và đúng đắn. Nhưng nghĩ việc xảy thình lình trong đó có hay không có những lũ hư hỏng gây nên biến loạn, còn chưa thể biết. Các ngươi nên trước hãy truyền hịch bảo những người thổ trước biết việc đi tuyên thị dẫn bảo cho họ đại khái nói rằng: Hạt ngươi làm tôi con triều đình đã lâu, nay giặc Xiêm mưu toan xâm lấn, chẳng qua chỉ phao đồn đe dọa chứ không tài giỏi gì khác. Đáng nên theo giúp quan quân ra sức giết giặc, lại bị giặc Xiêm lừa bịp, quan lại cắn cản, là sao vậy? Nếu biết hết sức hối hận lỗi trước, nếu việc ấy quả do 1, 2 tên phìa tạo khua vì dân chúng gây biến, mà phòng ngự đồng tri nếu bắt chém được bọn đầu đảng rồi ra thú thì có thể tha hết tội cho. Hoặc giả do chính phòng ngự đồng tri mưu phản mà phìa tạo và dân chúng nếu chém hoặc bắt đem giải nộp thì cũng được tha tội trước, mà lại thưởng cả công sau. Nếu u mê, không tỉnh ngộ, một khi quan quân đến giết hết sạch thì có ăn năn cũng muộn. Còn đồn sở Mường-then, tướng giặc cũng chưa dám vội đến. Vậy nên sức cho đạo quân Nguyễn Văn Thiện canh giữ nghiêm mật hơn nữa và dự trữ lương thực ở chỗ ấy để dủ cho quân dùng. Sau đó có quân tan từ Trấn-ninh chạy về, bọn Tân hỏi được thực trạng, tâu lên ».

Vua phê rằng: « Bọn ngươi khác nào tượng gỗ, há có đứa có lòng phản nghịch như thế mà trước giờ không hỏ cạnh góc ra sao? Duyên cớ chỉ bởi các ngươi chẳng chịu để tâm đến việc biên giới mà thôi ». Bèn giáng Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình mỗi người 2 cấp. Truy

https://tieulun.hopto.org

tặng Tống Phước Minh làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, Trương Văn Sử làm phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, đều theo phẩm mới mà cấp tiền tuất. Lại thưởng thêm cho Tống Phước Minh 30 lạng bạc, Trương Văn Sử 20 lạng bạc. Còn những suất đội và quản binh chết trận, đều cho tiền tuất gấp đôi, suất đội thưởng thêm 5 lạng bạc, lại sai lập đàn ở ngoài thành cho tế một tuần.

Sai thự Hữu quân Nguyễn Văn Xuân quyền lãnh tổng đốc An — Tĩnh. Xuân từng làm quan ở Nghệ-an, thông thuộc tình hình biên giới, cho nên khiến đi làm chức ấy. Vệ úy vệ Trung nhị doanh Vũ lâm là Nguyễn Văn Đoài, quyền sung phó vệ úy vệ Trung nhất là Ngô Tài Đức đều đem quân trong vệ đi theo. Con trai của Xuân là Nguyễn Văn Huyên và thuộc hạ của Xuân là Hữu sai Nhất đội đều cho đem theo để sai bảo. Lại điều 500 biền binh Hà-tĩnh và 3 thớt voi Quảng-bình đi gấp. Còn Nhất vệ thuộc Hữu bảo nguyên thú Nghệ-an, có chỉ đổi đi Hà-nội; Hậu vệ doanh Tiền phong nguyên thú Hà-nội, có chỉ rút về Kinh, cũng đều cho lưu lại Nghệ-an để sai phái.

Sai thống chế Thần sách Hữu doanh là Tôn thất Bằng quyền lãnh ấn triện Hữu quân; thống chế Vũ lâm Hữu dực là Nguyễn Tăng Minh quyền lãnh ấn triện tiền quân.

Quản vệ đạo Trấn-tĩnh, Nghệ-an là Nguyễn Văn Thu, đánh được quân Xiêm ở những nơi Na-kham, Xán-ca. Quản vệ Phạm Văn Lợi do sau phái đi cũng tiếp đến hợp lực cùng đuổi đánh giặc. Bố, án Nguyễn Đình Tân, Vũ Đĩnh cứ theo tin báo, tâu lên.

Vua dụ rằng: « Nghe nói giặc Xiêm hãy còn hung hăng, quan quân không nên chia ra nhiều ngả. Các ngươi nên sức cho bọn Nguyễn Văn Thu và Phạm Văn Lợi chớ nên đem cô quân vào sâu đuổi kỳ cùng, mà nên tìm

https://tieulun.hopto.org

đường đi theo chường cơ Lê Thuận Tông, tập hợp cho đầy binh lực để thu công tất thắng vẹn toàn ».

Bọn Tân lại tâu nói: « Nay các phủ Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Trấn-định đều có phái quan quân đi bắt giặc. Việc vận tải lương thực, đường thủy thì sông ngòi nông cạn, thuyền bè không thông; đường bộ thì từ tỉnh đến Trấn-ninh đi 15 ngày, đến Trấn-định và Trấn-tĩnh đều hơn 10 ngày: núi khe hiểm trở, đường đi khó nhọc. Trước đây, 2 phủ Trấn-tĩnh và Trấn-định thuê dân theo địa hạt thay đổi vận tải. Người làm thuê ai cũng lo sợ vì sơn lam chướng khí, đến nỗi công sá do quan chi cấp thì có hạn, mà do dân thuê nhau thì lại tốn gấp mấy lần. Nay trong các phủ, những dân ở gần tiện gọi thì đã tản đi cả, tất phải rộng thuê dân trong hạt vận tải đến kho, làm lương khô, phàm khi sai quan đi tiễn, mỗi người đều mang theo 6 uyển [lương khô] và muối gừng để phòng khi cạn lương ».

Vua y cho, và dụ rằng: « Lương quân chính là việc cần kíp, bọn ngươi nên hết lòng tính toán mà làm: hoặc trả thêm giá thuê cho dân thỏa thuận vui làm, cốt tiếp tế được. Nếu để có điều gì không chu thì đã có công pháp, chứ quyết không lấy nê vì đường sá hiểm trở khó khăn được ».

Điệu bổ lãnh binh Quảng-bình là Vũ Văn Thuyên làm lãnh binh Nghệ-an.

Cấp 1.000 chiếc áo trận bằng đoạn có lông cho biền binh ở các vệ thuộc doanh Thần sách Nghệ-an. Lại dụ sai quan tỉnh xét các vệ trước phải đi làm việc bắt giặc, xem vệ nào có khuyết cả chánh vệ và phó vệ thì liền chọn lấy những suất đội lâu năm, đủ sức cáng đáng, cho quyền sung phó vệ úy, khiến sự cai quản được có thể thống.

https://tieulun.hopto.org

Tham tán quân thứ Nam-vang là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân tâu nói: « Quan chức và đầu mục nước Phiên nhiều lần đánh dẹp giặc Xiêm, chém được, và bắt sống giải nộp khá nhiều ».

Vua dụ rằng: « Giặc Xiêm vào cướp, vua Phiên trước tự bỏ chạy sang ta mà bọn quan Phiên lại hay đem lòng đánh kẻ chống lại nhà vua, thu lượm quân tàn, bắt được nhiều giặc Xiêm, thực đáng khen thưởng. Chuẩn cho lấy ra 2.000 quan tiền thưởng cho từ đầu mục đến quân Phiên để tỏ ý khuyến khích. Rồi xét xem những đầu mục nào có công trạng, sẽ tùy theo phẩm trật cao thấp, đem gấm đoạn, nhiễu, sa, trừu đến, may thành áo cho mỗi người 1 cái, và liệu cấp cho ngân tiền Phi long rồi tuyên đọc Chỉ Dụ khen ngợi để cho họ biết ân điển của triều đình. Lại đem họ tên quan chức của bọn quan nước Phiên và công trạng đánh dẹp của họ chia từng hạng, làm thành danh sách, đợi Chỉ cho thêm quan chức ».

Bọn Giảng lại tâu nói: « Đạo quân của tán tương Trương Phúc Đĩnh qua vụng Long-úc và vụng Sà-năng, giặc Xiêm đã trốn chạy trước rồi, vậy xin đợi quân Hồ Văn Khuê đạo Kha-lăng về thành Nam-vang để trấn áp, liền thân đem binh thuyền đều tiến, đến hội với Phúc Đĩnh, tùy cơ xếp đặt ».

Vua lại dụ rằng: « Quan quân đến đâu, giặc Xiêm nghe hơi đã trốn xa, chính là cơ hội đang tốt. Các ngươi nên đốc thúc binh dõng tiến mau, cốt đánh mạnh một phen, đuổi giặc Xiêm ra ngoài cõi, chớ nên chậm trễ, loanh quanh, để đến nỗi giặc Xiêm được trốn thoát ».

Nguyễn Khắc Thước, giặc trốn ở Lạng-sơn, tụ tập cùng bọn phạm tội đang trốn là Dương Ba An, lẩn lút ở rừng An-châu. Tuần phủ Lê Đạo Quảng phái ủy viên hiệu lực là Dương Tam đi dụ hàng; lại khiến bọn quản

https://tieulun.hopto.org

cơ Trung tiệp là Vũ Văn Nguyên và quản cơ Trung cường là Đặng Văn Đinh, đem quân và voi hội cùng quân lính các tỉnh Bắc-ninh, Hải-dương, Quảng-yên phải đi hội tiễu. Quân tỉnh Hải-dương, Quảng-yên chưa đến, bọn Vũ Văn Nguyên cùng quân Bắc-ninh tiến trước, chém được 3 đầu giặc, còn đều tan trốn. Bọn Nguyên bắt được tên ngụy hiệu trưởng và đồ đảng hơn 10 tên với khí giới, ấn tín đem nộp. Dân Lệ-viễn, An-châu, nhiều người cũng theo Dương Tam đến tỉnh xin thú. Đạo Quảng đều thả cho về yên nghiệp làm ăn để họ mách bảo lẫn nhau, ra sức bắt giặc. Rồi Đạo Quảng đem đủ sự trạng tâu lên.

Vua khen, dụ thưởng bọn Vũ Văn Nguyên và Đặng Văn Đinh đều gia quân công 1 cấp. Binh dõng được thưởng chung 500 quan tiền, viên quan có tội là Dương Tam được ân khai phục làm cửu phẩm thư lại, theo tỉnh sai phái. Bộ biền 2 tỉnh Hải-dương, Quảng-yên là lãnh binh Nguyễn Lương Điển và phó quản cơ Đỗ Văn Giai đều bị giáng 1 cấp.

Sai tuần phủ Lạng — Bình là Lê Đạo Quảng hiệp cùng tổng thống Tạ Quang Cự bàn việc đánh dẹp. Trước đây, toán giặc Bảo-lạc lại đến đồn Trung-thắng, quân ta quay về đóng ở Hiên-lĩnh. Quan tỉnh Cao-bằng đem việc đó báo với Lạng-sơn để xin quân phòng thủ. Đạo Quảng bèn tâu nói: « Cao-bằng ngay sau khi thổ phỉ lan tràn tuy có đại quân tiến đánh, nhưng nghịch Huyền và nghịch Cận hãy còn trốn chết, dân thượng du lại càng u mê bị bưng bít nên chúng mới thừa cơ thông với nghịch Vân, tụ họp bè đảng, lại nổi dậy. Nhưng cái có sở dĩ chúng đến hung hăng ngông cuồng như thế, là cũng bởi quan quân ta dân sinh kiêu căng, khinh nhờn, không chịu chuẩn bị, chia quân lùng tìm những nơi rừng rậm, thành thử thanh thế hư nhược, nên chúng mới nhân kẽ sơ hở được. Không thế, sao chúng không

https://tieulun.hopto.org

nổi lên ngay lúc quan quân đã rút về Tuyên-quang, Thái-nguyên, mà lại chống cự với đại đội quan quân ở Cao-bằng? Thần đã tư lấy cơ Nhất thuộc Hậu quân ở Bắc-ninh đi thú, dùng để sai khiến ».

Vua dụ rằng: « Toàn giặc ở An-châu đã bị quan quân đánh bại, thì Lạng-sơn hiện nay yên ổn, không phải ngoái lo ở đàng sau. Ngươi nên thân đem dăm ba biền binh thủ hạ, mau đến Cao-bằng, hiệp cùng Tạ Quang Cự bàn việc đánh dẹp. Vả, ngươi là người do ta lựa chọn, cất nhắc lên đến chức này, nên nghĩ cảm kích, cố gắng, giết giặc, lập công, cốt có thực trạng, cho không được trách người thì sáng, trách mình thì quáng! Chỉ những bàn suông trên giấy tờ, cuối cùng không có thành hiệu gì cả! ». Lại dụ quở bọn Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ rằng: « Bọn ngươi xông mình đi đánh một đạo quân lừng lẫy biết chừng nào! Thế mà, sau khi lấy lại được 2 tỉnh rồi, đã chẳng biết thừa thắng đánh bắt dư đảng, lại chẳng hay nghiêm cấm quân sĩ để cho tràn ra bốn phía cướp bóc dân gian đang tan tác lần lút, quân giặc bèn lại thừa hở nổi dậy. Tội ấy còn để cho ai? Nay nên cổ võ khuyến khích tướng sĩ sớm làm thành công, đợi Chỉ kéo quân khải hoàn. Nếu cứ đóng quân, ăn hại lương, thì công trước không đủ bù được tội sau đâu. Vả, tập tấu trước ngươi có nói bày kế dụ giặc, nếu làm được như lời, thì bọn chúng mắc bẫy mai phục, tất phải tan vỡ ngay, sao đã lâu không thấy báo tin thắng trận? Há chẳng phải vì sợ việc ngại khó, những toan lùi bước, nên mới đặt ra chuyện ấy để mong lấp liếm đó chăng? Vả, Tuyên-quang, Thái-nguyên đều có phái quân hiệp đánh, nay lại có Chỉ cho Lê Đạo Quảng ở Lạng-sơn thân đốc binh dõng đến hội tiễu, bọn

https://tieulun.hopto.org

ngươi nên vui hòa, nghĩ đến việc nước, góp sức đồng lòng, cốt sao một phen mở rộng mưu mô, sớm giết hết bọn giặc cho yên biên giới, không được chậm trễ, loanh quanh trông ngóng như trước đóng lâu là mất nhuệ khí quân ta tất sẽ bị tội! ».

Tham tán đạo Quang-hóa là Hoàng Đăng Thận và quyền sung lãnh binh là Lê Đại Cương đóng ở đồn Lâm phủ tâu rằng: « Trước đây, bọn quan nước Phiên là Trà-Tri-Long đánh tan giặc Xiêm ở Ba-cầu-nam, đã phái ủy phó vệ ủy doanh Thần cơ là Nguyễn Đình Cát cùng Nguyễn Hoàng Thỏa đem binh dõng cùng nhau đốc thúc đuổi đánh. Sau đó, bọn Ốc-nha Y-Trách-Xu lại đánh bại giặc ở Kha-lăng: giặc chạy đến Trà-lăng. Lại phái nguyên phó lãnh binh Phiên-an là Giả Tiến Chiêm đến xứ An-khu, đóng đồn đón chặn. Nay quân giặc lại đóng ở địa phận Sơn-phủ, Ba-lai, thần đã tư cho các tham tán ở quân thứ Nam-vang bàn tính mà làm, đợi tờ tư phúc đáp lại, sẽ tùy cơ hội tiễu ngay ». (*Trà-lăng*: tên đất; *Ba-lai*: tên phủ).

Vua dụ rằng: « Giặc Xiêm nhiều lần bị quan quân đánh tan, lại bị quan phiên chặn đón đánh giết, chắc đã mất vía, sờn lòng, hoảng sợ chạy trốn đến cả những khi nghe tiếng hạc kêu gió thổi. Vậy các ngươi nên mau chóng chia đường đuổi đánh cho sớm được yên. Còn công việc thiện hậu đã có bọn Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đóng lại ở Nam-vang xếp đặt ». Chuẩn cho Hoàng Đăng Thận đem binh dõng đem theo đi trước, về quân thứ Gia-định, góp sức đánh thành. Sau đó, bổ Lê Đại Cương làm bố chính sứ An-giang, cho tạm làm hộ lý ấn quan phòng tuần phủ, vẫn ở lại thành Nam-vang, hiệp cùng tổng đốc Trương Minh Giảng bàn làm việc thiện hậu về nước Chân-lạp để nhờ tay quen giúp

https://tieulun.hopto.org

việc. Cương tâu nói : « Hoàng Đăng Thận tiến đến Chêlăng, đuổi bắt giặc trốn, thì tiếp tin, do thủy đạo Namvang báo lại rằng con đường Phủ-lột còn nhiều trở ngại, hiện đã cùng vệ úy Nguyễn Văn Thị đem quân và voi do đường Nam-vang khác, thẳng đến Sà-năng tùy cơ hội đánh » (*Phủ lột* : tên phủ).

Vua phê rằng : « Nay đã thăng cho ngươi làm thự tuần phủ An-giang, ngươi nên tìm hết mưu kế làm cho xứng với nhiệm vụ đã giao ».

Lãnh binh Nghệ-an, Nguyễn Văn Tạo, chết. Tạo lúc mới bị bệnh lưu lại ở sách Trà-cầm, đến nay bệnh nặng, chết. Quan tỉnh đem việc tâu lên. Vua lấy làm thương, chuẩn cho cấp thêm tiền tuất gấp đôi.

Dũng phó lãnh binh quyền sung phó lãnh binh Hải-dương là Nguyễn Lương Diễn làm lãnh binh Lạng-sơn.

Quan tỉnh Cao-bằng tâu nói : « Kho chứa diêm tiêu, lưu hoàng còn ít, đã tư về Hà-nội chuyển giao để đủ dùng. Nhưng Hà-nội lại vin cớ bận việc, điềm nhiên không phái người đem đến cho ! » Vua liền sai bộ Hộ truyền dụ cho tổng đốc Đoàn Văn Trường, bố chính Nguyễn Hữu Khuê chiếu theo số đáng phải đưa đến, vát quân và dân vận tải đi, rồi do Bắc-ninh và Lạng-sơn thay lượt nhau mà chuyển giải. Còn trước đấy tạ sự dun đẩy thì truyền Chỉ ban quở.

Tuần phủ Ninh-bình Lê Nguyên Hi và án sát Nguyễn Bá Thản mật tâu : « Do thám biết được bọn Quách Tất Công lại tụ họp đồ đảng ở Đồng-đá làng Chân-lại thuộc Phụng-hóa và miền rừng núi thuộc Gia-viễn và Chương-đức mưu toan gây việc. Bọn thần đã phi tư cho Hà-nội, theo địa hạt mà phòng thủ. Lại đốc thúc phó lãnh binh Nguyễn Văn Tương, phó vệ úy Trung vệ doanh Hổ uy là Giáp Văn Tân và quản phủ phủ Thiên-quan là Vũ Thế Giới đem quân và voi, chia đường đánh dẹp. Lại nữa,

https://tieulun.hopto.org

linh tỉnh vì phải sai phái đi hết, vậy xin sắc sai tổng đốc Hà — Ninh gấp điều 500 quân mau đến đóng giữ [Ninh-bình]». Vua liền sai truyền dụ tổng đốc Đoàn Văn Trường phái ngay đúng như số quân đã xin.

Lại dụ Nội các rằng: « Ninh bình là kiêm hạt của tổng đốc Hà — Ninh, sự này là việc quân khẩn cấp, sao chẳng tư trình chỗ gần mà lại tâu xin triều đình sắc sai phái quân, há chẳng lại thêm bận rộn đi lại? hay là Ninh-bình tự cho rằng ở khác hạt, chẳng chịu phục tòng, cho nên mới nói ra như thế? Hoặc giả đã có tư báo mà tổng đốc bỏ mặc ngoài tai, chẳng chịu điều khiển, nên mới có sớ tâu ấy? Trong ấy sự tình thế nào, nên truyền dụ Lê Nguyễn Hi và Nguyễn Bá Thản cứ thực tâu lại, sẽ xuống Chỉ thi hành. Vả, triều đình đặt ra kiêm hạt cốt để tổng đốc và tuần phủ giúp nhau trông nom chung, nên mới giao cho trách nhiệm kiểm chế. Trước đây đã chuẩn y lời đình nghị: phàm có công việc quan trọng thì đốc, phủ cũng đều nên hết lòng bàn tính, sao gần đây còn có những sự chẳng quan tâm đến việc ở kiêm hạt? Thí dụ như: năm ngoái, quân ác man quấy rối ở Quảng-ngãi, mà tuần phủ Nam — Ngãi Đỗ Khắc Thư chẳng chịu trù tính điều độ giúp nhau? Như vậy đặt chức đốc, phủ kiêm hạt làm gì. Vậy, không thể không nghiêm quở lần nữa. Từ nay nếu tuần phủ Nam — Ngãi kiêm hạt Quảng-ngãi, tổng đốc Bình — Phú kiêm hạt Phú-yên, tuần phủ Thuận — Khánh kiêm hạt Khánh-hòa, tổng đốc Định — Biên kiêm hạt Biên-hòa, tổng đốc Long — Tường kiêm hạt Định-tường, tổng đốc An — Hà kiêm hạt Hà-tiên, tổng đốc An — Tĩnh kiêm hạt Hà-tĩnh, tổng đốc Hà — Ninh kiêm hạt Ninh-bình, tổng đốc Định — Yên kiêm hạt Hưng-yên, tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên kiêm hạt Tuyên-quang, Hưng-hóa, tổng đốc Ninh — Thái kiêm hạt Thái-nguyên, tổng đốc Hải — Yên kiêm

https://tieulun.hopto.org

hạt Quảng-yên, tuần phủ Lạng — Binh kiêm hạt Cao-bằng. Phàm có những sự vụ quan hệ đến quân cơ, việc biên giới cho đến việc bắt cướp đánh giặc, điều quân, tải lương, các đốc, phủ kiêm hạt đều nên coi như một thể, không được kỳ thị tỉnh này tỉnh kia. Nếu tỉnh thuộc hạt có ý coi khinh không chịu tư trình thì chuẩn cho đốc, phủ kiêm hạt hặc tâu. Nếu đã tư trình mà đốc, phủ kiêm hạt không chịu trù tính làm cho thì cũng cho tuần phủ, bố chính hoặc lãnh binh ở các tỉnh thuộc hạt được hặc tâu ».

Sau đó, Đoàn Văn Trường tâu nói : « Khi mới được tin Ninh-bình có động, liền phái lãnh binh Hà-nội là Tôn thất Chung đem quân và voi kịp đến Chi-nê hội tiễu và làm tờ tư cho Ninh-bình biết đến hội. Sau tiếp được Chỉ dụ rõ ràng, thì lại lựa phái thủ binh vệ Cường võ đến đóng để phòng thủ ».

Vua dụ rằng: « Ninh-bình, đã có Chỉ phái 1 vệ kinh binh tiến đến đủ giúp cho việc trấn áp rồi còn biền binh do Hà-nội phái đi thì cho rút về ngay, để giữ tỉnh thành. Lại nữa, Đoàn Văn Trường, khi tiếp được tư báo, liền phân phái người đi hội tiễu, làm thế đã là thỏa đáng rồi. Vậy mà Lê Nguyên Hi trong tập tấu trước, không trình bày rõ, lại xin xuống sắc cho phái quân. Thực là hàm hồ ! Vậy truyền Chỉ nghiêm quở ».

Bắt đầu đặt hai vệ Uy dũng và Tráng dũng. Lấy ở Dực uy, Dực tín, Dực thắng, Dực thành mỗi đẳng 2 đội, và Dực chấn, Dực thịnh mỗi đẳng 1 đội, tất cả 10 đội, đặt tên là vệ Uy dũng, dùng suất đội Nguyễn Văn Thanh quyền sung phó vệ úy, đi đóng giữ Ninh-bình. Lấy ở Trấn phủ 1 đội, ở sáu Kiên mỗi kiên 1 đội, ở Dực vĩnh, Dực cường, Dực định, mỗi đẳng 1 đội, tất cả 10 đội, đặt tên là vệ Tráng dũng, dùng suất đội

https://tieulun.hopto.org

Vũ Văn Bằng quyền sung phó vệ úy, đi đóng giữ Sơn-tây. Lại trích lấy toàn đội thứ 5 Trung sai, đội Nhị, đội Tam Hữu sai, đội thứ 3 Dực dũng, đội thứ 1 Dực hùng, đội thứ 2 Dực tráng, đội Tam, đội Tứ Tân sai, đội Nhất, đội Nhì, đội Tứ Hùng sai, đội thứ 3 Ứng sai, mỗi đội một nửa, dồn làm 4 đội, phái đi Thanh-hoa, lệ thuộc vào vệ Thắng võ mới đặt, theo quản vệ sai phái canh phòng.

Sai quyền lãnh tổng đốc An—Tĩnh là Nguyễn Văn Xuân sung làm Kinh lược đại sứ, thự thống chế Thần sách Tiền doanh là Phạm Văn Điển sung Kinh lược phó sứ, cấp cho ấn quan phòng Kinh lược, coi quản các vệ Kinh binh phái trước và biền binh do Hà-tĩnh phái đi, nhằm giờ lành ngày 12, lên ngựa tiến đến Trấn-ninh, đánh giặc.

Vua dụ rằng: «Bọn phản nghịch là Kiêu Hoằng và Khâm Khuyết quên ơn, cắn trả, tự đặt ra ngoài vòng sinh thành, buộc phải đánh dẹp để tỏ oai trời và răn kẻ ngu muội ngoan ngạnh. Nay các ngươi vâng mệnh đi đánh, chuẩn cho một mặt truyền hịch dụ bảo thổ tri huyện và huyện thừa 8 huyện trong phủ: ai hay tìm cách chém hoặc bắt được hai tên phạm ấy giải nộp, thì được hậu thưởng và lấy quan chức của hai tên ấy trao cho, khiến biết ăn năn, đổi mới, đều nghĩ qui thuận; một mặt đốc thúc quân và voi tiến mau đánh mạnh, bắt hoặc chém sạch hai tên phản nghịch và đồ đảng của chúng để dẹp yên biên giới. Còn mọi việc thiện hậu cũng cần phải sắp xếp sẵn. Hai tên phạm kia đem lòng phản bội, noi theo thói cũ của tên Chiêu Nội trước, tự đi đến chỗ tội diệt vong. Đó tuy bởi con người bất lương, mà cũng vì cớ ở chỗ đất xấu. Nếu đã giết được tên phản ác ấy rồi thì nên tìm địa thế khác, dời phủ lỵ ra cách chỗ cũ vài dặm, hay hơn mươi dặm, kén trong đám

https://tieulun.hopto.org

thổ ty lấy người đã tòng chinh đắc lực, chia đặt quan chức, để cho chiêu tập vỗ về dân lương thiện được yên nghiệp làm ăn. Rồi tâu ngay để đợi Chỉ, kéo quân khải hoàn ».

Lại dụ Nguyễn Văn Xuân rằng: « Ngươi tuy cao tuổi nhưng đánh trận đã nhiều; một dải Trấn-ninh, ngươi trước đã từng thân đến, đường sá vốn đã thông thuộc. Vậy, nên vì triều đình, ra sức một phen. Chỗ ấy, nguyên không có thành quách đủ cậy, mà dân lại chẳng tập quen chiến trận, thì cơ nghi đánh dẹp, cũng dễ thành công. Ngươi nên đôn đốc, khuyến khích quân sĩ mau chóng tiến lên, cốt mong một trận thành công được. Bộ lạc người Man nên biết ra thú, quy thuận, thì cũng châm chước, liệu thưởng cho. Nếu tên nào còn dám ra mặt chống cự ta, thì quyết đánh giết kịch liệt, chém đầu, mổ bụng, bêu lên rừng núi để cho biết sợ, chớ không được nhủ nhờ dung túng kẻ gian để lỗi cái đạo làm tướng. Vả, quân đi trèo lội, chẳng khỏi nhọc nhằn. Chuẩn cho vát nhiều thầy thuốc dự bị thuốc thang hoàn tán, cho đi tòng quân để điều trị ».

Lại sai thự lang trung bộ Hộ là Phùng Đắc Ninh, biên tu Nội các là Nguyễn Văn Quỳnh theo đi làm tư hàn trong quân.

Nguyễn Văn Xuân lại tâu nói: « 500 biền binh vệ Uy võ do Hà-tĩnh phái đi, đã trích lấy 300 theo quân thứ Lê Thuận Tĩnh, còn 200 đi tuần để bắt thổ phỉ ở Quỳnh-lưu. Lại căn cứ theo số quân do Kinh phái đi là vệ Trung nhất, vệ Trung nhị, doanh Vũ lâm, viện Thượng tứ, vệ Kinh tượng và số quân lưu lại là các vệ thuộc doanh Tiền phong hậu, được hơn 1.600 biền binh và 10 thớt voi chiến, hiệp cùng Phạm Văn Điển đem đi tiến đánh. Lại nữa, địa hạt Trấn-định đã báo yên lặng, quân đạo ấy xin rút về ngay. Khi về đến tỉnh, giao cho lãnh

https://tieulun.hopto.org

binh Vũ Văn Thuyên cai quản đi làm việc quân ». Vua y theo.

Bắt đầu ban cấp cáo sắc cho các quan văn võ.

Vua cho rằng: « *Hội điển* đã làm xong, chuẩn cho bộ Lại bàn định: phàm những nhân viên mới được thăng thụ hoặc thực thụ đáng được cáo sắc, đều chiếu theo mẫu văn nghĩ sẵn, dùng hoạt bản, xếp chữ, in ra, cấp cho. Còn những người đáng được truy cấp thì cứ theo lời nghị trước, do các nha trích ra từ trong sổ sách sắp xếp theo từng loại. Những người đã được thực thụ, thăng thự, gia hàm, thì cứ nhằm ngày bản sách ấy được Chỉ phê chuẩn, theo nguyên phẩm mà cấp. Nếu người nào còn bị giáng lưu thì đợi khi được khai phục sẽ làm. Những nhân viên tập ấm hoặc ấm thụ, chiếu theo phẩm, đáng được cấp cáo sắc, thì nghĩ thể thức văn khác cấp cho ».

TAILIEUSACH.COM.VN

Hải phận Vĩnh-long có thương thuyền của người nhà Thanh buôn bán ở nước Xiêm, nhân gặp nạn bão, hơn 100 người bị giạt vào. Vua nghe tin, bảo bộ Hộ rằng: « Nước Xiêm bỗ tình giao hiếu sinh việc thù hằn, vô cớ gây hấn. Những người trong thuyền ấy ở nước Xiêm đã lâu, cũng như người Xiêm vậy. Huống chi người nhà Thanh quen làm trinh thám cho giặc Xiêm, đáng nên trị tội. Nhưng nghĩ đối với lũ tiểu nhân ấy, chẳng thêm nghiêm trách. Vậy sai áp giải đến Nam-vang, do đường bộ, lùa ra ngoài cõi ».

Cửa ải và bến đò ở hai tỉnh Thái-nguyên, Tuyên-quang, trước đây, vì có giặc, việc buôn bán không được thông đồng, thuế khóa thiếu nhiều. Quan tỉnh tâu lên. Vua đặc cách gia ơn lượng cho giảm thuế (Thái-nguyên: giảm 5 phần 10, Sơn-tây: giảm 2 phần 10).

Ác Man ở Quảng-ngãi lên xuống cướp đồn biên giới. Thí sai suất đội cơ Tĩnh man thứ tử là Đào Văn Phủ tiến

https://tieulun.hopto.org

đến chận đánh, trúng tên độc bị chết. Việc lên đến vua. Vua sai truy tặng cai đội, trật chánh lục phẩm.

Hải-dương, gạo kém. Dân khó kiếm ăn. Du cho quan tỉnh mở kho cho dân vay. Những tổ còn thiếu từ vụ đông và năm trước đều cho hoãn. Dân trong hạt có người tình nguyện bỏ tiền và thóc ra quyên (6 người nhà giàu quyên tiền 1.050 quan, thóc 1.000 hộc). Ra lệnh đem số quyên đó phát chẩn ngay cho những người nghèo túng. Mùa thu năm ngoái, Sơn-tây cũng có người quyên tiền (3 người nhà giàu quyên tiền 2.500 quan) thì bấy giờ gặp lúa vụ mùa chín, có Chỉ trả lại. Đến đây, cũng sai quan tỉnh chia phát cho dân nghèo. Rồi chuẩn cho bộ Hộ bàn theo số quyên nhiều hay ít, đều thưởng cho mũ áo, miễn thuế thân và việc đi phu, đi lính, có từng bậc khác nhau.

TAISACH.COM.VN

Dùng Trần Nguyên Tướng, lang trung bộ Binh, làm án sát Hà-tiên.

Thuyền buôn của người Anh-cát-lợi đến đỗ ở tấn sở Đà-nẵng thuộc Quảng-nam, bắn 9 phát súng chào. Phó vệ úy án thủ 2 pháo đài An-hải và Điện-hải là Nguyễn Văn Lượng, phó vệ úy trú phòng là Cao Văn Điện, vì thấy sắp đến ngày lễ Đại tự, không dám bắn súng để đáp lễ. Việc tâu lên. Vua dụ quở rằng: « Thuyền nước ngoài đến, theo lệ, có bắn súng đáp lễ. Huống chi, bắn súng cũng là việc thường, có hại quan hệ gì đến điển lễ cúng tế? Bọn ngươi sao mà chẳng thông nghĩa lý đến thế! » Mỗi người đều bị phạt 6 tháng lương. Sắc sai bộ Binh tư hội, và truyền cho 2 pháo đài mỗi đài bắn ngay 3 phát súng để đáp lễ, rồi đến nói với chủ thuyền Anh-cát-lợi rằng: vừa đây, viên giữ tấn sở vì thấy qui quốc mới đến, nên chưa dám tự tiện bắn súng đáp lễ; nay được quan Thương bạc truyền sức, mới theo lệ làm. Sau đó sai bọn sung biện Các vụ là Nguyễn Tri Phương và

https://tieulun.hopto.org

biện lý bộ Hộ là Phạm Thế Hiển xuống thuyền đổi mua võ khí và dặn: nên giữ một mực công bình chính trực, khiến sau nó không nói lại gì được mình, để giữ quốc thể. Còn thuế cảng thì đánh theo lệ thuyền Tây dương.

Lãnh tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng tâu nói: « Gần đây, tiếp được tin Nghệ-an tư báo Trấn-ninh có giặc, xin phái quân đóng giữ địa đầu. Lại nữa thổ phỉ Ninh-bình thông đồng với bọn giặc trốn ở Quảng-địa thuộc tỉnh hạt mưu toan gây việc. Thần đã vát 600 lính thổ Thọ-xuân đến Tàm-châu Lang-chánh để canh phòng và 1.000 lính thổ Thiệu-hóa chia đi bắt giặc ». Vua dụ rằng: « Trấn-ninh có động chẳng qua do bọn thổ tì bị người Xiêm phỉnh phờ dụ dỗ, nên mới manh tâm càn bậy làm phản. Vả, giặc Xiêm trước chia năm đạo quân đến tan, đạo ở Sam-vạng — Hà-tiên rất là hung hãng, nhiều lần đã bị quan quân đánh giết, dạ trột hồn xiêu đang đêm phải trốn! Đối với hai đạo Quảng-trị — Trấn-tĩnh, quan quân ta, mới đây, lại kế tiếp báo tin thắng trận. Duy có bọn giặc Hướng giặc Khuyết ở Trấn-ninh, ngu tối không biết bị người mê hoặc; nếu biết tin các đạo quân giặc Xiêm đều thua đã rút về, thì thế tất sẽ tan rã như ngói sụt. Nay đã phái Kinh binh ra, và lấy quân lính Hà-tĩnh, theo các đại viên Kinh lược Nguyễn Văn Xuân và Phạm Văn Điển, đủ giúp vào việc đánh dẹp. Hiện nay, chắc có thể làm nên việc rồi. Hạt ngươi không cần phải lấy thổ binh chia đi canh giữ để thêm kinh động. Nên liệu thả ngay số người đã bị đầu độc ấy về, không nên phái đi Tàm-châu, Lang-chánh, chỉ thêm lận lội vất vả luống công! Nếu bọn họ đều nghĩ tình nguyện hăng hái lập công, thì nên sức cho quản phủ 2 phủ đem họ chia đến Quảng-địa và vùng núi Ninh-bình để hội tiễu, là được việc hơn ».

https://tieulun.hopto.org

Bọn tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định tâu báo tình hình trong quân, nói rằng: « Đăng giặc cố chết giữ thành. Thần đã lựa kỹ được 200 binh dõng hăng hái chiến đấu rồi chọn lấy những cán viện cho đứng cai quản, đêm đến, chia đi ẩn nấp rình đò ở nơi tấn sở bên trường lũy của bốn mặt thành để dứt đường quân giặc lẻn ra tìm kiếm rau dưa. Lại sức những quân bắn súng ở trên các núi đất: nếu thấy quân giặc tụ họp ở trong thành, thì lấy ngay chấn-địa-lôi ra bắn để giặc ngày càng mỏi mệt hao mòn, sẽ lựa cơ đánh dẹp ». Vua dụ kín rằng: « Quân giặc ngày càng khốn đốn, có thể thừa cơ được đấy, đã dụ sai sớm liệu hạ lệnh đánh thành, để làm xong việc. Vả, chấn-địa-lôi là thứ lợi khí giết giặc, nên truyền lệnh kín cho bọn pháo thủ; dùng cái thước ở súng mà ước lược tính đò số, thường nhằm vào pháo đài trong thành của giặc mà bắn, cốt bắn cho thật trúng, đợi ngày ra lệnh đánh thành, rồi cứ theo như trước bắn nhiều vào thành dài, cốt dạn bắn không chệch, để quân giặc trên thành kinh sợ, đôi khi quân đánh thành đã trèo lên thành rồi mới hãy thôi bắn. Nếu giặc dám lên mặt thành chống cự thì tất trúng phải chấn-địa-lôi, lập tức sẽ tan như cám! Nếu giặc sợ chấn-địa-lôi, xa xa ẩn tránh, chẳng dám lên dài thì quan quân bám vào như kiến, sát cánh nhau mà trèo lên, chắc cũng đè thôi. Đó là mưu chước phá thành rất hay, nên khéo thể theo ý ấy, ngầm sai pháo thủ luyện tập cho tinh thục, rất không nên để cho người ngoài nghe biết tin hơi. Đến kỳ, mật truyền tướng lệnh, theo kế trước mà làm, chắc là một trận thành công ».

Lại truyền dụ tham tán quân thứ Nam-vang là Trương Minh Giảng: trích lấy 1, 2 tên tả binh Xiêm, sai đưa đến quân thứ Gia-định, điệu lên trên lũy, rao

https://tieulun.hopto.org

cho chúng biết rằng quan quân đã đánh tan giặc Xiêm, bắt sống được những đích danh phạm tội rồi chém đầu đem bêu để trong thành hết mong cứu viện.

Tướng quân và tham tán quân thứ Gia-định tâu nói : « Tấn sở mắt sau trường lũy đã bắn 1 phát chấn-dia-lôi, trúng vào chỗ chứa thuốc súng và ống phun lửa của giặc ở trong thành: khói lửa bốc lên ngùn ngụt, quân giặc sợ hãi ». Sai thưởng 10 lạng bạc cho người bắn.

Đạo quân Cao-bằng đánh nhau với giặc ở Đinh-lĩnh, không lợi. Tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ đều bị cách tước phong. Trước đây, quân ta đã về Hiên-lĩnh, Cự đóng ở Nhượng-bạn, Từ đóng ở xã Bà-đông, chia phái biền binh chặn giữ. Quân giặc trung chi, do Công-lĩnh xuống, hữu chi do Sóc-giang xuống, cùng ta đánh chết cũng nhiều, chúng dần dần kéo lui. Bỗng thấy chi của giặc từ Kim-mã, Thái-nguyên, kéo đến ước hơn 2.000 người, xông đến đồn Gia-bằng. Phó quản cơ Lê Văn Sĩ và Trần Văn Vân đóng giữ Đinh-lĩnh, đánh nhau suốt ngày, sức quân đã mệt. Tối đến, giặc 3 mặt ập đến, quân ta không thể đánh được, bị thương vong nhiều. Lê Văn Sĩ cũng bị thương, lui vào làng Lân-chỉ. Báo đến quân thứ, Vũ Văn Từ lui đóng ở Nhượng-bạn, Tạ Quang Cự thì đóng ở châu sở Thạch-lâm. Rồi đem tình hình tâu nói : « Quân giặc nay đã lan tràn thêm rộng. Dân Cao-bằng theo giặc không những một tổng Thông-nông. Mà số 3.000 quân đi trận bấy nay trèo đèo lặn suối, nhọc mệt đã lâu, so với trước nay đã dần kém hăng hái sắc bén! Huống chi vùng này từ Bà-đông trở lên, 3 mặt rừng núi bao la, đường lối nhiều ngả. Quân giặc vụt đến, vụt đi chẳng khỏi giữ chỗ này, mất chỗ khác. Lại cũng chẳng tiện mạo hiểm vào sâu, thành thử mới phải tạm dời quân về, đóng lại để dưỡng sức, và đến gần để giữ kho tàng

https://tieulun.hopto.org

tỉnh thành. Vậy xin phát thêm biền binh sinh lực và sắc sai 2 đạo quân Tuyên-quang, Thái-nguyên cùng tiến, hợp đánh ».

Vua dụ rằng: « Cứ theo lời tâu thắng trận, chỉ nói bắn chết được nhiều quân giặc nhưng không nói chém được 1 đầu, giặc bắt được 1 tên nào, thế mà quan quân bị thương vong nhiều, súng ống gián hoặc cũng có mất mát, thì chỗ được không đủ bù lại chỗ mất ! Lại, trước kia, tâu trình rằng giả vờ rút lui để nhử giặc vào mai phục, nay chẳng những không giết được giặc mà giặc lại thêm hung hăng. Đó đều bởi bọn ngươi có lòng sợ sệt điều khiển không hợp nghi. Phép nước rất nghiêm, khó tha thứ được. Vậy Tạ Quang Cự bị cách tước bá, còn lại tước tử. Vũ Văn Từ cũng bị cách tước nam, và truyền Chỉ nghiêm quở. Phó quản cơ Lê Văn Sĩ và Trần Văn Vân đều bị giáng 4 cấp cho đi đời lội lập công. Nay 2 đạo Tuyên-quang, Thái-nguyên đều có phái quân hiệp tiễu. Lại có Chỉ sai Lê Đạo Quảng đến hiệp sức cùng bàn làm việc quân cơ. Chuẩn cho bọn ngươi nghỉ ngơi mươi ngày, rồi lập tức hăng hái tiến lên, sớm bắt hoặc chém cho hết sạch bọn giặc ấy. Nếu cuối cùng vẫn không thành công thì thử nghĩ xem có đương nổi cái lỗi nặng ấy không? »

Điều thú binh vệ Nghĩa võ Lạng-sơn gấp đến Cao-bằng, theo Tạ Quang Cự đánh giặc.

Sai biền binh thủy quân đi 2 cái thuyền Hải-đạo, chở súng điểu sang máy đá lửa và súng điểu sang máy Trung-quốc mỗi thứ 500 khẩu đến Hà-nội để chuyển đến 2 đạo quân thứ Cao-bằng, Tuyên-quang (mỗi đạo 250 khẩu súng điểu sang, mỗi khẩu 150 viên đạn). Lại sai Nam-định và Hà-nội trích lấy súng điểu sang máy đá lửa đưa đến Bắc-ninh và Tuyên-quang. Nếu 2 đạo

https://tieulun.hopto.org

quân [Cao-bằng — Tuyên-quang] có thiếu dùng thì tải đến cấp cho.

Bọn vệ úy đạo Cam-lộ Lê Văn Thuỵ, án sát Hồ Hữu Thẩm, thự phó vệ úy Phạm Phi tâu nói: « Quân ta đánh được giặc ở Công-nhạc, đuổi đến La-hà-cực (tên đất, cách sông Khung độ 1 ngày đường), giặc bỏ đồn, trốn trước. Vì bấy giờ đại hạn, nước cạn, cỏ khô, quân và voi không tiện ở lâu, bèn quay về sông Tấm-lục đóng đồn.

Vua sai truyền dụ rằng: « Bọn ngươi nếu đã theo lời dụ trước, tìm đường tiến lên, cùng Lê Thuận Tĩnh họp quân thì thôi, vì bằng còn ở Tấm-lục thì cho rút ngay về nghỉ ngơi ở phủ Cam-lộ. Còn công trạng trận này, đợi khi rút quân sẽ phân biệt bàn công định thưởng ».

Sau đó bọn Văn Thuỵ tâu nói: « Đã bắt được giặc Ba-lan đến Trấn-tĩnh phải trải 7, 8 ngày đường rừng núi, chuyển vận lương thướng rất khó, chưa dám vội vàng khinh suất mà tiến. Vả, quân ta 2 lần đánh bại giặc Xiêm, chúng đã chạy xa rồi. Nhưng Man Lạo bập bồng bất thường, hoặc giả còn có giặc tàn ẩn núp ở trong rừng rậm, nên còn phải đóng quân ở đầu địa giới Ba-lan, chia nhau do thám tuần tiễu ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Đạo quan quân ấy đánh dẹp giặc Man ở các xứ Ba-lan, trước đã bắt tướng, chém đầu, thảy đều đã gần yên lặng. Ta đã ba chỉ dụ tứ suất dội trở lên, thưởng gia quân công kỷ lục, và thưởng tiền cho các binh dõng. Nay lại gia ơn cho quan quân cưỡi voi mà đắc lực đều thưởng cho tiền lương 1 tháng, còn các quan văn võ binh dõng đi đánh trận ấy đều cấp cho nửa tháng lương. Vệ úy Lê Văn Thuỵ, thưởng thụ chưởng cơ, vẫn coi vệ Kinh tượng Nhất. Hồ Hữu Thẩm thưởng thụ bố chính sứ vẫn lãnh án sát. Thự phó vệ úy Phạm Phi cho thực thụ ngay.

https://tieulun.hopto.org

Nay giặc Xiêm đã từng khiếp sợ, một dải sơn phận Cửu-chân hiện đã phẳng lặng, chuẩn cho bọn Lê Văn Thụy, Hồ Hữu Thẩm và Phạm Phi theo ngay lời dụ lần sau, rút về Cam-lộ, đem kinh binh phái trước, và hương dõng mới bổ, do đường đại lộ, tiến đến Nghệ-an, theo quân thứ Lê Thuận Tĩnh, hiệp sức cùng đánh dẹp. Lại chuẩn cho Hồ Hữu Thẩm đem theo 50 lính cơ Quảng-trị được dùng làm quân bộ hạ.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên Lê Văn Đức tâu nói: «Cứ theo tin của 2 tỉnh Hà-nội, Ninh-bình mấy lần đã báo, đò thấy thổ phỉ Sơn-âm quấn tụ, đồ đảng ẩn hiện ở phần rừng các huyện Gia-viễn, Phụng-hóa thuộc Ninh-bình, Chương-đức, Hoài-an thuộc Hà-nội, và Mỹ-lương thuộc Sơn-tây. Thần đã phái phó lãnh binh Tổng Văn Tuyền đem quân-gấp đến Mỹ-lương ngăn chặn và tư cho bộ biền 2 tỉnh tùy cơ hợp đánh.

«Lại có toán giặc lên lút nổi lên ở hạt huyện Phú-ninh. Quản phủ Đoan-hùng Tống Hữu Đường, đem quân đi, gặp nguy hiểm. Cai-đội Nguyễn Đăng Tân bị giặc làm hại. Thần cũng đã phái thêm biền binh đến tại chỗ để hội bắt».

Vua dụ sai kíp thúc bộ biền sớm dập tắt ngay. Tống Hữu Đường đi tuần tiễu không được việc, trước hãy phạt giáng 1 cấp.

Ngày đinh mùi. Làm lễ tế trời đất ở đàn Nam-giao. Trước đó 1 ngày, vua đến trai cung, thân trồng 10 cây thông ở 2 bên tả hữu trai cung. Rồi treo thẻ đồng ở trên cây, thẻ đồng khắc bài minh do vua soạn để truyền lâu dài. Lại sai các hoàng tử mọi tước công mỗi người trồng 1 cây thông cũng có thẻ đồng khắc ghi tước mình (về sau, ở Kinh, từ tứ phẩm ấn quan trở lên và các quan ở các địa phương về Kinh dự lễ tế giao đều được trồng cây, cũng có thẻ đồng khắc tên họ và

https://tieulun.hopto.org

ngày tháng). Hôm ấy, khí trời ấm áp, lễ nghi chỉnh đốn, nhàn nhã. Đến khi vua về cung, thưởng cho các quan chấp sự kim tiền, ngân tiền có từng bậc (sau đó đặt làm lệ thường). Đêm hôm ấy, trời mưa. Vua rất mừng, dụ Nội các rằng: Ở Kinh huyện (1) lúa vừa mới đâm bông, được trận mưa xuân này chan chứa nhuần thấm, trăm thứ lúa đều tốt bông lên, chắc hẳn năm nay được mùa to, càng tỏ cái điềm trời đất phú hộ độ trì, ta càng xiết bao kính cẩn cảm kích! Vậy sai bộ Lễ truyền dụ hỏi khắp các địa phương: tình trạng mưa móc và ruộng lúa ra sao, rồi tâu lên. Hôm tế giao ấy, tỉnh Thanh-hoa, theo lệ phải tiến cam đường, do trạm chuyển đệ, lỡ kỳ không kịp dâng tiến. Vua cho rằng tế giao là lễ quan trọng. Sắc sai từ nay về sau, đến kỳ hải tiến, cho đòi ngay viên phân lĩnh chuyển đệ, cốt phải sáng sớm ngày hôm trước đã đến trại dân; nếu lại chậm trễ, sẽ trị tội nặng ngay phải viên ấy. Việc này được ghi để làm lệnh.

Sai Kinh doãn đắp lại những mồ mả bỏ hoang.

Vua dụ Nội các rằng: « Xưa, vua Văn vương gia ơn thấm đến xương khô, sử sách cho là một chuyện đẹp đẽ. Bản triều, trước kia, nhân việc đắp đàn Nam-giao, mở nhằm chỗ có mồ mả, đã chọn đất dời mộ đi, hằng năm ban lễ tế để tỏ lòng nhân hậu. Nay nghĩ: ngày tháng đã lâu, chẳng khỏi sụt lở. Vậy sai viên Kinh doãn thuê dân sửa đắp, lại cho một tuần tế. Sau này, cứ 3 năm hay 5 năm, một lần kiểm soát, nếu có chỗ nào bị người và súc vật giày xéo đến nỗi mòn lở thì bồi đắp lại.

---

(1) Kinh huyện: Tức ba huyện Hương-trà, Phú-vinh và Quảng-điền thuộc kinh đô.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Biên-hòa làm sổ danh sách tâu trình về công trạng trước sau của các quan văn võ và lại dịch thuộc tỉnh, trong ấy có viên tri huyện Bình-an là Hồ Văn Thăng, chiêu tập dân phu, nhiều lần bắt hoặc chém được tướng giặc và đồ đảng giặc hơn 10 tên. Chuẩn cho thăng bổ đồng tri phủ phủ Thái-bình, gia hàm tri phủ. Tri phủ Phúc-long Đặng Văn Chính, tri huyện Long-thành Lê Huy Quang đều hay cố gắng hăng hái theo làm việc quân, đều thưởng thêm 1 cấp, hễ gặp có chỗ khuyết, đều nên thăng chức và bổ trước. Bọn thì sai suất đội Hoàng Văn Chử 4 người đi theo sai phái, bắt được quân giặc, đều cho thực thụ, vẫn ở lại chức cũ. Lại có giáo thụ Phúc-long là Nguyễn Đức Phương là học trò tên phản nghịch Đinh Phiên. Thự tuần phủ Vũ Quỳnh ở tỉnh tâu thỉnh áp, có nói kèm đến việc này. Vua ghét Đức Phương học thuật bất chính, liền bắt phải về làng, hưu trí ngay. Giám sát ngự sử đạo Nam—Ngãi là Nguyễn Năng Tĩnh và giáo thụ Vĩnh-tường là Nguyễn Văn Dư cũng đều là môn đồ Đinh Phiên nên đều phải bãi chức.

Quan tỉnh Quảng-ngãi tâu nói: « Trong tỉnh có 3 huyện, mỗi huyện đều 7 tổng, nhưng trong ấy các xã thôn lệ thuộc nhiều ít không đều, dân cư lại xa cách nhau, có đòi gọi hoặc đốc thúc việc gì, thường thường chậm trễ. Vậy nghĩ: mỗi huyện nên bỏ bớt 1 tổng, rồi tùy địa thế liên lạc nhau mà chia làm 6 tổng. Xin đến kỳ tuyển lính, sẽ đổi lại sổ sách ». Vua y cho.

Sai thự thượng thư bộ Lại là Nguyễn Kim Bảng kiêm coi cả Hàn lâm viện.

Vũ Xuân Cẩn, tổng đốc Bình—Phú, tâu hặc thự tuần phủ Phú-yên Nguyễn Công Liêu và án sát Vũ Đức Mẫn mộ hương dõng, chọn bổ không đều.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Binh rằng: « Bọn Công Liêu là quan to một địa phương, thế mà lại ra tay thêm bớt, làm việc không được công bằng, đến nỗi bị người ta tham hặc, thực phụ lòng ủy thác của ta nhiều lắm ». Việc giao xuống bộ Hình bàn xử, cả hai đều phải tội cách, lưu.

Thự án sát Thanh-hoa là Lê Đức Ngạn dâng tập tấu thỉnh an, trong có nói: « Những ruộng công điền trong hạt, từ trước đến nay, dân xã hoặc nhân việc công hay vì nợ riêng thay đổi cầm bán, tiếng là chia ruộng, nhưng thực ra là bị lũ cường hào chiếm hữu. Vậy xin: Phàm những công điền trước đã cầm hoặc bán rồi, thì giao cho dân chiếu lệ chia cấp, như vậy người nghèo được hết sức làm ruộng mà có ăn, người giàu cũng không có nạn kiêm tính.

« Lại, 2 huyện Quảng-địa và Thạch-thành, bởi mấy người Nguyễn Đình Bang khởi loạn, chiếm đoạt Hoành-giang và Phố-cát, cướp phá huyện sở Vĩnh-lộc, đó đều do thổ binh 2 huyện làm vây cánh cho nó. Phải đến quan quân tiến đánh, bọn giặc mới tan vỡ. Tổng đốc Nguyễn Văn Trọng và tham tán Hà Duy Phiên cấp bằng cho người thổ trước là Quách Công Di đem thổ binh 2 huyện đóng giữ đồn Phố-cát. Đó cũng là công việc làm theo quyền nghi. Nay nghe nói thổ phỉ địa phương, ý muốn nổi loạn, nếu để bọn chúng ở đấy, thì thực là dẫn giặc vào trại mà bảo rõ hư, thực. Vậy xin sai quản phủ Thiệu-hóa thả cho chúng về trước, rồi phái suất đội Hà Công Đức đem 300 thổ binh Cẩm-thủy đến thay để canh giữ ».

Vua dụ rằng: « Ngươi có chức trách giữ đất một địa phương, thì dân sự và biên giới, chính là việc bổn phận ngươi. Vả, phép chia ruộng đã có định lệ, nếu thấy đích xác công điền đã từng cầm hoặc bán, nay giao dân quân cấp, làm mà thỏa đáng và tiện lợi thì nên bàn

https://tieulun.hopto.org

cùng tuần phủ và bố chính mà thi hành; không tiện lợi thì thôi. Đến như việc cho quân đóng giữ đồn Phố-cát, trước đây Nguyễn Văn Trọng và Hà Duy Phiên cũng là tạm đặt, há nên câu nệ rằng việc đã thành mà ngại thay đổi? Sao chẳng bàn cùng tuần phủ và bố chính, liệu sai người khác đến thay để mưu tính phòng bị từ trước, mà lại tâu về xin lệnh triều đình cho phải đi lại thêm phiền? Huống chi việc tỉnh như vậy chẳng ít, nếu nhất nhất cứ đợi xin Chỉ dụ thì chẳng hóa ra mọi việc đều phải đợi triều đình làm thay cho ngươi hay sao? Như thế chức vụ ở đâu? Vậy truyền Chỉ nghiêm quở ».

Sai thự thống chế thủy quân là Hoàng Văn Trạm đi Sơn-tây, hiệp cùng bố, án coi giữ tỉnh thành, và quyền giữ ấn quan phòng tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên. Trước đây Trạm đi ở Sơn-tây, địa thế và dân tình đều đã thông thuộc, nhân khi tổng đốc Lê Văn Đức đi việc công, cho nên sai Trạm làm việc này. Trạm đến trước bệ, từ biệt, vua bảo rằng: « Toán giặc nhỏ ở đấy là quân ô hợp, chẳng đáng lo ngại. Cần nên nghiêm cấm lại dịch không được thêm nhiễu, phàm mọi việc phải thân tự kiểm điểm, cốt làm cho dân đều một lòng cảm phục, theo thuận mà không theo nghịch, thì giặc cướp sẽ im hơi, dân hạt đều được yên ổn, chẳng cần chi chuyên đánh dẹp làm gì! ».

Sai thự chưởng cơ Đoàn Kim quyền lĩnh ấn triện thủy quân.

Cho nguyên trấn thủ Cao-bằng, quyền sung lãnh binh, Vũ Văn Tinh, chiếu nguyên chức hàm chánh tam phẩm theo lệ mà lĩnh lương. Rồi chuẩn cho từ nay, phàm những nhân viên lấy nguyên hàm về hưu, nếu có sai phái đi làm việc bắt giặc, mà chưa khai phục chức hàm thì cũng chiếu theo phẩm hàm trước mà phát lương.

Đổi cơ An thuận ở Nghệ-an làm cơ An tráng.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hữu Văn, người Bình-định, đem hiến bộ *Hồ trường khu cơ* mà nhà mình đã giữ được. Vua sai ban cho 5 lạng bạc.

Dũng Phan Văn Cửu, phó vệ úy doanh Thần sách, làm phó vệ úy vệ Kiêu kỵ, sau đó thăng phó vệ úy vệ Hậu nhất doanh Vũ lâm.

Hoãn việc người Cửu-châu thuộc Cam-lộ, tỉnh Quảng-trị vào ra mắt. Trước đây, 3 châu Ba-lan, Tầm-bồn và Mường-bổng bị giặc Xiêm xâm lấn quấy rối, dân đều sợ hãi tan tác. Các châu Mường-vanh nhân đó, cũng có việc đánh dẹp, bị bận rộn về việc trưng mộ điều bát. Đến nay, biên cảnh mới yên, gần đến kỳ vào chiêm bái, quan tỉnh tâu xin hoãn đến sang năm. Vua chuẩn y lời tấu.

Chuẩn định: các nhân viên vệ Giám thành từ nay, có ai can án, bị xử cách, phải truất, thì đều cho cách chức lui làm vệ binh, gắng sức để chuộc tội, không phải bắt về hồi dân. Việc này được ghi làm lệnh (vì cớ vệ Giám thành có nghề chuyên môn).

Nêu thưởng những thọ dân 100 tuổi ở các địa phương (Bình-định 2 người; Quảng-trị, Hà-tĩnh, Nam-định mỗi tỉnh 1 người).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 [1834], mùa xuân, tháng hai. Tham tán ở quân thứ Nam-vang là Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân đem hơn 20 chiếc binh thuyền theo thượng du đường sông, tiến đến bến Bông-linh (thuộc phủ Bông-xui) hội với tân tương Trương Phúc Đĩnh trù biện việc biên giới.

Trước đó, Phúc Đĩnh ở Xà-năng, nghe quân Xiêm rút lui về Ba-lai, rồi qua Bông-xui kéo đi, bèn tiến đóng Bông-linh, chia phái người đi tuần tiễu thám thính. Lúc đó vừa gặp tham tán Hồ Văn Khuê từ Kha-lăng về lưu đóng ở Nam-vang. Bọn Trương Minh Giảng liền đến họp ngay với Trương Phúc Đĩnh và làm sớ dâng lên.

Vua dụ rằng: « Đã nhiều lần tiếp được sớ tâu, giặc Xiêm đã bị đánh tan, chạy trốn, đất Chân-lạp đã được yên. Vậy các ngươi, Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, mỗi người đem 1.000 binh dõng đóng lại thành Nam-vang để trấn áp và trù tính việc thiện hậu. Còn bao nhiêu binh dõng, cho Hồ Văn Khuê, Hoàng Đăng Thận và Trương Phúc Đĩnh đều mang cả về quân thứ Gia-định, hiệp sức cùng các tướng quân, tham tán ra lệnh đánh thành để cho xong việc ». Sau đó, bọn Trương

https://tieulun.hopto.org

Minh Giảng tâu nói : « Hai phủ Bông-xui, Phủ-lật giáp liền đất Xiêm (Bông-xui ở bờ bên hữu Biển-Hồ, Phủ-lật ở bờ bên tả Biển-Hồ). Nay quân giặc đã do lối Bông-xui trốn đi, mà nơi ấy địa thế xa vắng, rừng rậm lắm ngả, quân ta chưa tiện khinh tiến. Bọn thần đã sức cho quan Phiên là Trà-Tri-Long mang quân đuổi bắt rồi. Duy Phủ-lật tiếp giáp với Bắc-tầm-bôn ; vả nghe nói bọn nghịch Giun, nghịch Yêm và nghịch Cố còn tập hợp quân giặc, đóng đồn lại ; vậy cần phải hợp sức tiến tiễu, khiến rợ mọi mãi mãi khiếp sợ binh uy ; cho nên bọn thần đã đem đại đội sư thuyền từ đường sông Xà-năng đi ngược ra tả ngọn Biển-Hồ, tiến đến Phủ-lật, thẳng vào sào huyệt giặc, tới địa phận Bắc-tầm-bôn, khiến cho đất Chân-lạp được yên lặng, liền chia đặt tấn sở để phòng thủ rồi kéo quân về. Lại còn 1 đạo Hà-tiên, trước đây, đã nhiều lần phái binh thuyền đến tiễu, duy chưa được một viên quan to để điều khiển. Nay ở Nam-vang đã vô sự, bọn thần đã tư báo cho Hồ Văn Khuê mang 1.000 binh dõng chia nhau đi thuyền thẳng đến Hà-tiên xếp đặt mọi việc ».

Vua lại dụ rằng : « Giặc Xiêm ở Phủ-lật và Bông-xui chẳng qua một vài bọn lẻ tẻ. Chúng tưởng những chỗ đó xa xôi, quan quân chẳng bõ đuổi đánh đến cùng, nên còn lưu lại mưu đồ cướp bóc dân Phiên đó thôi. Vậy chuẩn cho tức tốc tiến lên với một uy thế rất rầm rộ, cốt sao tiễu trừ cho hết giặc đó, không để sót một tên nào. Các ngươi, Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân, rút quân về ngay thành Nam-vang để trù biện công việc ; Trương Phúc Đĩnh cứ tuân theo Dụ trước, trở về Gia-định. Còn một đạo Hà-tiên thì chuẩn cho Hồ Văn Khuê nhanh chóng làm cho thanh thỏa rồi cùng lập tức tuân Dụ, mang số binh thuyền về quân thứ Gia-định ».

https://tieulun.hopto.org

Bọn án sát đạo Thái-nguyên là Nguyễn Mưu và phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng đem quân và voi đến phố Nà-miêu thuộc Cảm-hóa, tư trước cho tổng thống đạo Cao-bằng Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ, hẹn ngày hội tiễu. Khi đến phố Bằng-quán thì lương đã gần cạn, bèn tạm lấy số tô thuế mà dân sở tại còn thiếu từ năm trước để làm quân lương. Được tin thám tử báo: bọn giặc ước hơn 2.000 tên, từ động Long-lũng lấn vào địa phận Vụ-nông, Hoành-mô (đều là tên xã thuộc tổng Kim-mã) và Lân-chỉ, Lương-trà (đều là tên xã thuộc tỉnh Cao-bằng), thì lập tức do núi Bắc-Á tiến về mỏ Nhân-sơn (giáp đầu địa giới tổng Kim-mã) tạm đóng lại, thì vừa tiếp được đạo Cao-bằng tư xin tìm đường đi ngay Linh-quang, Linh-mai (đều tên xã, cũng thuộc tổng Kim-mã), phối hợp để đánh giặc. Bọn Nguyễn Mưu liền chỉnh bị quân lính, chờ ngày tiến quân. Lại cho rằng Nà-Miêu ở mặt sau, có 2 đường: một đường thông đến Bằng-thành Cổ-đạo, một đường thông về xã Vụ-nông tổng Kim-mã là nơi cổ họng của Thái-nguyên, bèn báo cho bố chính Nguyễn Đôn Tố và lãnh binh Tống Văn Trị phái 200 quân ra đó phòng ngự. Rồi đem tinh binh tiến lên.

Vua dụ rằng: « Bọn giặc ấy sau khi đã thua lun bại, còn dám nương nơi rừng rậm, tập họp đồ đảng, thực đáng ghét! Nay các ngươi mang quân đến đó, đã thông tin tức được với đại quân đạo Cao-bằng, thì chuẩn cho tư báo ngay: trước hết sớm tiễu trừ những bọn giặc ở gần đó, rồi thừa thắng, hẹn ngày kéo thẳng tới Ngọc-mạo, Vân-trung, giết sạch kẻ đầu đảng, sẽ có trọng thưởng. Lại nữa, việc hành quân thì lương thực là tối quan trọng. Nguyễn Đôn Tố từ trước đến nay làm những việc gì mà để binh lương thiếu thốn như vậy, há chẳng làm lỡ công việc? Vậy nay cách chức lưu dùng, vẫn đề

https://tieulun.hopto.org

cho làm việc trù liệu chuyển vận lương thực, nếu để thiếu thốn không chu, sẽ trị theo quân luật ».

Sau đó bọn giặc nghe thấy 2 đạo quan quân đều tiến, thì chúng lui về Long-lũng. Bọn Nguyễn Mưu liền do núi Giảng, núi Công gấp đường đuổi theo. Đuổi đến mé thiếc Vụ-nông, giặc đã trước rút lui rồi, bèn đóng quân lại Linh-quang, chờ hai đạo quân Tuyên-quang, Cao-bằng đến hội tiễu, rồi đem việc tâu lên.

Vua lại dụ rằng: « Quan quân đến đâu, giặc đã trông bóng lẫn trốn trước; tin rằng sự cơ đã thuận lợi. Vậy nên hẹn ngày tiến quân, sớm dẹp tan dãng nghịch cho được thành công ».

Tổng thống đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ lại tiến quân đến đóng các nơi đồn cũ, và phân phái ngăn chặn. Ban đêm, sai cai đội cơ Cao-lũng là Đàm Vũ Kiên, chánh đội trưởng suất đội là Nguyễn Hữu Đính mang thổ hào là lũ Ma Ngọc Lý, Trịnh Văn Châu đem quân thổ dõng đánh úp giặc ở núi Công-lĩnh, giặc chạy trốn theo lối sau núi. Quan quân chém được 3 thủ cấp, bắt được 4 tên phạm và đốt được trại sách hơn 20 nơi. Rồi đem sự trạng tâu nói: Bọn giặc ở núi Công-lĩnh đã lui, duy còn những bọn ở Gia-bảng và Lương-trà thì đã tư sang đạo Thái-nguyên hẹn ngày hội tiễn. Lại, trận đánh này, Ma Ngọc Lý xuất sắc nhất, thứ đến Trịnh Văn Châu, nên đã thưởng cho bạc lạng và thẻ bạc để khuyến khích.

Vua dụ rằng: « Bọn giặc đương hung hăng, mà thổ ty, thổ dõng đương đêm trổ sức đánh úp, thắng trận như thế, đủ làm nức lòng người ta đôi chút! Vậy thưởng thụ Ma Ngọc Lý làm cai đội thuộc tinh, Trịnh Văn Châu làm chánh đội trưởng; lại ban cho mỗi người một chiếc áo trận và một chiếc quần màu. Những linh dõng đi trận ấy, thưởng cho mỗi người một quan tiền. Thưởng cho

https://tieulun.hopto.org

Đàm Vũ Kiên gia hàm quản cơ và Nguyễn Hữu Đĩnh thưởng thu cai đội.

« Vả nay đạo quân Thái-nguyên chắc đã hội lại đông đủ, đạo quân Tuyên-quang cũng sắp tiến lên, mà chuyến này bọn giặc lại bị thua trận. Các ngươi nên kíeh lệ binh dõng, trước hết tiễu trừ cho hết đảng nghịch ở Gia-bâng, Lương-trà, rồi thừa thắng xông thẳng đến sào huyệt bọn giặc ở Ngọc-mạo, Vân-trung, bắt chém tên đầu sỏ và đồ đảng của nó, để lĩnh phần thưởng to nhất. Nếu lần chần trông ngóng, để sự thành công lọt vào tay một văn quan đạo khác thì ngươi Tạ Quang Cự, thân làm tổng thống đại thần, còn mặt mũi nào trông thấy người ta? ».

Tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên là Lê Văn Đức tâu nói: « Năm ngoái, quan quân tiến đánh sào huyệt giặc ở Ngọc-mạo, có ngoại ủy cai đội Đinh Công Trọng, Quách Công Nhị và đội trưởng Đinh Công Tĩnh đều là những người đắc lực. Nay lại vâng mệnh đi Tuyên-quang đánh dẹp thần đã phí sức cho mấy tên ấy vật linh thổ dõng đi tòng chinh. Vậy xin đặc cách thưởng thu chức hàm cho chúng, để chúng phấn khởi ».

Vua bèn chuẩn cho Đinh Công Trọng và Quách Công Nhị làm cai đội thuộc tỉnh, Đinh Công Tĩnh làm chánh đội trưởng.

Đảng giặc ở trong thành Phiên-an cũ có hơn trăm tên, nhân ban đêm, lẻn ra ngoài tiểu lũy ở phía trước thành, đánh nhau với quân lính đi tuần. Tham tán Lê Đăng Doanh được tin, thân đốc biền binh ở Trường-lũy sấn lại đánh giáp lá cà. Tướng quân Tống Phước Lương cũng tiếp đến cứu ứng. Giặc rút lui vào thành. Các súng đại bác trên thành đồng thời cùng bắn. Biền binh bị đạn chết hơn 40 người. Các tướng quân, và tham tán tức thì chỉ đích danh, nghiêm hặc tấn phận sở tại và quản vệ

https://tieulun.hopto.org

các vệ tiếp ứng. Tống Phước Lương và Lê Đăng Doanh cũng đều tự nhận lỗi.

Vua dụ rằng: «Bọn giặc sót lại ở Phiên-an, khốn đốn bám lấy cõi thành, còn có lực lượng gì mà dám đem ra quấy nhiễu! Đó thực bởi các tướng quân: kỷ luật không nghiêm, tấn sở tỏ ra có chút trễ tràng sơ sót, cho nên quân giặc mới nhằm được vào kẽ hở. Lúc lâm sự, ứng biến, lại không nhanh, đã chẳng bắt giết được tên giặc nào, mà biền binh lại bị thương vong! Xem tờ tấu, bao xiết căm giận, tức bực! Trước đây, đã từng dụ bảo: chia quân ra đóng bốn góc, nếu giặc ra quấy nhiễu phía trước, thì hai góc tả, hữu tức tốc đi vòng ra phía sau, đánh úp giặc. Đó là một mưu mẹo cốt yếu nhất để giết giặc. Sao không làm theo cách ấy, mà lại để phải thất bại như vậy! Hai quản vệ ở tấn sở là Nguyễn Văn Thượng và Tôn thất Hy đều phải cách chức làm lính; hai tiếp ứng quản vệ là Ngô Tất Khoa và Tôn thất Tư đều phải cách lưu, cho gắng sức làm việc để chuộc tội; Lê Đăng Doanh phải giáng hai cấp, Tống Phước Lương phải giáng một cấp. Tất cả đều không cho chống cãi.

«Vả lại bọn phản nghịch thế đã cùng quẫn, còn dám lên ra chiến đấu như thế, là vì cớ chúng nhòm biết việc phòng ngự mặt ấy phần nhiều là hương dõng, không am hiểu quân luật. Nay số biền binh do Kinh phái đi đều đã đến quân thứ, vậy chuẩn cho lấy ngay thêm quân sung vào tấn sở mặt đó để phòng bị được nghiêm».

Vua cho rằng việc tiễu giặc Xiêm ở đạo Nam-vang đã gần xong, bèn sai Binh bộ truyền dụ cho tham tán Trương Minh Giảng và Nguyễn Xuân xét trong đám hương dõng thuộc hạ Thái Công Triều, ai tình nguyện đi tòng chinh thì sức cho mang về Gia-định để theo các

https://tieulun.hopto.org

tướng quân và tham tán sai phái. Còn bao nhiêu thì thả ra ngay. Những hương dõng Gia-định và Biên-hòa, được phân phái đi các đồn để tòng chinh, và những hương dõng Bình-thuận đóng giữ tỉnh thành, cũng ra lệnh thả cho về hết.

Thự tổng đốc Hải — Yên sung tham tán đạo Tuyên-quang là Nguyễn Công Trứ, chỉnh đốn các tướng sĩ thuộc quyền, nhằm ngày 12 khởi hành đi Sơn-tây, hội cùng tổng đốc Lê Văn Đức để bàn định việc dẹp giặc. Nhân đó, Trứ tâu xin phát tiền và lương cho những thú đinh và thủ hạ mang theo để họ chi dùng. Vua chuẩn y cho.

Binh thuyền của bọn phó vệ úy vệ Tiền nhất doanh Vũ-lâm, quyền sung thống chế là Lê Văn Quý, Tả thị lang bộ Binh, tán tương cơ vụ là Trần Chấn, vệ úy vệ Cẩm y là Đoàn Dũ do Kinh phái đi, đã đến đảo Phú-quốc thuộc Hà-tiên. Trước đó, binh thuyền ấy bị bão, giạt vào hải phận nước Xiêm, củi, nước sắp hết, mọi người đều lo sợ. Bọn Lê Văn Quý khấu đầu, khấn thần, thì một chốc có gió thuận, đoàn thuyền lại quay về. Dọc đường, gặp đoàn thuyền giặc Xiêm hơn trăm chiếc, chúng đều lánh đi, không hỏi gì cả. Vì thế, bọn Quý được toàn quân trở về. Khi đến Hà-tiên, làm sớ tâu rõ mọi việc, do quan tỉnh ấy chuyển đệ đi.

Lại cứ tỉnh ấy báo cáo rằng tỉnh thành vừa mới thu phục, binh khí còn thiếu thốn nhiều, xin tạm cấp cho một số súng ống khí giới đạn dược. (Súng phách sơn và súng quá sơn mỗi thứ 10 cỗ, súng luân xa 2 cỗ, ống phun lửa 200 chiếc, trường thương 200 cây, đạn chì 2.000 viên, đạn gang 2.200 viên, súng thăng thiên 50 cây, thuốc súng 1.500 cân, thuốc bắc bình vị một đơn, thuốc viên 5.000 viên). Sau đó, bọn Lê Văn Quý, ruổi thuyền đi ngay quân thứ Gia-định. Khi sớ đến nơi, vua lấy làm

https://tieulun.hopto.org

lạ, bảo thị thần rằng: « Cuộc hành quân này nếu không có thần giúp thì sao được như thế ». Nhân đó sắc sai bộ Lễ sửa lễ thái-lao đến đền Thiên-hộu lễ tạ.

Vời tuần phủ Hà Duy Phiên về Kinh.

Trước đây, Phiên đến tỉnh, thân lãnh binh dõng, phối hợp với các tướng quân và tham tán chia nhau đóng giữ tấn sở Trường-lũy. Có kẻ nói với Tống Phước Lương: ở ngoài đồn rằng Hà Duy Phiên cùng quê với giặc Khôi, ngày tên Khôi chưa chết, nó thường đưa tôm, cá, hải vật đến biếu Phiên; quan quân có động tĩnh gì, Khôi cũng ngầm đưa thư để báo cho biết. Lương đem việc đó nói cho Phiên biết. Phiên trong lòng không yên, bèn dâng sớ trình bày, đại lược nói: « Thần quê ở Thanh-hoa, giặc Khôi thì quê ở Cao-bằng: đã không cùng châu, lại không quen biết nhau. Nay bọn Khôi nổi loạn, tội ác đầy dẫy, thần và người đều căm giận. Chúng liều chết cố thủ có thành, như hổn cá vật vờ nơi đáy chõ; dẫu đàn bà, trẻ con cũng đều biết rằng, một ngày không xa, chúng sẽ chum đầu nhau mà chịu tội chết. Thần là người chưa mất lương tâm, há chẳng biết ơn nước phải đền, thân danh phải tiếc, mà lại đi giao kết với giặc, để mang cái vạ chết cả họ ư? Từ khi thần nghe thấy tin này, đêm ngày lo sợ, quên ngủ, quên ăn, tuy vẫn gắng gượng làm việc, nhưng đối với nha lại, quân lính, thần cũng tự thấy bẽ mặt! Một nỗi đau khổ trong lòng không biết bày tỏ cùng ai. Vậy xin nhà vua sắc sai điều tra việc này cho được minh bạch. Nếu xét ra thần có mấy lòng bất trung, bất chính, thì xin đem giết cả họ thần để tỏ phép nước, nếu thần chưa phải là kẻ táng tận lương tâm đến thế, thì cũng nhờ sự minh xét đó mà rửa được tiếng nhơ ».

Vua phê rằng: « Việc này chẳng qua vì việc tham bậc Đoàn Cảnh Thạc mà sinh ra đó thôi ». (Vệ úy Bảo thành

https://tieulun.hopto.org

Đoàn Cảnh Thạc, trước đây nhân lúc Phiên-an lắm việc, nó thông đồng với tên giữ kho tỉnh, ăn cắp của công. Hà Duy Phiên tâu hặc việc đó. Thạc bị bắt, giải Kinh, giao bộ Hình xét, xử. Thạc cuối cùng phải phát vãng đi làm lính). Vua bèn dụ Nội các rằng: « Giặc Lê Văn Khôi tội ác đầy trời, dẫu kẻ chí ngu cũng biết là tất phải thất bại. Phàm những người có huyết khí không ai không muốn ăn thịt, nằm da nó để tỏ lòng căm hờn. Lẽ nào một người có tước lộc, lại vô cớ đi tìm cái họa phải tuyệt diệt cả họ, cam lòng lén lút tư thông với lũ giặc mà khắp gầm trời đều căm hờn? Việc này, xét cả về tình, về lý, đều nhất quyết là không có. Đó chẳng qua chỉ là một lời đồn đại vô căn cứ, thực không cần phải biện bạch mà cũng biết được. Có điều là nay đã có lời khao đồn như thế, thì Hà Duy Phiên chắc cũng chẳng yên tâm làm việc ở quân thứ được. Vậy cho đi ngựa trạm, về Kinh để lựa dụng. Số binh dõng do Phiên cai quản trước, nay giao cho tổng đốc Nguyễn Văn Trọng quản lãnh. Các công việc về tiền, lương, quân nhu mà Phiên đang làm thì giao cho bố chính, án sát Hoàng Văn Đản và Hoàng Văn Minh trông coi. Lại nữa, thành Gia-định, trước đây, đã bàn không đặt chức tuần phủ, năm ngoái vì tỉnh lấy nhiều việc, nên tạm đặt để giúp đỡ mọi việc bàn bạc và làm. Nay bất tất phải đặt nữa ».

Chuyển vận một vạn phương gạo kho Định-tường đến Biên-hòa.

Bộ biền Hà-nội đánh tan được tụi giặc tỉnh Ninh-bình ở huyện Chương-đức.

Trước đây, tổng đốc Đoàn Văn Trường được tin báo tên giặc trốn tránh là bọn Quách Tất Công tập hợp hơn sáu trăm tên, ngấm ngầm tụ họp ở những khu rừng thuộc Chương-đức, Gia-viễn và Mỹ-lương. Trường lập

https://tieulun.hopto.org

tức sai phó lãnh binh Vũ Đình Quang đem lính và voi, cùng với quản phủ Nguyễn Đăng Khánh đi tiễu. Bọn này gặp giặc ở Miếu-môn (tên đất), đánh và bắt sống được thống lãnh Tiền quân của giặc là Nguyễn Văn Lưỡng, chém và bắt làm tù binh được nhiều đồng đẳng nó. Lại cho quân đi lùng bắt được tham tán giặc là Nguyễn Bá Năng và phó cơ giặc là Bùi Văn Mạch.

Việc lên đến vua. Vua khen việc bắt giặc ấy xuất sắc. Thưởng cho Vũ Đình Quang, Nguyễn Đăng Khánh, mỗi người được gia quản công một cấp. Lại thưởng thu cho Nguyễn Đăng Khánh chức vệ úy, trật tùng tam phẩm, vẫn lãnh chức quản phủ. Những người đi trận ấy, cai đội Nguyễn Văn Tài, Dương Văn Khải, đều được thưởng thu phó quản cơ. Người bắt sống được thống lãnh giặc ngay tại trận, được thưởng 30 lạng bạc. Và người tiếp tục bắt được hai phạm nhân là tham tán và phó quản cơ, đều được thưởng mười lạng bạc. Ngoài ra, đều theo lệ thưởng cấp; còn binh dõng đều thưởng cho tiền lương một tháng. Đoàn Văn Trường, biết dùng người được việc, thưởng gia một cấp. Lại, cai tổng Quách Công Ba vì thám báo trước để phá mưu gian của giặc, truyền Chỉ ban khen và thưởng hai mươi lạng bạc.

Bố chính, án sát Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai và là Lê Đức Ngạn tâu nói: «Ninh-bình báo có toán giặc vài trăm tên ngầm lẻn về khu rừng ở Bình-đội thuộc huyện Phụng-hóa, chỗ gần tỉnh hạt, mưu toan sinh sự. Tuần phủ Nguyễn Khả Bằng tức thì mang binh và voi tiến đến Tống-sơn để tùy cơ hội tiễu. Lại, ở địa hạt các huyện Quảng-địa, Vĩnh-lộc cũng có giặc lẻn lút ló ra. Hiện đương phải biền binh đi đuổi bắt. Lại vừa được tin rằng quốc trưởng Nam-chưởng sai con là Chiêu Kiển mang hơn một vạn quân và hơn 90 thớt voi trận, đến

https://tieulun.hopto.org

đóng ở Ninh-biên thuộc Hưng-hóa, sai người đến dụ 3 huyện Triêng-cố, Sầm-nưa và Mán-xuy thuộc phủ Trấn-man thần phục như cũ, nếu không nghe thì nhất định sẽ giết sạch. Xét ra 3 huyện này trước thuộc về nước Vạn-tượng, không liên quan gì đến Nam-chưởng, nay lại mang quân đến xách nhiễu, thực đáng quái lạ. Hiện đã cho đi thám thính lại cho được đích xác ».

Vua phê rằng: « Chuyện nghề dọa nạt dụ dỗ, là thói quen của bọn Man, Lạo, chẳng lấy gì làm lạ. Nay dụ sai truyền bảo các thổ mục các huyện ấy nên tự chuẩn bị trước, đừng đem lòng sợ hãi ». Bọn Giai lại tâu xin truyền hịch sức bảo quản phủ phủ Thọ-xuân là Lê Phi Ba mang 600 lính thổ đến đóng chặn ở những nơi giáp giới với địa đầu 3 huyện ấy, xa xa làm thanh thế tiếp viện để chờ xem sự nó gây hấn ».

Vua dụ rằng: « Người Xiêm đã bị thua rồi, nước Nam chưởng nhỏ xíu kia há có thể tự quấy rối được ư? Nhưng việc cốt phải đề phòng trước, không nên coi thường. Vậy chuẩn y lời tâu ».

Tỉnh Lạng-sơn lùng bắt được ngụy thống lãnh là Nguyễn Khắc Thước, giết đi.

Trước đây, Thước bị quan quân đánh bại, chạy trốn về châu Lộc-bình. Thổ tri châu, gia hàm tri phủ, là Vi Thế Tuấn, đốc thúc bọn bộ dịch Lãnh Quản Đường đò bắt. Thước cùng với hai tên thuộc hạ gọt đầu trốn vào địa hạt châu Tri-lăng bên nhà Thanh. Bọn bộ dịch đuổi theo được. Bỗng thấy châu sở tại sai người đến bắt mang cả về châu. Tuần phủ Lê Đạo Quảng được tin báo, tức thì tư sang phủ Thái-bình yêu cầu sức viên tri châu giao trả để ta xét xử. Việc đến tai vua. Vua hạ lệnh cho biền binh ở 3 tỉnh Hải-dương, Quảng-yên và Bắc-ninh đi hội tiễu trước đều rút về cả. Khi châu

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tư-lăng đưa trả bọn phạm nhân sang đến tỉnh, Đạo Quảng lại làm sớ tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Tên nghịch phạm Nguyễn Khắc Thước đã từng được làm quan chức của triều đình, nay đem lòng bội bạc như con cưu, con cánh(1), thông đồng với giặc, mạo xưng danh hiệu, trở giáo giết nguyên tuần phủ Hoàng Văn Quyền, lại tụ họp bè đảng đánh tỉnh thành, tội ác rất nặng. Kịp khi bị quan quân đánh bại, lại còn gọt đầu chạy trốn sang Trung-quốc. Lãnh Quảng Đường là một đầu mục hàng tổng, mà biết mang linh dõng và thủ hạ đuổi kỳ cùng, bắt được tên Thước, thực là đắc lực. Nay thưởng thu cho Đường chức cai đội thuộc tỉnh, trật chánh lục phẩm, và thưởng thêm một trăm lạng bạc. Vi Thế Tuân được thực thu ngay chức thổ tri phủ, nhưng vẫn làm việc ở châu Lộc-bình và được thưởng thêm một cái áo trận bằng bông. Còn tên nghịch Thước thì nhốt vào cũi sắt cho lần lượt giải về kinh dùng hết phép để trừng trị ».

Đồng đảng của Thước là ngụy Trung quân Dương Ba An, ngụy Hậu quân Hoàng Ất An, tự khi bị thua ở Yên-châu, chạy về khu rừng châu Tiên-yên thuộc Quảng-yên. Quan võ Hải-dương là lãnh binh Nguyễn Lương Điền bắt được 3 tên đồng lõa nó. Vua dụ sai Điền về ngay Lạng-sơn cung chức. Trước kia Điền đi bắt giặc, vì sai hẹn, bị giáng một cấp, nay cho khai phục. Quan võ Quảng-yên là phó quản cơ Đỗ Văn Giai, cũng lùng bắt được ngụy tham tán Bình-hải Tả quân sư Lưu Huy Sơn (người châu Liêm nhà Thanh đồng đảng với Thước và An), được thưởng 20 lạng bạc; trước bị giáng một cấp, nay cũng cho khai phục. Ngụy Thước đã bị giải đến Kinh, giao cho pháp ty xử tội lăng trì.

---

(1) Cưu: chim ăn thịt mẹ; Cánh: thú ăn thịt cha.

https://tieulun.hopto.org

Bọn tướng quân và tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: «Những giặc trong thành ra đầu thú có tên Bạch Xuân Khẩn là con Bạch Xuân Nguyên. Bọn thần đã đem giam lại để tra hỏi. Nó khai rằng: trước nó theo nguỵ thự Tả quản Lê Bá Minh, đóng ở cửa Gia-định. Nguỵ bảo hộ Đặng Vĩnh Ưng đã chết. Các tướng giặc: điều khiển Nguyễn Văn Chấm, Hậu quân Vũ Vĩnh Lộc, Trung quân Nguyễn Văn Quế, Thủy quân phó tướng Lưu Tín, phó tướng Nguyễn Văn Hàm, Binh bộ thái Khanh Nguyễn Văn Hòa, Binh bộ thiếu khanh Đỗ Văn Dự chia nhau đóng ở các cửa Cảng-thần, Phục-viễn, và Phiên-an. Đảng giặc còn ước hơn hai nghìn tên, ốm và bị thương đến năm trăm. Voi còn 11 thớt, thóc còn hai kho rưỡi.

«Lại đêm trước đây, ở tấn sở mặt trước thành, có quân giặc lẻn ra, lính vệ Võ dũng là Trần Văn Đột bỏ súng chạy. Bọn thần đã đem chém và rao để răn bảo binh dõng đóng ở 4 mặt thành.

«Còn đạo Quang-hóa thì liệu để lãnh binh Lê Sách đem binh dõng đến đóng ở các xứ Phủ-lâm và Bắc-phủ để làm thanh thế viện trợ cho các quan phiên. Rồi tư sức cho tham tán Hoàng Đăng Thận cùng với Lê Đại Cương, Nguyễn Văn Thị và Nguyễn Hoàng Thảo đều rút quân và voi về quân thứ».

Vua dụ rằng: «Đã có Chỉ cho Lê Đại Cương ở lại thành Nam-vang thì không nên rút về Gia-định. Trần Văn Đột gặp giặc, bỏ chạy, đem chém để rao cho mọi người biết, là rất phải. Quân pháp có nghiêm minh, thì quân đội mới mong tề chỉnh, nghiêm túc. Từ nay trở đi, từ quản vệ, quản cơ trở xuống, nếu gặp giặc mà chùn lại, thì cho phép được đem chém ngay ở trước quân, không được mảy may đoái hoài, thiên vị. Còn tên thủ phạm Bạch Xuân Khẩn tức thì cho áp giải về Kinh để giao bộ

https://tieulun.hopto.org

Hình nghiêm xét ». Cuối cùng Khẩn bị khép vào tội chém, vì đã quên sỉ nhục, thờ quân thù.

Vua sai truyền dụ cho các tướng quân và tham tán rằng : « Súng đại xung liều và đại chấn địa lôi, đã nhiều lần mang đi một số lớn. Đã có dụ bảo phải bắn phá các pháo đài trong thành, không biết đã làm chưa mà chưa thấy tâu báo? Nay xét nghiệm tình hình, thì quân giặc phần nhiều ẩn nấp ở trên các pháo đài trong thành, mà súng đạn, khí giới, thuốc súng và ống phun lửa cũng đều chứa ở pháo đài cả. Vậy từ nay, phải bí mật sai các pháo thủ phải đem thước súng, ước tính độ số rồi bắn đại chấn địa lôi vào phá các đài ấy, cốt sao phải bắn cho thực trúng, thì đài sẽ sụt thành bỗ hết, giặc sẽ không còn chỗ đứng chân. Hoặc giả bắn trúng vào nơi chứa thuốc súng và ống phun lửa, thì những thứ này sẽ bốc cháy, tan nát không còn gì. Nếu súng xung liều quá mạnh, sợ bắn vượt qua pháo đài trong thành thì có thể lùi súng lại vài chục trượng mà bắn, sẽ không sai.

« Lại nữa, trước đây đã có dụ bảo đem đại bác bắn phá cánh cổng thành, sau thấy tâu rằng vì giặc đã đem gỗ, đá chèn lấp cổng thành, nên chưa thi hành được. Nhưng thử nghĩ : giả sử giặc có chèn lấp, chẳng qua chỉ lấp độ vài lần, sao chịu nổi được sức công phá của đạn đại bác? Chỉ trừ mặt trước trường lũy hơi cách xa cửa trước, không kể, còn ba mặt tả, hữu và sau, đều có núi đất đắp cao, nên dùng hạng đại bác rất lớn mà phá cửa thành các mặt ấy, nhưng cần liệu tăng thêm thuốc súng, để sức phá được mạnh hơn. Nếu bắn vỡ được cánh cửa, thì gỗ đá chèn ở mặt sau, không còn chỗ dựa, tất phải đổ theo, nếu bắn vỡ cửa tò vò thì lầu trên thành cũng phải nghiêng đổ, khi đó quân ta mới dễ thừa thế phá vỡ thành. Đó là một kế trọng yếu. Tiếp được dụ, nên khéo thể theo làm ngay ! ».

https://tieulun.hopto.org

Thự vệ úy, Hữu vệ, doanh Tiền phong, là Ngô Tá Đàm đương ở trên núi đất bắn đại bác đánh giặc, bỗng trúng phải đạn trong thành bắn ra, bị thương chết. Việc lên đến vua. Vua thương xót, đặc cách cho thực thụ chức vệ úy, và chiếu theo phẩm, cấp tiền tử tuất, lại thưởng thêm 20 lạng bạc. Dùng cai đội Lê Đắc Thực quyền sung chức phó vệ úy, Hữu vệ, doanh Tiền phong.

Tổng thống đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Từ tâu nói: «Chi giữa và chi hữu của bọn giặc lại do núi Công-lĩnh và sông Sóc-giang lên xuống, lại có một chi từ Lục-thôn (tiếp giáp đất nhà Thanh) đến xâm lấn Trà-lĩnh. Bọn thần đã chia phái biền binh đi tiễu, giặc đều thua chạy, có bắt và chém được hơn chục tên. Lại được tin quân đạo Thái-nguyên đã đến Linh-mại, chi tả của giặc đã trốn vào Long-lĩng (chỗ tiếp giới Tuyên-quang và Thái-nguyên). Nay nghĩ: trước hết hãy đến Lục-thôn, Trà-lĩnh và chi giữa chi hữu của giặc, lần lượt tiễu trừ, chờ khi quân đạo Tuyên-quang kéo tới, sẽ hội tiễu».

Vua dụ rằng: «Lũ giặc ấy sau khi thua liểng xiểng, nay còn dám chia ra từng chi để chống cự, quan quân tuy chưa làm được một phen chém giết thật lớn, chưa hả lòng người, nhưng luôn mấy ngày, tiến đến đâu, thắng đến đó, cũng đáng khen thưởng. Vậy các quan chức văn võ, các thổ ty và binh dõng đi trận này, mỗi người đều được thưởng tiền lương nửa tháng. Nay đảng giặc đang lúc tan vỡ, các ngươi nên đốc sức quân đội trước hết tiễu trừ các toán giặc ở Lục-thôn, Trà-lĩnh và chi giữa, chi hữu của giặc, rồi lên đường thẳng tiến đến Ngọc-mạo, Vân-trung, hiệp cùng quan quân hai đạo Tuyên-quang, Thái-nguyên tùy cơ vây đánh quân giặc».

https://tieulun.hopto.org

Bọn giặc ở Bảo-lạc thuộc Tuyên-quang lại tràn xuống Vị-xuyên quấy nhiễu. Viên quyền lãnh binh Nguyễn Văn Quyền đóng giữ đồn Ninh-biên báo về tỉnh xin quân tiếp ứng. Bố chính Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm liền phi sức cho lãnh binh Trần Hữu Yến đem số biền binh đã phái đi trước, do châu Đại-man tìm đường đến họp với vệ úy Tô Huệ Vân ở hữu vệ Tuyền phong doanh Thần sách và phó quản cơ Nguyễn Văn Thọ ở cơ Tuyên-quang, do tỉnh phái đi, cùng nhau hợp sức hội tiễu. Lại tư khẩn cấp cho tổng đốc Lê Văn Đức liệu tình làm sớ tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Bọn giặc ấy đã từng thất bại tan tành, còn dám manh tâm sinh sự, đó là chúng tự đi đến chỗ chết. Vậy, nên truyền dụ cho Lê Văn Đức tiễu trừ lần lượt cho hết lũ giặc mới lần xuống Vị-xuyên, rồi lại kéo thẳng tới Vân-trung, Ngọc-mạo, hội với hai đạo quân Cao-bằng, Thái-nguyên, chém hoặc bắt lũ phạm nghịch là Nông Văn Vân và tên Huyền, tên Cận để trị tội, không được để chúng thoát khỏi. Nếu tự mình để chậm trễ, thì gương trước không xa ».

Đúc tiền ở cục Bảo-hóa.

Sắc sai bộ Hộ tư lấy thợ đúc ở cục đúc tiền Hà-nội, cho lệ thuộc làm việc ở công sở và hậu cấp cho tiền và gạo. (Người đầu lò mỗi tháng 6 quan, người phó lò, tháng 5 quan, người phụ lò, tháng 4 quan, và mỗi người mỗi tháng được một phương gạo). Lại cho các thợ học tập đúc tiền.

Chuẩn định: từ nay, phàm có Chỉ thưởng cấp quần áo cho ai, thì trong phiếu chỉ lược nói thưởng cấp thôi, không cần phải chỉ định tên hiệu. Điều này được ghi làm lệ.

https://tieulun.hopto.org

Khơi dòng sông ở Hưng-yên và san bỏ đê điều ở hạ lưu.

Trước đây, đê Hưng-yên vỡ, vì nhân dân muốn dinh chỉ không đắp lại, nên tổng đốc Đặng Văn Thiêm và tuần phủ Trịnh Quang Khanh, đã tuân theo lời dụ, hội đồng đến khám tận nơi, trù tính việc khơi đào, mở lối thông thủy rồi làm sớ tâu nói: « Chỗ đê Sài-thị vỡ, hiện đã thành đầm sâu (chu vi hơn 3 mẫu, sâu 29 thước), thông vào cả ngòi lạch trong đồng điền, lại tràn ruộng dân đến một con ngòi nhỏ, rồi chảy qua các huyện Đông-an, Kim-động, Tiên-lữ, Thiên-thi, Phù-dung, đến cửa sông Biện-tân, rồi đổ vào sông Thanh-miện thuộc Hải-dương. Nay nghĩ xin cứ nhân theo hình thế, chỗ nào ứng tắc thì khơi sâu xuống cho thoát, chỗ nào cần mở qua ruộng dân cũng phải hợp sức khơi đào, cần sao rộng được 3 trượng, sâu được 4 thước. Lại nữa, con đê hạ lưu huyện Phù-dung, từ Yên-cầu đến Biện-tân hơn một nghìn một trăm ba mươi trượng, đều không còn thành ra đê nữa. Nay cũng nên liệu san bỏ bớt đi, để đến mùa thu, khi nước mới lên, thì thuận lối theo khe ngòi; khi nước dẫy to đột ngột, thì có thể tràn qua đê bị hạt ấy mà đổ thẳng ra sông. Bọn thần đã sức các phủ huyện sở tại điều bát dân phu và đã tư cho tỉnh Hải-dương cứ theo phần sông của từng hạt, khởi công khai đào ». Vua chuẩn y.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Trước đây, đã chuẩn y lời bàn của Bộ về việc các phủ thành và huyện thành đều đặt súng hồng-y quá sơn để việc phòng bị được nghiêm cẩn. Nay nghĩ nếu đã đặt súng thì cần phải có người phòng ngự và điều khiển súng mới hữu dụng. Vậy dụ sai các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương, Sơn-tây và Bắc-ninh phải xét các thành của phủ, huyện trong tỉnh

https://tieulun.hopto.org

hạt mình, thành nào sung yếu nhất cần đặt súng trước thì liệu phái biền binh: mỗi phủ độ trăm rưởi hoặc một trăm người, mỗi huyện độ một trăm hoặc năm chục người để phòng ngự. Lại sức cho các viên phủ huyện, gọi lấy những dân lân cận, phủ độ sáu, bảy mươi tên, huyện độ bốn, năm mươi tên, đặt làm hương dõng, được miễn tạp dịch, để lúc làm sự, có người sai phái. Lại mộ những người ngoại tịch từ Quảng-bình trở về phía nam, am hiểu về súng lớn, cho làm pháo thủ. Nếu mộ không đủ thì báo ngay về Bộ để phái lính doanh Thần cơ, phủ 3 người, huyện 2 người, đến nơi hướng dẫn cho các biền binh, phân phòng độ nửa năm, hoặc một năm. Khi đã hơi thạo về súng lớn rồi, bấy giờ sẽ rút lính Thần cơ trở về hàng ngũ ở Kinh. Việc này phải nên tận tâm làm cho thỏa đáng, rồi tâu rõ để lần lượt thi hành, khiến cho khi chiến, khi thủ, có sẵn sàng trung dụng, để làm kế lâu dài về sau ».

Sai các viên tử là bọn Lê Trương, Lê Thường (con chưởng hậu quân Lê Chất) 7 người, theo đi quân thứ Tạ Quang Cự và Lê Văn Đức để sai phái. Nếu xét ra thực có tài lược, võ nghệ, thì chuẩn cho cứ thực tâu lên để liệu bổ dùng.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Năm ngoái ở Nam-kỳ có việc, điều hương dõng ở các tỉnh từ Bình-định trở vào Nam đi theo đánh dẹp, đã có Chỉ miễn cho thuế thân năm ấy. Vẫn nghĩ bọn giặc tiểu yêu ấy có thể định ngày bắt hết, thì thả ngay hương dõng cho về yên nghiệp làm ăn, không ngờ lại vì biên cương có động nên chưa xong việc. Đành rằng trong khi chinh chiến, bất đắc dĩ mới phải giữ lại, nhưng họ lìa xa quê quán, tòng chinh gian khổ lâu ngày, kể rất đáng thương! Vậy lại gia ơn cho họ được miễn số thuế thân năm nay ». Rồi chuẩn cho các tướng quân và tham tán, ở quân thứ Gia-định và

https://tieulun.hopto.org

An-giang nên hiểu thị tận trước mặt cho họ: « Triều đình tưởng nhớ đến người tòng chinh, chỉ có hơn hơn, chứ không thôi. Nay đã thành công được tám, chín phần mười, càng phải bội phần cố gắng vì nước không quản nhọc nhằn, khi bình định xong, sẽ thả cho về quê quán làm ăn, và lại được rộng ban ơn huệ. Nếu trốn tránh, thì không những quân pháp không thể tha thứ, mà cái công đắp núi chỉ còn thiếu một sọt đất cũng là một sự đáng tiếc, để cho họ được yên tâm ở nơi hàng ngũ mà đánh giặc cho chóng thành công ».

Lại cho rằng binh dõng các tỉnh đào ngũ, nếu chiếu lệ, bắt địa phương phải thế người khác thay vào, cũng là một sự phiền phức. Vậy truyền Dụ cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát: nếu có bắt được kẻ đào ngũ bay từ họ ra thú, thì đều nên gia ân khoan thứ, đưa đến quân thứ để theo vệ đội cũ, cố sức làm việc chuộc tội.

Bọn giặc ở Tuyên-quang hơn 3.000 tên vây đánh đồn Ninh-biên. Quyền lãnh binh Nguyễn Văn Quyền tự liệu sức khó chống nổi, bèn trước sai thổ tri huyện, hàm thổ tri phủ, ở Hàm-yên, là Nguyễn văn Biểu, do đường thủy về tỉnh, rồi mình tự đem binh dõng tìm đường bộ, rút lui, để chờ đại binh. Bọn bố chính Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm liền phi sức cho mấy quan võ phải đi lớp trước là lãnh binh Trần Hữu Yến và vệ úy Tô Huệ Văn cùng tiến đi tiễu trừ. Lại phi tư cho tổng đốc Lê Văn Đức khẩn cấp đốc thúc biền binh gấp đường đến mau. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Cứ tờ tâu nói Nguyễn Văn Quyền do đường bộ rút lui, chưa được rõ ràng; nhưng một đạo cô quân, tất khó làm trò gì được! Vậy truyền dụ cho bọn tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ lớp trước thống lãnh đại quân gấp đến tiếp viện,

https://tieulun.hopto.org

tiễu trừ. Chuyến đi này cần phải trù tính mưu lược, vang dậy oai quân. Đi tới đâu cũng phải tuân theo du trước, đem uy đức triều đình hiểu dụ cho mọi người được rõ. Phàm những kẻ trót đã lầm lạc theo giặc, nay biết quay đầu hướng thuận, đều nên rộng cho chúng được đổi mới. Nếu kẻ nào tình nguyện đi tòng chinh, liệu cho tưởng lục. Kẻ nào còn ngang ngạnh không sớm quay đầu qui thuận thì tất phải một phen tiễu trừ kịch liệt. Những đứa đầu mục của giặc, cần phải chặt đầu, mổ ruột, chia ra treo lên cây cối trong rừng. Những đứa đồng lõa còn dám chống lại, thì cũng phải bêu đầu, khiến những kẻ làm bậy, trông thấy khiếp vía, phải thuyết phục lâu dài. Nếu bắt hay chém được lũ đầu đảng là Nông Văn Vân và tên Huyền, tên Cận, mà chúng đã bị giết chết rồi, thì cắt lấy đầu đóng hòm đưa về nộp ở cửa cung khuyết; nếu bắt sống được thì phải nhốt vào cũi sắt, cho giải ngay về Kinh, để dùng hết phép mà trừng trị.

« Vả, nay các ngươi chỉnh đốn quân ngũ, lại đến nơi đó, dẹp giặc, yên dân ở cả một chuyến này. Vậy, cần khuyến khích quân sĩ hăng hái tinh thần, mạnh mẽ tiến lên, cốt sao giết hết những kẻ đầu sỏ của giặc vỗ yên biên cảnh, thì không những chuộc được lỗi trước, mà còn được ghi thưởng công sau nữa ».

Cấp cho Nam-định — Sơn-tây, mỗi tỉnh 2 thớt voi trận, Hải-dương, Bắc-ninh, mỗi tỉnh 3 thớt, để sung bổ cho đủ ngạch voi.

Tổng-đốc đạo Tuyên-quang, Lê Văn Đức, và tham tán Nguyễn Công Trứ, mang hơn bốn nghìn binh dõng xuất phát từ tỉnh thành Sơn-tây, làm sớ tâu rằng: « Vừa rồi, tiếp được tờ phi tư của Tuyên-quang báo đồn Ninh-biên có giặc, bọn thần đã phái ngay biền binh đến cứu sống trước. Lại ở hai huyện Đan-phượng và Phú-ninh cũng

https://tieulun.hopto.org

báo có giặc ẩn hiện. Bọn thần cũng đã phái quân đến đóng giữ. Nhưng sợ khi đại binh kéo đi rồi, ở Sơn-tây chỉ còn có hơn một nghìn năm trăm lính, lỡ lúc cần cấp, thì không đủ quân để điều khiển ».

Vua phê rằng: « Các ngươi cứ yên tâm tiến quân, lập công lớn để chuộc lỗi trước. Còn tỉnh Sơn-tây, ta đã tiếp phái quân đi rồi ». Lại bảo bộ Binh rằng: « Cứ theo tin báo thì ở vùng Sơn-tây có một vài toán giặc, thường nhân sơ hở, lén lút ẩn hiện ở hai hạt Đan-phượng, Phú-ninh, mà tổng đốc Lê Văn Đức thì hiện đi công cán vắng. Vậy, phải truyền dụ cho tổng đốc Hà — Ninh Đoàn Văn Trường, bất tất phân biệt địa giới, hễ có giặc lọ ra thì bất luận ở hạt mình hay hạt Sơn-tây, cũng được phép phái phó lãnh binh Vũ Đình Quang đi hội tiễu ». Lại truyền dụ cho Vũ Đình Quang: « Trước kia, đánh thắng giặc ở mọn rừng Chương-đức, đã có Chỉ khen thưởng ưu hậu; từ nay càng phải hăng hái, cố gắng, để được thành công trọn vẹn. Trong đám quan quân, ai là người hơi xuất sắc, thì chuẩn cho trình rõ lên quan tỉnh, để cứ thực tâu lên, đợi Chỉ cất nhắc ».

Bố chính Nguyễn Đình Tân, và án sát Vũ Đĩnh, tỉnh Nghệ-an tâu nói: « Cứ theo đề đốc Lê Thuận Tĩnh báo tin đò thám thì có độ năm nghìn quân giặc Xiêm đóng ở hai phủ Trấn-tĩnh, Lạc-biên, tất cả hơn hai mươi nơi, mà số quân do Tỉnh quản lãnh chỉ có hơn một nghìn hai trăm, xin phái thêm cho đủ hai nghìn quân mới mong thắng được giặc; vì thế còn phải đóng quân để đợi ».

Vua phê rằng: « Lê Thuận Tĩnh vốn là người thận tín, nay sai phái một việc mà còn nhút nhát như vậy, huống chi người khác? Ta thực xấu hổ vì hắn! ». Rồi xuống dụ rằng: « Người Xiêm đem toàn quân sang xâm lấn, bị quan quân ta nhiều lần đánh bại, đủ biết chúng

https://tieulun.hopto.org

chẳng có tài năng gì! Bọn đóng ở đấy chẳng qua tập hợp người Man, phô trương thanh thế hão thôi! Chỉ vì Nguyễn Đức Long hèn kém vô tài, nên bọn chúng mới quen thói hung hăng! Trước kia, Lê Văn Thụy chỉ có một nghìn binh dõng còn phá được hơn bốn năm nghìn quân Xiêm, huống nay số quân Lê Thuận Tĩnh đem đi đều là những quân tinh nhuệ? Thế mà động có việc là xin thêm quân, tại sao vậy? Vậy truyền Chỉ nghiêm quở. Nay đã sai bọn Lê Văn Thụy đem số quân thắng trận tiến đến hiệp lực dẹp giặc. Lê Thuận Tĩnh, ngươi phải cố tiến lên giết giặc, đánh đuổi chúng ra khỏi bờ cõi, cho sớm được thành công. Nếu còn chậm trễ quanh co không chịu cố gắng, thì cái gương Đức Long chẳng xa đâu! ».

Đình thuyền của bọn tham tán Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân và tán tướng Trương Phúc Đĩnh đạo Nam-vang, do Biên-Hồ tiến đến bến Bông-long, để lại đó một nghìn biền binh, ủy cho phó vệ úy doanh Vũ lâm là Tôn thất Tường và vệ úy chư quân là Thái Công Triều, đóng lại ở đấy điều khiển việc nũ bắt giặc ở Bông-xui. Rồi đem hơn hai nghìn biền binh theo đường bộ, tiến đến phủ Ca-gò. Quân tuần tiễu phía trước bắt được một tù binh Xiêm, tra hỏi biết rằng tướng Xiêm là Phi-Nhã-Chất-Tri, sau khi bị thua ở Châu-đốc lui về Phủ-lật, có chừng ba nghìn quân và 60 thớt voi, chia làm 3 đồn ở hai bên bờ sông Tiền-đà, đóng giữ. Bọn Giảng liền đem việc này tâu lên. Rồi lại tư cho bộ Binh nói: « Phủ-lật giáp với Bắc-tầm-bôn bên Xiêm, Bông-xui giáp với đất Lô-gò-vật nước ấy. Nay nghĩ nên chọn đất ở hai phủ ấy mà đặt đồn canh giữ, thì đủ bảo vệ cho toàn hạt Chân-lạp ».

Bộ Binh đem việc ấy tâu bày luôn thể. Vua dụ: « Giặc Xiêm đã từng thua đau, chạy trốn, còn dám đặt

https://tieulun.hopto.org

doanh trại trong địa giới Chân-lạp để chống cự lại, chẳng qua ỷ muốn bề ngoài làm ra vẻ mạnh để tự bảo vệ đó thôi. Nhưng cái tinh thần « nghe gió thổi hạc kêu cũng sợ »(1), thế tất chẳng thể đứng vững được nào. Nay chính là lúc nên thừa thắng đuổi đánh cho khỏi lỡ cơ hội. Vả, trước đây đã xuống du phải dựng một đồn lớn ở Bắc-tầm-bôn nước Chân-lạp và đã chuẩn y lời nghị của đình thần là cho đặt một tấn sở canh phòng ở chỗ cuối địa giới Ba-nộn, nay lại tâu nói hai phủ Phủ-lật, Bông-xui tiếp giáp đất Xiêm, nên đặt thủ sở ở hai nơi ấy thì đủ bảo vệ toàn hạt Chân-lạp. Vậy chuẩn cho: khi tiếp được du này, nếu giặc đã trốn ra khỏi bờ cõi thì đem quân về ngay; nếu chúng còn ở trong địa giới Phủ-lật, thì nên tùy theo tình hình, châm chước mà làm. Số binh dũng đi trận ấy nếu đủ dùng để đánh dẹp thì thôi; nếu xét cần phải tập hợp binh lực cho hùng hậu thì điều một nửa biền binh đóng ở bến Bông-long và lấy thêm quan quân Phiên nữa, để hợp lực tiễu trừ, đuổi hết quân giặc ra khỏi bờ cõi. Rồi, ở hai phủ Phủ-lật, Bông-xui, lựa chọn địa thế, dựng đồn lớn, lưu lại mỗi nơi ba trăm quan quân Phiên để canh giữ ».

Ngày nhâm tuất, tiết Thanh-minh. Vua thân đến bái yết lăng Thiên-thụ.

Trước nhật kỳ, vua đi đường thủy, đến sông Lợi-nông, thăm lúa, nhân lên núi săn bắn. Bầy tôi không quản nắng đi theo vua, không ai chậm lại chút nào. Vua thưởng ngân tiền Phi long cho họ, có từng bậc khác nhau.

---

(1) Quân Bồ-kiên đánh nhau với Tạ Huyền nhà Tấn, bị thua bỏ giáp mà chạy. Nghe thấy tiếng gió thổi, hạc kêu, cũng tưởng là quân nhà Tấn.

https://tieulun.hopto.org

Vua nhân bảo thự Lại bộ thượng thư Nguyễn Kim Bảng và tả phó đô ngự sử Phan Bá Đạt rằng: « Đó tuy là việc nhỏ, nhưng cũng đủ rõ tấm lòng của kẻ tôi con khi gặp việc biết cố gắng, nên đặc cách ban thưởng để yên ủi đó thôi! Nhưng, các ngươi là địa vị bậc đại thần, cần phải hết lòng hết sức, tỏ bày mưu lược hay để giúp ích cho chính sự, há chỉ chuyên trách vào việc theo hầu tấm thường mà thôi ư? ».

Chuẩn định: từ nay, phàm các cử nhân, giám sinh được đi hậu bổ thì từ Khánh-hòa trở vào Nam và từ Ninh-bình trở ra Bắc, đều cho đi ngựa trạm, vì là việc công.

Trong tập tấu thỉnh an của án sát Khánh-hòa là Lê Hựu có nói: « Số tù phạm phát phối đi đồn Bình-nguyên, có đến 48 tên. Như thế hơi nhiều, nay để ở cả một nơi, thực khó cho việc trông coi ».

Vua dụ rằng: « Chỉ những tên phạm nào can trọng tội, thì để lại sung phối; còn thì chia về các trạm nơi nguyên hạt để quản thúc ».

Quân Xiêm lại xâm lấn châu Ba-lan thuộc Cam-lộ. Thự tuần phủ Quảng-trị là Nguyễn Tú liền phái ủy lãnh binh Nguyễn Cửu Đức hiệp cùng phó quản cơ Nguyễn Trọng, Phan Văn Túc, Đặng Văn Bôi, và Nguyễn Văn Vân mang ba trăm biền binh và hai voi trận tức tốc đi đánh dẹp.

Việc lên đến vua. Vua bảo bộ Binh rằng: « Trước đây, cứ như lũ Lê Văn Thụy, Hồ Hữu Thẩm và Phạm Phi đã tâu báo thì quân Xiêm man nhiều lần bị quan quân đánh bại, đã theo bờ phía nam sông Khung trốn chạy, nên đã có Chỉ sai đòi quân về Nghệ-an, hiệp theo Lê Thuận Tính đi nã giặc. Nay bọn giặc kia lại đến Ba-lan quấy nhiễu, như vậy thì công việc của lũ Lê Văn Thụy vẫn chưa xong. Vậy dụ sai bọn họ lập tức rút quân về

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quảng-trị, tìm đường thẳng tới Ba-lan, tiễu trừ thực mạnh, để giặc khiếp sợ lâu dài, cho xong công việc. Nếu để giặc còn dám chọt đi, lại chọt lại, thì họ sẽ có lỗi nặng. Những quan phạm và tù phạm ở Cam-lộ, Ai-lao, hiện đương bị giam, cho phép tháo xiềng xích, cấp khí giới, lương thực cho chúng, giao ngay Nguyễn Cửu Đức đem đi tòng quân để chúng được gắng lực làm việc chuộc tội.

Vua lại ra lệnh cho thị lang quyền tạm công việc bộ Binh là Dương Văn Phong, bộ lý ấn quan phòng tuần phủ Quảng-trị. Khi đến tỉnh thì thự tuần phủ Nguyễn Túc phải lập tức đến quân thứ Ba-lan, đốc sức những binh và voi đã phái đến từ trước, liệu cơ đánh giữ, chờ khi quân bọn Lê Văn Thúy đến, thì hợp lực vây đánh. Lại phát cho mười thớt voi để theo đi việc quân.

Đề đốc đạo Trấn-tĩnh, tỉnh Nghệ-an, là Lê Thuận Tĩnh, đánh nhau với giặc Xiêm ở động Giang-mãn, bị thua.

Khi Tĩnh mới tới Giang-mãn, được tin giặc ở phía trước khá đông, bèn dóng quân lại, lập 5 đồn đóng giữ. Bỗng quân giặc đến đánh đồn phía trước. Viên quyền phó vệ úy Trang võ là Phan Văn Sỹ chết tại trận. Giặc do bốn mặt kéo đến, quân ta nhiều người bị thương, chết. Tĩnh vừa đánh vừa lui đến Ngã ba sách Trù-cầm, dựa chỗ hiểm để phòng ngự rồi phi tư về Nghệ-an, nhờ tâu xin Kinh phái cho ba nghìn quan quân và mười thớt voi trận đến gấp để hội tiễu. Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đĩnh, tức thì lựa phái thự phó vệ úy vệ Định võ là Hoàng Văn Quý mang một trăm quân đến tấn sở Quy-hợp, đóng giữ quân lương làm thanh thế cứu viện ở xa. Rồi bọn Tân đem tình hình bại trận tấu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua phê rằng: « Thực đáng giận vô cùng! Không ngờ Lê Thuận Tĩnh lại bất tài như vậy, rất phụ lòng ta ủy thác! » Rồi xuống dụ rằng: « Người Xiêm quấy rối ở Trấn-tĩnh, chẳng qua tập hợp những quân Man, Lạo, việc tiễu trừ không phải là khó. Thế mà Lê Thuận Tĩnh chẳng có một mưu kế gì, đã chẳng lập được công trạng gì, lại còn làm lỡ việc! Đáng lý phải chiếu quân pháp, trừng trị nặng, nhưng nghĩ việc chọn dùng người đương thiếu, nên hãy cách lưu, để chờ xem sự cố gắng sau này. Vậy Tĩnh phải làm thế nào, kiểm điểm lại quân đội, chọn chỗ hiểm yếu, đóng quân chặn giữ, chờ khi quan quân kéo đến đông đủ, sẽ hợp sức hội tiễu, bắt, giết cho sạch giặc Xiêm. Thua keo này, bày keo khác, ngõ hầu chuộc được đôi phần tội trước. Nếu vẫn cứ ngồi ỳ, không lập được công trạng gì, thì tất sẽ bị xử theo quân pháp, không tha. Còn Phan Văn Sĩ đương trường liều mạng, chuẩn cho thực thụ ngay, và chiếu theo phẩm trật, cấp tiền tử tuất, lại thưởng thêm 20 lạng bạc. Những binh sĩ chết trận mỗi người được thưởng hai lạng bạc, bị thương mỗi người hai quan tiền ».

Dùng phó vệ úy vệ Cẩm-y là Lê Văn Phú làm vệ úy Tiền vệ, doanh Hổ uy, quản lãnh vệ binh và các đội Giáo-dưỡng gấp đến Nghệ-an, đóng giữ. Lại điều vệ Uy dũng đóng ở Ninh-bình vệ Thanh-hoa, và Thanh-hoa lại phái ngay vệ Nhất, doanh Thần sách đến Nghệ-an, theo quân thứ Trấn-tĩnh, dẹp giặc. Lại cho chuyển vận năm vạn viên đạn súng điểu sang ở kho trong Kinh đi Nghệ-an.

Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đình tỉnh Nghệ-an tâu nói: « Có tên lính ở vệ Nhất thuộc Hữu-bảo là Thái Văn Tường từ Trấn-ninh về nói rằng: Trước đây, Trấn-ninh thua trận, y bị giặc bắt dẫn đến

https://tieulun.hopto.org

một nơi trại quân, thấy đều là lính man cư trú : đều quấn đầu bằng khăn trắng. Ngồi ở giữa là một chủ tướng, hói tóc, trên trán để một chỏm tóc tròn, mình khoác vải hoa mán, che lọng vàng, các tì tướng đều phủ phục ở phía trước chỗ ngồi. Một chốc, thấy tên Kiệu Huống cũng gọt đầu như kiểu tướng giặc, đến phục ở trước sân. Sau đó, chúng đem y cùng quan quân bị bắt hơn ba mươi người giải về nước Xiêm. Dọc đường, y nhân ban đêm, trốn thoát, trở về nơi đóng quân cũ ở Trấn-ninh, vắng lặng không có một người, chỉ thấy thây chết ngổn ngang, và nhà cửa dân cư bị đốt cháy gần hết.

« Vả lại, nhiều lần biền binh trở về tỉnh, đã đến hơn một trăm hai mươi người. Người thì nói việc khởi biến là người Trấn-ninh, kẻ khác lại nói cũng có cả người Nam-chưởng. Nay cứ như tên Thái Văn Trường đã nói, thì rõ ràng đích xác là các tên nghịch Huống và nghịch Khuyết ngầm đưa quân Xiêm đến giết hại quan quân ».

Vua dụ bộ Binh rằng : « Nay Trấn-ninh đã thành đất không. Lũ Kiệu Huống lại bị quân Xiêm bắt đi, thực là lũ chúng tự chuốc lấy vạ diệt vong, mua lấy cái đau đớn. Bây giờ quân ta kéo đến chắc cũng dễ dàng làm việc. Duy có 1 đường ở Trấn-tĩnh, giặc Xiêm hiện còn hung hăng. Đấy là chỗ cần kíp hơn, ta cần phải tiễu trừ trước.

« Vậy truyền dụ cho bọn kinh lược Nguyễn Văn Xuân, Phạm Văn Điển, khi tiến quân đến Trấn-ninh, nếu giặc đã tan vỡ, trốn tránh rồi thì cho rút quân về ngay ; nếu còn một vài toán chống cự lại, thì phải lập tức đánh giết thực mạnh cho xứng đáng tội lỗi của chúng. Khi xong việc, cũng phải tức tốc đem quân về ngay, không nên đóng lại. Còn công việc chiêu an, phủ dụ và xếp đặt ở Trấn-ninh sẽ do quan tỉnh phái riêng những viên

https://tieulun.hopto.org

chức thích đáng đến làm cũng đủ nên việc. Bọn Nguyễn Văn Xuân thì phải mang số biền binh vẫn quản lãnh từ trước, tìm đường chuyển về Trấn-tĩnh, thống lãnh luôn cả số biền binh của bọn Lê Thuận Tĩnh, phân phái đi đánh dẹp, để việc quân mau được thành công. Nếu Nguyễn Văn Xuân cần tạm ở lại Trấn-ninh, kinh lý vài ngày, thì cũng phải vát lấy sáu, bảy trăm quân, giao cho Phạm Văn Diễn về trước, thẳng tới ngay chỗ Lê Thuận Tĩnh đóng quân ở Ngã ba [thuộc sách Trú-cầm] để hội quân đi tiễu cho khỏi chậm trễ lỡ việc ».

Bố chính Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm, tỉnh Tuyên-quang, dâng tập thỉnh an. Ngọc Lâm có nói ở trong tập tấu rằng: Dân châu Bảo-lạc bị giặc Vân sai khiến. Trước đây đã có lời dụ rõ ràng cho chúng đầu thú khỏi tội, thế mà chúng không biết hối cải, lại còn dám tập hợp nhau, bách bức quấy nhiễu đến Ninh-biên. Bướng binh mê muội như thế, tưởng giết sạch đi, cũng không phải là thẩm! Vậy xin sắc sai quan quân bắt giết thực mạnh để trừ tiệt hết mầm rễ những loài cỏ xấu.

Sĩ Lâm thì nói trong tập tấu rằng: Giặc Vân sau khi thua vỡ, sào huyệt đã bị quét sạch, chẳng qua nó thu nhặt dân châu Bảo-lạc, rồi phô trương thanh thế hão đó thôi. Nay đại binh chia đường cùng tiến, hai đạo Cao-bằng, Thái-nguyên định ngày hợp lực tấn công, tất nhiên chúng không còn đường sống, sớm muộn rồi cũng bị bắt. Khi bình định xong, phủ dụ yên ủi cho dân an cư lạc nghiệp. Ơn trạch, tín nghĩa đều được cảm thông phu phĩ, sẽ thấy chan hòa quang cảnh vui vẻ thái bình.

Vua dụ đình thần rằng: « Bọn Trần Ngọc Lâm là những quan to một địa phương, đã chẳng biết tuyên dương đức hóa để cảm phục lòng người, đến việc khoan

https://tieulun.hopto.org

hồng cho những kẻ theo giặc ra thú, đã có dụ nói rõ ràng, lại không biết truyền đạt ý nghĩa ơn đức của triều đình cho người tin, đến nỗi tháng lụn năm qua, đảng giặc không chút thay đổi, thành thử lại phải một phen đánh dẹp vất vả, thực đã không xứng đáng với chức vụ! Nay Hồ Sĩ Lâm lại còn tâu nói: Một khi quan quân kéo tới, giặc Man sẽ bị bắt hết và tức thì thấy cảnh thái bình. Lời nói rõ thật có vẻ khinh thường và coi nhẹ! Thử nghĩ: Trách nhiệm của y ở chỗ biên cương, thì chức vụ của y là những việc gì? Đã không thi thố được một mưu kế gì để yên biên cảnh, động tỷ lại làm phiền triều đình, phải sai tướng ra quân, rồi lại bàn tán suông để cho tắc trách, lòng tự hổi lòng có đáng thẹn không?

«Đến như bố chính Trần Ngọc Lâm thì lại càng quá lắm. Trong tập tâu: Dân châu Bảo-lạc, đem giết sạch đi, cũng không phải là thảm. Lời đó rất là điên cuồng bậy bạ! Thổ ty và thổ dân kia, trước giờ đóng góp thuế khóa, vẫn là con đỏ của triều đình. Trước đây, có nhiều kẻ theo giặc, chẳng qua vì tên Vân du đỗ, có phải hết thảy là do bản tâm của chúng đâu? Là kẻ chăn dân, nếu biết hiểu dụ để cảm hóa lòng dân thì chúng là những người chưa mất lương tâm, tất biết đem nhau qui thuận, cuối cùng vẫn là người lương dân. Lẽ nào lại khuyên triều đình làm việc săn chim, giẫy cỏ một mẻ để được khoái chí! Như vậy thì chức vụ của mình để đâu? Ở trước mặt ta, họ dám khinh suất tâu bày như vậy đáng lý là phải trừng trị nặng, nhưng nay hãy tạm phạt nhẹ: Trần Ngọc Lâm giáng xuống hai cấp, và Hồ Sĩ Lâm một cấp, không phải tra cứu và không được chống cãi. Lại truyền Chỉ nghiêm quở: Từ nay, phải hết lòng phủ dụ tìm mọi cách hiểu thị cho dân, và phải phân biệt kẻ tốt, người xấu: kẻ nào cố tâm bướng bỉnh thì nhà nước có hình pháp, cố

https://tieulun.hopto.org

nhiên không thể tha thứ được; nhưng kẻ nào sớm biết tỉnh ngộ, hồi đầu ra thú thì theo ngay dụ trước, khoan hồng tha thứ, để chúng đều được biết rõ đức độ của triều đình, mau mau hồi tỉnh. Nếu các ngươi còn như trước, không chịu để tâm đến việc phủ dụ dân, để dân vẫn cứ nghi ngờ e sợ, thì quyết không tha tội được. Đạo dụ này, phải đem tuyên bố cho bọn thổ mục, thổ ty đều được biết ».

Tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Vũ Văn Tử đạo Cao-bằng tâu nói: « Những biền binh phái đi đánh giặc ở Trà-lĩnh, đã tiến thẳng đến Lục-thôn, phá tan sào huyệt giặc, chém và bắt được quân giặc rất nhiều. Dư đảng giặc trốn vào rừng sâu hoặc chạy sang địa phận nhà Thanh, không biết đường nào mà truy nã. Toán quân chi tả của giặc cũng có đứa bị lưng bắt được. Bọn thần đã sức cho phó lãnh binh Văn Hữu Xuân vẫn cứ đóng giữ ở địa phận Lạn-chỉ, Gia-bằng, cùng với quân đạo Thái-nguyên, cứu ứng lẫn cho nhau. Duy có chi giữa và chi hữu của giặc thì vệ úy Nguyễn Tiến Lâm hiệp cùng bọn phó vệ úy Nguyễn Văn Tập, phó quản cơ Nguyễn Văn Di và Lê Văn Sĩ, đánh nhau ở Mỏ sắt xã Nghi-bố, từ giờ ngọ đến giờ thân, giặc phải rút đi. Trong biền binh có kẻ bị thương, bị chết ».

Vua dụ rằng: « Cứ tờ tâu, các đạo quan quân đi tiễu, đều có bắt và giết được giặc cả, duy có bọn Nguyễn Tiến Lâm không bắt được một tên giặc nào, mà biền binh lại có người bị thương, bị chết. Đó thực bởi không biết đốc thúc quân sĩ hăng hái tiến lên mà đến nỗi thế. Vậy Nguyễn Tiến Lâm, Nguyễn Văn Tập, Nguyễn Văn Di, mỗi người bị giáng một cấp. Còn Lê Văn Sĩ, trước vì làm hỏng việc, đã bị phạt giáng bốn cấp, cho đi đổi tội lập công, nay lại hèn nhát như vậy, thì không thể tha thứ được. Vậy phải cách chức ngay, bắt làm lính,

https://tieulun.hopto.org

sung làm tiền khu, nếu vẫn còn quen thói hèn nhát, chùn lại thì cho đem chém đầu để rao ở trước quân».

Tuần phủ Lạng — Bình là Lê Đạo Quảng, mang hơn 500 biền binh và thủ hạ đến Cao-bằng, hiệp cùng tổng thống Cao-bằng là Tạ Quang Cự bàn bạc làm việc tiễu giặc. Đạo Quảng làm sớ tâu lên và xin nhận tội về việc khởi hành hơi chậm.

Vua dụ: «Ngươi nên cố gắng, hẹn ngày thành công, tất sẽ có trọng thưởng. Ta chẳng chấp trách lỗi nhỏ».

Thự tuần phủ Hưng-hóa là Ngô Huy Tuấn tâu nói: «Cứ lời thám báo của Bạc Cầm Kế là thổ tri châu Thuận-châu, hiện có ước bốn nghìn quân Xiêm kéo đến đồn châu Ninh-biên. Thần đã phái suất đội Bùi Văn Hương đem 50 tên lính tinh đến đốc suất các thổ tù các châu xung quanh chặn giữ các ngả, và tư xin tỉnh Sơn-tây điều quân và voi đi hội tiễu».

Vua xuống dụ rằng: «Giặc Xiêm sau khi tan vỡ, há làm tai họa gì được? Việc cấp báo ở Ninh-biên, chẳng qua vì nơi này giáp gần Nam-chưởng, nên bọn kia cũng mượn danh là giặc Xiêm để toan dọa nạt dân Man ở biên thùy đó thôi. Vậy bất tất phải cuống quít điều động quân lính. Số biền binh phái đi, nếu đã đủ làm thanh thế cứu viện thì thôi, đừng lấy quân và voi ở Sơn-tây làm gì nữa. Lại nữa, phải một sức cho thổ ty sở tại tập hợp thổ dân làm việc tự phòng thủ, chờ khi hai lộ quân Trấn-ninh, Trấn-tĩnh xong việc tiễu trừ giặc Xiêm, thì một dải địa phương này có thể không cần đến quân lính, cũng yên được».

Án sát Nguyễn Mưu, phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng ở đạo Thái-nguyên đóng quân ở mỏ thiếc, thám thính được tin tướng giặc là Nông Văn Hoành (em Nông Văn Sĩ, nguy xưng là chánh quản lữ, lữ Hậu thắng), Bế Văn Huyền và Bế Văn Cận (đều nguy xưng là thống chế),

https://tieulun.hopto.org

hợp cùng cai tổng Kim-mã là Lương Quang Phượng và các khoáng trưởng(1) người nhà Thanh là bọn Trương Xương Xí tập hợp bè đảng đến hơn nghìn người, đóng ở Long-lũng. Bọn Mưu lập tức theo đường núi Thổ-lĩnh và sông Biên-giang tiến đến mỏ Vụ-nông đóng chặn rất nghiêm mật. Rồi sức cho tên nguyên cai đội hiệu lực là Đinh Quang Tiến cho người đi chiêu dụ. Lũ Lương Quang Phượng đều đem súng điểu sang, gươm, giáo đến trước quân xin đầu thú và nói: bọn phản nghịch là Hoành, Huyền và Cận nghe thấy quan quân tiến bức, chúng đã trốn vào Vân-trung. Bọn Mưu bèn bàn nhau, định ngày theo đường mỏ Tống-tinh, đi tắt đến Bằng-thành, Cổ-đạo (cách Long-lũng một ngày đường), chờ tin Cao-bằng trả lời, sẽ tìm đường đến thẳng Vân-trung hội tiễu. Rồi làm sớ tâu lên, và nói: những phạm nhân trốn tắt ở Thái-nguyên là tú ngũy chánh phó đốc văn Hà Thiêm Ngân và Lương Hữu Đức, tất cả 6 người, đã ra thú và đã được cho đi tòng quân để gắng sức chuộc tội.

Vua phê rằng: «Bọn ngươi làm việc rất trùng cơ nghi. Ta rất hài lòng. Đã gắng lại gắng thêm cho chóng thành công, tất có trọng thưởng. Đinh Quang Tiến làm việc chiêu dụ đắc lực, trước hãy truyền Chỉ ban khen, chờ khi lập được công trạng rõ rệt, sẽ có Chỉ sau».

Đổi tên đồn Ninh-biên tỉnh Tuyên-quang là đồn An-biên.

Tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ, đạo Tuyên-quang, tiến đến tỉnh thành Tuyên-quang, được tin báo lãnh binh Nguyễn Văn Quyền ở đồn An-biên, qua sông Lô, lui về Bạ-phố (thuộc xã Bình-sa, châu Vị-xuyên), hợp với lãnh binh Trần Hữu Án và

---

(1) Khoáng trưởng: Người đứng đầu một hầm mỏ.

https://tieulun.hopto.org

vệ úy Tô Huệ Vân, liền trước phái phó quản cơ Nguyễn Đức Chung, Trần Văn Lục gấp đến tiếp ứng, rồi mang đại quân kế đến sau. Làm sớ tâu lên và nói: « Bọn giặc đã lấn quá Vị-xuyên. Phàm các đường lối qua lại đều bị ngăn chặn. Lương thực, quân nhu rất khó chuyển vận trước được. Đã bắt thổ dân các châu Hàm-yên, Thu-châu, chỉ được có tám trăm người cho đài tải đi theo quân, nhưng đường sá hiểm trở, mỗi lần chỉ tải được hơn bốn trăm phương, e tiếp tế không đủ, rất lấy làm lo ngại ».

Vua dụ rằng: « Các ngươi vâng mệnh đi đánh kẻ có tội, quân thì ròng, tướng thì mạnh, mà giặc thì sau khi thua trận, tan tác, có gì là khó khăn? Gần đây, cứ đạo Cao-bằng tấu báo, việc tiễu trừ luôn được thắng lợi, quân giặc đã gần tan. Đạo Thái-nguyên, quan quân đi đến đâu, các phu mỏ và thổ mục đều kéo nhau ra đón, đầu hàng và hiện đương tiến về Bằng-thành Cổ-đạo để hẹn ngày hội tiễu. Như vậy thì sự cơ rất thuận lợi và có thể định ngày đi đến thành công. Dư đảng của giặc ở An-biên còn dám hung hăng, chẳng qua chỉ như châu chấu chống xe, tự chông đi đến chỗ chết. Các ngươi nên mau mau tiến lên, sớm thành công lớn, để yên cõi bờ. Còn như binh lương là việc tối quan trọng. Ngày nay đại binh đã đến, uy phong lừng lẫy, dù đường thủy, đường bộ, quân giặc há có thể ngăn cản được? Cần phải tìm cách chuyên chở để tiếp tế được chu đáo mượn cớ xa xôi hiểm trở, mà làm lỡ công việc. Lãnh binh Nguyễn Văn Quyền chuẩn cho cách lưu, được đi tòng quân để gắng sức chuộc tội ».

Tuần phủ Lê Quang Hi và án sát Nguyễn Bá Thản, tỉnh Ninh-bình, tâu nói: « Trước đây, vâng mệnh truyền hịch chiêu dụ những tên phạm còn trốn tránh. Hiện đã phái người đi khắp ba huyện An-hóa, Phụng-hóa,

https://tieulun.hopto.org

Lạc-thổ, dùng mọi cách hiểu dụ khuyên bảo, nhưng chưa thấy chúng qui thuận. Chỉ có Đinh Thế Đội, Đinh Thế Đức ở Thạch-bi đã ủy các tên tòng phạm là Đinh Công Ý, Quách Phúc Hiền đến tỉnh đầu thú. Thiết nghĩ: việc chiêu dụ những kẻ nhị tâm, không thể hạn trong mươi lăm ngày mà thu được công hiệu. Huống chi người Man mờ tối, bị che lấp, khó hiểu dụ, nếu bách quá thì nó như con hươu sợ giáo, chạy bừa, chẳng kịp chọn đường, thế tất lủi sang hạt khác, thì lại thêm một toán giặc nữa. Cho nên, nay có một vài đứa tòng phạm mới ra đầu thú thì dùng quyền biến thả cho về, để chúng coi đó làm một lối thoát, mới mong tiếp tục qui thuận được ».

Vua dụ rằng: « Trước giờ, các ngươi thừa hành không nên công trạng gì, đáng lý là phải trừng phạt. Nhưng nghĩ: còn có một vài kẻ ra thú, chưa đến nỗi hoàn toàn không, cho nên còn có thể rộng thêm cho kỳ hạn, chờ xem hiệu quả sau này. Lũ Đinh Thế Đội mới ra thú, đều được khoan tha. Lại gia hạn cho thêm 3 tháng nữa, các ngươi phải cố gắng làm việc phủ dụ, khiến lương tâm chúng được nảy nở, biết rõ đức hòa của triều đình mà hối đầu sửa đổi. Nếu quá hạn, không có công hiệu gì, thì cứ các ngươi mà hỏi tội ».

Không bao lâu, bọn phạm nghịch trốn tránh ra đầu thú được hơn 30 tên. Trong cõi được yên đôi chút. Lê Nguyên Hi trước bị cách lưu, nay được đổi là giáng bốn cấp; Nguyễn Bá Thản bị giáng hai cấp, nay được khai phục một cấp.

Điệu bổ: Hữu thị lang bộ Lại là Đăng Chương làm hữu thị lang bộ Binh; hữu tham tri bộ Lại là Trần Danh Bưu về bộ cung chức, vẫn kiêm công việc Thương trường; cấp sự trung công khoa là Vương Hữu Quang làm Đại lý tự thiếu khanh.

https://tieulun.hopto.org

Cho: Trần Văn Vân làm vệ úy vệ Hậu nhị doanh Võ lâm; Ngô Văn Trạch làm phó vệ úy Tiền vệ Thần cơ; Tôn thất Đường làm phó vệ úy Trung vệ Hộ lăng; Tôn thất Đắc làm phó vệ úy Tiền vệ Hộ lăng; Phạm Văn Lợi làm phó vệ úy vệ Trung võ doanh Thần sách; Nguyễn Trọng Tinh làm phó vệ úy Trung vệ Long võ, vẫn lãnh chức thị vệ, kiêm quản các đội túc trực và ty Trấn phủ; nguyên phó vệ úy Tiền vệ doanh Hổ uy là Phạm Phúc Quảng vẫn làm phó vệ úy, hiệp lãnh chức thị vệ, chuyên cai quản các vệ ty, đội: Tài-hoa, Dực-bảo, và Lý-thiện.

Vua dụ Nội các rằng: « Từ năm ngoái đến nay ta lắm khi nghĩ đến các nha, công việc bận rộn, cho nên hễ có ai phạm sai lầm, phần nhiều đều xử khoan hồng. Gần đây, xét ra, chỉ những đường quan còn biết hổ thẹn mà cố gắng, còn những tá-lãnh, lại thuộc thì vì hình pháp nhẹ, lại dễ phạm, dần dần sinh ra trễ nải. Nay không thể không có một phen chấn chỉnh lại để giữ nghiêm kỷ luật trong quan trường. Huống chi cái đạo văn võ lúc lỏng, cũng có lúc chặt. Nước nhà lập pháp, nếu chỉ chuyên dùng khoan hồng cả thì lâu ngày sinh trễ nải, sau này lưu tệ biết đâu cho cùng! Vậy thông dụ cho các nha thuộc các bộ, viện ở Kinh: phàm đã từng phạm một vài lần sai lầm, đã được răn bảo mà không biết sợ hãi hối cải, lại còn phạm nữa, thì lập tức chiếu theo pháp luật trừng phạt nặng thêm, quyết không tha thứ nữa. Lần này, ta đã đinh ninh dạy bảo, thì phải biết khuyên bảo nhau mãi mãi chăm lo công việc, chớ để vướng mình vào pháp luật mà mắc tội tình. Mọi người đều nên kính cẩn! ».

Sai hai viên suất đội thủy quân mang binh thuyền đốc suất hộ tống đoàn thuyền chở lương miền Bắc, đi Nam-định, Hà-nội, hiệp cùng phái viên của các tỉnh ấy, chở các của công về Kinh dâng nộp. Từ nay, cứ theo lệ

https://tieulun.hopto.org

này mà thi hành (lệ trước, phái một viên quản vệ đi đốc vận).

Định rõ lệ cấp lương đi đường của binh lính.

Từ nay, những biền binh ở các tỉnh ngoài, khi đi thú bắt khác hoặc đi áp giải tù phạm, nếu đường đi từ bốn ngày trở lên, thì bất cứ số lính nhiều hay ít, những khi đi và về đều được cấp phát lương thực khẩu phần theo từng ngày đường.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 [1834], mùa xuân, tháng 3, duyệt đinh, tuyển lính ở các tỉnh Thừa-thiên, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Quảng-bình và 6 huyện Hà-nội (Kim-bảng, Duy-tiên, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Sơn-minh, Hoài-an).

Sai hữu thị lang bộ Hộ là Vũ Đức Khuê, vệ úy vệ Cẩm y là Bùi Công Huyên, tổng đốc Bình — Phú là Vũ Xuân Cẩn, án sát Quảng-ngãi là Nguyễn Đức Hội, tả thị lang bộ Hình Nguyễn Công Hoan, thự án sát Quảng-bình là Ngô Dưỡng Hạo, hữu tham tri bộ Công là Hoàng Văn Diễn, vệ úy doanh Vũ lâm kiêm lãnh đề đốc kinh thành là Hoàng Văn Ân, lang trung bộ Lễ là Vũ Xuân Diệu, chia nhau đi làm việc. Khi danh sách tổng số đăng lên. Cũng có tỉnh nhiều người mới đăng bạ, trội hơn số đinh năm trước (Thừa-thiên: hơn 4.600 người, Quảng-nam: hơn 7.500 người, Quảng-ngãi: hơn 4.100 người, Quảng-bình: hơn 2.600 người, Hà-nội: hơn 3.300 người).

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Nước nhà ta được hưởng thái bình lâu ngày, thấm nhuần giáo hóa, an nhàn đã nhiều năm, cho nên dân ta sinh nở ngày càng tăng, dần dần đến chỗ giàu có, đông đúc. Vả chăng có thân thì phải có thuế dung, thành lệ đã có sẵn rồi. Nhưng nghĩ bọn chúng

https://tieulun.hopto.org

đã đăng vào sổ tuyển lính, khi còn ở dân thì cung ứng diêu dịch, nộp thuế khóa ; khi làm lính thì theo đội ngũ làm việc binh ; đó là phận sự suốt đời, há chỉ ngày nay ? Vậy gia ân cho những dân tráng mới đăng bạ đều được miễn thuế thân năm nay ».

Ở Kinh kỳ có mưa. Vua bảo thị thần rằng : « Hôm vừa rồi, bọn kinh doãn Trần Tá Đĩnh thấy lâu không mưa, xin đảo vũ. Ta bảo : Trong 3 ngày nữa thế nào cũng mưa. Nay quả mưa thực. Đó cũng là phỏng đoán, may mà trúng thôi. Nếu bảo biết trước trời mà trời không làm trái lại, thì chỉ có bậc thánh nhân xưa mới được như vậy, ta đâu dám tự nhận điều đó. Ta chỉ mong :... sau trời mà vâng theo thời tiết của trời thôi ! ».

Vua bảo Phan Bá Đạt rằng : « Bọn khoa đạo, hàng ngày, chầu hầu bên ta, những khi lui, tới chừng có vẻ khả quan, nhưng trong đó hiền hay không, chưa biết rõ được. Muốn thử thách bằng lời nói, thì kẻ có khẩu tài, thường nói quá sự thực ; kẻ thành thực chất phác, thường lại nói kém. Nếu căn cứ vào đó mà dùng hay bỏ thì chẳng lầm sao ? Ngươi nên xét xem ai là người đáng dùng thì cất nhắc lên ».

Lại nói : « Ta từ nhỏ rất ghét người nói dối. Biết được ai nói dối, thì không hề tha thứ bao giờ. Hôm vừa rồi, xem thấy sử chép vua Thái tổ nhà Minh có cho dựng một tấm bia ở trong cung, khắc mấy chữ « Nói càn bậy thì chém ». Lúc mới ta cũng cho là phải, nay nhân nghĩ : Phàm người nói dối, xét về tình và lý, cũng có nặng nhẹ khác nhau, há nên nhất thiết trị tội cả ? Ta ở trong cung, nghe ở bên cạnh có tiếng ho, hỏi, họ chối là không. Như vậy là họ sợ ta mà phải nói dối, thì có tội gì ! Xưa, vua Thuấn hay hỏi và hay xét đoán. Thực nên noi theo. Có điều là những bậc vua chúa, có người xét

https://tieulun.hopto.org

đoán sáng suốt, có người xét đoán hà khắc; hay, dở do đấy lại có khác nhau ».

Lê Văn Phẩm, đầu đảng giặc ở Nghệ-an, đồng lõa với lũ phạm trốn là Hoàng Trọng Kiều ở Thanh-hoa và Nguyễn Trọng Liên, Phạm Văn Ninh ở Hà-tĩnh, gọi nhau tập hợp ở núi Xẻ (1) (chỗ giáp giới hai tỉnh Thanh, Nghệ), ngụy xưng quan chức (đều ngụy xưng là đại tướng quân), quấy nhiễu cướp bóc dân địa phương. Tỉnh phái quyền sung phó vệ úy vệ Phấn võ là Nguyễn Đình Phú hợp cùng với phó vệ úy trú phòng phủ thành Diễn-châu là Nguyễn Công Cần, đem quân hội tiễu. Cần tiến trước, gặp phục binh của giặc ở Chi-khê (thuộc vùng Thượng-đạo, huyện Quỳnh-lưu); Phú ở sau, cứu ứng không kịp, nên bị giặc đánh thua. Biền binh có người bị thương vong. Quan tỉnh là bọn Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình liền phái thêm quyền phó vệ úy vệ Diệu võ là Tăng Tháp đem quân và voi đi ngay để hiệp sức tiễu trừ.

Việc tâu lên. Vua dụ rằng: « Chúng nó chẳng qua một đám giặc cỏ nhỏ mọn, số không được nhiều lắm. Thế mà bộ biền khinh tiến, gặp phải quân phục, đã chẳng giết được giặc mà biền binh lại đến nỗi thương vong! Nay Nguyễn Đình Phú phải cách lưu, Nguyễn Công Cần bị giáng bốn cấp. Còn lính chết trận được cấp tiền tuất gấp đôi ».

Trong tập thỉnh an của tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Lê Văn Đức có nói: « Những tên thủ phạm thổ mán ở Ninh-bình, Hưng-hóa cho đến Tuyên-quang, Cao-bằng, chưa một tên nào bị xử án. Giặc cướp ở Sơn-tây, Bắc-ninh cũng còn nhiều đứa lọt lưới, lúc ẩn, lúc hiện không thường. Nếu nay các nơi đua nhau nổi lên, làm

(1) Hán văn chép là Cử-sơn.

https://tieulun.hopto.org

chia sẻ binh lực của ta, e có cái lo ngó chỗ này hỏng chỗ khác. Từng thấy mùa đông năm ngoái, có chiếu ra ơn cho các tên phạm trốn tránh ở vùng từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, được phép ra thú, do địa phương tâu lên để châm chước khoan giảm. Đến nay đã gần bốn tháng mà ít thấy có kẻ ra thú. Chắc chúng còn sợ sau khi đã thú, chưa được tha hẳn để mà hối cải, cho nên chúng còn nghe ngóng. Vậy nghĩ: ngoài pháp luật, nên dùng quyền biến, may đỡ công việc. Nếu được đặc biệt xuống dụ ra ơn là chỉ trừ những tên đầu sỏ đại gian, đại ác như nghịch Vân, nghịch Cận, không thể xá tội, còn ngoài ra, bất luận những đầu đảng, hay đồng lõa, đều cho đầu thú, khoan thứ, và gia thêm kỳ hạn. Có một phen đại xá như vậy, ngõ hầu chúng biết rõ con đường sống mới dám lộ đầu, ra mặt. Những tên đầu sỏ ra thú nhiều, thì những kẻ [illegible] lại sai chúng gắng sức đi bắt những tên phạm khác. Tưởng đó cũng là một mánh khóe để dẹp giặc ».

Vua phê: « Nói cũng có lý để thong thả bàn lại sẽ cho làm ». Rồi xuống dụ rằng: « Việc gia ơn cho những kẻ phạm trốn tránh được ra đầu thú, hiện đã có tờ chiếu rồi. Ngươi là quan to một địa phương, nếu biết thể hiện được lòng tin như quẻ « Trung phu » *kinh Dịch* đã nói thì dù đến loài lợn hay cá cũng cảm hóa được, huống chi là người? Nay trải hàng tuần hàng tháng mà những kẻ trốn tránh vẫn chưa ra thú, nếu chẳng phải lỗi vì các ngươi không biết tuyên dương uy đức của triều đình để cho người ta tin tưởng, thì lỗi tại ai?

« Nay Lê Văn Đức hiện được phải đi dẹp giặc, vậy chuẩn cho những viên hộ lý ấn triện phải tìm mọi cách mà hiểu thị. Kẻ nào biết thật lòng sửa đổi thì kê thành danh sách để chờ chỉ cho khoan giảm, nếu còn cam lòng bướng ngạnh thì đã có hình pháp của nhà nước,

https://tieulun.hopto.org

quyết không có lý gì do dự khoan thứ được. Như vậy để cho chúng đều biết mệnh lệnh của triều đình là rất đáng, ai nấy nên nghĩ lại, ăn năn hối lỗi sớm quay đầu trở lại ».

Tổng đốc Ninh—Thái là Nguyễn Đình Phổ, trong tập thỉnh an có nói: « Từ khi đảng giặc Tuyên-quang quấy nhiễu, những kẻ bảy bạ cũng thừa cơ nổi dậy. Biền binh thuộc tỉnh chia đi tuần trong hạt, thế cũng khó chu! Tuy rằng phủ có lính của phủ, huyện có lệ của huyện, nhưng cũng không được bao nhiêu. Một khi có giặc bất thần lên lút nổi lên, tất phải chờ báo tỉnh phái quân về nã bắt, thì giặc đã trốn xa mất rồi; cho nên tuy muốn bắt giặc cướp để yên dân, nhưng thực khó mà làm được. Nay xin: phàm những phủ huyện xung yếu đều nên đặt một trăm lính đồ mộ dân ngoại tiếp sung vào. Cấp cho khí giới lương tiền cho lệ thuộc vào phủ huyện sai phái, để khi gặp việc thình linh, dễ bề ứng phó. Những người được tuyển mộ ấy không cần dân xã cam kết. Nếu có tên nào trốn tránh, thì lại mộ người khác điền vào. Như vậy thì người cùng thiếu có sự giúp đỡ, kẻ du đãng có sự bó buộc, mà phủ huyện cũng không còn lấy cớ là không có quân mà trốn trách nhiệm được. Thiết tưởng như thế cũng là một cách bắt giặc để yên dân ».

Vua phê: « Việc này ta cũng đã nghĩ tới, nhưng e rằng chưa thấy cái lợi mà đã thấy ngay cái bất tiện. Hãy để thong thả sẽ bàn xem ». Lại dụ rằng: « Quân lính qui ở thực dụng mà không chỉ cốt có nhiều. Nếu mộ bừa trong đám ngoại tịch, không cần dân xã cam kết, thì những du côn, du đãng tham lương, tiền, tranh nhau ra ứng mộ. Lúc thường nhật có sai phái, không khỏi nhiễu dân, lúc biên giới hữu sự, tất lại trốn tránh nhiều. Như vậy, chẳng những tốn phí về việc nuôi lính, rút

https://tieulun.hopto.org

cục không dùng được việc mà tệ hại không xiết kể. Thực là có nhiều chỗ bất tiện.

« Vậy nay chuẩn cho ngươi chỉ nên năng sức phủ huyện lưu tâm về việc tuần phòng. Hạt nào số binh ít, lúc làm sự, có thể tạm mộ hương dõng cho đủ dùng; khi xong việc, lại cho về. Như thế đã không có cái phiền phải mộ lính, mà vẫn có cái hiệu quả về việc dẹp yên giặc cướp, bất tất cứ phải phô trương con số không thiết thực ấy làm gì ».

Trong tập thỉnh an của án sát Lạng-sơn là Trần Huy Phác có nói: « Dân trong hạt, trước đây, bị thổ phỉ quấy nhiễu, có nhiều người bị giặc cưỡng ép du dỗ theo chúng. Nay dư đảng giặc lẩn trốn vào rừng sâu, đứa thì bị bộ biển bắt sống, đứa thì bị thôn làng bắt giết. Những kẻ theo giặc có nhiều theo pháp luật không thể tha thứ, nhưng nếu cho chúng được sửa lỗi, đổi mới thì cũng là cái đức hiếu sinh ».

Vua dụ rằng: « Không trị tội những kẻ bị ép theo giặc, là lòng chí nhân của bậc vương giả. Trước đây, thấy trong hạt ngươi thổ phỉ lan tràn, nhiều người bị chúng ép theo, cho nên đã từng xuống dụ: những người bị giặc ép theo đều cho được đổi mới, không cần tâm nã, báo bắt. Vậy thì kẻ nào đã bị biển binh hay thôn xã bắt giải rồi, nếu xét thực quả là đồng lõa thì cứ theo dụ mà làm, có gì là không nên? Tại sao lại còn phải có lời thỉnh cầu này, rất là cẩu nệ!

« Vậy nay cho phép xét những tên phạm hiện đương bị giam, trừ những tên chánh yếu phạm và thứ yếu phạm, tội không thể tha, còn những tên bị ép theo giặc đều tha ngay hết ».

Thự tuần phủ Hưng-hóa Ngô Huy Tuấn, trong tập thỉnh an, cũng có xin tha cho những phạm nhân đã theo giặc

https://tieulun.hopto.org

mà tự đầu thú. Vua ra lệnh cho chiếu dụ này mà nhất luật thi hành.

Bố chính tỉnh Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai có nói trong tập thỉnh an rằng: « Địa thế trong tỉnh có hai dải sông Lương, sông Mã. Các huyện các châu thuộc phủ Thọ-xuân là Quan-da, Tàm-châu, Thọ-xuân, Lang-chánh thì ở thượng du sông Lương; các huyện Cẩm-thủy. Quảng-địa thuộc phủ Thiệu-hóa thì ở thượng du sông Mã. Trước giờ phủ lỵ Thọ-xuân thì đặt ở Lôi-dương là miền trên phía nam sông Mã; phủ lỵ Thiệu-hóa thì đặt ở Thuy-nguyên, là miền dưới phía bắc sông Lương. Mà suốt một dải sông Mã không có gì để khống chế phòng ngự. Huống chi phủ Thiệu-hóa thống trị bảy huyện: Đông-sơn, Thuy-nguyên, An-định, Vĩnh-lộc, Thạch-thành, Quảng-địa và Cẩm-thủy. Nếu phủ lỵ đóng ở Thuy-nguyên, tiếp giáp với huyện hạt Đông-sơn, thì phía trên tới huyện Cẩm-thủy cách đến bốn, năm ngày đường. Đường sá không được trung độ, đã không tiện cho nhân dân đi lại khi có việc công, mà các huyện ở thượng du sông Mã, một khi có nguy cấp, thì việc cầm phòng lại không được nhanh chóng. Vậy xin đưa phủ lỵ Thiệu-hóa về An-định, chỗ giáp sông Mã, chọn đất xây phủ thành. Các viên quản phủ, tri phủ đều đóng ở đấy, kiêm lỵ cả huyện An-định. Rồi phái độ hai ba trăm tên lính tỉnh về đóng, cho lệ thuộc vào phủ để tùy tòng đi bắt giặc. Khi yên ổn rồi thì thôi. Còn huyện Thuy-nguyên thì đặt riêng một tri huyện, vẫn cho đóng ở phủ lỵ cũ. Lại nữa, các châu và huyện thổ trước đều cho phủ kiêm lỵ vẫn chưa đặt chức đầu mục. Nay xin nên đặt mỗi huyện một huyện úy, mỗi châu một châu úy, lựa chọn những người thổ trước khỏe mạnh giỏi giang sung bổ để trông nom các việc kiện tụng, thuế khóa, tuần phòng,

https://tieulun.hopto.org

trong châu, trong huyện và thuộc quyền điều khiển của các viên tri phủ quản phủ kiêm lý ấy.

« Về hai huyện Thạch-thành và Quảng-địa, nay xin hợp lại làm một, đặt tên là huyện Quảng-thành và lập một cái đồn huyện, lấy lính thổ thuộc huyện ấy đóng.

« Lại nữa, trong tỉnh hạt, năm ngoái mất mùa, nhiều lần được miễn, hoãn thuế khóa, bán rẻ thóc và cho vay, cũng thu được sự cấp bách trước mắt. Nhưng nghĩ: Những nạn hạn, lụt, là lẽ thường của số trời. Nay đem cái số thóc có hạn mà hằng năm thi hành chính sách cứu đói, thì tài chính có thể đảm bảo thường đủ được không? Vậy xin phỏng theo cái phép xã thương của Chu-tử đời Tống, châm chước mà làm. Nếu vụ chiêm lúa tốt thì ra lệnh cho các viên phủ huyện hiệu triệu dân các xã thôn, tùy theo số ruộng nhiều ít, bắt cứ ruộng công, ruộng tư, ngoài số thuế nhà nước ra, cứ mỗi mẫu nộp mười thưng (1) thóc, dựng kho để chứa, rồi chọn những người vật lực trong làng trông coi, cho vay lãi. Đến mùa đông, thu lại, cứ tính lãi ba phần mười. Rồi lại thu số thóc vụ mùa này mỗi mẫu 5 thưng, hợp với số thóc vụ chiêm, chứa vào kho, rồi lại cho vay như lệ cũ. Năm sau và những năm sau nữa cũng cứ thế. Đủ 5 năm rồi, các viên phủ huyện tính số thóc chứa ở các thôn xã, nếu có thể đủ cung cấp cho dân nghèo trong một năm đói kém thì thôi không cho vay lãi nữa. Nhưng hằng năm, cứ đến các tháng hai, ba, tám, chín là lúc giáp hạt, phát ra cho dân xã vay. Đến lúc trả vào kho thì cứ 10 thưng phải nộp một thưng thóc hao. Năm nào cũng làm như thế, thì dù có gặp năm mất mùa, về phần nhà nước, đã đỡ được nhu phí về việc điều hòa cứu tế; mà về phần dân, cũng tránh được cái lo đói kém ».

---

(1) Mười thưng là một đấu.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo: « Việc xin xây phủ thành Thiệu-hóa ra chỗ khác và biệt lập huyện lỵ Thuỵ-nguyên, vì địa hạt phủ ấy xa rộng, nên châm chước làm như thế, thực làm vững bền cho nơi phiên trấn. Vậy, chuẩn cho phái viên giám thành đến hội với tuần phủ Nguyễn Khả Bằng, đi xem xét địa thế, vẽ thành bản đồ, làm tập tấu dâng lên để đợi Chỉ. Còn như việc đặt người thổ làm huyện úy, châu úy và việc hợp hai huyện Thạch-thành, Quảng-địa làm một và dùng lính thổ đóng, thì xét ra rằng những châu huyện này lâu nay vẫn do phủ kiêm lý, cũng đã yên ổn, thành nếp rồi, nếu nay lại đặt thêm viên chức, chỉ chăm vào việc thay đổi rối bời, há chẳng lại thêm phiền nhiễu? Còn việc lập xã thương thì thời đại mỗi lúc một khác, phong tục mỗi nơi một khác, há nên cứng nhắc làm theo? Huống chi ngoài khoản thuế chính cung, mỗi mẫu lại thu 10 thưng, chưa chắc dân đã vui lòng đóng góp. Hơn nữa, trong khi thu vào, phát ra, giữ sao được khỏi sinh tệ. Hai việc ấy đều không thể làm được ».

Sau đó, chuẩn cho dời làm phủ thành Thiệu-hóa ở xã Phù-hưng (thuộc huyện An-định, địa thế bằng phẳng, các phía đông, tây, nam đều có làng mạc, phía bắc giáp sông Mã).

Thự tổng đốc Hải — Yên là Nguyễn Công Trứ có nói trong tập thỉnh an rằng: « Tỉnh lỵ Tuyên-quang tiếp giáp với huyện Hùng-quan thuộc phủ Đoan-hùng, tỉnh Sơn-tây. Từ tỉnh lỵ đến đồn An-biên hết 8 ngày đường; từ đồn An-biên do đường An-định, Bắc-nhự đến Vân-trung, hết 5 ngày; nếu do đường Đại-miện, Tiểu-miện đi Vân-trung thì hết 8 ngày. Tính suốt ra, từ tỉnh thành [Tuyên-quang] đến châu Bảo-lạc, đi được yên lành cũng đã hơn nửa tháng. Núi sông hiểm trở, đều thuộc đất của thổ ty, khi có việc xảy ra, chờ được tin báo phần nhiều quá chậm không kịp việc. Phương chi những việc quan trọng

https://tieulun.hopto.org

đều do tỉnh Sơn-tây điều khiển, sự đi lại và điều động phải hàng tuần hàng tháng mới xong. Công việc có khi bị trở ngại và lầm lỡ cũng vì hình thế cách trở xui nên thế. Vả lại, hai tỉnh Tuyên-quang, Thái-nguyên tiếp giáp với nhau, nên hợp làm một đạo, đời tỉnh thành đến An-biên, thống trị cả Thái-nguyên, và đặt tổng đốc để yên lòng mong mỏi của dân chúng. Hạt này việc thuế khóa ít, chính sự đơn giản, cho tổng đốc kiêm luôn cả công việc bố chính.

«Hơn nữa, An-biên là nơi trung độ nhất của Tuyên-quang, mặt trước có dòng sông ngăn chặn, ba mặt có núi đá ôm quanh, quãng giữa rộng rãi, chứa được vài vạn người, có thể lập tỉnh thành. Tòng-tạo ở bên hữu và Lạp-lĩnh ở bên tả đều có thể xây quan ải; phía nam con sông có nơi đất, xây pháo đài để việc phòng thủ được nghiêm. Như thế, tự thành một nơi hiểm trở có thể ở được. Ngoài ra, các nơi xung yếu như Đại-miện, Tiểu-miện, Mỏ son Bách-đích, và An-định, đều đắp đồn để ngăn chặn; những chỗ bị nghẽn lấp, quanh co, chật hẹp thì cho khai đào, sửa phẳng để dễ đi lại. Như vậy thì mặt tây có thể chống giữ Bảo-lạc, Lục-yên, mặt đông có thể trấn áp Đại-man, Vị-xuyên, mặt nam có thể khống chế Hưng-hóa, mặt bắc có thể thông với Thái-nguyên; thực được cái thế ở chỗ trọng mà trị chỗ khinh, chẳng khác gì thân người sai khiến chân tay vậy. Vận động đã nhanh, tin tức lại nhậy, có thể ngăn chặn được những cái chưa nảy mầm, tiêu trừ được những cái không yên tĩnh. Rồi thay đặt những kẻ đầu trưởng để cai trị vỗ về dân, khiến chúng noi khuôn theo phép, tai thấm, mắt nhuần, thì không quá ba năm, có thể biến đổi thói man thành phong tục người kinh, lâu dài tuyệt được mối lo biên giới.

https://tieulun.hopto.org

« Có điều là dời đổi tỉnh thành là việc người ta lấy làm ngại, có hai cớ : Một là ở An-biên, lam chướng rất nặng ; hai là đường chuyển vận lương thực khó khăn. Thần đã hai ba lần trù tính : An-biên đối ngạn với Hà-giang, ở đây chợ phố liên tiếp, người Kinh, người Thanh ở lẫn với nhau được phồn thịnh. Vả lại, từ An-biên đến Tuyên-quang cùng ăn một con sông, đã cho cân nghiệm thì nước hai nơi không nặng nhẹ hơn nhau bao nhiêu (1). Nay cho là lam chướng, chẳng qua người ta thích gần, ngại xa đó thôi.

« Nói về việc nhu phí : Hạt này chất đất màu mỡ : núi, chỗ nào cũng gieo trồng được. Vừa rồi những chỗ thần đã đi qua thấy thóc lúa để lộ ở trong rừng, trong gò. Hơn 4.000 binh dõng đi trận chuyến ấy, suốt từ tháng mười đến tháng chạp, mà một xã Vân-quang cung cấp, không thiếu thốn, thì đủ biết những nơi khác. Xét ra, ruộng ở đây không có sổ điền và cũng không nộp thuế. Những đất có thể gieo trồng được còn bỏ hoang nhiều. Vậy thì chỉ phải chuyển vận lương thực một lần đủ dùng nửa năm. Sau này, chiêu mộ những dân xiêu ở các xã khai khẩn, rồi chiếu những đất thực đã trồng cấy được, châm chước thu lấy thuế, chứa lại để chi dùng, có thể đầy đủ, không sợ thiếu thốn.

« Lại nữa các sở mỏ vàng, mỗi năm nộp thuế từ 1 đến 4 lạng, mỗi lạng tính 80 quan tiền. Những người nhà Thanh làm mỏ, mỗi nơi tụ tập để kiếm ăn đến trên dưới bảy tám trăm người, đều là những kẻ du đãng trốn tránh. Chúng đào xẻ mạch đất, quấy nhiễu dân địa phương thường thường gây ra xích mích. Ngày nọ, giặc Vân đi đến đâu, chém giết bừa bãi đến đấy, đều do

---

(1) Nước ta ngày xưa có tục cân nước : Nước nơi nào nặng là nước độc ; nước nơi nào nhẹ là nước lành.

https://tieulun.hopto.org

bọn này hùa đảng, giúp nó làm bậy cả. Số thuế vàng thu nhập ấy, có hay không, đều không đáng kể. Nay hãy xin tạm bắt các mỏ vàng đóng cửa. Đuổi hết về nước những bọn người nhà Thanh tụ tập kiếm ăn ở đấy. Sau này, có ai xin trung, cử quan địa phương xét thực, sẽ chiếu theo cái lệ « Hộ làm vàng » ở Quảng-nam mà đánh thuế. Rồi thường cho kiểm soát, không để chúng tự giấu bớt như trước. Như vậy, đã dứt được cái lo bất ngờ, mà lại làm dồi dào thêm việc tiêu dùng của nhà nước.

« Hơn nữa, trước giờ, số biên binh thuộc tỉnh được phái đi các tỉnh nã giặc đến gần một nửa, số hiện còn tại ngũ, sợ điều khiển không đủ. Những thổ mục trong tỉnh và những thủ hạ của thân, gặp khi có việc quân, kẻ từng đốc tuế. Nay xin cho mộ người hợp làm hai cơ binh, mỗi cơ 600 người. Kẻ nào mộ được 60 người, thì cho làm suất đội, kẻ nào mộ được 10 đội cho làm quản cơ. Số lính mộ trong đám lâu dinh này không những có thể dùng để sai phái, mà những kẻ không có căn cước ghi sổ sách cũng có sự quản thúc. Như vậy cũng là một cách tăng thêm quân và dẹp yên giặc ».

Vua dụ rằng: « Tỉnh Tuyên-quang tiếp giáp Thái-nguyên, mà An-biên lại là nơi trung độ, hiểm trở có thể làm căn cứ được. Việc xin dời tỉnh thành Tuyên-quang về An-biên, cho thống trị cả Thái-nguyên và đặt tổng đốc để yên lòng mong mỏi của dân, dường cũng có lý. Nhưng, việc làm dần dần thì có thể dựa nhau mà dễ thành công. Chỗ này, đất nhiều rừng rậm, người, vật còn thưa thớt. Nếu nay dựng tỉnh thành ở đấy thì thực có nhiều điều chưa tiện. Hãy chờ sau này biên giới yên tĩnh, sẽ bàn chưa muộn.

« Còn việc xin đuổi hết người Thanh làm mỏ về nước, để tiệt cái mầm làm bậy. Xét cái mối lợi nhỏ mọn về

https://tieulun.hopto.org

mỏ vàng, cố nhiên triều đình cũng chẳng cần. Có điều rằng những người cùng dân ngoại quốc đã nhờ đấy để nuôi bố mẹ, vợ con, nếu chúng dám manh tâm làm bậy, đã có pháp luật, há nên quá phòng xa mà vội đuổi chúng đi ư?

« Lại nữa, binh lính qui tinh, chẳng qui nhiều. Nếu khéo dụng binh thì số lính thuộc tỉnh cũng đủ dùng vào việc tiễu trừ giặc cướp, hà tất phải mộ nhiều những kẻ du đãng đi uổng phí lương, tiền làm gì? Vậy việc xin mộ lính lập làm hai cơ, không bàn đến nữa ».

Đoàn Văn Trường, tổng đốc Hà-Ninh, tâu nói: « Kè đá bờ sông Cái (từ phường Thạch-khối đến gần thôn Hàn, dài hơn ba trăm bốn mươi trượng) để đỡ dòng nước xói, bảo vệ chân thành đất. Mùa thu năm ngoái, nước lụt làm lở đến hơn trăm trượng, xin lấy biền binh sửa đắp lại ». Vua chuẩn y.

Lại đặt vệ Phấn dực thuộc thủy quân. (Thủy quân, trước kia, có vệ Phấn dực, sau đã bỏ). Cho mộ những dân ngoại tịch ở các hạt thuộc các tỉnh và trực kỳ sung vào. Mỗi vệ 10 đội, mỗi đội 50 người. Đội, đặt 1 suất đội, 2 đội trưởng và 2 ngoại ủy đội trưởng. Cấp bậc và khẩu phần ruộng lương đều ở dưới cấm binh và nội thủy. Thể lệ khóa công về đội trưởng và ngoại ủy đội trưởng cũng giống như cấm binh.

Lại dụ bộ Binh: Bất cứ biền binh hay thứ dân, ai gắng sức chiêu mộ được lính này, đều thưởng bằng cấp. Nếu mộ được đủ một đội, liền được thực thu chánh đội trưởng suất đội.

Ở Quảng-nam có 2 thuyền giặc Thanh lén lút nổi lên ở hải phận Đại-chiêm, đón cướp của cải những người đi buôn, lại lên bờ đốt phá nhà dân. Binh thuyền do tỉnh phái, đi đánh, bắn giết được mấy tên. Giặc liền giong buồm chạy về phía đông. Không bao lâu, chúng

https://tieulun.hopto.org

lại đến chỗ biển mé ngoài Thái-cần thuộc Quảng-ngãi, cướp bóc rồi đi. Sau đó bộ biển bắt được một chiếc thuyền lạ của người nhà Thanh ở vũng An-vĩnh thuộc Sa-kỳ.

Được tin, vua hạ lệnh cho quan tỉnh xét hỏi và nhân đó bảo bộ Binh rằng: « Bọn thuyền người nhà Thanh cứ quen thói cũ, thường lảng vảng ở ngoài biển, mua lận gạo, rồi gặp chỗ vắng người, nhân kẽ sơ hở, đón cướp thuyền buôn, tưởng không phải chỉ riêng một chiếc thuyền này. Vả, gần đây ở hải phận Nam, Ngãi cũng có hai ba chiếc thuyền giặc bị quan quân đuổi đánh, tìm đường lẩn trốn. Hiện nay gió bắc đương lộng, thế tất chúng còn ẩn nấp quanh các hải đảo, chưa thể đi xa được. Vậy, truyền dụ cho các tỉnh từ Quảng-nam trở vào Nam (từ Bình-thuận, phải nghiêm sức các bộ biển tuần đương và các tấn sở thủ sở, phải ngày đêm đi lại tuần tra, thoăn thoắt như đưa thoi, nếu gặp thuyền lạ người Thanh, có vẻ khả nghi, xét không phải là thuyền buôn, thì lập tức bắt giải để xét trị ».

Hạ lệnh cho quan chưởng ấn Nội vụ phủ: Từ nay phàm việc xuất nhập, thu chi vàng và bạc, đều phải do chính mặt mình cân lường, kiểm nghiệm, không được nhờ tay các lại viên. Đến khi cất để, cũng phải chính mình kiểm soát việc niêm phong, đóng dấu và đóng khóa; nếu có chỗ không chu đáo để xảy ra việc tệ hại thì cả chưởng ấn và chủ thủ đều nhất luật bị trị tội nặng.

Vua bảo thị thần rằng: « Nay có một cái cân, khi không cân gì thì thăng bằng, để vật vào cân thì có nặng nhẹ. Ta cho đổi vật khác cũng như thế mà thử, cũng không thấy thăng bằng. Hai ba lần nhận xét, không biết vì cớ sao. Đó là việc nhỏ trước mắt còn chẳng phân

https://tieulun.hopto.org

biện được, huống chi mọi việc trong thiên hạ có thể phân biện được hết ư? ».

Nguyễn Khoa Minh thưa rằng: « Vật chẳng đều nhau, chẳng phải một việc này. Bộ của thần từng đã lường thử thóc, gạo, thì hai phương thóc được hơn một hộc, mà hai phương gạo thì không được một hộc. Nếu nay lấy cách lường gạo mà lường thóc thì không khỏi sai. Xin phải chế tạo riêng các đồ dùng ấy thì mới bình quân được ».

Vua bảo: « Việc đó để sẽ bàn sau, chưa muộn ».

Bọn tham tán Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân và tán tương Trương Phúc Đĩnh ở đạo Nam-vang đuổi đánh giặc Xiêm, luôn luôn thắng trận.

Trước kia, quân ta đến gò Ca, có tin do thám báo rằng tướng Xiêm là Phi-Nhã-Chất-Tri đóng giữ Phủ-lật, bèn chia đường đều tiến: Giảng và Đĩnh đi đường tả, Xuân đi đường hữu; hẹn cùng hội nhau ở đất Cầm-bông-Cần-thăng. Xuân, đọc đường, gặp hơn nghìn quân giặc có 30 thớt voi, bày trận sẵn ở khu rừng phủ Ca-lăng. Xuân tức thì đốc quân tiến đánh. Giặc thua chạy. Ta chém được 8 thủ cấp, thu được súng lớn, súng nhỏ của giặc. Bọn Giảng, Đĩnh được tin, kéo đến tiếp ứng, thì giặc đã tan vỡ, bèn đóng lại ở đấy. Ngày hôm sau, sai quyền sung lãnh binh Biên-hòa là Nguyễn Văn Hòa tiến lên trước. Mới đi được độ 1 dặm thì vừa gặp quân giặc 3.000 tên cùng 50 thớt voi, từ Phủ-lật kéo tới, hoặc chặn phía trước, hoặc vòng phía sau. Giảng và Đĩnh dồn quân sấn tới, giao chiến mấy hợp, thì chém được hơn mười đầu giặc. Xuân đốn tiếp, lại chém được bốn thủ cấp nữa. Cai đội doanh Thần cơ là Nguyễn Văn Khách ở mặt trận, bắn súng luân xa, giết được giặc vô kể. Giặc rút lui vào rừng sâu. Trời gần tối, quân ta lại trở về Ca-lăng, đóng lại. Bọn Giảng cho rằng, trận đánh

https://tieulun.hopto.org

này. Nguyễn Văn Khách bắn súng rất đắc lực nên hãy thưởng trước cho 2 lạng bạc. Linh đi tuần phía trước bắt được 2 tên giặc Xiêm, cho đem ra chém ở trước quân, rồi báo tin thắng trận về Kinh.

Vua phê rằng: « Đánh nhau dữ đội luôn mấy ngày, quân ta ai cũng một đương mười, dũng khí càng tăng, luôn được thắng trận. Đủ thấy các ngươi về nước cố gắng lập lên công lớn này. Ta quyết hậu thưởng không tiếc ».

Giặc Xiêm đêm trốn. Quân ta đuổi đến hết miền biên giới, trở về.

Trước đây, tướng Xiêm là Phi-Nhã-Chất-Tri được tin quân nó bị thua ở Ca-lăng, bèn đưa hết quân đến, định dồn sức đánh một trận để quyết được thua. Quân bọn Trương Minh Giảng đóng ở Ca-lăng sắp xuất phát, thì giặc đến khiêu chiến. Bọn Giảng đóng yên không động. Giặc bèn đem bốn, năm nghìn quân và một trăm thớt voi đến khu rừng trước mặt bày trận. Bọn Giảng cho 500 quân người Chân-lạp ra đánh thử. Quân Chân-lạp gặp giặc tan chạy. Giặc thừa thắng, phần nhiều dùng những đoạn tre kenliền với nhau làm cái mông xung để che thân, dần dần tiến bức đến đồn ta, dùng súng lớn súng nhỏ bốn mặt tiến đánh. Hồi lâu, bọn Giảng chờ giặc đã đến gần, bèn tung quân đánh trống, reo hò, xông ra chém giết rất hăng. Quân giặc phần nhiều bị tử, thương, bỏ hết mông xung mà chạy. Quân bọn Giảng đuổi chém được một đại tướng, đoạt được thanh gươm vàng (quan Phiên đến nói: tướng giặc Xiêm cầm gươm vàng như thế là chức quan cửu phẩm của Xiêm) mà tướng ấy cầm, rồi liên tiếp giết quân giặc và thu được rất nhiều súng lớn, súng nhỏ. Đêm hôm ấy, giặc đốt trại, ngầm trốn đi. Quân ta tiến thẳng đến Phủ-lật (cách Bắc-tầm-bôn hơn một ngày đường) để đuổi theo, thì giặc đã ra khỏi cõi. Quan Phiên

https://tieulun.hopto.org

lùng bắt được bảy con voi của giặc Xiêm ở Cầm-điền, đem nộp. Bọn giặc liền xem xét địa thế vùng này, thấy ở phía nam một con sông nhánh, có cái đồn cũ của Chân-lạp, trông khá cao ráo, bèn sai sửa chữa lại (tức đồn Tịch-biên) và chọn ủy cho bọn quan phiên là Ốc-nha Ma-Ha Thi-Na-Kê đem 1.000 linh Phiên đóng giữ. Rồi định ngày kéo quân về và làm tập tấu phi tấu lên, và nói: «Lần nào quan quân chỉ có hơn 1.500 người, giặc thì gấp mấy lần. Những quan quân Phiên tòng chinh thì chỉ có thể để ở phía sau làm tiếng tiếp ứng ở xa mà thôi. Bọn thần đã cùng với các tướng sĩ giao ước : ai đốc thúc binh dõng đánh lui được giặc thì đều cấp cho « thưởng công ngân bài ». Trận đánh hôm ấy, bọn thần đã theo đúng lời giao ước, thưởng cho 46 người quản vệ, suất cơ, và suất đội mỗi người một ngân bài. Cai đội đoanh Vũ lâm là Đỗ Đức Tập và quyền sai đội trưởng Nguyễn Văn Huy cũng chém được tướng giặc thì thưởng 20 lạng bạc. Lại nữa những người đi tòng quân trổ sức chuộc tội cũng đều cố gắng, hăng hái, cũng kể cả vào đây, đợi Chỉ ».

Vua phê : « Xem tờ tâu, thấy quân ta lấy ít đánh nhiều, luôn luôn thắng trận, làm uy vũ nhà vua được lừng lẫy ra xa, khiến quân cường địch phải khiếp sợ, trốn chạy ra ngoài bờ cõi, không dám manh tâm nhòm ngó nữa. Đó là công lao của các ngươi rất đáng khen, mà lòng ta cũng rất được vui mừng, an ủi ».

Rồi xuống dụ rằng : « Giặc Xiêm kéo cả nước sang xâm lấn, luôn luôn bị quan quân đánh bại, phải nhân ban đêm, lẻn trốn. Vậy mà còn tập hợp dư đảng tan tác ở cuối biên giới Chân-lạp toan chống cự lại. Kịp khi quan quân tới, lại dám cậy nhiều quân, tiến đến khiêu chiến, chống cự trước ra mặt, thật rất đáng ghét ! Quân ta chỉ có hơn 1.500 người mà hăng hái tiến lên, liền ngày đánh dữ, giết được một đại tướng, chém được hơn 50 thủ

https://tieulun.hopto.org

cấp, thu được súng ống, khí giới và voi trận rất nhiều. Giặc phải đốt trại, trốn xa. Thực đáng khen thưởng rất hậu để yên ủi lòng các tướng sĩ :

« Nguyễn Văn Xuân xông pha tên đạn, trước lập công đầu, chuẩn cho tấn phong tước Tân-khánh bá, lại thăng thụ đô thống, vẫn lãnh tổng đốc Long—Tường ;

« Trương Minh Giảng, công đứng thứ hai, chuẩn cho tấn phong tước Bình-thành tử, lại thăng thu hiệp biện đại học sĩ, vẫn lãnh tổng đốc An — Hà ;

« Hai viên này đều được thưởng :

« Một chi nhân sâm Quan-đông, loại rất tốt, của nhà vua vẫn dùng ; hai chi sâm Cao-ly của nhà vua vẫn dùng ; ba đồng kim tiền nhỏ chạm hai rồng ; một chiếc đồng hồ tây ; một chiếc nhẫn vàng mặt kim cương to bằng hột đậu trắng ;

TIMSACH.COM.VN

« Tán tương Trương Phúc Đĩnh được thăng thụ tham tri bộ Binh và được thưởng một đồng kim tiền Phi long nhỏ, lại một con trai được ấm thụ Cẩm y hiệu úy ;

« Những người dự có công trạng là : các quản vệ Lê Hữu Dạ, Nguyễn Văn Tĩnh, Phan Văn Điện, Nguyễn Văn Hòa, đều được thưởng gia quân công một cấp và mỗi người lại được một đồng kim tiền Phi-long nhỏ ;

« Các cai đội quyền sai, phó quản vệ là Nguyễn Lương Nhân, Nguyễn Văn Đức, Nguyễn Việt Thị và Trần Hưng Biểu đều được thưởng thụ tinh-binh phó vệ úy, trật chánh tứ phẩm, vẫn quản suất các vệ như cũ ;

« Kỵ đô úy Thương Phúc Bá cũng được thưởng thụ tinh binh phó vệ úy ;

« Cai đội Nguyễn Văn Khánh được thưởng thụ phó quản cơ ;

« Ngoài ra, thưởng thụ chánh phó quản cơ, cai đội, đội trưởng 40 người ;

https://tieulun.hopto.org

« Đỗ Đức Tấn và Nguyễn Văn Huy chém được tướng Xiêm, nay thưởng thêm 80 lạng bạc nữa cho đủ 100 lạng. Đỗ Đức Tấn lại được thưởng thụ quản cơ ; Nguyễn Văn Huy lại được thưởng thụ đội trưởng. Mỗi người lại được cấp 1 chiếc « thưởng công ngân bài » ;

« Những suất đội đi trận này mỗi người được thưởng 3 đồng ngân tiền Phi long lớn ;

« Người đi tòng quân : tư vụ Trương Quốc Dung được thưởng thụ chủ sự ; những người theo đi làm việc chuộc tội : Tô Trân, Nguyễn Văn Bình đều được thưởng thụ tư vụ ; các đội thủy quân là Đoàn Khắc được thưởng thụ thủy quân phó vệ úy. Tất cả đều cho theo Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng sai phái, chờ khi bình định xong, khuyết đâu sẽ bổ. Binh dõng được thưởng chung 5.000 quan tiền ;

« Các trận vong tướng sĩ : phó vệ úy Tiền vệ doanh Tiền phong là Tăng Viết Thanh được truy tặng vệ úy, trật chánh tam phẩm, và một con trai được thụ ấm làm Cẩm y vệ thiên hộ, lại được thưởng thêm 30 lạng bạc ;

« Ngoại ủy suất cơ cơ Trung dũng là Nguyễn Văn Trinh được truy thụ cai đội, trật chánh ngũ phẩm ; phó suất cơ Nguyễn Văn Đạo được truy thụ cai đội, trật tòng ngũ phẩm ; cả hai đều được thưởng mỗi người 10 lạng bạc ».

Lại du sai triều thần đem việc đánh đuổi giặc Xiêm thông sức cho trong Kinh và các tỉnh ngoài đều được biết.

Sau đó, vì Trương Phúc Đĩnh chưa có con trai, nên ấm thụ cho em là Trương Phúc Hào làm Cẩm y hiệu úy.

Sai Nội các truyền dụ bọn Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương và Trương Phúc Đĩnh xét trong tướng sĩ cùng các quan phiên đi trận, ai là người thực có công trạng và tài năng xuất sắc, thì lấy số sa, trừu, gấm, đoạn, lần trước đem đi mà trao thưởng ngay

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

trước mặt hoặc may thành áo mà cho họ, không nên tiếc. Lại chọn lấy một hộ vệ, thị vệ, hoặc Vũ làm cấm binh suất đội, đã đi tòng chinh ở Phủ-lật, biết tường tận tình hình việc đánh dẹp mà lại nói năng được minh bạch thì cho đi ngựa trạm, về Kinh để nhà vua hỏi chuyện.

Tham tán Hồ Văn Khuê đến Hà-tiên, tâu bày về công việc sửa sang xếp đặt trong tỉnh, nói : « Pháo đài Hà-tiên đã bị giặc Xiêm tàn phá, nên cho tu sửa lại để việc biên phòng được mạnh. Vậy xin ở phía trước, chân pháo đài, bên bờ tấn sở, cho xây trước một dải lũy đá dài 111 trượng 5 thước, cao 3 thước, chân dày 5 thước, mặt rộng 3 thước, cứ cách một trượng lại đặt một cỗ súng to. Lại chọn những chỗ đất cao ráo rộng rãi, dựng một cái đồn có bao thành xung quanh, mỗi mặt đều 20 trượng, để làm nơi tỉnh lỵ. Phía sau, lại xây 2 cái đồn nữa để đóng chặn đường bộ. Trên những ngọn cheo leo ở các núi từ Cần-bột tới Giang-thành, đều cho đặt đài đốt lửa báo hiệu và dựng đồn canh, tạm làm sự phòng bị. Còn việc xây dựng tỉnh thành là một công trình to lớn, nên chờ sau này, khi nhân dân hồi sức lại, vật liệu dồi dào sẽ do quan tỉnh trù tính làm sau ».

Vua dụ : « Tỉnh Hà-tiên mới thu phục, công việc còn bận rộn. Những công trình xây dựng chưa thể nhất nhất đều làm một lúc. Phàm việc gì nên làm trước, có thể hãy tạm sửa chữa, cốt cho chóng xong, rồi liệu để lại một quản vệ và 500 binh dõng để cùng với tỉnh đóng giữ. Còn những công trình to lớn, tạm chờ khi bình định xong, sẽ bàn. Khi tiếp được dụ, phải tức thì mang binh dõng hiện đem theo, quay về quân thứ Gia-định. Việc xây dựng đồn, thành Hà-tiên giao cho quan tỉnh và lính đồn trú đứng làm ».

https://tieulun.hopto.org

Kinh lược đại sứ Nguyễn Văn Xuân và phó sứ Phạm Văn Điển đạo Trấn-ninh thuộc Nghệ-an, tiến đến đồn Mường-then thuộc Kỳ-sơn. Có thổ dân ở huyện Mộc, huyện Quảng thuộc phủ Trấn-ninh, dắt già công trẻ, hơn 300 người, đến trú ngụ, bèn sai sở tại chọn nơi cho họ ở yên, chờ sau sẽ khu xử. Rồi chọn 20 người khỏe mạnh cùng với hơn một trăm thổ dõng ở Kỳ-sơn, cho tùy tòng trong quân để sai phái. Vì đường hiểm khó đi, cho rút hết các voi trận trở về tỉnh. Và đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng: « Gần đây cứ tỉnh Nghệ-an tâu báo, lũ nghịch phạm Kiệu Hoằng đã bị giặc Xiêm bắt đi thì toàn cõi Trấn-ninh không còn giặc giã nữa. Vậy các ngươi phải tuân theo tờ dụ trước, làm cho xong xuôi, rồi sớm mang quân về Trấn-tĩnh hội tiễu ».

Vì thấy số ống phun lửa hiện trữ ở Nghệ-an còn ít, vua lại xuống dụ cho Quảng-bình, Thanh-hoa vận tải ống đồng đến Nghệ-an (Quảng-bình: 200 ống; Thanh-hoa: 300 ống).

Sai bộ Binh lấy 400 tấm « thưởng công ngân bài » ở kho, phái thị vệ đem giao các đạo quân Nguyễn Văn Xuân, Lê Văn Đức, Nguyễn Mưu và Lê Văn Thụy, mỗi đạo 100 tấm. Và Nghệ-an lấy ra ngân tiền Phi long lớn và nhỏ, mỗi thứ 100 đồng, để giao quân thứ Nguyễn Văn Xuân.

Lại dụ lũ Lê Văn Thụy xét trong trận chiến thắng lần trước, những ai đã đương trường bắt được một tướng và chém được 17 thủ cấp giặc, thì cấp cho mỗi người một « thưởng công ngân bài ».

Ra lệnh cho các địa phương: Phàm những hương dõng đi tòng chinh, gián hoặc có người nào vì bị bệnh, phải về làng điều dưỡng rồi chết, thì cứ chiếu lệ binh lính,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cấp tiền tuất cho mỗi người 3 quan. Việc này được ghi làm lệnh.

Vua thấy bọn thổ phỉ lan tràn ở Cao-bằng, lâu không trừ tiệt được, rất lấy làm giận, bèn dụ Nội các: « Từ khi biên thùy nhiều việc, ta thức ngủ không yên, ăn muộn, dậy sớm. Trước kia, vì lũ Hoàng Văn Quyền và Bùi Tăng Huy hèn kém, vô tài, để đến nỗi thổ phỉ ngày thêm quấy nhiễu. Vì nghĩ tổng đốc Tạ Quang Cự là người lão luyện về trận mạc, lại vừa mới lập chiến công, nên trao quyền tổng thống, và dùng Vũ Văn Từ làm phó để giúp đỡ và cho chuyên việc đánh dẹp. Ngày tháng 10 năm ngoái xuất quân, khôi phục luôn 2 tỉnh, được ơn đoái thương ngày một nhiều. Không ngờ lượng nhỏ chóng đầy, trước chăm sau biếng, đã chẳng chịu nằm gai nếm mật, vì công quên tư, mà cách xử thân không đứng đắn, quân luật lại không nghiêm. Khi mới khôi phục được Cao-bằng, không tiến quân đi tiễu ngay, chỉ ủy thác cho Vũ Văn Từ đi một mình, đến nỗi lâu ngày không có công hiệu. Lại thêm không biết nghiêm cấm quân sĩ, để mất lòng dân. Cho nên, đống lửa tàn lại bốc cháy, chỉ thêm phiền lụy cho dân. Hơn nữa, quân đóng lâu, phí lương thực, quân sĩ mỏi mệt, từ đông sang xuân đã quá năm tháng nay. Thành thử quân, dân vất vả gian lao, mà giặc cướp không biết đến bao giờ trừ tuyệt được. Đêm khuya suy xét, bực tức vô cùng! Đáng lý, lập tức đem Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ ra xét hỏi trị tội, nhưng nghĩ: hiện nay các lộ đã hội quân, công việc đã sắp xong, nên hãy tạm tha cho tội trước để lập công sau.

« Vậy truyền chỉ nghiêm sức cho các viên ấy: từ nay phải biết xấu hổ, cố gắng gấp bội, phải khuyến khích quân sĩ, chỉnh đốn lại hàng ngũ, hạn trong tháng này phải sớm thành công, nếu sai, sẽ có phép nước.

https://tieulun.hopto.org

« Lại được tin quan quân đạo này, gián hoặc có những tên hư hỏng, quấy nhiễu thổ dân, làm mất lòng dân nhiều quá ! Nay cho phép Tạ Quang Cự và Vũ Văn Từ giữ công bằng, tra xét minh bạch : nếu có tinh tệ như trước, thì từ chánh phó quản vệ, quản cơ trở lên, cho cứ thực nghiêm hặc ; từ suất đội trở xuống, cho lập tức mang chém để rao với mọi người. Nếu Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ tư vị, không công minh, thì cho phép thự bố chính Hoàng Văn Tú và án sát Trương Sĩ Quản tâu hặc, không được thông đồng bênh vực nhau. Một khi việc phát giác ra, sẽ khó tránh lỗi nặng.

« Lại nữa, quyền lãnh binh Vũ Văn Tinh là một viên hưu trí, trước vì tình nguyện ra sức lập công, nên cho đi theo quân đội, nhưng đến gần nay chỉ chuyện nói suông, chẳng thấy nảy được một điều sở trường gì cả. Nay cho phát đi trước để giết giặc, nếu có công trạng rõ ràng, thì tâu ngay lên để chờ ban ơn rộng, nếu nhút nhát vô tài, cũng phải lập tức tâu rõ để trừng tội nặng. Nếu y đã già nua yếu đuối, cũng nên tâu trình để cách chức đi, không cho trà trộn vào hàng ngũ uổng phí lương bổng ».

Sau đó, Tạ Quang Cự tâu nói : « Quan quân đi tiễu phỉ suốt một dải từ Đào-ngạn, Nghi-bố đến núi Công-lĩnh, đốt hết doanh trại ven núi của giặc hơn 30 nơi và chém được mấy tên giặc, còn thì chúng trốn xa, từ đấy không dám trở lại nữa.

« Nguyên lãnh binh Bắc-ninh là Trần Văn Duy, năm ngoái bị án về việc thất bại ở chợ Mới, đã xử trảm giam hậu. Người này vốn quen việc chiến trận, còn có thể dùng được. Vậy xin chuẩn cho theo quân thứ để sai phái khiến y được lập công chuộc tội ».

Vua dụ rằng : « Quân giặc nay đã gần tan, mà 2 đạo Tuyên-quang, Thái-nguyên lên đường, đã gần tới sào

https://tieulun.hopto.org

huyệt của giặc. Các ngươi nên nhân cái thế thắng lợi này, đốc sức tướng sĩ, định kỳ tiến tiễu, xông vào phá tan tổ giặc, chớ có lần chần, chậm trễ đóng lâu. Còn Trần Văn Duy là một tướng thua trận, pháp luật khó tha thứ, nhưng nghĩ nay đương lúc hữu sự, nên hãy tạm tha, cho đi tòng quân, gắng sức chuộc tội ».

Cho cai đội cơ Cao-bằng là Nguyễn Hữu Đĩnh làm phó quản cơ vẫn theo làm việc quân ở quân thứ.

Đặt cơ Nghị-dũng tỉnh Sơn-tây.

Trước đó, tổng đốc Lê Văn Đức có sức cho thuộc hạ mộ được hơn 200 dân ngoại tịch ở tỉnh Quảng-bình. Gặp khi Tuyên-quang có việc, đem đi dẹp giặc, có xin để lúc xong việc, sẽ chia đặt ra cơ đội, rồi tâu lên. Đến nay đã mộ đủ 500 tên, dồn làm một cơ mười đội, đặt tên là cơ Nghị-dũng. Lại mộ thêm 50 người nữa đặt làm đội Pháo thủ Nhị, đội pháo thủ cũ thì đổi làm đội Pháo thủ Nhất. Hai tỉnh Hưng-yên, Hưng-hóa mỗi tỉnh cũng mộ được 50 người, xin đặt làm đội Pháo thủ. Vua cũng đều y cho cả.

Tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng đóng quân ở Tống-sơn, được tin bọn giặc lên phát ở hạt Vĩnh-lộc, bèn phái quân đến đuổi bắt, chém được 2 tên, còn đều chạy trốn.

Được tin, vua bảo bộ Binh rằng : « Nguyễn Khả Bằng thân làm tuần phủ, một chức quan to, đem quân đi tuần tiễu, thế mà còn có giặc dám công nhiên cướp bóc ngay bên cạnh, Khả Bằng không phải quân đi đón chặn, chém hoặc bắt cả toán để làm cho ra án, mà lại chỉ chém được có 2 tên thì sao hết được trách nhiệm? Vậy phải truyền Chỉ nghiêm quở ».

Bố chính Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai, vì làm quan ở ngoài đã đầy 3 năm, dâng sớ xin về Kinh chầu vua.

https://tieulun.hopto.org

Vua không ưng, dụ rằng: « Hạt ngươi, giặc cướp chưa hết, nhân dân chưa được ở yên, cái trách nhiệm của một người quan to ở biên cương không phải là nhỏ. Ngươi phải tuyên dương đức hóa của triều đình, khiến cho giặc tĩnh, dân yên, tất có trọng thưởng, chứ chẳng những chỉ vời về Kinh mà thôi! Nếu nuôi võ nhân dân sai hướng, để toàn hạt chưa được yên ổn, tất có lỗi nặng, thì còn chầu hầu vào đâu? Ngươi nên cố gắng! ».

Đặng Văn Thiêm, tổng đốc Định—Yên, khám xét việc xây thành Hưng-yên, tâu xin dinh việc xây cửa bên tả, để bớt công sức, và xin lựa chọn loại bớt đá ong và nước mặt.

Bộ Công bàn xét trả lời, cho rằng thành trì đặt ra cốt được kiên cố như thành vàng hào nóng, há nên xây lệch lạc. Nay cửa bên đã, cứ y thức mà xây. Còn như đá ong và nước mặt, người ta đã trót mang đến bán cho rồi, nếu nay nhất nhất lựa lọc, loại ra, thì làm khổ cho dân!

Vua nói: « Lời bàn của Bộ thực là hiểu biết được cái đại thể, còn viên tổng đốc, không khỏi chỉ nhìn thấy cái nhỏ mọn ». Rồi thưởng cho đường quan Đoàn Văn Phú kỷ lục một thứ và các viên tá lĩnh ở bộ thì được thưởng tiền bạc có thứ bậc khác nhau.

Đoàn Văn Trường, tổng đốc Hà—Ninh tâu nói: « Ở phía sau Quảng-minh đình ngoài thành tỉnh, có một cái hòm gỗ vuông treo thủ cấp của giặc Tây-sơn, Nguyễn Quang Thùy, hiện đã cho mang về trại lính để chờ Chỉ dụ, sẽ tuân hành. Bộ Hình xin giao cho nhà ngục Hà-nội giam cầm nghiêm ngặt để nêu tội ác ». Vua sai đem vứt xuống sông.

Tuần phủ Hà-tiên, Trịnh Đường, có tội, bị miễn chức. Dùng tán tương Trần Chấn làm thự tuần phủ Hà-tiên.

https://tieulun.hopto.org

Trước kia, khi giặc Xiêm tiến sát tỉnh Hà-tiên, Đường lấy giấu 1.000 quan tiền công ở kho đem xuống thuyền chạy trốn, có nguyên án sát Đặng Văn Nguyên trông thấy. Đến khi tỉnh lỵ đã thu phục, Đường lại tâu man là tiền ở kho bị giặc lấy mất. Đến đây, tham tán Hồ Văn Khuê nhân Đặng Văn Nguyên phát giác, mới chỉ dích danh mà hặc.

Vua dụ: «Trịnh Đường trước đây có lỗi, đã được gạt bỏ vết xấu mà lại dùng. Gần đây, vì có nhiễu việc, đã được cất nhắc vượt bậc, ủy cho chức tuần phủ. Khi đi nhậm chức, ta đã khuyên bảo tận mặt và hậu cấp cho bạc lạng làm tiền dưỡng liêm (1). Đáng lẽ phải gắng sức để báo ơn mới phải, thế mà khi đến tỉnh, không tỏ được một sở trường gì, để Hà-tiên thất thủ, tội đã khó tha thứ, lại còn dám nhân lúc ấy, lấy cấp tiền công đến một nghìn quan, vội bỏ thành trì đất đai mà chạy! Bản tâm của y chính là nhằm lợi dụng lúc có giặc cướp để làm việc gian tham đó, thực đáng ghét! Nay lập tức cách chức, cho xích lại, giao viên tiếp biện là Trần Chấn xét rõ, tâu lên. Còn Đặng Văn Nguyên thì phải tiệt lưu để chờ đối chất».

Rồi liền hạ lệnh giải Đường về Kinh, lấy các chứng cớ, giao cho bộ Hình nghiêm xét. Vừa lúc đó thì tờ sớ nhận tội của Đường cũng đến, nói: «Khi tỉnh lỵ thất thủ, mang số tiền ấy đi theo thuyền, tiêu hết hơn bốn trăm quan, còn bao nhiêu, biền binh vứt xuống sông cả. Tập tấu trước nói giặc lấy đi mất, là nói sai sót, xin cam chịu tội».

Vua bảo bộ Hình rằng: «Tên Đường xâm lạm tiền công, lại bức bách biền binh khai man là vứt xuống

(1) Nuôi lòng thanh liêm.

https://tieulun.hopto.org

sông. Đã bị người tham hặc, còn dám vin cớ đó mà cãi, sao nó gian dối đến thế ! ».

Khi thành án, Đường bị xử tội thắt cổ ngay. Sau đó Đặng Văn Nguyên, tuân theo tờ chỉ trước, cũng bị giải về Kinh, giao bộ Hình nghiêm xét, rồi xử vào tội trảm giam hậu.

Thự tuần phủ An-giang là Lê Đại Cương mật tâu về mọi sự nghi trù tính làm việc biên phòng, xin đóng đại doanh ở nhà Nhu-viễn Nam-vang rồi liệu lấy quan quân đóng giữ, để làm cái chước thiện hậu. Lại nữa, con đường bộ từ Quang-hóa trở lên giáp sông lớn, phần nhiều là đất bỏ hoang, có thể trồng cấy được, nên để cho những dân Chàm (dòng giống Chiêm-thành) xiêu giạt ở vùng Ân-khu, Tham-bộ được lưu lại tại đó mà cày cấy.

TIMSACH.COM.VN

Vua dụ rằng : « Việc đặt đồn đóng giữ đã có sớ tâu và đã chuẩn y rồi. Mọi việc thiện hậu cứ chiếu theo đó mà làm. Duy miền thượng du Quang-hóa mới trải qua một cuộc rối ren, nhân dân tan tác, ăn ở chưa được yên, nay chính là lúc cần phải sửa sang chỉnh đốn lại. Hơn nữa, nếu đất đã là chỗ trồng cấy được, lại nhiều nơi bỏ hoang mà dân Chàm xiêu giạt, không nơi nương tựa, thì việc thu xếp cho dân có chỗ ở và đặt ra thể lệ điền sản, cũng là việc cần làm trước của chính sự vương giả. Vậy cho phép ngươi cùng với Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng và Trương Phúc Đĩnh lập tức xét xem vùng ấy, phàm chỗ đất bỏ hoang nào có thể cày trồng và ở được, thì cho người Chàm đến lưu trú, để đất không có chỗ bỏ sót nguồn lợi, dân có nghề nghiệp thường làm ăn. Rồi thì xét những chỗ đất đã có dân ở, tùy theo số người, số ruộng nhiều, ít, liệu chia ra làm huyện, tổng, ấp, làng, có giới hạn nhất định, đặt người làm đầu mục, để họ cai quản lẫn nhau. Rồi đem việc chia giới hạn

https://tieulun.hopto.org

và đặt đầu mục thế nào, làm tập tấu dâng lên. Chờ 3 năm sau, quan chức địa phương xét định thuế khóa tâu lên, để bắt đầu đánh thuế. Đó cũng là một kế trọng yếu trong việc kinh lý biên cương, các ngươi nên xét kỹ mà làm. Thẳng hoặc có ý kiến gì khác có thể đi đến chỗ mười phần thỏa đáng, tốt đẹp hơn, thì cũng cho phép cứ thực trình bày, chớ Chỉ tuân hành ».

Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đình ở Nghệ-an tâu nói : « Các viên thổ tri huyện và huyện thừa ở các huyện Xa-hồ, Sầm-tộ thuộc phủ Trấn-biên, thám báo có giặc Nam-chưởng độ hơn một vạn, đến ở đồn châu Ninh-biên thuộc Hưng-hóa, cướp bóc quấy nhiễu dân Man và phao ngôn rằng sắp sửa đến các phủ Trấn-biên và Trấn-man. Vả lại Nam-chưởng là một thuộc quốc phải triều cống nước ta, nay bùa đảng với Xiêm đánh dẹp, không trì hoãn được. Duy phủ Trấn-biên ở một nơi chân trời hẻo lánh, cách tỉnh thành hơn 20 ngày đường, núi khe rất hiểm trở. Hỏi các văn võ của tỉnh, không ai am tường tất cả. Nay số lính hiện ở tỉnh có ít. Nếu chỉ phái độ hai, ba trăm người đi phòng giữ, thì không những khó giữ trọn vẹn muôn phần, mà nghìn dặm tải lương, không khỏi khó khăn chật vật. Bọn thần đã hạ trát sức cho thổ ty các phủ huyện sở tại tập hợp lấy nhiều thổ dõng để giữ đất đai bờ cõi: nếu quân giặc quả đến thật thì hiệp sức lại, đánh giết, đừng để chúng xâm phạm bờ cõi gây sự. Và đã tư báo cho tỉnh Thanh-hoa biết ».

Vua phê : « Phải, nói rất phải ! ». Lại dụ rằng : « Nam-chưởng là đất nhỏ mọn, quân lính không mấy, làm gì có đến hàng vạn, hàng nghìn ? Chẳng qua chúng mượn tiếng giặc Xiêm, phô trương thanh thế hão, để dọa nạt dân ngoài biên. Đó cũng là thói quen của người Man,

https://tieulun.hopto.org

Lạo đấy thôi. Nay những toán lớn quân giặc ở ngoài biển, nơi nào cũng bị quan quân đánh lui, chúng đương ôm đầu, trốn lủi như chuột chưa xong, lũ tiểu yêu ấy làm được trò gì! Phải truyền sức ngay cái ý ấy cho khắp các thổ ty, thổ mục để chúng yên tâm hết sức chống đánh. Không nên phái nhiều biền binh đi xa xôi cho phải lận lội vất vả ».

Tuần phủ Thanh-hoa là Nguyễn Khả Bằng cũng tâu nói: « Huyện Triệng-cố thuộc phủ Trấn-man có báo rằng giặc Nam-chưởng lại sai người từ Ninh-biên tới ép phải phục tòng chúng, nếu không, chúng sẽ quây bắt hết dân. Thần đã sức vát nhiều lính thổ đóng giữ địa giới. Vả lại, trong khi thổ phỉ nam, bắc chưa yên hết, nên dự phòng trước để khỏi lo vội vàng không kịp. Nay xin phát của kho ra chế các trường thương, áo chiến, mỗi thứ 200 chiếc, gặp khi cần kíp, lập tức điều động các hương dõng thuộc hạt hiệp cùng lính thổ hai phủ Thiệu-hóa, Thọ-xuân, mang đi, quây bắt giặc ».

Vua phê: « Bắt tất cuống quít, chỉ nên trấn tĩnh để yên lòng mọi người. Ta đoán Nam-chưởng tất không làm gì được; nếu chúng dám gây sự, thì chỉ là tìm lấy cái chết thôi! ».

Lại du sai sức khắp thổ ty, thổ mục các phủ huyện [tỉnh Thanh-hoa] đều vát thổ dõng, chiếu theo địa hạt mà tuần phòng. Nếu giặc quả đến thì hiệp sức đánh giữ và báo tỉnh để dựa làm bằng mà đối phó. Về việc chế sẵn trường thương, áo chiến, chuẩn cho làm như lời xin.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, năm Minh-mệnh thứ 15 [1834], mùa xuân, tháng ba. Đổi 6 châu Thất-toàn, Văn-quan, An-bác thuộc Lạng-sơn và Thạch-lâm, Thượng-lang, Quảng-uyên thuộc Cao-bằng làm huyện. Đặt tri huyện và giáo chức (Thạch-lâm thuộc phủ Trùng-khánh kiêm lý thì đặt giáo thụ, còn 5 huyện thì đặt huấn đạo). Sai đình thần lựa chọn quan Kinh sung bổ. Khi sớ tâu lên, có thư lại được nghị bổ huấn đạo.

Vua cho rằng thư lại không xuất thân từ khoa mục, không cho. Còn về những người được chọn bổ khác thì sắc nói: phàm ai thự hàm (1) phải sau 3 năm mới được thực thụ, ai đã thực thụ rồi, phải đủ 3 năm mới được thăng hay đổi. Làm thế để tư cách được rõ ràng.

Lính các cơ Định-tường, Định-thắng (nguyên là lính đồn điền dồn lại) bỏ trốn hầu hết. Vua sai quan tỉnh cứ số hiện còn lại, dồn làm 2 đội, cho theo tỉnh sai phái. Những kẻ trốn về, cho ghi vào sổ làng để chịu thuế khóa.

Cho viên bị cách là Hoàng Tế Mỹ được khai phục làm ngạch ngoại tư vụ ở Nội vụ phủ.

---

(1) Thự hàm: Được bổ tạm, nhưng còn phải qua thời kỳ thi sai, nếu làm được, mới cho thực thụ.

https://tieulun.hopto.org

Trước kia, Mỹ làm bố chính Hải-dương, có lỗi, bị cách chức, được theo Bộ, gắng sức làm việc chuộc tội; đến bấy giờ lại được dùng.

Sai tỉnh Quảng-bình chế năm sáu trăm ống phun lửa trữ vào kho.

Hộ lý tuần phủ tỉnh Định-tường là Ngô Bá Tuấn có tội, bị miễn chức.

Tuấn làm quan có nhiều vết xấu. Án sát Nguyễn Công Tú vạch ra các tội: tha phạm nhân, tự tiện giết người, tra tấn riêng, cưỡng ép hòa giải, giấu giếm kẻ theo giặc và hút thuốc phiện, làm thành tập mật tâu lên để tham hặc.

Vua dụ Nội các: « Ngô Bá Tuấn, trước đây, đã không hay liền chết chống giữ để thành bị hãm, đã chẳng để đâu hết tội. Khi thu phục tỉnh thành, chẳng qua nhân người khác mà làm nên việc, ra nay mà phân lấy công, được cất nhắc rất chóng. Sau đó, lại mắc tội mạo công nhận thưởng, đã bị đình thần nghị tội: phạt trượng và tội đồ. Vì nghĩ đương khi lắm việc, còn thiếu người để dùng, nên chưa kịp xuống chỉ phân xử, còn rộng cho ưu dũng, mong biết sửa đổi về sau.

« Không ngờ lượng nhỏ dễ dầy, tự tiện tác uy tác phúc. Nay bị người ta tham hặc, thì ra mọi việc đều là tự ý làm càn, u mê không sợ pháp luật. Vậy lập tức cách chức, bắt xích lại, giao cho bố chính Vĩnh-long là Đoàn Kiểm Quang thân hành tra hỏi, nghiêm xét làm sớ tâu lên ». Khi án xong, Tuấn bị khép vào tội trảm giam hậu.

Vua ngự ở điện Vũ-hiển, với Phan Thanh Giản ở bộ Hình đến, bảo rằng: « Ta xem cái án tỉnh Vĩnh-long xét xử việc quan phạm tội là Ngô Bá Tuấn, có tên nguỵ điển sự là Nguyễn Văn Chấn: Khi Lê Phúc Bảo bị bắt, ai cũng thương xót, mà tên này lại bảo: « Tuy bắt được

https://tieulun.hopto.org

Lê Phúc Bảo, việc cũng chưa xong ». Nó nói thế là ý thế nào? ».

Giản thưa : « Ý nó nói phải bắt cả Lê Đại Cương nữa mới xong việc ».

Vừa nói : « Lòng người khác xưa đến nhường thế ư! Vả lại, dân Gia-định vốn có tiếng là dân trung nghĩa. Người sinh trưởng ở đất ấy, há lại không rõ : Trước kia Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta, đóng quân ở Bình-thuận, cầm cự với Tây-sơn. Ở lại giữ thành Gia-định chỉ có Hiếu khang hoàng hậu, Cao hoàng hậu, Hoàng Thái hậu và mấy anh em ta thôi. Ngày đó, đánh nhau thua luôn, mọi người đều ngay ngáy lo sợ. Hơn nữa, hàng tướng Tây-sơn lưu lại ở đó khá nhiều. Trong lúc lòng người hoang mang như vậy, tưởng tất đến dao động, xiêu đổ cả ! Vậy mà binh lương có thiếu thốn vẫn nhất nhất lấy được ở dân, thóc-gạo có khi thu thuế, hay tiếp tế trước đến hai ba năm trở đi, và lấy lính, lấy đến cả hạng học trò. Tuy thuế má, binh, dịch nặng nề như vậy, mà dân vẫn một lòng hướng về việc nghĩa, êm lặng không chút kêu ca. Lòng trung nghĩa sao mà đến thế!.

« Nay thiên hạ đương lúc thái bình, kho tàng đầy ắp, binh giáp tinh nhuệ, tuy có việc giặc Khôi khởi biến, nhưng, với sức triều đình, tiễu trừ có khó gì. Vậy sao kẻ kia an tâm với việc bội nghịch mà thốt ra lời cuồng bạo càn dỡ như vậy?

« Ta thường bảo : Bắc-kỳ, phong tục kiêu bạc, nên nhân dân thích nổi loạn. Không ngờ nơi dựng nghiệp vua, nay cũng có cái thói kiêu bạc ấy, thì so với Bắc-kỳ, có hơn được một nắc không? Đêm khuya nghĩ đến việc này, ta bất giác bàng hoàng, ngủ không yên giấc ».

Thăng : án sát Định tường là Nguyễn Công Tú lên thự bố chính ; tri phủ Tân thành, là Trương Phúc Cương lên

viên ngoại lang bộ Hình, thự án sát Định-tường. Cả hai cùng hộ lý dân quan phòng của tuần phủ.

Thăng giám sát Ngự sử đạo Kinh-kỳ là Lê Văn Luyện lên thự Đại lý tự thiếu khanh, sau đó lại cho làm Hàn-lâm viện thị giảng học sĩ, theo làm việc với bộ Lại.

Sai Nguyễn Văn Xưởng, thự phó vệ úy vệ Giám thành mang biền binh thuộc hạ đi đo đạc hình thế núi sông các hạt từ Phú-yên trở về phía nam, vẽ thành bản đồ dâng lên. Sau đó cho rằng địa hạt An—Hà có liên quan đến việc biên phòng, nếu đợi lần lượt mới làm đến thì thế tất phải chậm, nên lại sai Xưởng đi ngay đến thành Nam-vang, phàm các miền ở Chân-lạp tiếp giáp với địa giới nước Xiêm và các đường xung yếu thông được sang nước Xiêm, đều phải đi khắp mà ngắm đo, vẽ thành bản đồ, có biên chú minh bạch, để trình vua xem trước. Rồi lại đến Hà-tiên, xét những đường bộ có thể thông sang Xiêm, như ở các phủ Khai-biên, Quảng-biên và các hình thế chỗ hiểm trở, chỗ bằng phẳng, ở các cửa biển nhất nhất đều miêu tả vẽ ra. Khi bản đồ dâng lên, thưởng cho Xưởng 10 lạng bạc và biền binh một tháng tiền lương.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Các đảo thuộc hải phận các địa phương, có nhiều nhân dân ở. Trước giờ nhà nước chưa cấp phát cho thuyền và khí giới. Một khi có giặc biển nhân lúc sơ hở, đến cướp bóc, thì họ không có gì để đề phòng, đánh đuổi. Nay phải truyền dụ cho tổng đốc, tuần phủ, bố chính và án sát các tỉnh ven biển, xét xem những hòn đảo nào có dân ở thuộc về hạt mình, thì sức sai sửa sang chỉnh đốn những thuyền đánh cá đi thực mau lẹ, số dân nhiều thì 3 chiếc, ít thì hai chiếc, mỗi thuyền chứa được độ trên dưới vài chục người, phí tổn bao nhiêu, nhà nước sẽ trả. Rồi liệu cấp phát cho trường thương, súng điểu sang và thuốc đạn, khiến

https://tieulun.hopto.org

họ đi tuần tiễu. Nếu gặp giặc biển, thì một mặt đem nhau chống đánh, một mặt ruổi thuyền đi báo để khỏi chậm trễ lỡ việc. Nhưng đó chỉ là một cách tùy tiện tạm làm để bảo vệ dân. Còn như việc làm cho hải phận được yên lặng lâu dài, tất phải một phen xếp đặt có qui củ. Vậy chuẩn cho các viên được suy xét, tính toán kỹ, hoặc nên đặt pháo đài, phái binh đến phòng giữ, hoặc nên mộ hương dõng ở đó, để phòng vệ cho dân; làm thế nào cho đi đến chỗ tốt đẹp thỏa đáng, thì bàn kỹ tâu lên, chờ Chỉ để thi hành ».

Hai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường tuần dụ xét hỏi về tình trạng những quan võ thuộc tỉnh, làm thành danh sách tâu lên:

Các võ chức thuộc tỉnh Vĩnh-long: hoặc vì gặp giặc, bị thua, hoặc vì thất thủ, bỏ trốn, sau lại lần lượt theo tỉnh sai phái. Kẻ nào có công trạng rõ ràng thì cho cùng chức như cũ; không công trạng thì cách lưu, hèn kém thì cách chức, bắt về làng. Các võ chức thuộc tỉnh Định-tường: có tên đã bị giặc bắt ép đi theo; có tên lại đã nhận chức của giặc, thừa lúc sơ hở trốn thoát. Nay đều cách chức, cho theo tỉnh sai phái, để gắng sức làm việc chuộc tội.

Đổi lại lệ thưởng về việc bắt hổ (Lệ trước, mỗi con thưởng 30 quan. Nay đổi là 15 quan và không phải nộp đuôi hổ).

Chở những súng mũ sang hạng ngắn ở Kinh đến các tỉnh từ Quảng-trị trở ra Bắc, để cấp theo voi (Mỗi thớt voi, phát 2 cây súng, mỗi cây súng có 10 viên đá lửa, và 50 phát đạn thuốc). Sau đó, lại phát thêm loại súng này cho các tỉnh. (Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh, Sơn-tây, mỗi tỉnh 50 cây súng; Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, mỗi tỉnh 30 cây; Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn,

https://tieulun.hopto.org

Cao-bằng, mỗi tỉnh 20 cây. Mỗi cây súng được 100 phát đạn thuốc).

Du sai các tướng sĩ, suất đội trở lên, khi được sai phái đi bắt giặc, nếu là người thạo bắn súng, thì cho mang theo để giết giặc.

Lê Đạo Quảng, tuần phủ Lạng — Bình, từ tỉnh thành Cao-bằng tiến đến đồn Nhượng-bạn, hội với tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ bàn bạc việc quân. Cho thám thính thấy ở mặt trước : Trung-thắng, Thông-sơn phía giữa, Tháp-na phía tả và Khuy-lĩnh phía hữu, trở lên tới giáp Ngọc-mạo, quân giặc còn nương rừng, tựa hiểm, mưu ngăn trở quân ta. Họ bèn ấn định ngày chia đường cùng tiến đi tiễu : Đường giữa, Vũ Văn Từ cùng lãnh binh Nguyễn Văn Thuận, với hơn 1.800 binh dõng, một người do núi Công, một người do núi Hiên-lĩnh tiến lên Trung-thắng ; đường tả, phó lãnh binh Văn Hữu Xuân, với hơn 1.000 binh dõng, do Gia-bằng tiến đến Tháp-na ; đường hữu, Lê Đạo Quảng, với hơn 1.000 binh dõng, do Tĩnh-oa tiến đến núi Khuy-lĩnh. Tạ Quang Cự thì ở phía sau, mang hơn 1.000 binh dõng và 40 thớt voi tiến lên đóng ở Bà-đông, để tùy cơ điều khiển. Lại phái 400 binh dõng giữ đồn Gia-bằng, và 100 giữ đồn Nhượng-bạn. Sớ vào đến Kinh. Vua dụ rằng : « Gần đây, quan quân luôn luôn thắng trận, tinh thần quân sĩ hăng hái gấp bội. Cần nên nhân cái thắng thế đó, lần lượt mau chóng tiến trừ đảng giặc, một dải thượng du, rồi tức thì ấn định ngày, hội cùng hai đạo quân Tuyên — Thái đánh thẳng vào Ngọc-mạo, Vân-trung, cốt sao một trận thành công để xứng đáng với sự đã ủy thác ».

Bọn quản cơ cơ Hữu chấn là Đỗ Văn Quyền, phó quản cơ cơ Thiện võ là Đỗ Văn Nhẫn và suất đội đội Hữu định là Hà Độ ở Hà-nội, năm ngoái được tĩnh phái đem

https://tieulun.hopto.org

biền binh theo nguyên tuần phủ Lạng — Binh là Hoàng Văn Quyền đi tiễu thổ phỉ. Trần thụa ở Lạng-chung, lũ Đỗ Văn Quyền đều bị hại. Đến đây, tổng đốc Đoàn Văn Trường mới hỏi được tình trạng, tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Lũ Đỗ Văn Quyền đi tiễu lần ấy, làm hỏng việc, đáng lý không được cấp tiền tuất. Nhưng nghĩ việc điều khiển sai lầm là tội của Hoàng Văn Quyền, trách nhiệm có người chịu rồi. Còn bọn y ra trận bỏ mình, tình cũng đáng thương. Nay gia ân đều chiếu theo phẩm hàm cũ, cấp tiền tuất gấp bội ».

Sai Hộ thành binh mã phó sứ Trương Viết Súy đi Hữu-trạch nguyên chế xe « thủy hỏa ký tế » (cách làm: lợi dụng sức nước xô mạnh để máy xoay chuyển, không tốn công sức) và chiếu theo các bài thuốc súng mới chế theo mà tuyển thuốc (bài Hồng-phương, bài Hồng-phương, bài Học-phương, mỗi thứ 2 vạn cân). Lại phái các viên ty thuộc các Bộ, các Viện và người ở các đội thị vệ, kim thương đến xem để suy nghiệm.

Vua cũng bảy tôi nói đến phép chế luyện than làm thuốc súng, nhân bảo họ rằng: « Ta ở trong cung, cứ đến trước tiết đông chí và hạ chí, thường lấy đất và than cân nặng bằng nhau, rồi để đó để chiêm nghiệm khí hậu: đến tiết hạ chí thì đất nặng, than nhẹ; mà đến tiết đông chí thì đất nhẹ, than nặng. Vì đất thuộc khí âm, tiết hạ chí thì nhất âm sinh, cho nên đất nặng; than thuộc khí dương, tiết đông chí thì nhất dương sinh, cho nên than nặng. Đó vì khí âm và khí dương, loài nào theo loài ấy. Suy lẽ đó ra, cái lý âm, dương tốt hay xấu, cái cơ quân tử, tiểu nhân thịnh hay suy, cũng có thể biết được ».

Lại nói: « Ta thấy trong cung dùng nước phải gánh, xách rất phiền, nhân chế ra cái xe nước, từ đó đỡ được biết bao nhân lực (cách thức: đục một cái lỗ từ phía

https://tieulun.hopto.org

ngoài tường trong cung thông vào phía trong, hình dạng khuất khúc, trong ngoài không trông thấy nhau. Trong tường để một chiếc chậu đồng lớn. Ấn định giờ lấy nước, phía ngoài tường, đẩy xe nước đến rót vào miệng lỗ cho chảy vào chậu; trong cung, mọi người đều đến nơi đó lấy nước).

« Trước giờ, những chỗ đông nhà ở, mùa hè rất sợ cháy. Ta đã chế cái xe chữa cháy. Nếu dùng chữa cháy thì đỡ tốn sức mà lửa nào cũng phải tắt. Rồi sai đem xe ra cho bầy tôi xem ». (Cách thức: nước chứa vào trong một cái thùng. Trong thùng làm một cái máy đẩy nước. Lại lấy da cuộn thành một cái vòi tròn mà dài. Khi chữa cháy, bốn năm người kéo xe, một người cầm cái sào dài buộc vòi da vào đầu sào giơ lên; 4 người theo hai bên xe vặn máy, thì nước trong thùng chạy qua vòi da tuôn lên như mưa).

Sai Hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Khoa Minh kiêm coi cả Tào chính.

Cho Lê Bá Tá được khai phục, làm Hàn lâm viện kiểm thảo và sung làm hành tẩu ở Nội các.

Vệ binh vệ Cẩm y ở Gia-định về, đi đường qua Bình-thuận, tuần phủ Hoàng Quốc Điều không cấp lương ăn đường. Việc đến tai vua. Vua sai truyền Chỉ sức hỏi. Quốc Điều cãi vì không có thông hành của tỉnh Gia-định cấp. Vua phạt Quốc Điều 3 tháng lương.

Ngô Doãn Phú, thự phó vệ úy Hữu vệ doanh Thần cơ, trước được phái đi việc quân ở Bắc-kỳ, vì đi trận, bị thương chết.

Vua được tin, thương xót, cho thực thu ngay, lại thưởng thêm 20 lạng bạc, phát cho gia đình.

Chuẩn định: tự nay, phàm các đội linh tinh ở Kinh lệ thuộc các nha, nếu có thi sai suất đội đều do bộ Binh cấp bằng. Việc này được ghi làm lệ.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Án sát Nguyễn Mưu và phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng đạo Thái-nguyên, đánh nhau với giặc ở phố Bắc-nậm, bị thua (Bắc-nậm thuộc xã Nhạn-môn, châu Bạch-thông, giáp địa phận xã Bằng-thành, cách Vân-trung một ngày đường).

Trước kia, bọn Mưu tiến đến Bắc-nậm, chỗ này bốn mặt đều là núi, ở giữa có một cái khe lớn ngăn cách, bèn chia quân ra đóng đồn: Mưu đóng ở ngọn núi phía tây bắc đằng trước khe; Ưng đóng ở ngọn núi phía đông nam đằng sau khe. Bỗng bọn giặc hơn 1.000 tên từ Cổ-đạo kéo đến, đánh nhau với đạo quân của Mưu, trọn ngày chưa phân được, thua. Ngày hôm sau, giặc giả cách giữ chỗ hiểm ở mặt sau, bắn súng, rồi dồn hết quân đánh mặt trước. Từ sáng sớm đến trưa, quân ta đạn dược tiêu hết, viện binh thì cách trở không tiến được. Quản cơ cơ Tiền-thắng là Nguyễn Văn Anh và cai đội cơ Bắc-thuận là Nguyễn Đình Cát đều chết trận. Mưu bị giặc bắt. Giặc lại bốn mặt vây đánh quân Ưng. Ưng đánh không lại, phá vòng vây chạy lối chợ Dã về đồn Bắc-cạn, biền binh, súng lớn và khí giới phần nhiều thất lạc. Vũ Văn Sơn, quản cơ gia hàm phó vệ úy, ở cơ Thái-nguyên, cũng bị giặc bắt, rồi bị giặc giết.

Tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ được tin báo, lập tức phái quản cơ cơ Tả uy là Nguyễn Hiếu, gấp đến theo Ưng để chống giữ. Rồi đem việc tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Gần đây, cứ lời tâu báo, thì đạo binh này đi đến đâu, phu mỏ và thổ mục đều đem nhau ra đón hàng, gươm không phải dính máu, sự cơ tưởng đã thuận lợi. Nay vụt có chuyến thất bại này, tóm lại là bởi bọn họ khinh địch, vào sâu nơi trọng yếu để giặc thừa cơ. Vậy, hãng cho cách lưu Nguyễn Văn Ưng để y cố sức làm việc chuộc tội. Nguyễn Mưu cam chịu để giặc bắt, chiếu theo cái nghĩa không chết vì việc nước

https://tieulun.hopto.org

thì thực khó trốn tội được. Vậy cách ngay hết chức, hàm cũ của Mưu. Nguyễn Văn Anh, Nguyễn Đình Cát ra trận bỏ mình, tình thực đáng thương. Nay truy tặng: Nguyễn Văn Anh chức phó vệ úy, hàm tùng tam phẩm, lại thưởng 30 lạng bạc; Nguyễn Đình Cát, chức phó quản cơ, hàm tùng tứ phẩm; cả hai đều được chiếu theo hàm mới tặng mà cấp tiền tuất. Vũ Văn Sơn bị giặc giết, cũng cho cấp tiền tuất theo lệ định.

« Nay một dải đường núi Thái-nguyên chưa được yên ổn, mà đạo quân Tuyên-quang, tỉnh đường đã sắp tới Vân-trung, thì đằng giặc không khỏi có cái lo ở phía sau, chính là lúc nên định ngày giáp công để chóng xong việc.

« Cho phép Nguyễn Đình Phổ khi tiếp du này, lập tức thân đến tỉnh thành Thái-nguyên đóng đề điều khiển, chiêu tập những quân còn lại, và hiện có 1.000 binh dõng thuộc hạt giao cho Nguyễn Văn Ưng, mang đi để cùng với đại binh Cao-bằng — Tuyên-quang hội tiễu. Lại điều lính thú ở vệ Trấn dũng Sơn-tây kíp đến quân thứ Nguyễn Văn Ưng để hiệp lại làm việc bắt giặc ».

Cho tư vụ Tôn thất Lương làm viên ngoại lang bộ Hình, thự chức án sát Thái-nguyên.

Ngô Huy Tuấn, tuần phủ Hưng-hóa, tâu nói: « Tỉnh hạt Hưng-hóa xa rộng, tiếp giáp với Ninh-bình và Tuyên-quang, còn nhiều những kẻ can phạm ẩn nấp những nơi rừng rậm, nhằm những chỗ sơ hở mà nhòm ngó. Nay ở Ninh-biên vừa có cấp báo mà số lính hiện có ở tỉnh còn ít. Vậy xin mộ dân ngoại tịch bất cứ người Nam hay người Bắc, đủ cho đủ 5 đội, đặt làm cơ thứ 2 của Hưng-hóa, để điều khiển lúc làm sự ».

Vua cho rằng đương lúc có việc, cần sai phái, cho phép được quyền biến thi hành lời đã thỉnh cầu. Lại sai Hà-nội chuyển vận đến phát cho 2.000 cân thuốc súng.

https://tieulun.hopto.org

Bọn tướng quân, tham tán quân thứ Gia-định tâu nói: « Quân giặc trong thành lần lượt ra hàng đã đến hơn 100 tên, người ta đều nói: những tên tướng giặc: Tả quân Nguyễn Vụ, thủy quân Vũ Công Tước, giám thành Nguyễn Văn Định, nguỵ Lễ bộ Thái khanh Nguyễn Văn Hòa đều đã chết rồi; nguỵ điều khiển Nguyễn Văn Chấm cũng ốm sắp chết. Hiện còn nguỵ Hậu quân Vũ Vĩnh Lộc xưng là nguỵ tiết độ; Lưu Tín, Đỗ Văn Dự xưng là nguỵ bảo hộ, cùng đồng đẳng hơn 1.800 người, bị thương, bị bệnh rất nhiều. Vả lại, thế giặc đã rất cùng quẫn.

« Bọn thần đương khẩn đốc trù bị những đồ vật đánh thành, chờ khi binh dõng các đạo rút về đầy đủ, sẽ định ngày đánh hạ thành ».

Vụ đó rằng: « Nay, bọn giặc còn sót lại ở Phiên-an ngày càng khốn quẫn, những đầu đảng ngụy mỗi chết dần. Hiện tại lũ liều chết, không còn bao nhiêu, mà bị thương bị ốm lại đến một nửa. Cơ hội này rất nên nắm lấy, quyết không có lý nào lại cứ lần chần, đóng im lâu ngày để nhụt mất khí thế. Hiện nay quan quân tập hợp đã đông, đại bác và các hỏa khí đều đầy đủ. Lại cứ theo tờ tâu thì đồ dùng đánh thành cũng đã chuẩn bị rồi, thì việc thừa thế, lấy lại thành, là ở một chuyến này. Vậy cho phép lập tức nhân cơ hội, hạ lệnh ấn định ngày hợp công, lại phải nghiêm cẩn tuân theo những phương lược nói trong tờ dạo dụ trước, khéo thể theo mà làm, cần sao hiệu lệnh được thống nhất, hành động đúng cơ nghi, một trận thành công để cho xong việc.

« Khi hạ thành xong, một mặt cho đem cờ đỏ báo tin thắng trận, một mặt hãy thưởng trước cho:

« Tả tướng quân Tống Phước Lương 100 quan tiền;

« Hữu tướng quân Nguyễn Văn Trọng 80 quan;

« Tham tán, mỗi người 60 quan;

https://tieulun.hopto.org

« Tán tương, chưởng cơ mỗi người 30 quan ;

« Chánh, phó quản vệ mỗi người 20 quan ;

« Chánh phó quản cơ, quyền sung quản vệ, mỗi người 10 quan,

« Suất đội và ngoại ủy quản cơ mỗi người 5 quan ;

« Chánh đội trưởng suất đội và ngoại ủy suất đội, mỗi người 2 quan ;

« Lính và hương dõng mỗi người 1 quan ;

« Tấn sở nào, hoặc vệ nào, cơ nào vào thành trước thì thưởng trước 1.000 quan ;

« Lại xét công trạng của những người tòng chinh, làm thành danh sách tiếp tục đệ lên để đợi khen thưởng ưu hậu ;

« Những lương, tiền, đồ vật công ở kho tàng trong thành, khi hạ thành xong, phải lập tức hội nhau niêm phong đóng dấu lại, đừng để quân lại lính dõng xẻo xén mảy may. Rồi giao cho tổng đốc Gia-định kiểm nhận, tra rõ số mục, kê thành sổ sách dệ tâu ».

Lại truyền dụ tham tán Nguyễn Xuân, Hồ Văn Khuê mau về quán thứ Gia-định, để hội nhau trù tính mọi công việc đánh thành.

Các tướng quân, tham tán lại tâu nói : « Phía ngoài lũy tuần tiễu ở tấn sở mặt trước, có quân giặc giòng dây xuống thành, lẻn đến nhổ trộm chông gỗ, bị quân đi tuần bắn chết 2 tên, chém đầu đem nộp. Ở tấn phận mặt hữu có khẩu súng « Phá địch trung tướng quân » bắn một phát trúng pháo đài góc tả phía trước thành, nơi chứa thuốc súng của giặc, khói bốc nghi ngút, giặc bị thương bị chết cũng nhiều. Lại nữa, viên tả tài Nguyễn Hữu Nghiêm đo Kinh phái đến, chế hỏa pháo, hỏa yên (1), hỏa tiễn (2) và hỏa khí hiện đã làm xong,

(1) Hỏa mũ.

(2) Tên lửa thô sơ.

https://tieulun.hopto.org

đương cho diễn tập cách dùng, chờ đến ngày đánh thành thì dùng giết giặc.

Vua lại dụ rằng: « Thế giặc ngày một cùng quẫn, quan quân kéo đến như mây họp lại, những đồ dùng đánh thành cũng đã lần lượt chuẩn bị đủ, thế mà chẳng thừa cơ đánh giết giặc, còn đợi đến ngày nào? Vậy phải tuân theo dụ trước, tức thì hạ lệnh đánh thành, không nên để lâu làm gì nữa.

« Tên biền binh chém được 2 đầu giặc giòng dây ra thành đã chiếu lệ thưởng bạc lạng. Lại chuẩn cho xét rõ những suất đội ở tấn sở, thưởng cho mỗi suất đội 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn; quản vệ, quản cơ mỗi người kỷ lục một thứ. Rồi truyền dụ cho quan quân ở tấn sở ai nấy phải lưu tâm phòng ngừa, nếu giặc lén theo lẹ này, phát thưởng. Nếu chém được những tên trong đội Bắc-thuận, Hồi-lương mà xét có dấu thích chữ ở mặt thì thưởng cứ mỗi thủ cấp là 5 lạng bạc tốt. Nếu sai chém được từ 30 thủ cấp trở lên, thì chuẩn cho các tướng quân và tham tán ở các tấn sở cũng tâu rõ để khen thưởng ưu hậu. Nếu phòng bị trễ tràng sơ hở để giặc ngầm trốn ra được, hoặc để hương dõng ngầm thông đi lại với giặc, thì tất phải phân biệt trị tội nặng. Còn người bắn trúng chỗ chứa thuốc súng của giặc, thì thưởng cho 10 lạng bạc ».

Vua lại cho rằng những tướng sĩ ở nơi quân thứ khá đông, cho triệu bọn quyền sung thống chế Lê Văn Quí, chưởng cơ Phạm Hữu Tâm, vệ úy Nguyễn Văn Thị, Nguyễn Văn Tinh và phó vệ úy Bùi Văn Thị về Kinh, để lựa dùng vào việc khác.

Lại sai trích lấy hơn 10 chiếc các loại thuyền Hải đạo, thuyền Ô, thuyền Lê do Kinh phái đến, do thủy quân

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy Đoàn Khác, Đỗ Chiêm Phác theo thuyền cai quản, nay chở về nộp.

Bọn tham tán Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng và tán tương Trương Phúc Đĩnh ở đạo Nam-vang, từ Phủ-lật về, đến bến sông Xà-năng, được tin bố chính Vĩnh-long là Đoàn Khiêm Quang đã hộ tống vua Phiên về nước. Nguyễn Xuân và Trương Phúc Đĩnh bèn lưu lại Xà-năng, kinh lý bờ cõi Bông-xui. Trương Minh Giảng tức thì mang theo Thái Công Triều về thành Nam-vang làm tập tấu nói: «Thành Nam-vang trước đây bị giặc Xiêm phá hủy, vua Phiên chưa có chỗ ở nhất định. Hiện nay thần đương cùng Thái Công Triều bàn định, chọn chỗ đất trọng yếu, tiện cho việc chống giữ, lập một thành trì cho vua Phiên ở và làm chỗ cho quân ta lưu lại phòng thủ».

TMSACH.COM.VN

Vào đường: «Nam-vang này mới thu phục, công việc kinh lý và xếp đặt còn phải có nhiều kế hoạch trọng yếu. Thành trì ấy đã bị phá hủy, chỉ nên tu sửa qua lại để làm chỗ ở và đóng giữ thôi, bất tất phải chi chăm vào sự mỹ quan. Thành trì Nam-vang và đồn Tịch-biên ở thượng du, cho phép người bản với vụa Phiên, vát lính Phiên, dân Phiên ra làm. Còn đồn An-man ngoài thành Nam-vang thì lấy biền binh xây đắp và phân phái quân đóng giữ. Rồi châm chước đặt quân phòng giữ những nơi hiểm yếu, chỉnh đốn sửa sang bờ cõi, khiến cho chốn biên giới chóng được yên lặng, thế là được».

Kinh lược đại sứ Nguyễn Văn Xuân và phó sứ Phạm Văn Điển, đạo Trấn-ninh, thuộc Nghệ-an, tiến đến phủ lỵ Trấn-ninh, quân Xiêm man nghe thấy bóng gió, đã chạy trốn trước, làng mạc dân cư xa gần đều bị đốt cháy gần hết, bèn sai kiểm điểm hài cốt những biền binh chết trận, thu nhặt đem chôn. Lại sức thổ mục, thổ dõng

https://tieulun.hopto.org

chia nhau đi 8 huyện trong hạt chiêu dụ thổ dân cho họ đem nhau qui thuận, đi báo và chỉ rõ tung tích lũ phản nghịch là Huống, Khuyết và giặc Xiêm man, tìm cách nã bắt, rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng: «Tên Huống, tên Khuyết manh tâm phản nghịch, dẫn dắt bọn Xiêm man vào gây việc biến, tội chúng cố nhiên đáng giết. Còn như thổ mục, nhân dân thuộc hạt được triều đình vun đắp từ lâu, tưởng chẳng có lòng nào khác. Nay nên một mặt tuyên truyền lòng nhân đức của triều đình muốn dụ dân về yên cư, để họ bảo nhau trở về làng cũ; một mặt tức thì tuân theo dụ trước, rút quân về. Khi về tới tỉnh, Nguyễn Văn Xuân nay đã già yếu, cho ở lại tỉnh làm việc, giao biền binh cho Phạm Văn Điển cai quản, mang trở về Trấn-tĩnh, điều khiển quan quân các đạo trước sau để đánh dẹp. Còn công việc chỉnh đốn xếp đặt ở Trấn-ninh, nên để quan tỉnh thong thả làm sau. Rồi, xét trong đám thổ ty, cử lấy một người biết làm việc, và được mọi người tin phục, tâu xin cấp bằng cho tạm quyền làm công việc phủ, để cho có sự thống thuộc».

Bọn Hộ phủ Lê Đức Đức và án sát Cao Hữu Dực, tỉnh Hà-tĩnh, tâu nói: «Trong ngoài hải phận tỉnh Hà-tĩnh đã do hai tỉnh Quảng-bình Nghệ-an chia nhau tuần phòng rồi, xin đình việc phái binh thuyền tuần dương đến nữa».

Vua dụ rằng: «Một dải ven núi hạt các ngươi, gần đây, nghe có giặc cướp lén phát. Phải nên lưu tâm đò bắt, đừng để chúng ẩn nấp trong rừng rú, làm khổ cho dân. Nếu việc tuần phòng mặt biển đã có 2 tỉnh làm rồi, thì ta không coi việc đó là trách nhiệm các ngươi nữa. Vậy cho đình chỉ!».

Thự phủ Nguyễn Tú đạo Cam-lộ tiến đến sông Tấm-lục ở Ba-lan; chưởng cơ Lê Văn Thụy, bố chính lãnh

https://tieulun.hopto.org

án sát Hồ Hữu Thẩm và phó vệ úy Phạm Phi cũng mang quân tiếp đến. Được tin giặc Xiêm, một đạo liên kết với các Man ở Sầm-dũng, Khiêm-ma-lạt, đóng ở Mường-bổng; một đạo liên kết với 28 bản ở Mục-đa-hán, đóng ở Tầm-bồn. Bọn Tù bèn phái người đi dò thám địch xác, để liệu cơ đánh dẹp. Hộ-phủ Dương Văn Phong cứ theo tin báo tâu lên.

Vua sai truyền dụ rằng: « Ngày trước người Xiêm liên kết bè đảng đến hơn ba, bốn nghìn tên, quấy rối ở vùng Ba-lan, luôn bị quan quân đánh bại, kéo nhau lẫn trốn. Nay lại dám đến nữa, chẳng qua là những dư đảng lẻ tẻ. Nếu ta kịp tiến đánh, tất chúng thua chạy cũng chẳng xong, thì có khó gì mà không dẹp được! Khi tiếp được dụ này, cho phép lập tức tiến quân hiệp sức quây đánh, bắt giết cho hết giặc Xiêm, để chúng mãi mãi khiếp phục binh uy, thì công các ngươi không nhỏ! Ta tất không tiếc hậu thưởng. Nếu lần chần trông ngông, làm lỡ thời cơ, tức là phạm đến quân pháp ».

Sau đó, bọn Tù tâu nói: « Cứ tin thám tử về báo, thì đảng giặc nghe tin quan quân tiến đánh, đã đốt trại trốn đi. Vả, các Mán ở ven biên giới vốn khinh dân chín châu (1) nhút nhát, nên đồng lõa với giặc Xiêm, xâm lấn quấy nhiễu dân ngoài biên. Quân ta đến thì chúng trốn, quân ta về thì chúng lại trở lại. Còn 28 bản ở Mục-đa-hán trước đã đến ngụ ở Tầm-bồn. Triều đình rộng lượng cho chúng trú ngụ, thế mà chúng không biết cảm kích nhờ ơn, lại đi theo giặc sinh sự, tội đáng chết, không tha. Vậy xin trước hết hỏi tội 28 bản kia, rồi lên đường thẳng đến Mường-bổng, lần lượt tiễu trừ. Bọn thần hiện đã đem đại đội, binh dõng từ quân thứ Ba-lan xuất phát ».

---

(1) Chín châu: Mường-vanh, Na-bôn, Thượng-kế, Tà-bang, Xương-thịnh, Tầm-bồn, Ba-lan, Mường-bổng, Làng-thin.

https://tieulun.hopto.org

Vua phê: « Mường, Lạo chỉ biết sợ oai, không biết mến đức, nếu không trừng phạt cho đau một phen, thì sao yên được biên cương mãi mãi? Các ngươi nên kíp tiến, đừng để lỡ việc. Cần phải đánh mạnh để thuyết phục kẻ có tội, rồi rút quân về ngay, đừng ở lâu, không tiện ».

Nguyễn Công Liêu, thự-phủ Phú-yên, bị cách lưu. Trước đây, Liêu làm việc xét nghiệm về tà đạo Gia-tô trong hạt, đã hơn một năm, không đem việc tâu lên. Án sát Vũ Đức Mẫn vạch ra, tham hặc. Vua sai cách chức lia lỵ sở, về kinh, theo bộ Lại làm việc chuộc tội. Dùng quyền bố chính Bình-định là Đặng Đức Thiệm làm bố chính Phú-yên, hội cùng Vũ Đức Mẫn, giữ ấn quan phòng của Tuần phủ. Thăng án sát Bình-định Phạm Thế Trung lên thự bố chính; phó trưởng sử Trần Xác lên việc ngoại lang bộ Hình, thự án sát Bình-định.

Giáng Nguyễn Đôn Tố, thự bố chính Thái-nguyên, xuống làm kinh lịch.

Trước đây, thổ phỉ quấy nhiễu, Tố một mực nhút nhát, chùn lại, đã bị cách lưu; đến bấy giờ đổi giáng xuống chức này, cho theo bọn phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng đi chuyển vận quân nhu. Sau đó, lại phát giác cái án những lạm, Tố bị cách hẳn.

Thăng lang-trung sung Vũ khố đốc công là Lê Trường Danh lên thự bố chánh Thái-nguyên. Trường Danh và Trần Xác vào từ biệt vua, vua vời vào bảo rằng: « Các ngươi là chức quan nhỏ, được cất nhắc lên chức ngày nay, cũng là muốn lấy chính trị mà thử, để xem thi thố như thế nào. Kể ra, hai chữ « trung hiếu » các ngươi há lại không rõ? Phàm người ta có lòng không dối, thì dù trước mặt vua cha hay ở xa muôn dặm, cũng vẫn một lòng ấy. Nếu khi ra khỏi cửa cung, liền cho rằng vua ở xa muôn dặm, mình có thể ám muội làm bậy, lập tâm

https://tieulun.hopto.org

như vậy thì là con người không đáng kể nữa! Thần mình ở gần, trời và mặt trời khó dối, các ngươi có thể đem mình để thử pháp luật chăng? Hãy cố gắng lên! ».

Vua ngoảnh bảo thị thần là Nguyễn Khoa Minh và Trương Đăng Quế rằng: « Ta thường thắc mắc về việc dùng người. Đại đề, dùng khoa mục để kén lấy kẻ sĩ, vẫn là đường chính. Nhưng cái sở học của họ lại khác với sở hành. Thí dụ như Trịnh Đường ban đầu làm tri huyện, do một việc lấy thuyền tre, giả làm voi, đẩy lui được giặc, được ta tri ngộ, nhắc lên chức tuần phủ. Thế mà lúc nước nhà hữu sự, Đường lấy cấp tiến công. Đó há chẳng phải là người khoa mục đấy ư? Xưa, Vương An Thạch nhà Tống là chân tiến sĩ cập đệ, đọc hết sách cổ, sách kim, nhưng xét đến thi thố sự việc thì rút cục có hổ ích gì? Nay các thuộc viên các Bộ, các Viện, người miền Nam không nhiều bằng người miền Bắc. Có lẽ về văn học Nam-kỳ mới chớm nở, đỗ đạt còn ít; từ khi mở khoa tiến sĩ đến nay mới có một mình Phan Thanh Giản đỗ. Nếu cứ câu nệ có khoa mục mới dùng, thì sau đây mấy chục năm nữa, vẫn đều là người Bắc được bổ dụng, còn người miền Nam, do đâu mà được liệt vào sổ làm quan? Vậy, từ nay, phàm người miền Nam nào là mẫn cán, thì bất cứ có khoa mục hay không, các ngươi nên tùy tài mà để bạt cất nhắc, để đủ người dùng vào việc nước ».

Định rõ điều lệ thi hương.

Bộ Lễ tâu: « Thể văn trong phép thi đã được sửa đổi. Năm nay chính là năm đến khoa thi hương, xin châm chước nghĩ định các điều khoản thể lệ thi, chép thành điều lệ để tuân hành lâu dài:

(*Một.* — Trường Thừa-thiên, sĩ tử các tỉnh từ Quảng-bình trở vào nam đến Phú-yên, thi chung;

https://tieulun.hopto.org

Trường Gia-định, sĩ tử các tỉnh từ Khánh-hòa trở vào nam, thì chung;

Trường Nghệ-an, sĩ tử hai tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, thì chung;

Đều lấy các ngày 1, 6, 12 tháng 7 nhập trường, ngày 23 yết bảng.

Trường Thanh-hóa, sĩ tử hai tỉnh Thanh-hóa, Ninh-bình, thì chung;

Trường Hà-nội, sĩ tử các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Lạng-sơn và Cao-bằng, thì chung;

Trường Nam-định, sĩ tử các tỉnh Nam-định, Hưng-yên, Hải-dương và Quảng-yên, thì chung;

Đều lấy các ngày 1, 6, 12 tháng 9 nhập trường, ngày 23 yết bảng.

Ngày hôm [yết bảng] ấy, ban mũ áo, ngày hôm sau cho ăn yến.

Hai. — 3 tháng trước kỳ thi, các giáo thụ, huấn đạo thi thử một lượt các học trò ứng thí trong hạt mình, rồi chuyển giao cho thượng ty Học chính sát hạch lại. Nơi nào chưa đặt giáo thụ, huấn đạo thì các viên phủ, huyện làm thay; nơi nào chưa đặt đốc học thì do đốc học ở gần kiêm lãnh. Nếu có những quyển viết không thành văn hoặc để quyển trắng hay không đủ quyển, thì tùy theo nhiều, ít, sẽ liệu xét hỏi, nghị xử. Rồi hội lại làm thành danh sách đệ đi, hạn trước trung tuần tháng 2 đã phải tới Kinh.

Ba. — Những sĩ tử du học ở các tỉnh thì về nguyên quán ứng thí. Duy những người ở Biên-hòa trở vào nam, hoặc sinh trưởng ở kinh kỳ, và những người huyện Tống-sơn cư trú từ Quảng-bình trở vào nam đã được lâu đời, thì cho phép được phụ thí [tại chỗ mình ở].

https://tieulun.hopto.org

Bốn. — Trước kỳ thi một tháng, quan chức nơi sở tại các trường thi phải may sẵn mũ áo cử nhân: Thừa-thiên, Nghệ-an mỗi trường 35 bộ; Gia-định, Thanh-hoa, mỗi trường 25 bộ; Hà-nội, Nam-định, mỗi trường 40 bộ.

Năm. — Chủ khảo trường thi, phải chọn quan nhị phẩm; phó chủ khảo, phải chọn quan tam phẩm, mỗi trường một viên. Giám khảo, phải chọn quan tứ phẩm; Hà-nội, Nam-định mỗi trường 2 viên; các trường Thừa-thiên, Gia-định, Thanh-hoa, Nghệ-an mỗi trường 1 viên. Đề điệu, chọn quan tứ phẩm; phó đề điệu, chọn quan ngũ phẩm, mỗi trường 1 viên. Phân khảo, chọn quan ngũ phẩm; các trường Thừa-thiên, Nghệ-an, Hà-nội, Nam-định mỗi trường 2 viên; Thanh-hoa Gia-định, mỗi trường 1 viên. Phúc khảo, chọn quan ngũ, lục phẩm; Hà-nội, Nam-định, mỗi trường 8 viên; Thừa-thiên, Nghệ-an, mỗi trường 6 viên; Thanh-hoa, Gia-định, mỗi trường 4 viên. Sơ khảo, dùng quan thất, bát phẩm, và những cử nhân chưa được bổ; Hà-nội, Nam-định mỗi trường 14 viên; Thừa-thiên, Nghệ-an, mỗi trường 12 viên; Thanh-hoa, Gia-định, mỗi trường 6 viên. Lại xin chọn các viên khoa đạo sung làm giám sát công việc trường thi, mỗi trường 2 viên, chuyên kiểm sát các việc Nội trường và Ngoại trường, nếu thấy những việc gian lậu, thì cứ thực chỉ tên mà hặc. Còn như các việc chấm quyển thi và việc cân nhắc lấy hay bỏ, thì không được dự. Rồi, ở Ngoại trường, phía sau nhà thí viện và ở Nội trường, phía sau phòng quan giám khảo, mỗi nơi làm thêm một phòng quan giám sát để tiện việc ăn ở.

Sáu. — Các viên mật sát và thể sát ở Nội trường và Ngoại trường đều dùng các viên cai đội. Thừa-thiên, Hà-nội, Nam-định, mỗi trường 4 mật sát và 8 thể sát;

https://tieulun.hopto.org

Gia-định, Nghệ-an, Thanh-hoa, mỗi trường 4 mật sát và 4 thể sát.

Bảy. — Về số lại điền: Thừa-thiên, Hà-nội, Nam-định, mỗi trường 40 viên; Gia-định, Thanh-hoa, Nghệ-an, mỗi trường 30 viên. Các số lại điền này, cứ một nửa theo chủ khảo, một nửa theo đề điệu để làm việc.

Tám. — Cả 3 kỳ đều theo văn thể mới định. Đến kỳ thứ 3 là kỳ thơ, phú thi: Thơ lấy vần chữ gì, phải sao những chữ thuộc về vần ấy ra cho yết thị cùng với đầu bài; về phú, có trên, dưới hai vần, thí dụ: « đông » [phương đông] với « đông » (Mùa đông), « chi » với « vi », « ngữ » với « ngự » và « ngỗ » với « ngộ » ... thì cho được thông dụng.

Chín. — Quan đề điệu sức cho các lại dịch thuộc quyền, đóng riêng một quyển sổ ghi danh sách các thí sĩ, tên nào thuộc số hiệu nào, chua ngay vào dưới tên trong sổ cho rõ ràng, để tiện nhận xét. Cứ mỗi kỳ, chủ khảo duyệt xong quyển thi, lại giao cho nhận giữ. Đến kỳ thứ 3, phải kiểm kỹ số hiệu, đem 3 quyển của mỗi người đính lại làm một đệ lên chủ khảo để xét lấy số quyển lấy đỗ hoặc đánh hỏng, xong rồi lại giao trở lại để dán tên vào [tức là hợp phách].

Mười. — Các quan trong viện thi, cứ mỗi khi đề điệu đệ quyển thi đến, thì chuyển giao cho quan giám khảo ở nội trường để chia cho các viên sơ khảo chấm, xét phê 4 hạng ưu, bình, thứ, liệt, ký tên vào quyển đã chấm rồi trả lại. Viên giám khảo lại đem những quyển trúng kỳ sơ khảo ấy giao cho Phúc-viện; còn những quyển hỏng để lại ở viện giám khảo. Các viên phúc khảo chấm xong, cũng xét phê các hạng ưu, bình, thứ, liệt, rồi ký tên và trả lại. Viên giám khảo lại đem tất cả quyển trúng, quyển hỏng do phúc viện chấm, cùng với những quyển

https://tieulun.hopto.org

hỏng do viện sơ khảo chấm, đều duyệt lại một lượt, xét phê các hạng ưu, bình, thứ, liệt, rồi ký tên vào quyển nộp trả quan chủ khảo ở thí viện. Chủ khảo xét duyệt lại, chia thành thứ tự hơn kém rồi cân nhắc lấy hay loại. Ba quyển đều được ưu là tột bậc, hai quyển ưu, một quyển bình là hạng nhất; hai ưu, một thứ, hay trung kỳ thứ ba [tam trường] là quan trọng, rồi thứ đến kỳ thứ hai [nhị trường] và kỳ thứ nhất [nhất trường].

Mười một.— Các quan ở Nội trường và Ngoại trường không được tự tiện ra vào, viện sơ khảo và viện phúc khảo không được tự tiện đi lại với nhau. Nếu không có việc công mà vì tư tình, đến thăm nhau, đánh bạc hay chơi đùa đều có tội.

Mười hai.— Quan trường cùng với sĩ tử thông đồng gian dối thì quan trường bị giáng hoặc cách, sĩ tử nếu phạm thì bị khép phạt trượng và tội đồ. Mượn người gá vấn hoặc gá vấn cho người đều bị sung quân. Lại điền cùng với mật sát và thế sát làm bậy cũng bị khép phạt trượng và tội đồ.

Mười ba. — Những tú tài khoa trước mà tự tiện bỏ không vào thi, sẽ bị cách mất tú tài ở sổ khoa cũ; nếu dự thi mà không viết đủ quyển hoặc để quyển trắng cũng bị cách như thế.

Ngoài ra, các khoản cung ứng, cấp phát đại lược vẫn theo lệ cũ).

Vua theo lời nghị. Duy việc cử khoa đạo đi giám sát việc trường thi, thì cho đến lúc tới kỳ thi sẽ đặc biệt phái đi, không phải ấn định trước. Việc làm phòng ở cho các giám sát cũng đình chỉ.

Lại cho rằng: Năm ngoái, sáu tỉnh Nam-kỳ nhân có biến động, học trò không được thả sức học tập, nên

https://tieulun.hopto.org

chuẩn cho văn bài thi khoa này hãy cho tùy ý theo mới hay cũ. Khoa sau sẽ theo đúng thể thức mới.

Cho hoãn các thứ thuế đinh, điền và thuế thổ sản biệt tính, biệt nạp của tỉnh Gia-định đến tháng 6 mới thu.

Thăng chức giám đốc Nội tạo lên trật chánh tứ phẩm (trước tòng tứ phẩm). Đặt thêm chức phó giám đốc, trật tùng tứ phẩm. Dùng cai đội Hoàng Văn Lịch làm phó giám đốc, hiệp cùng giám đốc, Trần Văn Hiện, sung làm đốc công ở công xưởng Vũ khố. Lệ cũ, lấy lang trung làm chức đốc công. Từ đây bỏ đi.

Ở Gia-định có 2 chiếc thuyền người nhà Thanh đến buôn bán, hành khách đến 8, 9 trăm người. Vặn hỏi thì họ đều muốn cứ ở lại trong thuyền. Quan tỉnh đem việc tâu lên.

Vua dụ rằng : « Năm ngoái, tên giặc Khôi làm phản, có nhiều người nhà Thanh a dua, mang lấy tội chết. Nay bọn khách đáp thuyền này đến đây, lại không có bang trưởng chịu trách nhiệm cam kết bảo đảm. Vậy truyền chỉ cho bọn thuyền hộ : lần này là lần đầu lầm lỗi, triều đình hãy tạm tha thứ, không nghiêm trách. Từ nay, phải bảo nhau : nếu là những người có vật lực đi buôn thì mới được đáp thuyền đến trao đổi mua bán. Còn cứ chở đến hàng trăm hàng nghìn những quân vô lại du côn, lỡ xảy ra việc lôi thôi thì phạm nhân tất bị xử tử, mà thuyền hộ cũng bị trị tội nặng và của cải trong thuyền đều bị sung công. Nay hạn cho trong tháng tư. phải quay buồm về, nếu cố ý để hành khách lưu lại, lỡ lên bờ gây sự, thì thuyền hộ tất bị chém đầu, không tha ».

Sai giám thành đội trưởng Trương Phúc Sĩ cùng thủy quân hơn 20 người đi thuyền đến đảo Hoàng-sa thuộc tỉnh Quảng-ngãi vẽ bản đồ. Khi trở về, vua hỏi về những thứ sản vật ở đấy, Sĩ tâu : « Nơi này là bãi cát giữa bể, mau mắc không bờ, chỉ có người nhà Thanh đi lại đánh

https://tieulun.hopto.org

cá bắt chim mà thôi ». Nhân đem dâng vua những thứ chim, cá, ba ba, ốc; sò ngao, đã bắt được ở nơi đó, đều là những vật lạ, ít thấy.

Vua vời thị thần đến xem và thưởng những người đi về, tiền, bạc có khác nhau.

Ở Sơn-tây có bọn giặc hơn nghìn tên lên phát ở huyện An-lãng, phủ Vĩnh-tường. Ở tỉnh phái lãnh binh Đoàn Văn Cải mang lính và voi, đốc thúc các phủ, huyện, tổng, lý sở tại hiệp sức cùng đi nã bắt, chém được hơn 10 tên đầu đảng. Đồng tri phủ Vĩnh-tường là Nguyễn Trù cách một ngày sau mới dẫn quân đến. Quan tỉnh là Hoàng Văn Trạm đem tỉnh binh tâu lên và hặc Nguyễn Trù.

Vua dụ thưởng cho quan quân tiền bạc có khác nhau. Giáng Nguyễn Trù xuống 4 cấp và sai quan tỉnh tiếp tục điều khiển 4, 5 trăm thổ dõng chia đi bắt giặc. Lại truyền dụ : « Đoàn Văn Trường, tổng đốc Hưng—Ninh, điều khiển một vệ lính thú ở Ninh-bình giao cho phó lãnh binh Vũ Đình Quang kiêm lãnh, rồi mang đi tuần tiễu ở con đường giữa quãng Hà-nội giáp Sơn-tây và Ninh-bình. Và tổng đốc Định — Yên là Đặng Văn Thiêm, nếu tiếp được tin cấp báo của Hà-nội, Ninh-bình, thì phải lập tức phái binh đến hội tiễu không được coi là biệt hạt ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 [1834], mùa xuân, tháng ba. Toán giặc ở đạo Thái-nguyên, tràn xuống Chợ-dã, Chợ-mới. Phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng lui về đóng ở đồn Chợ-Âu, kịp báo tổng đốc Nguyễn Đình Phổ cho thêm quân ngăn chặn. Phổ tạm phái lãnh binh Trần Đình Di mang 100 quân đi. Lại tư lấy ở Hà-nội và Nam-định, mỗi tỉnh 500 quân tinh nhuệ và 3 thớt voi trần chờ khi tới nơi sẽ thân mang đi sau. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua dụ rằng : « Bọn giặc này, sau khi Nguyễn Mưu bị bại, ý muốn lan rộng ra. Cần phải kíp tiêu diệt cho được tỏ rõ sự trừng phạt. Việc điều thêm lính và voi ở Hà-nội và Nam-định cũng hợp lý. Vậy kíp tuân du trước, xuất phát ngay mà tùy cơ đánh dẹp. Còn như tỉnh Bắc-ninh là nơi xung yếu, cũng nên cho phòng bị trước. Nếu Trần Đình Di tòng chinh đắc lực thì cho mang đi theo mà sai lãnh binh Thái-nguyên Tống Văn Trị giữ tỉnh thành Bắc-ninh ; nếu Tống Văn Trị đắc lực thì cho Trị đi theo mà sai Trần Đình Di trở về Bắc-ninh ».

Tổng đốc Lê Văn Đức và tham tán Nguyễn Công Trứ đạo Tuyên-quang tiến đến đầu hạt Vị-xuyên. Thám

https://tieulun.hopto.org

thính biết được đảng giặc từ khi An-biên thất thủ, ngày một lan dần xuống mặt trước châu Vị-xuyên và địa phận châu Đại-man. Chúng chia đóng đồn trại, mưu đồ chống cự. Bọn Đức liền bàn nhau, chia làm hai đạo: Đức đo đường Vị-xuyên, Trứ chuyển đi lối Đại-man, đều mang theo vài ba ngày lương, tiến quân lên đường.

Quân Đức qua Hoành-mai (tên xã) được tin thuyền lương đã đến bến Phú-loan (tên xã), bèn để lãnh binh Trần Hữu Án ở lại đón, bộ tống lương theo quân. Khi đến Bằng-hành và Ngọc liễu (đều tên xã), giặc ở trong rừng, chỗ 5 trăm, chỗ 3 trăm, chia nhau nấp bắn súng ra. Nguyễn Văn Quyền trong toán quân đi trước đốc quân sấn đánh, chém được một thủ cấp, còn thì chúng trốn cả. Thổ ty Ma Tường Huy cũng bắn chết được một tướng giặc và đoạt được khí giới, nghỉ lương.—Bấy giờ tiến được tới Nguyên Bình, Trứ nói quân cần Trứ đến Phúc nghi, theo tả ngạn sông Ngâm [tức Gâm], thẳng tiến. Khi qua Kim-tương, Năng-khả (đều tên xã) đều có giặc mai phục chặn đường. Thổ dõng ở đạo quân đi trước đánh chém được một thủ cấp, giặc liền tan chạy. Ở Nhịhương [tên đất] bên kia bờ sông, báo có phó tướng giặc là Nguyễn Đình Chu từ phía Thái- nguyên, hợp với Nguyễn Quảng Thiêm là em thống chế giặc Nguyễn Quảng Khải, lập ra 3 đồn và có đồ đảng đến hơn nghìn tên. Bọn thần biện đường cho làm bè sang sông đánh phá đảng giặc này, rồi xông thẳng đến Côn-lôn (tên xã), san phẳng sào huyệt của Quảng Khải thì mới có thể hội quân được.

Đức đem mọi tình hình tâu lên và nói: « Hai đạo tiến quân, cần phải liệu chừng độ đường, thông báo lẫn với nhau để tiến dần, lần lượt tiễu trừ rồi cùng hội quân lấy lại đồn An-biên. Rồi lại chia đường thẳng đến Vân-trung hợp sức tiễu giặc. Như vậy e không khỏi mất nhiều ngày giờ ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ bộ Binh rằng: « Quan quân đạo này tiến dẹp thổ phỉ, tuy chưa chém giết được lớn, nhưng đều đã có bắt, có giết được giặc, cũng đã là gây trước được tiếng tăm. Thổ ty Ma Tướng Huy trước có công bắt giặc, đã được thưởng thụ chức đội trưởng; nay lại giết được tên đầu sỏ giặc. Vậy lập tức thăng thụ cho Huy chức cai đội thuộc tỉnh ấy. Lại truyền Chỉ cho các thổ ty, ai hay giết giặc, lập công, cũng chiếu theo đó mà khen thưởng để họ cảm kích phấn khởi.

« Lại nữa, năm ngoái hành quân phần nhiều chậm trễ để giặc được rảnh rang, thành ra vô công, ngày nay lại đến, cần phải kiêng răn điều đó. Huống nay đạo quân Cao-bằng đánh giặc thắng luôn, hiện đương dừng lại chờ ngày quây bắt. Cơ hội ấy không nên bỏ lỡ. Vậy cho phép Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ đốc sức binh dõng trừ diệt cho sớm những đứa đảng giặc ở lân cận, rồi thừa thắng ruổi dài, cùng các đạo hội quân, xông thẳng tới Vân-trung, bắt chém đầu đảng giặc để chuộc tội trước.

« Duy quân lương là việc tối khẩn yếu, nên đã du sai Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm ở Tuyên-quang, một trong hai người này phải thân đi đốc thúc vận tải, nếu đường núi xa xôi trở ngại, lương chưa tới ngay được, mà phải đến dân gian, mua thóc gạo, thì liệu trả giá cao cho dân; lại nghiêm sức quân lính đến đâu không được xâm phạm mảy may của dân, khiến dân vui lòng mang bán cho, để được đủ dùng khi cần.

« Sai Đặng Kim Giám, giám sát ngự sử đạo Trị — Bình, đi Tuyên-quang, hội với bọn Trần Ngọc Lâm đốc vận lương quân.

« Lại dụ Hà-nội và Nam-định, mỗi tỉnh phái một quản cơ đắc lực, mang theo độ 4, 5 trăm biền binh, riêng

https://tieulun.hopto.org

Hà-nội phải vát thêm hơn chục chiếc thuyền, cho cùng theo đi vận lương».

Tổng thống đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự tâu: «Những quan quân tiễu giặc ở thượng du: đạo quân giữa, tham tán Vũ Văn Từ tiến đến núi Mã-hồi, phá liền được hơn 20 trại giặc, hiện đóng quân ở sơn phận núi Trang-thẳng; đạo quân hữu là tuần phủ Lê Đạo Quảng tiến đóng Sóc-giang; đạo quân tả, phó lãnh binh Văn Hữu Xuân tiến đóng Lương-năng. Giặc đã rút khỏi các nơi này, nhưng còn dựa những chỗ hiểm yếu, đóng giữ từ mạn Thông-nông trở lên giáp Bảo-lạc. Vừa được tin báo đạo quân Thái-nguyên thua. Giặc đóng ở Linh-quang ước 3.000 tên chực lấn xuống Cao-bằng. Thần đã truyền hịch điều Văn Hữu Xuân quay về phía Gia-bằng đón ngăn và mật báo cho Vũ Văn Từ và Lê Đạo Quảng đều biết. Rồi thần lại lập tức trở lại đồn Nhượng-bạn cho được gần để điều khiển».

Vua dụ rằng: «Đại quân do ngươi thống lĩnh, thực nhiều hơn so với các đạo khác, lại được Lê Đạo Quảng và biền binh sung sức ở vệ Nghĩa võ đến trợ chiến thì đánh dẹp lũ giặc ô hợp ấy, phỏng có khó gì? Thế mà trước giờ cứ loanh quanh ở vùng Trung-thẳng và Nhượng-bạn, không tiến được một tấc. Kéo dài ngày giờ như vậy, thì đến bao giờ xong việc? Trước đây, Thái-nguyên ngẫu nhiên thất bại, đã có Chỉ cho Nguyễn Đình Phổ tiến về tỉnh thành và vát thêm biền binh tùy cơ diệt giặc. Bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ đạo Tuyên-quang cũng đã đi đường gần tới An-biên rồi. Ngươi nên đốc sức khuyến khích binh dõng, phòng giữ Cao-bằng, rồi hội với Vũ Văn Từ và Lê Đạo Quảng tập hợp binh lực cho hùng hậu. Trước hết xong thẳng vào sào huyệt giặc ở Ngọc-mạo và Vân-trung, làm cho giặc có cái lo

https://tieulun.hopto.org

ngoái về phía sau, khiến hai đạo Tuyên-quang, Thái-nguyên cũng có thể nhân đó tiến đến hội binh, thì lo gì chẳng thắng? Nếu cứ loanh quanh trông ngóng, e rằng như người đắp núi, thiếu một sọt đất, công phu từ trước sẽ hỏng cả. Chẳng nên cố gắng lắm sao? ».

Kinh lược đại sứ Nguyễn Văn Xuân, phó sứ Phạm Văn Điển đạo Trấn-ninh, thuộc Nghệ-an, dâng sớ nói: « Dân hạt ấy đã được chiêu dụ về, nhưng sau lúc loạn ly, lòng người chưa ổn định, nên có trọng binh đóng để trấn áp. Bọn thần đã ủy lãnh binh Vũ Văn Thuyên lãnh 500 biền binh đóng lại. Rồi đời quân qua lối Kỳ-sơn nhằm đường thẳng tiến Trấn-tĩnh.

Vua phê: « Tình hình hiện nay không thể làm thế nào khác. Xếp đặt như thế cũng phải ». Rồi sai truyền dụ Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình rằng: « Trấn-ninh mới qua cơn binh lửa, dân chưa được an cư, mà quân lại đông nhiều ở đấy, lương thực rất là khẩn yếu. Các ngươi nên trù tính ngay việc chuyển vận lương thực cho quân lính ở đó. Lại chọn lấy một viên thông phán, kinh lịch, hoặc phủ, huyện được việc, phái đến đó lưu tâm phủ dụ nhân dân cho chóng được êm thấm, rồi rút ngay về toán quân đóng đàn áp ở đấy, không nên để ở lâu. Lại phải tuân dụ trước, cho đặt người quyền làm việc phủ để chiêu dụ dân về ở yên như cũ ».

Lại sai truyền dụ Nguyễn Văn Xuân: « Trước cho rằng nhà ngươi già yếu, nên có dụ nói khi mang quân về đến tỉnh lỵ thì lưu lại tỉnh làm việc. Nay cứ tờ tâu thì ngươi đã cùng với Phạm Văn Điển chuyển quân thẳng tới Trấn-tĩnh. Nay cho tự xét nếu khí lực còn mạnh, có thể đảm đương việc quân thì cùng đi hội tiễu cho việc quân chóng hoàn thành; nếu thấy sức đã suy kém, thì tuân theo dụ trước, ở lại làm việc tỉnh, để đi dưỡng tuổi già một thể. Trẫm cũng không nỡ bắt buộc nhà

https://tieulun.hopto.org

ngươi phải đi trận mạc vất vả đâu. Còn việc tày cơ đánh dẹp ở Trấn-tĩnh, chuyển giao cho Phạm Văn Điển cũng đủ được việc ».

Nguyễn Văn Xuân tiếp được Chỉ Dụ, dâng sớ nói: « Đương lúc biên thùy hữu sự này, thần tuy khí lực đã suy, nhưng tấm lòng khuyển mã còn mong báo đáp. Xin cùng Phạm Văn Điển hội nhau làm việc quân ».

Vua lại dụ Xuân rằng: « Nhà ngươi tuổi già, chí khí vẫn hăng. Đã khẳng khái xin đi thì nhất định có thể thành công được. Nay toán lớn giặc Xiêm ở địa phận Chân-lạp đã bị quan quân đánh bại, trốn xa rồi, thì dư đảng ở một dải Trấn-tĩnh, thế tất cũng sẽ trốn, quyết không thể ở lâu được. Huống chi những biền binh do bọn quản vệ ở Kinh là Lê Văn Phú và quản vệ Thanh-hoa là Đào Văn Nghị mang đi, chắc cũng đã gặp nhau đông đủ rồi. Với ba, bốn nghìn quân tinh nhuệ và hùng sức như thế, giặc nào dám chống lại? Khi nhận được Chỉ, phải lập tức tiến quân đánh giết thực mạnh, khiến nước kia vĩnh viễn không dám quấy nhiễu biên giới ta ». Bèn sai thị vệ mang phát cho nhân sâm và hồng sâm Cao-ly hạng tốt nhất mỗi thứ 3 chỉ. Lại giao cho dầu bạc hà và rượu ngự phong mỗi thứ 20 lọ, để phân phát cho quan quân trị bệnh.

Nguyễn Khả Bằng, tuần phủ Thanh-hoa, tâu: « Thám tử của tỉnh đi đến đầu địa giới Chấp-yết (tên tổng) huyện Triệng-cố, trước mặt có quân lính giặc ngăn trở. Thám tử được tin quân Xiêm mạn ở đồn Ninh-biên xua đuổi cướp bóc dân biên giới Hưng-hóa, ý muốn lấn sang địa phận phủ Trấn-man. Ba huyện sở tại đã điều động hết thổ binh, độ 2.000 người, ra ngăn chặn. Họ đều tình nguyện ra sức chống đánh, quyết không theo giặc. Quản phủ Thọ-xuân là Lê Phi Ba cũng đã mang quân đến tiếp ứng ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: «Nam-chưởng là nước nhỏ có lực lượng gì, chẳng qua bị người Xiêm lừa dỗ mà dọa nạt dân ngoài biên. Hiện nay những giặc Xiêm xâm lấn ở các vùng Chân-lạp, Hà-tiên, Châu-đốc và địa phận Cam-lộ, Trấn-ninh đều đã bị quan quân bắt chém đánh tan, đuổi ra khỏi cõi. Những kẻ ở Nam-chưởng xúi giục gây sự kia, sớm muộn tất cũng phải rút đi thôi! Vả lại, binh dõng của Lê Phi Ba hiện đã tiến lên, đủ làm thanh thế rồi. Ba huyện thuộc Trấn-man lại cùng ra sức chống đánh, sự cơ chắc cũng thuận lợi. Vậy, nên nhân dịp, phái ngay người đến các thổ ty truyền Chỉ ban khen, và báo cho họ biết rõ về tin quan quân các đạo đánh lui giặc Xiêm để họ thêm hăng hái. Rồi lại phao ngôn lên là mấy vạn quan quân bắt nhật sẽ tiến đến, nhất định diệt nước Nam-chưởng mới thôi, để giặc nghe thấy hoảng sợ, tự phải rút đi.»

Tham tán Nguyễn Xuân, tán tương Trương Phúc Đĩnh, đạo Nam-vang, kéo quân đến đóng ở vụng Xà-năng. Cứ tin thám báo, thì tướng Xiêm là Phi-Nhã-Trạc, Phi-Nhũ-Xá-Liên, còn đóng ở Lô-gò-vật. Những đồn giặc ở Bông-xui đều đã thiêu hủy. Bọn Xuân bèn sai quan Phiên là Ốc-nha Trà-Tri-Long sửa chữa đồn cũ Bông-thơm, cai quản 1.000 lính Phiên đóng giữ. Rồi bọn Xuân đem ngay binh thuyền về thành Nam-vang hội bàn với Trương Minh Giảng. Trích lấy các vệ lính Kinh hiện theo đi trận cùng với thuộc hạ của Thái Công Triều và hương dõng các tỉnh, hơn 2.000 người, với 42 chiếc thuyền, cho theo Trương Minh Giảng, Nguyễn Xuân, đóng lại Nam-vang dàn áp và trú tỉnh làm việc quản cơ. 1.600 binh dõng với 36 chiếc thuyền, thì cho theo Trương Phúc Đĩnh đem về quản thứ Gia-định. Hơn 60 tù binh giặc hiện bị giam giữ, hễ tên nào là người Chân-lạp theo giặc thì giao cho vua

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Phiên trừng trị để răn mọi kẻ khác. Còn những người Xiêm thì lập tức đem chém ở trước quân. Rồi làm sớ tâu lên.

Vua phê: « Xử trí đều phải cả. Duy Thái Công Triều thì cũng cho mang hương đồng về Gia-định, theo các tướng quân, tham tán ra sức đánh thành Phiên-an ». Vừa lúc đó thì thự phủ An-giang Lê Đại Cương đến, cùng nhau ký tên vào tập tâu, cho rằng việc kinh lý biên cương hiện nay cần phải có tướng võ đắc lực giúp đỡ để khi cánh tay đưa ra thì các ngón tay đều theo. Thái Công Triều trước giờ tòng chinh khá thạo việc quân cơ, mà lại am tường nhân tình địa thế nước Phiên. Vậy xin cứ để cho Triều lưu lại Nam-vang để theo đòi bàn bạc mà làm việc. [Vua] bèn cho Thái Công Triều quyền sung lãnh binh An-giang.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Về việc nên cấp tiền, gạo cho các quan văn võ trong khi đi dẹp giặc, trước đã chuẩn y lời bàn của bộ, chia hạng châm chước cấp phát cho. Vì nghĩ rằng các quan văn võ quân thứ Gia-định và Nam-vang, tòng chinh đã lâu ngày, nếu nhất thiết theo lệ đinh, thì nhu phí hằng ngày lấy đâu cho đủ? Nay gia ân: từ tướng quân, tham tán đến suất đội, về kỳ tháng 4, lại được thêm tiền lương một tháng, chiếu theo phẩm trật mà lãnh cả.

Bố chính Nguyễn Đình Tân và án sát Vũ Đình tỉnh Nghệ-an tâu: « Lũ Ấp Ma Hạt ở huyện Cam-lĩnh thuộc phủ Trấn-định báo có giặc Xiêm xâm lấn các huyện Cam-cát, Cam-môn, thiêu hủy nhà dân. Bọn chúng đương vát thổ dân lập đồn nghiêm phòng ở Na-nùng (tên đất). Vả, các huyện thuộc Trấn-định ở hẻo lánh một khu, xen vào quãng giữa Trấn-ninh, Trấn-tĩnh. Trước đây, quân Xiêm xâm lấn, quan quân đã đánh lui, địa phương được yên ổn, sau đó lại rút quân về, chỉ

https://tieulun.hopto.org

để 100 biền binh đóng ở bến sông để phòng ngừa. Gần nay, không thấy tăm hơi quân giặc. Nay đột nhiên lại có cấp báo, thực lấy làm ngờ. Hoặc giả người Xiêm thám thấy đại đội quan quân đồn lực lượng vào Trấn-ninh và Trấn-tĩnh, nên mới bày trò đó ở Trấn-định để nhằm chia sẻ binh lực của ta chăng. Thiết tưởng cũng không nên phái nhiều quân đến chống giữ. Bọn thần hiện đã ủy phó vệ úy vệ Phấn võ là Tống Phước Mai mang 100 biền binh, kiêm lãnh cả số biền binh đóng ở bến sông, chọn chỗ đóng lại. Khi nào đại quân tiến đến Trấn-tĩnh đánh dẹp, thì đi ngay tiếp ứng ». Vua cho là phải.

Lãnh binh Tuyên-quang là Trần Hữu Án đi hộ tống 5 chiếc thuyền lương, tiến đến đỗ bờ sông Chương-khê (tên xã), bỗng có hơn 500 giặc từ trong rừng trỏ ra, nã súng, đón cướp thuyền. Biền binh tan vỡ. Án bị thương, cũng lội sông chạy. Duy có một chiếc thuyền của thuyền hộ Đoàn Văn Giới chặt trước được dây buộc thuyền, buông xuôi theo dòng, được thoát, còn đều bị giặc lấy mất. Bố chính Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm được tin báo, đem việc tâu lên.

Vua phê : « Xem tờ tâu, rất tức giận ! Các ngươi không được một mưu lược gì giúp nước, thật không đáng kể là người nữa ! ». Lại xuống dụ rằng : « Lê Văn Đức mang đại binh tiến lên, về việc quản lương đã có Chỉ khuyên bảo phải tận tâm hộ vệ vận tải, vậy mà nay giặc còn dám thừa cơ cướp đoạt mất lương. Trách nhiệm tuy thuộc về kẻ đi đốc suất hộ vệ, nhưng vì điều khiển sai lầm thì tổng đốc và bố chính, án sát cũng khó tránh được lỗi. Nay cách chức Trần Hữu Án và suất đội đi chuyến ấy, cho làm lính ; phạt lính mỗi tên 100 trượng, và cho tòng quân gắng sức chuộc tội. Lê Văn Đức phải giáng 2 cấp, Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm mỗi người

https://tieulun.hopto.org

bị giáng 1 cấp. Còn như cả đoàn thuyền bị cướp, mà riêng một chiếc thuyền lương của thuyền hộ Đoàn Văn Giới lại kịp quay lại được, không để thất thát gì, thực rất đáng khen. Vậy thưởng cho Giới 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn.

« Nay đương mùa mưa xuân, sông ngòi luôn đầy nước. Quân lương là việc rất khẩn thiết. Bọn Trần Ngọc Lâm và Hồ Sĩ Lâm phải lập cách thế nào mà vận tải lương thực đường thủy đường bộ. Phải lấy nhiều biền binh, khi giới đi áp tải. Lại phải tư báo trước cho tổng đốc, tham tán để phái quân tiếp giải, cốt cho được mười phần chắc chắn. Nếu còn sơ suất như trước, hoặc để lỡ việc, tất chiếu quân pháp trừng trị ».

Vua dụ Nội các rằng: « Trước kia, ở Tuyên-quang, tên thủ nghịch Nông Văn Vân khởi biến, lan đến các tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng và Thái-nguyên. Sau, bị quan quân đánh bại, nó đã gọt đầu trốn tránh. Gần đây, nó lại họp đảng quấy rối. Nay quan quân ba đạo tiến đánh, giặc lại dám ẩn chỗ này, hiện chỗ khác, chống bên đông, đỡ bên tây. Há phải một mình nghịch Vân phân thân ra để chống cự được các nơi như vậy? Tựu trung, mỗi nơi tất phải có một đầu đảng chủ mưu và độc lập tác chiến! Vậy truyền dụ cho tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ đạo Cao-bằng, tổng đốc Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ đạo Tuyên-quang và tổng đốc đạo Thái-nguyên Nguyễn Đình Phổ: ai nấy phải xem từ trước đến nay, nếu như có bắt sống được tên giặc nào, thì phải hỏi rõ tình hình của giặc, hay là phái nhiều người thổ đi bí mật do thám, xem ngoài tên Nông Văn Vân ra, còn lũ Nguyễn Quảng Khải, Lưu Trọng Chương, Bế Văn Cận, Bế Văn Huyền, Nông Văn Sĩ, Nông Văn Thục, tất cả có bao nhiêu tên, tên nào ở đạo quân nào, cho chỉ những việc tiếp ứng, hiệu lệnh,

https://tieulun.hopto.org

người ta hưởng ứng ra sao, đạn dược quân nhu tìm lấy ở đâu... Cần hỏi cho đích xác rồi tâu rõ cho biết nguyên ủy. Lại phải sai phái nhiều người thổ trước đi khắp nơi truyền bảo : trừ tên nghịch Vân tội ác quá nặng, pháp luật không thể tha ra, còn từ Nguyễn Quảng Khải trở xuống, nếu sớm biết hối cải, bắt hoặc giết tên Vân đem nộp quan, sẽ được tha hết tội trước ; nếu còn mê muội, cố sức giúp nhau làm bậy, thì cái tội hùa đảng làm ác khó lọt khỏi lưới trời. Chẳng những chết đến thân, mà thế nào cũng vạ lây đến vợ con, ăn năn sao kịp.

« Còn đối với các thổ dân, thì nên tìm nhiều cách hiểu dụ họ rằng : Các người đều là con đỏ của triều đình, trước đây bị giặc ép theo, cũng là vì bị bức bách trên ngọn lửa bỏng, chẳng phải bản tâm muốn đâu. Lại vì quan địa phương không biết tuyên dương ý muốn ban ơn đức của triều đình, không lấy gì để cho người ta tin, cho nên gần đây chưa có ai ra thú. Nay quân nhà vua kéo đến chỉ để diệt những kẻ đầu sỏ, chứ không trừng trị những người bị ép theo. Nếu các người hiểu biết lẽ thuận, lẽ nghịch, bắt hoặc chém kẻ nghịch phạm để dâng công, hoặc hướng dẫn quan quân đi đánh dẹp, thì không những được tha thứ tội trước, mà còn có hậu thưởng. Nếu quay giáo xin hàng hoặc bỏ về làng, xóm thì cũng rộng tha cho. Thắng hoặc cứ một niềm cam lòng bướng ngạnh, không theo giáo hóa, đặt mình ngoài vòng sinh thành, thì khi đại binh đã đến, như lửa dữ đốt Côn-cương (1), hối cũng không kịp nữa ! ».

Lại dụ Lê Văn Đức và Nguyễn Công Trứ rằng : « Những tên nghịch phạm ở Tuyên-quang, lần nay còn

(1) Do chữ kinh *Thư* : lửa đốt Côn-cương, ngọc và đá đều bị cháy. Ý nói : trước làn tên đạn, lương dân cũng như giặc đều bị nạn cả.

https://tieulun.hopto.org

trốn tránh, chưa bị giết, tức là công việc của các ngươi chưa xong. Lần này lại vâng mệnh đi đánh dẹp, nhận sự ký thác về quân lữ. Cơ mưu việc quân, ta tuy đã trù liệu nhiều phương lược, nhưng việc ở xa hàng mấy ngàn dặm, tình hình mỗi lúc thay đổi một khác, há có thể nhất nhất dự tính mà chỉ bảo trước được đâu? Nay đặc cách cho phép các ngươi được tùy tiện làm việc: có đánh dẹp, có vỗ về, lúc nên tiến, lúc nên ngừng, cần phải trù tính kỹ và châm chước thế nào cho được đúng khớp, chủ yếu là phải mang về cho ta bốn chữ « Cập tảo thành công » (1) thì mới khỏi phụ lòng ta ủy thác. Lại nữa, việc binh quí ở mau chóng. Phải sớm làm kịp thời cơ, tư ngay cho hai đạo Cao-bằng, Thái-nguyên đồng thời cùng tiến. Nếu làm được cho vang dậy oai quân, đánh tan được đảng giặc, khiến chúng hoảng sợ, lần trốn không dám trở lại chống cự nữa, thì cũng đủ là thuyết phục được tông kẻ gian, tỏ rõ được sự trừng phạt của nhà trời. Còn tên nghịch phạm Nông Văn Vân lén sống trong rừng rú, bất tất đợi nó đã bị bắt để làm án hay chưa, cũng chuẩn cho cả 3 đạo quân được rút về hát khải ca, không nên dùng dằng ở lâu mà nhiễm lam chướng ».

Thự lãnh binh Khánh-hòa là Nguyễn Văn Đa phạm tội, bị miễn chức.

Văn Đa, mang binh thuyền đi tuần biển, gặp khi thuyền gặp người nhà Thanh bị bão, từ Quảng-nam lạt đến hải phận Cầu-huân, không chịu đuổi bắt. Quan tỉnh đem việc hặc tâu, Văn Đa liền bị cách chức, cho làm lính ở tỉnh ấy.

Bọn nghịch phạm ở Gia-định là nguy tượng quản điều bát Nguyễn Văn Tâm, nguỵ thống lãnh Nguyễn Văn Chân và nguỵ đô quản lãnh Quách Ngọc Khuyến, khi

(1) « Sớm được thành công ».

https://tieulun.hopto.org

tên giặc Khôi bắt đầu khởi biến, bọn này thông đồng với giặc, hoặc đem voi ra cưỡi, hoặc lừa mở cổng thành cho giặc. Khi quan quân tiến đánh, thế cùng, chúng ra đầu thú. Nguyên tuần phủ Hà Duy Phiên xét rõ được tình hình, tâu lên. Chúng bị xiềng xích giải kinh giao đình thần nghiêm xét. Đến bấy giờ, án đăng lên, chúng đều bị khép vào tội lăng trì xử tử.

Lễ bộ tả thị lang Trần Văn Trung, Hồng lô tự khanh Phan Thanh Giản, Hàn lâm viện thị độc Nguyễn Huy Chiếu, sang sứ nhà Thanh về, được đổi bổ: Trần Văn Trung làm Lễ bộ hữu thị lang, Phan Thanh Giản làm Đại lý tự thiếu khanh; Nguyễn Huy Chiếu làm Thái thường tự thiếu khanh, theo làm việc ở bộ Lễ.

Cho: Hồ Văn Uy, quản cơ, cơ Chính võ, làm phó vệ úy, trật tòng tam phẩm, sung phó lãnh binh tỉnh Hải-dương; Lê Phúc Sơn, quản cơ Tượng cơ Nam-định, quyền sung phó lãnh binh Nam-định; Trần Quảng Tứ, quản cơ cơ Trung thủy, quyền sung lãnh binh Thủy quân Nam-định.

Cho: Hoàng Văn Viên, thự vệ úy vệ Túc võ doanh Thần sách, làm vệ úy vệ Cung võ. Thăng Nguyễn Tiến Tá, phó vệ úy vệ Quảng võ, lên thự vệ úy vệ Túc võ.

Bảy tộc Man ở Thái-nguyên xin đem hơn 160 cây súng điểu sang, do họ làm riêng, nộp nhà nước. Vua sai quan tỉnh lấy tiền kho thưởng cho họ (hạng dùng được, thưởng mỗi khẩu 5 quan, hạng không dùng được, thưởng mỗi khẩu 3 quan) và hiểu dụ họ rằng: « Triều đình thực đã xét. Thấu tấm lòng các ngươi biết hướng theo điều nghĩa. Từ đây, được hưởng đức khoan hòa, lòng nhân hậu của nhà vua, các ngươi đào giếng mà uống, cấy lúa mà ăn, cùng nhau yên ấm, mãi mãi làm người dân lương thiện, cùng hưởng phúc thái bình, há chẳng hơn mười lần trước kia ư? ».

https://tieulun.hopto.org

Lại sai các tỉnh Ninh-bình, Sơn-tây, Hưng-hóa, Lạng-sơn, Cao-bằng và Quảng-yên tuyên dụ cho các thổ dân sở tại coi việc này làm gương. Sau đó, dân hạt Lạng-sơn xin nộp hơn 80 cây điều sang mà tình nguyện không lãnh thưởng. Quan tỉnh tâu lên. Vua dụ rằng: « Hạt ngươi là đất rừng rú. Thổ dân làm riêng nhiều súng điều sang, hàng ngày lấy săn bắn làm thú vui, không chăm lo làm ăn; lỡ khi bị giặc bức bách, không khỏi vác súng đi theo, tự mắc vào tội. Trước đây đã xuống dụ ân cần khuyên bảo khiến chúng nhiễm theo phong hóa « bán dao mua bò » (1). Nay chúng chịu vâng mệnh, tỏ lòng thành thực như vậy, cũng đáng khen thưởng. Vậy nên tức thì chiếu theo hạng súng mà tuyên chỉ ban thưởng, bảo chúng rằng: đây là triều đình ban ơn cho để sắm trâu bò cày bừa làm ăn sinh sống, đó là tùy khuyến dân trọng nghề nông, không nên từ chối ».

Quan tỉnh Phú-yên tâu nói: « Trước đây, thuê thuyền của dân chở biền binh đi Nam-kỳ bất giặc. Nay các thuyền hộ đến xin miễn trả tiền thuê ». Vua dụ: « Bọn họ chuộng nghĩa và biết lẽ phải, thực đáng khen. Nhưng cái mà Nhà nước thiếu không phải là tiền há nỡ lấy thuyền tư của dân sung làm việc công? Vậy phải gọi ngay họ đến khen ngợi và trả tiền thuê theo giá ».

Bộ Lại tâu xin: Từ nay, phàm các nhân viên sai phái được cấp sắc chỉ, văn bằng đi làm việc gì, khi xong, phải đem về nộp trả để thu lại mà thủ tiêu. Nếu trái lệnh, sẽ bị hặc và trừng phạt. Ai còn giữ bản nào từ trước đều cho mang nộp trả, nếu giấu, sẽ bắt tội. Lại nữa, trước giờ những hồng bản (2) có lời chỉ dụ châu

---

(1) Cung Toại nhà Hán làm thái thú Bột-hải, gặp năm đói, dân vác gươm dao đi trộm cướp, ông khuyên dân bán gươm đi mua trâu, bán dao mua bò để làm ruộng.

(2) Những bản chương tấu được vua phê chữ son đỏ.

https://tieulun.hopto.org

phê phát đi các địa phương tuần hành, cũng xin bắt nộp trả lại, hoặc qua Nội các hoặc qua Bộ. Nếu xét việc cần phải chép lại rồi đưa đi thì cho chép lại. Từ đây, cứ chiếu lệ này thi hành. Vua y lời tâu.

Trước đây, tỉnh Bắc-ninh gạo kém, dân khó kiếm ăn, có 8 nhà giàu bỏ của ra giúp những người túng thiếu (2.200 quan tiền). Quan tỉnh tâu lên. Vua chuẩn cho ban thưởng mũ đội và miễn thuế thân, đi lính, sưu dịch có từng bậc khác nhau.

Tỉnh Thanh-hoa cũng có 4 nhà giàu bỏ tiền ra quyên riêng (hơn 380 quan tiền và hơn 900 hộc thóc), không báo cho quan biết. Khi xong việc, quan tỉnh tâu bày. Vua chuẩn cho ban rượu thịt để khen thưởng.

Quan tỉnh Định-tường tâu xin: Dồn những dân ngoại tịch hương công Việt nghĩa làm có 7 tượng-nghĩa, gồm 35 đội, chia làm 4 ban. Người trong ban được cấp lương tháng, tiền 1 quan, gạo 1 phương.

Lại trong tỉnh Định-tường có 4 thủ sở Tuyên-uy, Bông-nguyên, Thông-bình, Hùng-ngữ, tiếp giáp với Chân-lạp, là chỗ địa đầu xung yếu, mà linh thủ sở có ít, xin phái biền binh hạ ban chia đóng mỗi thủ sở 30 người, cứ 3 tháng một lần đổi phiên. Vua chuẩn y.

Cho dân Thuận-đảo (11 thôn) tỉnh Bình-thuận được tính nộp bằng tiền về thuế vải trắng năm nay.

Đào các dòng sông nhỏ ở Nam-định và Hưng-yên. (Một chi từ xã Kinh-dào, huyện Giao-thủy qua Nam-chân, Chân-ninh đến các xã thuộc Đại-an; một chi từ xã Cổ-quán huyện Thần-khê qua huyện Duyên-hà đến xã An-liêm thuộc huyện Thư-trì; một chi từ xã Bồng-khê đến xã Hương-cáp huyện Thư-trì; một chi từ xã La-khê đến xã Nội-lãng huyện Thư trì; một chi từ xã Hải-an, huyện Quỳnh-côi đến xã Phù-la, huyện Thần-khê; một chi từ thôn Thổ-khối, đến thôn Phạm huyện

https://tieulun.hopto.org

Thần-khê; một chi từ xã Thọ-vực đến thôn Thổ-khối huyện Thần-khê). Các dân sở tại đều tình nguyện người giàu xuất của, người nghèo xuất công làm việc này.

Tổng-đốc Đặng Văn Thiêm đem việc tâu lên. Vua sai truyền dụ ban khen.

Sau đó, đường sông được khai thông, nước lụt có lối thoát ngay. Việc cày cấy thuận tiện. Thiêm và các phủ huyện sở tại, vì biết khuyến khích hướng dẫn nhân dân có phương pháp, được thưởng gia cấp và kỷ lục. Người giàu được khao thưởng cơm rượu; người nghèo, tùy theo công việc khó, dễ, chước lượng trả tiền.

Tỉnh Nam-định săn bắt được tên giặc trốn là nguỵ hữu quản Vũ Duật (đồng đảng của tên đầu sỏ giặc Phan Bá Vành), đem giết đi. Thưởng 100 lạng bạc cho chức dịch đã bắt được, và 30 lạng bạc cho người tố giác. Lại cho rằng dân hạt Nam-định gần đây tố giác ra nhiều giặc cướp, sai truyền chỉ ban khen.

Vua nhân bảo Nội các Hà [Tông] Quyền rằng: «Quân giặc, nếu không có dân tố giác thì quan quân biết đâu mà bắt? Nay nhân việc này mà hậu thưởng cho họ cũng là một cách «mượn việc đời cây gỗ để nêu tin thực» (1). Nếu chỉ tiếc món phí tổn nhỏ, không chịu thưởng, thì họ có khi biết mà không tố giác, đảng gian sẽ ngày một to lên, bấy giờ phí tổn về việc trừ tính đánh dẹp há chẳng tốn nhiều hơn ư?».

Bổ Ngô Dưỡng Hạo làm án sát Quảng-bình.

Tham tán Hồ Văn Khuê từ Hà-tiên về Gia-định, dâng sớ tâu: «Tỉnh Hà-tiên mới thu phục, dân trong

---

(1) Tần hiến công dùng Thương Ưởng thay đổi pháp độ, sợ dân không tin, bèn dựng một cây gỗ ở cửa Nam, hạ lệnh: ai đem cây ấy đến cửa bắc, thì thưởng 10 lạng bạc; sau có người mang được, thưởng đúng như lời hứa.

https://tieulun.hopto.org

hạt chưa hồi phục được mấy. Nếu công việc sửa sang giao cho tỉnh làm dần, e trong mươi ngày hay một tháng cũng khó xong. Bọn thần đã tạm thời cho làm thêm: 1 gian kho thuốc súng ở trên pháo đài và 5 gian kho chứa lương ở trong đồn lớn. Lại ở cái lũy Mạc Thiên Tứ cũ, từ phía đông bờ sông đến phía nam bãi biển, dài linh 512 trượng, hễ những nơi nào sụt lở hư hỏng thì cho sửa đắp sơ qua lại và đặt 140 lỗ châu mai. Ở cuối lũy này lại đắp ngang một dải lũy đá dài 10 trượng, đặt 9 lỗ châu mai, để hỗ trợ cho pháo đài. Hiện đã xây dựng xong cả.

« Vừa gặp thuyền Hải-đạo do Kinh phái đi lần trước đã đến cửa biển Kim-dư, bọn thần trích lấy 1 cỗ súng đồng « chấn uy đại tướng quân » và 2 cỗ súng đồng đặt ở pháo đài và ở lũy đá. Rồi liệu để ngay lại đấy 1.000 binh dõng để theo tỉnh điều khiển đóng giữ; còn bao nhiêu mang hết về quân thứ Gia-định ». Vua phê: « Làm thế được đấy ».

Lại quảy bắt được một tên giặc Xiêm ở phân rừng Giang-thành. Làm tập tấu riêng tâu lên. [Vua] sai thưởng cho người bắt được tên giặc ấy 3 lạng bạc.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Lần trước, giặc Xiêm bị quan quân đánh bại, đang đêm trốn về. Dư đảng của chúng còn lẩn lút chắc không phải ít. Phải truyền du các địa phương sở tại hiểu thị cho khắp: bất luận quan văn, quan võ, dân hay binh, hễ bắt được đích thực giặc Xiêm, cũng chiếu theo lệ trên, cứ mỗi phạm, thưởng 3 lạng bạc; nếu là đầu mục giặc, thưởng 10 lạng; nếu là tướng to thì cứ theo thứ bậc tăng thêm lên. Như vậy để họ đều lưu tâm dò bắt, không để một tên giặc nào lọt lưới ».

https://tieulun.hopto.org

Lại sai truyền dụ cho Trần Chấn ở Hà-tiên, chọn lấy một người được việc, mật phái sang Xiêm dò xem tin tức động tĩnh trong nước ấy từ trước đến giờ, và tình hình những toán bại binh của họ về nước ra sao, cứ thực tâu lên.

Vua cho rằng sáu tỉnh Nam-kỳ, sau khi hữu sự, công việc rất bận, bèn sắc sai phái những biền binh theo tỉnh sai phái và hương dõng đã dồn thành đội ngũ, đều phải lưu ban, gia ơn cho từ mồng 1 tháng 3 đến cuối tháng 5, mỗi người được cấp lương một tháng. Tiền 1 quan, gạo 1 phương, chờ khi công việc tỉnh đỡ bận, sẽ lại theo lệ cũ.

Vua dụ Nội các rằng: « Vừa đây, vì thấy bọn giặc yêu nghiệt sót lại ở Phiên-an đã lâm vào thế mỗi ngày một thêm cùng quẫn, và quan quân tập hợp hiện đã đông, nên đã dụ sai sớm phải ra lệnh đánh thành. Vậy mấy lâu chưa thấy báo tin thắng trận, khiến người ta trông ngóng quá chừng! Vậy nghiêm sức cho bọn tướng quân, tham tán cần lấy sự báo đền ơn nước làm trọng, phải đích thân đốc thúc đánh thành, đừng ngại mũi tên hòn đạn. Lại cần phải nghiêm minh kỷ luật: nếu bộ tướng nào nhát nhát chùn lại, thì cho tướng quân và tham tán đem chém ngay, để rao cho mọi người biết; từ suất đội đến binh lính nếu nhát nhát chùn lại, thì cho bộ tướng cũng mang chém ngay. Một khi đã nghe có tướng lệnh, bốn mặt đều phải tấn công, nhất định chỉ có tiến, không có lui. Nếu trèo thành lần đầu không được, thì lại lần thứ hai; lần thứ hai không được thì lại lần thứ ba, cứ tiến như trước, không quản là bao nhiêu lần, cốt cho kỳ được. Người trèo lên trước phải dìu dắt người lên sau; người tiến sau thấy người trèo lên trước cũng phải kế tiếp lên ngay. Hễ ai ngoài trông nghe ngóng sẽ bị chém đầu lập tức.

https://tieulun.hopto.org

« Vả lại, khí cụ chống giữ của giặc chẳng qua là chông tre, gỗ và đá. Nếu quân ta đến sát chân thành thì súng lớn súng nhỏ của chúng đều thành vô dụng ; mà những khí cụ đánh thành của ta như đại chấn địa lôi, đại bác tử, đại hỏa pháo cho chí ống phun lửa, đuốc lửa đều rất đầy đủ. Nếu chịu nghiêm túc tuân theo phương lược đã chỉ bảo trong dụ trước, khéo thể theo mà thi hành và nghiêm sức tướng sĩ, binh dõng cũng liều chết kêu mình nhau mà leo lên, thì nhất định không có lý không thắng. Huống hồ, số gỗ, đá, giặc trữ để phòng ngự chỉ có hạn, một khi đã dầy cả xuống, thế tất không kịp chất thành đống ngay, quân ta lại do đó mà trèo lên thành càng dễ.

« Năm ngoái đã một lần đánh thành, sở dĩ chưa hạ ngay được, chỉ vì hiệu lệnh thống nhất vỡ chợt tiến lại vội lui. Nếu thay đổi làm hợp lực, xông thẳng lên một hơi thì lần trước nếu chưa lên được, lần sau nhất định cũng phải lên được. Sự thế quyết nhiên như vậy, chớ lại sai lầm lần nữa.

« Lại nữa, bấm đốt tay, tháng 3 đã hết, tiết đã sang hè, nếu lại lần chần kéo dài ngày giờ, gặp đợt mưa đến, nước hào đầy và sâu, thì vượt qua càng thêm khó. Phải tính sớm đi ! Bọn tướng quân Tống Phước Lương và bọn tham tán Lê Đăng Doanh, các ngươi chịu ơn nước nhà đã nặng, nay nhân sự ủy thác cầm quân dẹp giặc, nặng nề to lớn biết bao ! Các ngươi cần phải hết lòng hết sức để báo đáp sự đãi ngộ của triều đình, nhẹ bớt mối lo nghĩ của vua cha.

« Nay cho phép các ngươi tự liệu xét ; nếu còn khỏe mạnh có thể ra sức giúp triều đình thì một mặt tâu rõ, một mặt càng đáng lấy trách nhiệm để toan tính cho thành công ; nếu tự xét mình già tuổi yếu thì cũng không ngại gì cứ thực trình bày để ta xuống dụ cử viên khác

https://tieulun.hopto.org

thay công việc, nhất định hẹn ngày dâng công. Các ngươi không được ôm mãi trọng trách, rồi cứ việc ỷ thần xác, ngồi ăn không, chẳng để tâm đến việc nước! Vì như thế là trái cái đạo làm tôi, phụ ơn sâu của nhà nước mà ta cũng không thể làm ơn khoan thứ cho được. Nay đã ân cần bảo rõ, các ngươi nên nằm đêm tự vấn tâm suy nghĩ mà cố gắng lên! ».

Rồi sai tả thị lang bộ Hình là Nguyễn Công Hoán mang theo thị vệ, chạy ngựa trạm, đem hồng bản tờ dụ này đến quân thứ tuyên thị. Bọn này ở lại mấy ngày, hỏi rõ tình hình, tức thì về Kinh tâu lại. Sớ văn của các tướng quân, tham tán cũng liền đến nói: « Tham tán Hồ Văn Khuê và tán tương Trương Phúc Đĩnh từ Nam-vang và Hà-tiên đều đã về đến quân thứ, hiện đương cùng nhau hội bàn trù tính công việc đánh Đĩnh ».

MISACH.COM.VN

Vua phê: « Giặc đã khốn cùng như thế sao không đánh gấp? Đã có Chỉ đốc thúc rồi đấy ».

Bọn Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng và Lê Đại Cương ở quân thứ Nam-vang tâu: « Quan Phiên tham chỉnh báo rằng tướng Xiêm là Phi-Nhã-Chất-Tri từ Chân-lạp rút về Bắc-tầm-bôn, có độ 3.000 quân, chia làm 4 nơi đóng giữ. Và em vua Xiêm là Thôn-Kha-Long-Danh-Hòa từ Vọng-các đem 2.000 quân đến đóng Bàn-khương (tên đất) truyền hịch giục Chất-Tri về. Chất-Tri không chịu về, nói rằng quân của ta không đến, thì nó cũng đến lấy Chân-lạp, thề chẳng về nước Xiêm. Người Xiêm đã nhiều lần bị thua đau, trốn chạy, sợ quân ta đuổi cùng, hỏi tội, cho nên huênh hoang đóng quân ở Bàn-khương và Bắc-tầm-bôn cũng là có lý. Còn như Chất-Tri nói thề lấy Chân-lạp, chẳng chịu về Xiêm, chẳng qua nó sợ bại trận trở về, chẳng được người nước đếm xỉa đến nữa, nên thả lời để lừa bịp mọi người đó thôi. Tuy

https://tieulun.hopto.org

vậy, việc phòng ngự địa đầu biên giới, thực không nên trễ nải. Bọn thần đã sức cho quan Phiên tinh Phiên đóng giữ Phủ-lật và Bông-xuí để phòng bị nghiêm cẩn ».

Vua phê : « Liệu đoán kẻ địch như vậy thực đúng khớp, rất hợp ý ta. Phía ta chỉ nên cứ im hơi lặng tiếng, mà chuẩn bị sẵn sàng, lâu ngày chúng mỏi mệt, tự khắc quay về sào huyệt ».

Trương Minh Giảng và Lê Đại Cương lại tâu : « Tỉnh An-giang mới lập, đất rộng, người ít, lại ở vào nơi xung yếu giữa hai ngả đường Hà-tiên — Nam-vang, binh lửa mới yên, thành trì chưa vững, công việc chỉnh là lúc đương bận rộn. Vậy mà các cơ binh thuộc tỉnh, phần nhiều bỏ trốn, hiện số không còn được bao nhiêu, sợ khi động dụng không đủ người. Những lính đồn điền khi trước, đón lại thành đội ngũ, cho lệ thuộc hạt khác, như hai cơ Định-thắng Tả, Hữu và Thủy cơ ở Biên-hòa, đều là người thổ trước trong hạt [An-giang]. Nay xin rút về cho theo tỉnh sai phái để tự phòng thủ lấy ».

Vua phê : « Đó cũng là việc cần kíp trước mắt. Cho làm theo điều thỉnh cầu ».

An sát Hồ Sĩ Lâm tỉnh Tuyên-quang mang 100 biền binh đi Vị-xuyên đôn đốc việc vận tải quân lương, dâng sớ tâu : « Đã lần lượt phát muối, gạo cho tải theo đường thủy, đường bộ và ủy thuộc viên chia nhau đi Vị-xuyên, Đại-man, mua gạo lương với giá thỏa thuận, rồi tùy tiện chứa lại, để chuyển vận theo đường bộ. Nhưng từ tỉnh thành đến đồn An-biên đường sá xa xôi ngăn cách, việc vận tải đường bộ rất khó khăn, mà đường thủy thì phải đi ngược dòng thác nguy hiểm, không khỏi chậm trễ. Nay đại binh tiến lên Vị-xuyên, dân sở tại chắc đã dần dần tụ tập. Vậy xin ở ven đường, từ quãng Bình-sa, Phù-loan trở lên, tính độ đường đặt trạm, lấy dân phu

https://tieulun.hopto.org

ứng trực, rồi trước hết sai thổ dõng ở Hàm-yên, Thu-châu đài tải lương, muối, lần lượt đưa đến trong quân để chi dùng. Còn từ An-biên đến Vân-trung cũng cứ theo cách ấy tùy tiện mà làm ». Vua chuẩn y.

Lê Văn Đức, tổng đốc đạo Tuyên-quang, tiến quân đến thôn Mã-lang, tâu trình về tình hình quân thứ: « ...Quân đi đến đâu, giặc thấy bóng gió, bỏ đồn trốn trước. Vừa rồi được tin Trần Văn An bại trận, hỏi ra thì người thổ cho biết đó là Nguyễn Thế Khôi con tên tướng giặc Nguyễn Thế Nga, mới lên lút nổi lên. Khi phái quân đến tiễu, thì nó đã trốn xa, không biết đâu mà đuổi bắt. Lại tiếp tin báo tướng giặc Lưu Trọng Chương và Hoàng Trinh Tuyên tụ họp đồng lõa hơn 1.000 tên, từ Lục-an đến quấy nhiễu địa hạt tổng Làm-dương. Nay đại binh sắp tới An-biên, giặc ở phía trước tất kéo nhau chạy. Nếu mục không hội đến, e chúng lại sẽ xông ra Tuyên thì đường tiếp lương của ta sẽ khó thông đồng. Vậy xin phái một viên quan to ở gần miền, mang một đạo trọng binh, qua lối Thu-châu vát thêm thổ dõng, lên đường đến thẳng Lục-yên, rồi tùy liệu hoặc vỗ về, hoặc đánh dẹp cho dứt mối lo quân giặc thừa hư quấy nhiễu phía sau. Lại nữa, đạo quân Nguyễn Công Trứ trước hẹn do đường châu Đại-man vòng ra phía trên An-biên để chặn đường chạy của giặc. Nay Công Trứ bận việc mãi ở Côn-lôn, không tiện chờ mãi, nên thần đã ấn định ngày giờ chia đường tiến lên đánh lấy An-biên. Duy có việc quân lương, chuyển vận đường thủy đường bộ đều rất khó khăn. Số gạo lương do tỉnh phái người tải đi đường bộ, tới trong quân hiệu được hơn 180 phương. Khi bản quân đã từng khẩn sức đi mua lương thực với giá thỏa thuận, nhưng dân địa phương phần nhiều còn chạy chưa về, thường phải chờ lại một vài ngày mới mua được

https://tieulun.hopto.org

vài chục phương, đến kỳ cần dùng, không được đầy đủ lắm, rất lấy làm lo ngại ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Bọn giặc ấy thu thập dư đảng chia nhau chống cự. Quan quân thoạt đến, chúng liền bỏ trại trốn chạy. Như vậy thì những kẻ tụ tập ở Lục-yên chẳng qua cũng chỉ là lén lút ẩn hiện ở nơi rừng núi vụng trộm phát ra, không đáng lấy làm lo ngại. Có điều là quân đội đi xa, lương thực là quan trọng nhất, không thể không sẵn sàng để phòng phía sau. Vậy, truyền dụ cho thự bố chánh Tuyên-quang là Trần Ngọc Lâm trong số biền binh Hà-nội và Nam-định đã điều động, liệu lưu một ít đóng giữ, còn bao nhiêu giao cho quản cơ mang đi, lại vát thêm thổ dõng ở Thu-châu, cho gấp theo tù Hồ Sĩ Lâm và Đặng Kim Giám, phân phái đi hộ vệ việc tải lương. Lại truyền dụ cho lãnh binh Đoàn Văn Cát tỉnh Sơn-tây mang 100 linh lính cùng với số thổ dõng đã gọi thêm trước, lên mau Tuyên-quang, chuyển tới quãng giáp châu Vị-xuyên, cai quản cả số binh dõng 3 tỉnh Hà-nội, Nam-định, Tuyên-quang đã phái đến trước để hộ vệ việc tải lương. Lại phải tùy cơ mà phòng ngừa đảng giặc, nếu một khi thấy chúng chớm nổi lên, thì phải diệt sạch ngay để đường vận lương của đại binh được thông đồng ».

Lại dụ Nội các rằng: « Từ khi đại binh đạo Tuyên-quang xuất phát đến nay, tổng đốc Lê Văn Đức đã tâu báo hai lần, còn đạo quân của tham tán Nguyễn Công Trứ đã lâu chưa thấy tin gì, khiến ta trông ngóng! Phải truyền dụ cho Nguyễn Công Trứ lập tức rõ tình hình và đốc thúc binh dõng sớm trừ cho xong đảng giặc ở một dải Côn-lôn, rồi tìm đường hội binh với Lê Văn Đức. Bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ cần phải lưu tâm

https://tieulun.hopto.org

hơn nữa đến việc hộ vệ quân lương, và tìm mọi cách làm cho có nhiều lương thực, hoặc mang theo nhiều tiền bạc, bất cứ đắt rẻ, tiện đâu mua đấy, đừng để đến nỗi thiếu thốn. Thế là mưu chước hay nhất ».

Nguyễn Khả Bằng, tuần phủ Thanh-hoa, tâu nói : « Thổ phỉ trong tỉnh hạt là lũ Nguyễn Đình Bang, Nguyễn Đình Phát và Nguyễn Đình Lung, năm ngoái, đồng lõa với lũ Quách Tất Công, Quách Tất Tại và tên phạm trốn tránh là Quách Công Quế ở Ninh-bình, đấy loạn. Sau nhân quan quân tiến đánh, chúng lẩn trốn, sống vụng trộm, đến nay chưa tên nào bị xử án. Năm nay các vụ cướp xảy ở Thanh-hoa, Ninh-bình đều do bọn chúng lén lút gây ra, chứ không có đảng nào khác. Vả lại, hai huyện Quảng-địa, Thạch-thành, về hình thế núi rừng tuy không cao như ở Sơn-âm, nhưng về hiểm trở, sơn lam, chướng khí, hang đá lởm chởm trùng điệp thì cũng như Sơn-âm. Trước đây, sau khi thu phục được Hoàng-sơn và Phố-cát, quan quân chỉ thám nã ở vùng rừng đất bằng, chưa từng lùng vào sào huyệt của chúng. Cho nên chúng lại liên kết được với nhau, mưu đồ quấy nhiễu. Nếu không có một phen đánh giết thực mạnh thì dân không được ở yên. Nay bố chính Nguyễn Đăng Giai là người am hiểu địa thế, dân tình vùng ấy, xin cho y được nghỉ công việc tỉnh 2 tháng, cùng lãnh-binh Vũ Văn Huân và Phạm Văn Bình mang 700 biền binh và 2.000 thổ dõng đến địa phận 2 huyện ấy, cùng với tỉnh Ninh-bình hội tiễu, sao cho trừ tận gốc rễ, không để sót lại một mống ! ».

Vua chuẩn y và cho Nguyễn Khả Bằng ở lại tỉnh làm việc.

Nguyễn Đình Phổ, tổng đốc Ninh — Thái, mang 700 biền binh và 3 thớt voi trận, tiến lên Thái-nguyên, đẹp

https://tieulun.hopto.org

giặc. Rút lãnh binh Trần Đình Di nguyên phái khi trước, trở về giữ thành Bắc-ninh.

Bọn ác Man ở Bình-định lên xuống nguồn Trà-vân, bắt người cướp của rồi đi. Việc lên đến vua. Viên thủ ngự ở đấy bị cách chức, quan tỉnh bị giáng một cấp, và buộc phải nã bắt giặc theo đúng hạn định.

Quan tỉnh Hưng-yên tâu nói: « Tỉnh hạt sau trận thiên tai năm ngoái, nhân dân còn khó kiếm ăn ». Vua dụ cho phép lập trường phát chẩn ở phía ngoài tỉnh thành, rồi sai tập hợp dân nghèo lại, liệu phát tiền và gạo, chẩn cấp trong một tháng (Mười ngày phát chẩn một lần: cực nghèo, mỗi người được 3 uyển gạo và 3 tiền; nghèo vừa, mỗi người được 2 uyển gạo và 2 tiền. Trẻ nhỏ được phát một nửa).

Chưa lại chiếc thuyền lớn « Ly-phượng ». Chiếc thuyền này đã bị vấp váp nhiều lần, nên cho đổi tên là « Linh-phượng ». Có tên lính thủy lấy cắp dầu rái dùng sửa thuyền tư. Việc phát giác, giao bộ Hình xét trị. Bộ ấy tự xét là sơ suất, dâng sớ xin nhận tội.

Vua dụ: « Gần đây công việc Bộ rất bận rộn, mà công xưởng ấy trông nom không xuể, cũng như cái roi dài không tới bụng ngựa. Vậy hãng miễn xét xử. Từ nay, nhất thiết mọi công việc đều phải cân nhắc vật liệu, tính toán nhân công, và lưu tâm kiểm soát. Phàm các thứ xuất nhập linh tinh, dầu từ vật nhỏ như đầu tre, mạt cưa, cũng phải chắp nhặt lựa dùng vào việc thích hợp, không nên vội nghe bọn chủ thủ mà bỏ lãng cũi đóm, phao phí. Ngoài ra, các việc chi, phát, lãnh, nộp, đều phải kiểm xét cho rành mạch, không được để lính, thợ và lại dịch chiếm mót xẻo xén. Nếu còn như trước không chịu xem xét, sẽ giao đình nghị không tha ».

https://tieulun.hopto.org

Trấn-hải đài ở Kinh và Điện-hải đài, An-hải đài ở Quảng-nam đều cho đổi làm thành.

Vua cho rằng các đài này đều có thành trì, trấn ngữ hùng mạnh ở bờ biển, khác hẳn với các pháo đài khác, nên đặc cách cho gọi là thành. Sau đó sai đổi phát ấn đồ ký bằng đồng cho 3 thành nói trên. Ba tấn sở phòng thủ ở cửa biển là Đà-nẵng, Đại-chiêm và Đại-áp đều được đổi phát kiềm đồng, và thêm 2 chữ « Hải-khẩu ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, năm Minh-mệnh thứ 15 [1834], mùa hạ, tháng tư, ngày mồng một, làm lễ hạ hưởng (1).

Tòa Khâm-thiên giám tâu xin ghi thêm khí hậu nước Chân-lạp vào lịch. Vua y cho.

Sai các tỉnh ven biển đóng hạng thuyền nhanh nhẹ.

Vua dụ bộ Công rằng: « Những địa phương ven biển khi gặp việc khẩn cấp, duy dùng loại thuyền nhanh nhẹ là được việc nhất. Vậy ra lệnh cho các hạt sở tại, tùy theo công việc nhiều hay ít, lấy khoản chi của tiền công, đóng vài ba chiếc. Rồi mộ dân ven biển làm người lái và thủy thủ, mỗi thuyền độ trên dưới 20 người, lập làm đội thủy binh của tỉnh. Khi vô sự, cho họ về làm ăn; khi có việc cần kíp, việc tuần tiễu việc thông báo hoặc việc chuyên chở chút ít đồ vật thì dùng đến thuyền này». Rồi may phát cho cờ hiệu (cờ dùng vải vàng để mấy chữ: « Thuyền công tấn sở mộ »).

Tỉnh Thanh-hoa mộ được 50 người dân ngoại tịch từ vùng Quảng-bình trở vào nam. Cho đồn làm 2 đội thuộc tỉnh.

---

(1) Lễ tế tổ tiên nhà vua vào đầu mùa hạ.

https://tieulun.hopto.org

Bộ biên hai tỉnh Hải-dương, Bắc-ninh hợp sức bắt giặc ở huyện Văn-giang, bắt chém được hơn 30 tên phạm và thu được rất nhiều khí giới. Quan tỉnh đều làm sớ tâu. Vua khen và thưởng những người dự đi bắt ấy:

Ngô Văn Giai, quản cơ cơ Chính võ, thăng thu vệ úy, trật tùng tam phẩm, vẫn lãnh chức quản cơ;

Nguyễn Hữu Thịnh, phó quản cơ cơ Trung nhuệ, thăng thụ quản cơ;

Hoàng Văn Quyến, phó quản cơ, cơ Hậu nhuệ giữ đồn An-xá, thăng thụ quản cơ, và đều được thưởng thêm một cấp quân công;

Tôn thất Loan, thự quản cơ cơ Tiền nhuệ, được thực thụ ngay chức quản cơ;

Lê Thanh Biểu, phó quản cơ cơ Trung kiên, được thăng thụ quản cơ;

Nguyễn Văn Phó, quản phủ Bình-giang, thăng thụ vệ úy, trật tùng tam phẩm, vẫn lãnh quản phủ;

Phạm Văn Đức, quản phủ Thuận-an, thăng thu quản cơ, vẫn lãnh quản phủ. Và mỗi người đều được thưởng 1 chiếc áo trận.

Những suất đội đều được thưởng mỗi người 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn và 1 chiếc hầu bao gấm. Biền binh được thưởng chung 500 quan tiền. Người chém được tướng giặc, cứ mỗi thủ cấp tính thưởng 10 lạng bạc; các thủ cấp khác, thưởng 2 lạng.

Tên đầu đảng giặc là Phan Bố ở Hà-tĩnh, thường ẩn hiện ở các huyện Kỳ-hoa, Thạch-hà, Hương-sơn, Thiên-lộc, thừa cơ cướp bóc. Tỉnh cho tầm nã, liền trốn mất. Đến đây, tụ họp mấy trăm đồ đảng đốt phá hơn 60 nhà dân ở xã Hương-học (thuộc huyện Thạch-hà, gần tỉnh). An sát Cao Hữu Dực, lãnh binh Phan Văn Đồng đem quân và voi chia đường đuổi đến núi Bạch-thạch ở Vân-phong, chỉ quây bắt được 4 tên đồng lõa.

https://tieulun.hopto.org

Việc lên đến vua. Vua truyền chỉ nghiêm quở, bắt phải hết sức tìm cách lùng bắt. Lại cho điều 200 biền binh ở Quảng-bình theo đi bắt giúp. Lại treo thưởng, bất cứ quan, lính hay nhân dân, ai bắt hay chém được tên chính phạm Phan Bô thì thưởng cho 100 lạng bạc; nếu là lính, lại được thưởng thu thêm chức đội trưởng; nếu là dân thường, lại cho tha thuế thân. Nếu bắt được tên thứ yếu phạm là Đinh Lợi thì thưởng 50 lạng bạc. Ai trước đã trót theo giặc hoặc chứa chấp đang tùng giặc, nay bắt hay chém giặc, giải nộp quan, được lập tức miễn tội, lại được coi như người thường mà chiếu lệ, thưởng cấp.

Bộ biền tỉnh phái đi sau đó lùng bắt được hơn 20 đồ đảng giặc, địa phương được yên ổn. Lính Quảng-bình phải đến trước cũng được rút về.

Tỉnh Quảng-yên săn bắt được tên đầu đảng giặc, nguỵ xưng phó thống chế là Nguyễn Văn Bằng (đồng đảng với nghịch phạm Nguyễn Khắc Thước), đem giết đi. Thị sai thổ tri châu Tiên-yên là Phan Thế Hiệu vì bắt được tên phạm ấy được lập tức thực thụ thổ tri châu và thưởng thêm 30 lạng bạc.

Khai mỏ chì ở Quảng-nam. Sai thị lang bộ Hộ là Vũ Đức Khuê giám đốc công việc.

Trước đó, vua có hỏi thị thần: ai đáng sai đi. Phan Huy Thực thưa là Trần Tuyên lang trung bộ Công. Vua nói: « Phiền nhiễu đến dân là việc bất đắc dĩ. Ta muốn được một vị đại thần đi để biểu thị cho dân vui lòng ». Do đấy mới sai Khuê mang Trần Tuyên cùng đi, hội với quan tỉnh liệu làm. Rồi mướn 500 dân ở gần miền làm việc, và cấp hậu cho tiền, gạo (mỗi người một tháng 6 quan tiền và 1 phương gạo). Sau đó, thấy phái viên đi mua về nộp được nhiều chì, nên cho đình chỉ việc khai mỏ, và triệu Khuê về.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Quảng-yên tâu nói : « Ở tỉnh, theo lệ, phải nộp dầu thông, nhưng vì mưa lụt, chưa cho lính đi nấu dầu được, vậy xin triển hạn ». Vua y cho. Nhân đó dụ rằng : « Binh lính là để giữ nước. Lúc vô sự, phải cho tập luyện thành thuộc để phòng lúc hữu sự. Nếu nay bắt lính chuyên làm những việc vặt, thì không phải cái ý nuôi binh của nhà nước. Từ nay, phải thuê dân làm dầu thông mà nộp, không được động dụng sức lính ».

Sở Giang-quan (1) ở xã Như-lệ (thuộc huyện Hải-lăng) Quảng-trị, bỏ đã lâu. Dân, có người xin lãnh trưng nộp mỗi năm 100 quan tiền thuế. Hộ phủ Dương Văn Phong tâu lên.

Vua dụ bộ Hộ rằng : « Cái thiển của nhà nước, không phải ở tiền của. Cái lợi nhỏ mọn không đáng kể. Dương Văn Phong đã từng được ini tới bên ta, sao chẳng nghĩ tăng ngạch thuế đó các nơi Bắc-kỳ so với đây há chỉ gấp năm bội lần ? Ta vì thương dân vất vả, hèn năm ngoái ra lệnh cho rộng miễn. Tuy hàng nghìn hàng vạn còn chả tiếc, thì mối lợi nhỏ nhặt lặt vặt này, đối với thuế khóa của nhà nước, có nghĩa lý gì ? Vả lại, ở nơi này, năm ngoái, ta đã vì dân cho khơi đào sông ngòi, để đường thủy đi lại được thuận tiện, nếu nay lại đặt ải và bến đánh thuế thì chẳng hóa làm trái cái bản ý thương dân lợi dân của ta ư ? Đáng lý việc này phải giao đình nghị, để làm gương cho kẻ hay bàn đến việc lợi, nhưng nghĩ y mới đến quyền, công việc ở đó buổi đầu, chẳng qua cũng là nhẹ dạ nghe người, không có tinh ý gì khác, nên hãy gia ơn, khoan thứ cho. Rồi truyền Chỉ nghiêm quở. Lại truyền dụ khắp cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính ấn sát các địa phương phải thể theo ý này của ta mà tuyên dương đức hóa, sai cho hết giặc, yên dân,

(1) Sở thu thuế đó.

https://tieulun.hopto.org

khiến ruộng nương ngày một mở rộng, hộ khẩu ngày một tăng thêm, thì ích nước lợi dân còn gì hơn thế. Nếu cứ chăm chắm bàn đến việc lợi, thì khác nào đời xưa gọi là « hạng bầy tôi vơ vét kiếm lợi », ta chẳng thích nghe nói đến đâu ! »

Tú tài các khoa, tuổi từ 40 trở lên, ở các địa phương được gọi vào Kinh, tất cả 159 người. Vua sai tham tri bộ Binh Nguyễn Trung Mậu và Đại lý tự Thiếu khanh Phan Thanh Giản làm chủ khảo, hội với quan ở Quốc tử giám sát hạch lại: 7 người dự hạng ưu, được bổ làm huấn đạo, nhưng thự chức giáo thụ ; 81 người hạng bình được dùng làm huấn đạo. Các hạng thứ và liệt, quán ở Quảng-bình trở vào Nam, chịu phái làm hành tẩu ở sáu bộ, cấp cho mỗi tháng tiền 1 quan, gạo 1 phương, còn những người quán từ Hà-tĩnh trở ra Bắc thời cho về học tập, và cấp cho mỗi người 2 lạng bạc.

Dụ rằng: « Các người nên chăm chỉ đọc sách cho thành tài ; để đến kỳ thi có chỗ tuyển dùng, đừng nản vì chuyến này không trúng ».

Dân Thừa-thiên có người đánh giảm giá đồng Phi long ngân tiền, bị linh hộ vệ Cẩm y bắt được. Bộ Hình đem việc tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: « Gần đây rập chế các hạng kim tiền và ngân tiền Phi long là muốn cho tài hóa lưu thông, làm lợi cho dân, và làm sáng tỏ đại hiệu ra trong ngoài. Cho nên nhà nước không tiếc công của má đặc cách chế tạo. Trước đã do bộ Hộ nghĩ định giá tiền tâu xin cho ban hành. Những người có tai, có mắt chắc đều nghe và thấy cả. Không ngờ cái quân nhỏ mọn còn khinh thường pháp luật, mưu lợi riêng, dụng ý đánh sụt giá như thế. Hơn nữa, chúng ta dân nơi kinh kỳ, biết pháp luật mà phạm pháp luật, là cố ý vi phạm !

https://tieulun.hopto.org

Đáng lý phải trị đến cực hình, nhưng nghĩ y mới phạm lần đầu, vậy chuẩn cho phạt: dẫn ngay đi các chợ phố, đến mỗi nơi lại đánh 10 hồng côn, rao to cho mọi người biết, rồi dẫn đến nơi đã phạm tội, gông nặng một tháng. Khi hết hạn, lại đánh 100 trượng rồi bắt làm việc khổ sai ở cục Ngân tượng.

«Lại truyền dụ cho trong Kinh và ngoài các tỉnh: từ nay phàm có đổi hoặc mua tiền này phải theo giá ấn định, chỉ có tăng, không có giảm. Nếu kẻ nào dám gièm chê, đánh giảm giá, sẽ bị khép vào tội chống lại qui chế nhà nước, xử tội như trên, lại gông thêm một tháng nữa».

Nguyễn Đình Phổ, tổng đốc Ninh — Thái, thân mang quân và voi đến địa đầu tỉnh Thái-nguyên, được tin đảng giặc là Nguyễn Đình Thể, ngụy xưng là thống chế, hợp đảng ở tổng La-đình (thuộc huyện Tư-nông, giáp giới với 2 huyện Hiệp-hòa và Yên-thế, tức nơi thường gọi là «cánh đồng 3 huyện») mưu làm loạn. Phổ liền đốc quân đuổi bắt, chém được quản cơ, bắt được tham mưu của giặc cùng với 6 tên đồ đảng và thu được cờ, trống, súng lớn, khí giới; còn thì giặc đều trốn chạy. Phổ liền đến thẳng tỉnh thành đóng lại, phái quyền phó vệ úy vệ Tráng dũng Vũ Văn Bằng, tiến đến Chợ-đu, hiệp lực với phó lãnh binh Nguyễn Văn Ưng đánh dẹp. Rồi làm sớ tâu nói: «Đã phái người đi thám vùng Thái-nguyên, thì từ Chợ-đã trở xuống, chưa thấy giặc lan tới, nhưng ở các hạt Từ-sơn, Thuận-an, Thiên-phúc và Lạng-giang thuộc Bắc-ninh thì quân giặc chiêu tập nhau, có đảng hơn nghìn, có đảng 6, 7 trăm, chống lại chức dịch đi bắt quấy nhiễu dân cư. Phủ, huyện sở tại nhiều lần đã xin thêm quân chặn đánh. Bọn thần đã bàn cùng với bố chính, án sát Thái-nguyên, để lại 300 biền binh giao lãnh binh Tống Văn Trị quản nhận phòng thủ. Rồi quay về Bắc-ninh,

https://tieulun.hopto.org

phân phái người đi tra xét tầm nã giặc. Lại sai lãnh binh Trần Đình Di đi đôn đốc Nguyễn Văn Ưng, Vũ Văn Bằng tùy cơ hội tiễu trừ, ngăn giữ. Khi nào công việc dẹp giặc ở Bắc-ninh tạm ổn, sẽ tuần dụ trước, lại trở về Thái-nguyên điều khiển ».

Vua dụ rằng: « Đại binh mới đi đã đánh giết được giặc, rất đáng khen. Những người chém và bắt được 2 tướng giặc, tính mỗi phạm thưởng cho 10 lạng bạc; những người chém được các tên khác, tính mỗi phạm thưởng 2 lạng. Và mọi người đều được thưởng thêm « thưởng công ngân bài». Nguyễn Đình Phổ, trước bị ghi giáng 4 cấp ở dưới tên, nay cho khai phục một cấp.

« Nay ngươi trở về tỉnh, nên đốc sức bộ biền nhằm những nơi quân giặc lén lút nổi lên, lập tức đập đi, không để chúng lan tràn ».

Tên Thổ đã bị thua, lại đem đồ đảng lên vẻ huyện Yên-thế. Quản phủ Lạng-giang là Lê Đức Phú đem quân đi tuần tiễu gặp phải, bị chúng giết chết. Chúng lại kéo đến huyện nha đốt cướp. Việc tâu lên, vua dụ cho Nguyễn Đình Phổ, phải ngay tướng sĩ đắc lực đi nã bắt. Đồng tri phủ Phạm Minh Dực và thí thự huyện thừa Lý Đăng Khoa đều bị cách lưu, bắt phải đi nã giặc.

Điều 3 thớt voi trận ở Nam-định và 2 thớt ở Hải-dương đi theo tỉnh Bắc-ninh dẹp giặc.

Tham tán Nguyễn Công Trứ đạo Tuyên-quang kéo quân đến núi Bột-lĩnh, xã Vĩnh-ninh làm sớ sai người dâng lên tâu rõ tình hình gần nay lúc tiến lúc dừng: « Từ tổng Thổ-hoàng châu Đại-man xuất phát, đường qua Kim-tương, Năng-khả (đều tên xã) chỗ nào cũng có quân giặc ngăn trở, đã lần lượt đánh tan. Duy về hữu ngạn sông Gâm giặc đông đến hơn nghìn tên, lập 3 đồn ở núi đất thuộc Nhự-hương, cách sông trông ngắm, thì ra bọn chúng có đến hơn nghìn người. Thần đã ngầm

https://tieulun.hopto.org

phái thổ hào Bùi Đình Đặng đến đồn Đài-mãn, hiệp lực cùng thổ tỳ Ma Doãn Khê mang thủ hạ thổ dõng, theo đường bộ, thẳng tiến. Rồi lại cho làm nhiều bè nứa, ở ven sông bên rừng để chờ đợi. Giặc thấy quân của Đặng vụt đến, bèn bắn súng giao chiến. Đại binh bên ta đều vượt sông, tiếp ứng. Giặc bị thương và chết nhiều, vứt cờ trống, bỏ đồn không mà chạy. Khi tiến đến núi Bột-lĩnh, giặc cũng đóng chỗ hiểm chống cự; quan quân phải chia đường đánh áp lâu mới tan, đuổi bắt được 4 tên, đã lập tức đem chém ở trước quân. Rồi phái thổ, man đi mọi nơi chiêu dụ, nhưng không có một người nào lộ ra. Thóc gạo thì chúng mang giấu đi hết; chỗ nào không kịp tải đi thì chúng đốt trước. Vả lại, một dãi hữu ngạn, năm ngoái, quan quân chưa đi đến nơi, chỗ nào cũng có bố trí phòng bị của giặc. Trong rừng rậm đều mở lối tắt và đào hố tua chông. Ở đây, phong tục độc ác, núi sông hiểm trở còn ghê gớm hơn Bảo-lạc. Hiện nay chúng xây dựng đồn bằng đá ở núi Mã-thai và thôn Bán-dạ làm kế cố thủ. Vì gặp kỳ này mưa luôn, nên chưa kịp tấn công.

« Lại nữa, quân lương từ tỉnh Tuyên-quang vận theo đường bộ đến nơi quân thứ hết 19 ngày. Mỗi chuyến nhiều thì được một trăm sáu mươi, một trăm bảy mươi phương, ít thì trên dưới 100 phương nửa tháng đi lại đài tải không đủ ăn 3 ngày. Quân càng đi xa thì lương càng chậm trễ. Đường bộ vận tải đã khó khăn, đường thủy lại càng có nhiều điều bất tiện. Tất phải chia đóng làm từng đồn mà chứa dần lương lại thì mới có thể tiếp tế. Nhưng binh dõng tòng chinh, nếu cho đi giữ lương nhiều quá thì lại không đủ người, cho nên cứ phải chờ đợi dằng dai, không phải thấy đường sá hiểm trở xa xôi mà dám thoái thác ».

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ : « Giặc ấy sau khi thua vỡ tan tành, còn dám nương nơi rừng rậm, chống cự lại, thật rất đáng ghét ! Nay quan quân tiến đánh được tan, bắt được tội phạm, thì rất đáng khen. Vậy thưởng thụ cho Bùi Đình Đặng, Ma Doãn Khê đều được chức đội trưởng thuộc tỉnh, và thưởng thêm mỗi người 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Duy về tình hình quân lương, ta đã sai bộ Binh gạn hỏi người được phái về, thì trong quân đã có vẻ thiếu ăn 2 ngày rồi, mà lương ở tỉnh tải đi còn độ 7, 8 ngày nữa mới tới nơi quân thứ. Nghe nói khiến người phải sửng sốt lo ngại. Nếu quả như lời người đó nói, thì sự thể rất là khẩn cấp ! Sao không chịu tìm mọi cách, hoặc lùi lại chút ít để hộ tống lương, chờ được tiếp tế rồi hãy tiến quân ? Vả chăng, lương thực trong quân là việc quan trọng biết chừng nào, thế mà sao không tính hẳn rõ ràng vào trong tập tấu mà chỉ phái người từ nghìn dặm về đưa tin, tựa hồ coi làm trò đùa vậy ? Chẳng biết Nguyễn Công Trứ, ngươi nghĩ ra làm sao ! Bây giờ ngươi phải liệu làm thế nào để cho đường tiếp lương chắc chắn không bị ngăn trở. Phải cùng với Lê Văn Đức hai bên tương trợ, giúp đỡ lẫn nhau. Còn việc tùy cơ lúc tiến lúc ngừng, khi đánh dẹp, khi phủ dụ, thì tả cũng không hạn định là trong tuần trong tháng phải xong, miễn làm thế nào mang về cho ta hai chữ « thành công » để thỏa lòng trông mong mà thôi ».

Vua lại cho rằng Trứ hành quân ở đạo khác, mỗi khi có độ tập tấu, lại phải tư mượn ấn triện của ty bố chính Tuyên-quang, không khỏi chậm trễ. Vậy sắc sai quan phân việc chế cho Trứ cái ấn quan phòng « Tham tán tiễu bộ quân vụ » để khi có tập tấu riêng thì dùng. Còn khi để sớ hội hàm với Lê Văn Đức thì dùng một ấn quan phòng « Tổng đốc quân vụ ».

https://tieulun.hopto.org

Lại sai truyền dụ cho bọn Trần Dinh Di đạo Thái-nguyên: chỉnh đốn binh dõng tìm đường đi tiếp ứng với nơi đóng quân của Trứ (Trứ ở Vĩnh-ninh thông với con đường tắt miền núi Thái-nguyên) để làm thanh ứng phía sau và kiêm việc hộ vệ đường vận lương cho đại binh.

Bố Chính Trần Ngọc Lâm và án sát Hồ Sĩ Lâm ở Tuyên-quang đều bị tội mất chức.

Điều bổ: Trần Văn Trung hữu thị lang bộ Lễ, làm bố chính Tuyên-quang, Nguyễn Huy Chiểu thự Thái thường tự Thiếu khanh làm thự án sát Tuyên-quang.

Vua dụ Nội các rằng: « Bọn Trần Ngọc Lâm, Hồ Sĩ Lâm, đã có Chỉ giao cho chuyên lo việc quân lương. Trước kia vận lương đường thủy đã làm hỏng việc (1), ta từng có dụ răn bảo nghiêm quở, mà nay trong quân còn bị thiếu thốn lương thực như thế, thì tội chúng còn gì to hơn!. Luật pháp nhà nước rất nghiêm, quyết khó hòng khoan thứ. Nay đều cách chức bắt làm lính, cho theo phái viên Đặng Kim Giám để đốc vận binh lương. Vừa rồi đã điều biền binh ở Hà-nội — Nam-định hàng nghìn người. Bây giờ lại cho phép Hải-dương phái ngay một quản cơ đắc lực và 4, 5 trăm biền binh tức tốc đến Tuyên-quang để lãnh binh Đoàn Văn Cải điều khiển vào việc hộ tống lương thực, và kiêm làm hậu ứng cho đại binh ».

Bọn Trung vào từ biệt, vua cho vời vào, bảo rằng: « Các ngươi vâng mạng đi sứ, xa xôi muôn dặm mới về, ta cũng không muốn bổ đi làm quan ngoài. Nhưng cần lao là phận người bầy tôi, thì ở trong, ở ngoài cũng thế. Từ khi Nam, Bắc-kỳ hữu sự đến giờ, ta dậy sớm ăn trưa, chẳng được lúc nào nhàn rỗi, huống là kẻ tôi con?

(1) Chỉ việc làm mất 4 thuyền lương ở Chương-khê.

https://tieulun.hopto.org

Nay công việc ở Tuyên-quang thì việc vận lương là trọng yếu hơn hết. Ta đã phái Đặng Kim Giám đến hợp sức để làm, nếu còn chưa tiếp tế được đầy đủ, thì trong các ngươi; một người ở lại tỉnh làm việc, một người mang quân đi đốc vận, đừng ngại vất vả ». Rồi lại nói: « Việc biến ở Tuyên-quang cũng là bởi quan cai trị phần nhiều không được người giỏi. Ngay khi tên giặc Vân bắt đầu làm phản, nó đem thích vào mặt phái viên của tỉnh mấy chữ rằng: « Quan tỉnh hay ăn hối lộ ». Thế thì đủ biết bình nhật lũ Phạm Phổ tham lam bỉ ổi như thế nào! Dùng chẳng được người, đến nỗi như vậy! Ta là bậc vua cha cũng không thể trốn được trách nhiệm, đêm nằm suy nghĩ thực hối không kịp! Gương trước sờ sờ, các ngươi nên ghi xương tạc dạ để khỏi phụ cái ơn tác thành của ta ».

Vua sai thị vệ mang cấp thuốc men cho quan quân các đạo Tuyên-quang, Cao-bằng, Thái-nguyên (2 đạo Tuyên-quang, Cao-bằng, mỗi đạo được 3 lạng dầu quế, 10 lọ rượu ngữ phong, 20 lọ dầu bạc hà; đạo Thái-nguyên được 2 lạng dầu quế, 5 lọ rượu ngữ phong và 10 lọ dầu bạc hà).

Tổng đốc Lê Văn Đức đạo Tuyên-quang thu phục được đồn An-biên.

Trước đây, quân ta đến Du-khê, chia làm 3 đạo, tiến đến các đồn Lạp-lĩnh, Vưu-giản, Tùng-tạo. Giặc đều trốn trước cả. Duy ở bờ bên hữu sông Thượng-miện thuộc An-biên, chúng còn phục quân ngăn cản. Đạo quân đi trước, quyền lãnh binh, cách lưu là Nguyễn Văn Quyền đốc quân đánh, giết được nhiều tên. Giặc vượt sang tả ngạn, chặt cầu phao mà chạy, đuổi không kịp. Đức bèn đóng quân lại An-biên, chiêu dụ nhân dân, sức mua thóc gạo. Rồi đem mọi tình hình tâu lên và nói: « Quân đi đường gặp mưa nhiều; số lương thực cần

https://tieulun.hopto.org

dùng chuyên chở đường thủy thì trở ngại, đường bộ cũng khó khăn mà không được bao nhiêu, thường phải dừng lại tìm cách cung cấp; vì vậy tiến không được mau ».

Vua dụ: « Quan quân đi lần này, hăng hái giết được giặc, thu phục được đồn An-biên, rất đáng khen. Nguyễn Văn Quyền chịu xuất lực ở mặt trận, nay gia ơn đổi làm giáng 4 cấp, lưu dùng. Còn những người dự trận là bọn phó quản cơ Nguyễn Đức Chung đều thưởng mỗi người 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Còn việc quân lương, ta đã hạ nghiêm dụ cho tỉnh Tuyên-quang phải thượng khẩn đốc sức vận tải. Nhưng vì đường núi xa xôi, hiểm trở, nếu chưa kịp đến, thì ngươi cần nên tìm nhiều cách chiêu dụ nhân dân, đem đại nghĩa khuyên bảo, nhưng đừng ngại đắt rẻ, mà mua thóc gạo cho đủ thành thuần cấp cho quân dùng được đầy đủ.

« Về đạo quân của tham tán Nguyễn Công Trứ, ta đã có dụ sai tìm đường hội quân với nhau. Vậy ngươi phải trù tính thế nào, làm cho đúng khớp để chiến công được mau chóng hoàn thành. Thẳng hoặc sự thế có cần phải rộng thêm ngày tháng, thì ta cũng không giục giã đốc trách. Không để vua cha phải lo lắng, đó là tấm lòng thành thực của ngươi là tôi con ».

Bọn tướng quân, tham tán ở Gia-định tâu nói: « Con giặc Chấm là Nguyễn Văn Trịnh đã giải đến trong quân. Bọn thần đã cho dẫn nó lên đầu ngoại quách gọi dụ bố nó. Tên Chấm sai đồng đảng cầm tử là Trần Đình Tam ra xin xá tội sẽ lập tức ra hàng. Bọn thần đã hạn cho chúng 3 ngày. Lại có lũ ngụy trung quân phó tướng tên là Chương và ngụy đô quản lãnh tên là Long hơn 10 người ủy đồng đảng là Nguyễn Văn Long mang mật thư ra xin làm nội ứng, tiếp đón quan quân. Việc lộ, bị Chấm giết ».

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sở đến nơi, vua phê : « Phải tức tốc ấn định ngày đánh thành. Giặc đã tàng tận lương tâm, quyết chẳng ra hàng đầu. Còn như các dân đảng giặc đã giết lẫn nhau thì đồ đảng càng chia rẽ, tất không bền chí. Đó lại là cơ hội tốt ».

Mãn hạn, quả nhiên nghịch Chấm không chịu ra hàng, bèn đem Nguyễn Văn Trịnh, Trần Đình Tam lăng trì xử tử.

Sau đó bố giặc Dự là LAm cũng bị giải đến, sai lên trên trường lấy chiêu đụ con nó, nhưng tên Dự chẳng đoái, bèn giết LAm đi.

Bọn thự phủ Nguyễn Tú, chưởng cơ Lê Văn Thuy tỉnh Quảng-trị đánh giặc Xiêm ở bờ phía bắc Khung-giang, thắng trận. Trước kia, quân ta mới tới bản Bôn-thần thuộc Tầm-bộn, giặc bỏ trại, chạy trốn trước, bèn liền ngày tiến thẳng đến bản Bồn-xăn (một trong 28 bản ở gần Khung-giang). Được tin có mấy trăm quân giặc đóng ở phía bắc Khung-giang, bọn Tú liền đốc binh và voi chia đường đánh khép lại. Giặc thua to, tranh nhau sang sông chạy. Voi chiến của ta ở trong sông, húc chìm hơn 10 chiếc thuyền giặc, làm chết đuối hơn 100 tên. Ta bắt được 4 tù binh, chém được 3 thủ cấp, thu được khí giới và voi ; còn thì chúng vượt được sang Nam-ngạn, trốn thoát. Quân ta lại quay về chỗ 28 bản tầm nã, nhưng đến đâu, chúng đều trốn hết. Cho đo thám ở La-a-cuộc thuộc Mường-bồng thì giặc thấy bóng gió đã trốn xa cả, quân ta bèn rút về sông Tấm-lục, rồi làm trạng tâu.

Vua phê rằng : « Hăng hái giết giặc như vậy, đủ thấy các ngươi thực lòng vì nước, ta xiết bao vui mừng ! ». Liền xuống dụ : « Giặc Xiêm trước đây đã bị quan quân đánh thua nhiều lần, còn mờ tối không biết sợ chết, lại dám đi dụ dỗ các bản ở Mục-đa-hán trở lại sinh sự.

https://tieulun.hopto.org

Nay quan quân hăng hái xông lên chém bắt được giặc, lại đốc thúc voi trận xông phá được thuyền giặc, thực là đắc lực! Vậy Nguyễn Tú trước bị giáng 4 cấp, nay cho khai phục 2 cấp;

«Hồ Hữu Thẩm trước bị giáng 2 cấp, nay cho khai phục cả;

«Lê Văn Thụy, Phạm Phi và lãnh binh Nguyễn Cửu Đức đều thưởng gia quân công 1 cấp, lại thưởng mỗi người 1 đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ và 1 chiếc áo trận bằng đoạn gấm thêu kim tuyến;

«Các quản cơ, đều thưởng mỗi người 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, 1 cái áo trận bằng sa thêu hình con mãng;

«Các suất đội, đều thưởng mỗi người 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn và 1 chiếc hầu bao bằng gấm.

«Lại nữa, lần thắng trận này đó binh lính điều khiển voi có nhiều công nhất, vậy thưởng cho:

«Những quản tượng, mỗi người 1 đồng kim tiền Nhật-nguyệt-tinh-vân hạng nhỏ và 1 chiếc áo trận bằng nhung vải;

«Những phó quản tượng, mỗi người 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn và 1 chiếc áo trận bằng sa tốt;

«4 viên chánh đội trưởng suất đội vệ Kinh tượng đều thăng thụ cai đội;

«Các binh, dũng dự trận, thưởng chung 1.000 quan tiền;

«Lê Đăng Khiêm, trí châu Hưởng-hóa, đi tòng chinh, thưởng chức đồng suất đội;

«Đào Văn Nhuận lại mục Tầm-bôn, thưởng hàm thổ huyện thừa;

«Ngoài ra, các thổ ty, thổ dõng đều thưởng cho áo, quần và tiền có từng bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

« Vả lại, quân ta 3 lần tiến đánh đều luôn được toàn thắng, quân Xiêm đã khiếp uy trốn xa, thì cũng đủ lừng lẫy, uy danh rồi. Vậy cho phép lập tức khải hoàn, rút quân về tỉnh thành Quảng-trị nghỉ ngơi và đều ban cho ăn yến, xem hát một lần. Rồi Lê Văn Thụy và Phạm Phi mang số quân lính đo Kinh phái trước trở về Kinh, 3 tên tù binh Xiêm và 1 tù binh Man, cho áp giải về Nghệ-an. Tù binh Xiêm thì đem chém, đưa đầu đến bêu ở Trấn-ninh, Trấn-tĩnh. Còn tên tù binh Man thì thả cho về Khung-giang, cho mang theo các đạo dụ, hịch về phân phát cho các Man để chúng chuyền báo lẫn cho nhau ».

Lê Văn Thụy, Phạm Phi đã về đến Kinh, vào hầu. Vua cho với lên điện, tự tay rót rượu ban cho, và cho mỗi người một chiếc nhẫn vàng chạm con cá. Lại sai lấy thêm rượu cho khắp các viên cai đội và cho mỗi người 1 đồng kim tiền.

Rồi vua dụ rằng: « Các ngươi đã vì triều đình xuất lực, đánh một trận thành công ngay, thực đáng khen thưởng. Ta rất để tâm đến các ngươi đi chuyến này, trèo non lặn suối, xông pha lam chướng, ngày nay khải hoàn hãy cho phép nghỉ ngơi mấy ngày, sau đó lại theo lệ thường vào hầu ».

Vì kho Khánh-hòa thóc chưa được đầy, mà thuế chính cung hằng năm nộp vào thì thóc ít mà tiền nhiều, vua bèn cho phép quan tỉnh chiếu số lương tinh, đánh phát bằng gạo, thì đổi phát bằng tiền; gạo lương ăn thì đến khi có lúa mùa và gạo từ miền Nam buôn đến, tăng giá mà mua cho đủ chi dùng một năm; còn số thóc tồ hằng năm, hãy cứ chứa lại.

Lại thấy trước đây nhân ở Nam-kỳ hữu sự, Bình-thuận phải chi tiêu nhiều, nên dụ sai Khánh-hòa chuyển về Bình-thuận từ 3 đến 5 vạn quan.

https://tieulun.hopto.org

Đạo quân của tham tán Nguyễn Công Trứ thuộc đạo Tuyên-quang tiến đóng ở xã Vĩnh-khánh, được tin quân giặc mưu chặn đường tiếp lương. Trứ đang đêm sai người đi tuần thám, thấy một toán từ thôn Bắc-mân lẻn ra phía sau quân ta, bèn lập tức sai thuộc hạ là lĩnh Nguyễn Quang Diệu mang 200 thủ hạ đổi theo. Giặc nấp chỗ rậm, bắn súng ra. Diệu sấn đến, chém được một thủ cấp và bắt được 1 tên. Giặc bèn trốn chạy.

Trứ làm trạng tâu nói: « Từ chỗ quân thứ đến Côn-lôn, quân đi hết bốn ngày đường, mà lương quân thì đã hết. Lương ở tỉnh tải đến bằng đường bộ, một chuyến chỉ ăn được một ngày, hôm sau lại hết. Đã cho đi tìm kiếm đổi mua, đều không được. Vả lại, giặc vẫn ỷ vào thế hiểm của Côn-giang, ta nên phải đề phòng. Nếu vội tiến sang qua sông mà đường tiếp lương bị nghẽn thì lỗi ấy không phải nhỏ. Hiện đương sức Thổ tỳ là bọn Ma Doãn Dưỡng, Ma Doãn Thẩn, đến các động Man, hễ thấy có chứa thóc, thì liệu lấy mà trả tiền. Nếu tìm được đủ 5 ngày lương, thì quân mới có thể tiến được. Vì thế còn nán lại để chờ ».

Vua dụ: « Đảng giặc âm mưu triệt đường tiếp lương của ta, mà quan quân vào sâu nơi hiểm, ra sức đánh lui được giặc, cũng là đáng khen. Nay thưởng thụ Nguyễn Quang Diệu làm đội trưởng thuộc tỉnh, và cấp cho tấm « thưởng công ngân bài ». Còn việc lương quân, ta trước đã đốc sức làm khẩn cấp rồi. Ngươi nên nghĩ cách khi tiến, khi ngừng, thế nào cho trúng cơ nghi là được ».

Bọn tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Quan quân hai đạo Nam-vang và Hà-tiên đều đã tập họp đông đủ ở khu vực tấn sở. Khí cụ đánh thành đã tiếp tục sửa soạn gần xong. Đã biểu thị các biền binh ở tấn sở: ai tình nguyện xông trước lên thành giết

https://tieulun.hopto.org

giặc, thì thưởng trước cho một quan tiền; nếu có ai bị chết trận, thì xin cho 1 con, hoặc em, hoặc cháu, được tập ấm. Số tình nguyện có đến hơn 7.700 người, ai cũng khoa chân múa tay chờ đợi. Đã tức thì truyền rõ hiệu lệnh ấn định kỳ hạn đánh thành ».

Vua phê: « Có vô lòng hăng hái của quân sĩ, như thế rất tốt. Nên sớm hạ lệnh đánh thành. Phen này cốt phải đánh bằng được mới thôi; nhất định phải thành công, nhất định phải hậu thưởng ». Bèn xuống dụ rằng: « Lũ giặc liều chết giữ cô thành tinh thế ngày một cùng quẫn. Cứ theo lời tâu, thì số biền binh tình nguyện xông trước lên thành đến hơn 7.700 người, đủ thấy tướng sĩ ta, chỉ dốc giết thù, lòng đầy căm giận. Đã đồng tâm gắng sức như vậy, lo gì chẳng hạ được thành? Ngày hạ thành, binh dũng có ai bị trận vong thì cho 1 con hoặc 1 em, hoặc 1 cháu, sẽ được miễn 10 kiếp, nộp thuế thân và tạp dịch. Suất đội trở lên, ai không sợ tên đạn, mang quân xông trước lên thành mà không may tử trận, thì con, hoặc em, hoặc cháu, được 1 người tập ấm, lại hậu cấp tiền tuất cho gia đình. Tập ấm thì theo lệ, hưởng kém quan hàm người đã chết một bậc. Vả lại, trước đã có dụ nói rõ về kỷ luật: phàm tướng sĩ biền binh, nếu ai lùi bước chùn lại thì chém ngay để rao cho mọi người biết. Nay lại định rõ lệ thưởng, không tiếc ơn huệ; tưởng đã đinh ninh nhắc đi nhắc lại về sự thưởng phạt của triều đình là rất đúng chắc, nói sao làm vậy. Vậy, từ tướng quân trở xuống nên hết sức mưu toan báo đáp. Ghi công cờ biển, ở một chuyến này, phải nên cố gắng! »

Bọn Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng và Lê Đại Cương ở quân thứ Nam-vang tâu nói: « Đồn An-man ở ngoài thành Nam-vang cũ, xây đắp đã gần xong (đồn cao 6 thước 3 tấc, rộng 27 trượng). Tấn sở Lô-an ở

https://tieulun.hopto.org

đối diện với đồn này cũng sẽ lần lượt xây đắp. Duy có cái thành cũ trước bị giặc Xiêm phá hủy mà địa thế thì chật hẹp, bờ sông thì vỡ lở. Nay chọn được chỗ đất La-kết là nơi khá cao ráo sáng sủa, lại ở vào quãng giữa sông Tiền-giang và Hậu-giang, hình thế đủ làm nơi căn cứ được. Từ đấy đến thành mới An-giang và đồn Châu-đốc, đường thủy và đường bộ đều đi tiện cả. Nếu cho vua Phiên lập thành trì ở đây thì thực là thỏa đáng và tốt. Đã hỏi ý kiến vua và các quan Phiên họ đều mong muốn giống nhau. Vậy xin y cho vua Phiên dời đóng về đây để được yên ổn chỗ ở ».

Vua chuẩn y lời tâu.

Sai hai tỉnh Phú-yên, Khánh-hòa, mỗi tỉnh tải 3 vạn quan tiền kho đến Gia-định ; Gia-định chuyển một nửa số tiền ấy đi Vĩnh-long, rồi Vĩnh-long liệu trích lấy 1 vạn quan đến đồn An-giang ở Nhượng.

Lê Thuận Tĩnh, chưởng cơ cách lưu, chết ở quán thứ sách Trà-cầm. Quan tỉnh tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: « Lê Thuận Tĩnh trước được phái đi dẹp giặc ở vùng Trấn-tĩnh, vì điều khiển sai lầm, bị cách lưu. Y biết xấu hổ, cố gượng bệnh đi tòng chinh, mong thu công sau để chuộc lỗi trước. Không ngờ công chưa thành đã vội ốm chết, thực đáng thương. Vậy gia ơn cho y được khai phục chức vệ úy, hàm chánh tam phẩm, được chiếu theo phẩm hàm cấp tiền tuất và thưởng thêm 30 lạng bạc ».

Tổng thống Tạ Quang Cự và tham tán Võ Văn Từ đạo Cao-bằng đánh thổ phỉ, thắng luôn.

Quân Cự đóng ở Nhượng-bạn. Được tin quân giặc từ núi Kim-mã thuộc Thái-nguyên chia đường lấn qua Ngưu-lĩnh, dựa chỗ hiểm để chống cự, Cự bèn thân đốc lính và voi tiến đến, đốc sức phó lãnh binh Văn Hữu Xuân lập mưu đánh úp ban đêm, chém được phó

https://tieulun.hopto.org

cơ, trưởng hiệu cùng 6 thủ cấp giặc, và bắt sống được 4 tên. Giặc tan chạy, hôm sau lại đến Đinh-lĩnh chống cự (Nguru-lĩnh, Đinh-lĩnh đều tiếp giáp địa phận Gia-bằng). Từ giờ mão đến giờ thân, quân ta chia đường giáp công, chém được 29 thủ cấp giặc và thu được súng lớn cùng khí giới. Giặc tan vỡ thua to. Đuổi đến Linh-mai thuộc Thái-nguyên là nơi sào huyệt giặc, đốt phá rồi về.

Đảng giặc ở mạn Thượng-du Cao-bằng tràn xuống Thông-sơn Trung-thẳng. Tham tán Vũ Văn Từ thân đốc biền binh tiễu bắt, tuần phủ Lê Đạo Quảng cũng phải quân đến tiếp ứng: chém được 8 thủ cấp giặc, còn đều chạy trốn. Cự làm trạng tâu nói: «Sào huyệt giặc Vân ở chỗ giáp giới thượng du của Tuyên-quang, Cao-bằng và Thái-nguyên, phía trên tức Bế-lĩnh chạy suốt Ngọc-mạo, Vân-trung cho tới mọi đất Long-lũng núi non bát ngát hiểm trở, xa rộng mông mênh. Có 3 đường thông đi hạt Cao-bằng: Một là do Bế-lĩnh, Nậm-chử thông đến Lương-y và Thông-nông, là thượng lộ; hai là do Di-lũng, Tháp-na thông đến Trung-thẳng, Lương-năng, là trung lộ; ba là hạ lộ thì do Long-lũng qua Vu-nông, Linh-quang, Linh-mai thuộc hạt Thái-nguyên, thông đến Gia-bằng. Nay nếu chỉ để ở Gia-bằng một đạo quân, còn tiến cả về phía trước thì giặc sẽ họp hết cả quân thành toán lớn, nhằm cho sở hở của ta mà xâm lấn. Hoặc giả ta ngăn chặn không xuể và đường sá xa cách, tiếp ứng hơi chậm, lỡ chúng có thể quấy rối phía sau của ta, thì về mặt Gia-bằng, thần chưa yên tâm được. Vậy thần đã phi tư cho tổng đốc Ninh—Thái khẩn cấp giục quan quân hạt Thái-nguyên tiến mau chờ khi tiến đến đầu hạt Kim-mã thì giao riêng cho Văn Hữu Xuân 1.000 binh dõng để hiệp lực tiễu phỉ vùng này. Rồi thần thân mang đại binh, hội đồng với

https://tieulun.hopto.org

Vũ Văn Từ và Lê Đạo Quảng lên đường xông trước vào Ngọc-mạo, Vân-trung, để làm cho xong việc ».

Vua phê : « Quan quân liền ngày đánh giết thổ phỉ, Thực đáng khen ngợi. Lời bàn về quản cơ như thế cũng phải ». Rồi xuống dụ rằng : « Cứ lời tâu, quan quân mạo hiểm tiến đánh, đều hăng hái cố gắng xông lên, đã thắng trận luôn. Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ điều khiển được việc. Vậy mỗi người được thưởng quân công thêm 1 cấp, 1 khẩu súng tây loại điểu thương có vẽ hoa bằng vàng, và 1 hầu bao bằng gấm. Những người đắc lực nhất trong trận Đinh-lĩnh là :

« Văn Hữu Xuân, thống quản đạo quân này, trước bị giáng 1 cấp, nay cho khai phục và thưởng 1 chiếc áo trận bằng gấm thêu kim tuyến ;

« Quản cơ Hoàng Nghĩa Uyển, phó quản cơ Trần Văn trước bị giáng cấp nay cũng được khai phục ;

« Thí sai phó quản cơ Lê Văn Quảng, quyền sai phó quản cơ Trần Văn Luận đều được thực thụ ;

« Quản cơ Vũ Văn Nguyên được dùng như quản cơ và phó quản cơ là Vũ Văn Ngôn, Nguyễn Quang Tửu, đều thưởng quân công gia kỷ lục 2 thứ, mỗi người lại được một chiếc áo trận bằng đoạn hoa dệt con mãng ;

« Chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Hoàng, Vũ Quang Huy, Trần Bảo Thư đều cho thưởng thụ cai đội và mỗi người được 1 chiếc áo nhung vải.

« Trận Ngưu-lĩnh, công trạng vào hạng thứ :

« Cai-tổng Bế Nhân Tuyển dẫn đầu trận đánh úp ban đêm, được thưởng thụ chánh đội trưởng thuộc tỉnh ;

« Bọn quyền sai đội trưởng Nguyễn Trọng Quỳnh, Phan Tuyền, Thái Tăng, xung phong phá trận, đều được thực thụ chánh đội trưởng, và mỗi người lại được 1 chiếc áo nhung vải ;

TIMSACHTIMVN

https://tieulun.hopto.org

« Bọn thự vệ úy Lê Văn Thảo, thự phó vệ úy Nguyễn Tinh Lộc và Nguyễn Văn Tập tiếp sau xông vào giết giặc, đều được thực thụ, mỗi người lại được 1 chiếc áo trận kiểu bồng vai, bằng hàng sa, hoa mãng tròn ;

Phó quản cơ Nguyễn Văn Trị, thưởng quân công gia kỷ lục 1 thứ, lại thưởng 1 chiếc áo trận bằng sa hoa dệt con mãng.

« Trần Thông-sơn, Trung-thắng cũng có bắt được giặc, nay thưởng :

« Quản vệ Nguyễn Tiến Lâm trước bị giáng 1 cấp, nay cho khai phục ngay ;

« Lãnh binh Vũ Văn Tinh, quản vệ Lê Bá Dần đều được quân công gia kỷ lục 2 thứ, mỗi người lại được một chiếc áo trận bằng sa kiểu bồng vai, hoa mãng tròn ;

« Phó quản cơ được dùng như quản cơ và được thêm quản cơ là Nguyễn Văn Kỷ, Đỗ Văn Huân, Đoàn Văn Sách, Đàm Vũ Kiên, Nguyễn Hữu Đĩnh đều được quân công gia kỷ lục 2 thứ, lại được mỗi người 1 chiếc áo trận bằng sa hoa mãng. Ngoài ra, thưởng tiền, bạc, hầu bao gấm có từng bậc khác nhau. Linh và dõng, thưởng chung 1.000 quan tiền.

« Vả, nay đắng giặc luôn bị thua đau, là lúc ta có thể thừa thế. Hơn nữa, đạo Tuyên-quang, quân Lê Văn Đức đã đến An-biên, quân Nguyễn Công Trứ hiện đương tiến thẳng vào Côn-lôn ; Trần Đình Dị, Nguyễn Văn Ưng ở Thái-nguyên đều đã được phép tìm đường, hợp quân với Nguyễn Công Trứ để làm thanh thế cứu viện và ấn định nhật kỳ, xông vào sào huyệt Vân-trung. Các ngươi Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ và Lê Đạo Quảng cần nên kích lệ tướng sĩ thừa dịp thắng, trừ diệt cho sớm hết ngay những dư đảng cũng giặc ở lân cận, rồi tư cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ hẹn nhau ba đạo

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quân cùng tấn công cốt sao vạn toàn và tất thắng, nếu phải kéo dài đến hàng tuần hàng tháng, ta cũng không trách ».

Vua đến khe doành ở Hữu-trạch xem xe « Thủy hỏa kỳ tế », thấy công trình nhanh chóng, rất hài lòng. Thưởng cho viên trông coi làm xe ấy là Trương Viết Súy kỷ lục 1 thứ và 3 đồng ngân tiền Phi long hạng ơn. Sai viên Kinh doãn chọn chỗ đất ở nơi đó lập miếu thờ chung hai vị thần doành khe và thuốc súng, hằng năm, đến kỳ trọng xuân luyện thuốc súng thì mổ trâu, dê, lợn để tế. Lại sai lập xưởng ở Thái-bình đài, vát 300 linh để theo phương pháp luyện thuốc súng. Lại cho rằng số thuốc súng ở các tỉnh Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa và Bình-thuận không có mấy, cho tải điểm tiêu, lưu hoàng ở kho trong Kinh phân phát cho các tỉnh ấy luyện thuốc súng để lưu trữ (Quảng-nam 5.000 cân, Quảng-ngãi 4.000 cân, Bình-định 6.000 cân, Phú-yên 3.000 cân, Bình-thuận 5.000 cân, Khánh-hòa 1.000 cân).

Lại cho lãnh binh Quảng-trị là Nguyễn Cửu Đức sung lãnh binh Quảng-nam; vệ úy vệ Hậu nhị doanh Vũ lâm là Trần Văn Vân do chức vệ úy, trật tòng nhị phẩm sung lãnh binh Quảng-trị.

Nguyễn Khả Bằng, tuần phủ Thanh-hoa, tâu hặc về việc bố chính Nguyễn Đăng Giai đài tài lương gạo phát cho thổ binh, còn thừa không vào sổ nộp trả, may quần áo phát cho thổ ty, thổ mục, không cho đồng sự được dự biết. Đăng Giai đương ở Thạch-thành, được tin này vội vàng về tỉnh, khấu đầu xin lỗi. Khả Bằng lại tiếp tục hặc Đăng Giai đã tự tiện bỏ nơi quân thứ. Có Chỉ sai [Giai] phải tâu lại cho minh bạch việc này. Khi tâu lên, vua thấy lời lẽ phần nhiều tỏ vẻ rụt sợ, bèn bảo bộ Hình rằng: « Nguyễn Đăng Giai thân làm bố chính,

https://tieulun.hopto.org

một chức quan to, nếu có điều không phải, bị người ta hặc thì tự khắc sẽ có công nghị triều đình, lẽ nào lại đến trước viên tuần phủ mà lạy lục, vẫy đuôi xin thương như thế! Huống hồ Đăng Giai đương cầm quân đẹp giặc, mới nghe nói bị tàu hặc, đã vội bỏ quân, lộn lội mà về, cử chỉ sao lại sai lầm đến thế! vậy nên giao cho nghị xử ngay ». Cuối cùng Đăng Giai phải giáng 3 cấp. Còn Khả Bằng, vì không biết đồng lòng hợp sức để giúp đỡ nhau, cũng phải truyền Chỉ ban quở.

Thuyền binh của Trần Tử Long bộ biền tỉnh Quảng-đông nhà Thanh bị bão giạt vào cửa biển Y-bích tỉnh Thanh-hoa. Vua sai quan tỉnh giúp cho tiền, gạo. Lại sai viên ngoại lang bộ Binh là Lý Văn Phức và Hàn lâm thừa chỉ Lê Bá Tú đi thuyền hiệu chữ « Binh », hộ tống về.

Hoãn việc triều cống năm ấy cho nước Chân-lạp.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Chân-lạp là nước phiên thuộc của ta đã lâu, đời đời tiến cống. Trước đã cho phép cứ 3 năm một lần cống và mỗi năm một lần sai sứ vào chầu. Từ trước giờ họ vẫn kính thuận thành khẩn, tiến cống đầy đủ. Nay tới kỳ làm lễ thường cống, nhưng nước ấy, năm ngoái, bỗng bị giặc Xiêm xâm lấn, cướp đốt thành Nam-vang, đến nỗi vua Phiên phải mang gia quyến lánh vào nước ta. Vì nghĩ cái nghĩa nâng đỡ nước nhỏ, cứu giúp nạn nhân, nên ta đã lập tức sắc cho sở tại hậu cấp tiền gạo, lại phái đại đội quan quân vì Phiên vương mà quét sạch giặc Xiêm. Rồi ban sắc thư, thưởng cho phẩm vật và sai quan hộ tống về nước. Lại sai viên bảo hộ là Trương Minh Giảng khéo lo sửa sang chỉnh đốn để nước ấy chóng được đầy đủ vững vàng. Đó là cái ơn vỗ về vun xới của ta. Phàm ai có tai mắt đều rõ cả. Vả lại, nước Phiên giữ chức phận, tiến cống hằng năm, theo lễ, là lẽ đương nhiên; nhưng lòng nhân

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

của triều đình vỗ về người xa thì chỉ có hơn lên mà không thôi. Vậy lễ cống thường niên năm nay gia ơn cho miễn khỏi phải sai sứ, để đến sang năm ất mùi, hai cống sẽ tiến nộp một thể ».

Cho phép dân tỉnh Biên-hòa năm nay được nộp thuế trừu nam (1) thay bằng tiền.

Hai tỉnh Hà-nội, Bắc-ninh tâu nói: « Mỗi tỉnh mộ được 50 người dân ngoại tịch ở vùng Quảng-bình trở về phía nam, xin đặt làm đội tuần thành Nhì, còn đội tuần thành cũ thì đổi là đội tuần thành Nhất. Riêng Hà-nội lại xin mộ thêm để sung bổ vào 2 đội pháo thủ Tứ và Ngũ. Vua đều chuẩn y cho.

Lê Văn Đức, tổng đốc đạo Tuyên-quang, đóng quân ở đồn An-biên, đem tình hình giặc và việc quân nhu [illegible] tâu nói: « An-biên đã khôi phục. Đã cho thêm binh thú tình hình giặc thì về mặt trên, An-định ở đầu địa giới Bảo-lạc và các xã Tùng-bách, Du-gia, Đại-miện, Tiểu-miện, giáp Bảo-lạc đều theo giặc cả. Và con đường thông ra đồn phía bắc Tụ-long, đều có giặc đóng chặn, mà thóc lúa ở trong nhà và ngoài đồng chúng đều cất giấu đi sạch không cả. Về phía dưới, đường bộ thì có tướng giặc là Nguyên Thế Nga cùng với giặc Chương hợp quân đến vài nghìn, lấn qua các tổng Lâm-đường, Tiên-yên và Mục-hà thuộc Vị-xuyên, chiếm cứ đồn An-long, chia đảng đóng ở xã Bạch-sa chực chặn đường lương của ta. Châu Đại-nam cũng có tướng giặc Nông Văn Nghiệt từ Vân-trung đến họp đảng cùng giặc Khải. Vả, địa giới An-biên ở vào khoảng giữa, đường lối ăn thông với mọi nơi, nếu một khi rời khỏi nơi này, không đặt trọng binh đóng giữ, thì e giặc thừa cơ, sẽ lại chiếm mất. Ngó chỗ này, hổng chỗ kia, tiến cũng dở, ngừng

(1) Trừu: Một thứ hàng tơ, tu dệt, có tuyết thô sơ.

https://tieulun.hopto.org

lại cũng đở. Số lương thực quân nhu thì dùng rất lớn. Từ khi đường thủy bị trở ngại, không chuyển vận được, chỉ còn trông vào đường bộ. Tuy tỉnh đã hết lòng làm việc, nhưng đường sá hiểm trở xa xôi, lại gặp mưa dầm luôn, chuyên chở rất khó. Lương đem đến đâu, ăn đến đấy, tiếp tế không được đầy đủ. Đã nhiều lần sức mua lương ở quanh vùng, nhưng không được là bao. Mấy ngày gần đây, trong quân đã có vẻ thiếu thốn. Lại tiếp được tin của tham tán Nguyễn Công Trứ báo rằng đạo quân ấy cũng thiếu lương, đã phải ăn khoai rừng, rau núi, và bất đắc dĩ, sắp phải chuyển sang tả ngạn để tìm lương ở vùng men sông. Thần đã khẩn cấp tư cho Công Trứ phải gấp đến An-biên, hội họp trù tính cho khỏi lỡ việc. Thiết nghĩ hai đạo tiến quân chỉ vì lương thực không kế tiếp, đến nỗi phải chậm lại, chẳng khác nào cứ phải dừng quân lại chờ từng miếng cơm, thực rất lấy làm lo sợ ».

Vua dụ bộ Binh rằng: « Việc hành binh thì lương thực là món rất quan trọng. Nay chuyên chở khó khăn như vậy thì có lý nào quan quân đói bụng mà giết được giặc? Vậy truyền dụ cho Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ: khi tiếp được dụ này, phải xét ngay số quân lương hiện tại, nếu tính đã vận đến tạm được đủ dùng, có thể tính bước tiến thủ được, cho phép tùy tiện làm việc, một mặt tâu rõ, một mặt tiến quân. Lại tư cho đạo quân Cao-bằng, ấn định ngày hội tiễu. Nếu quân nhu còn thiếu thốn, chưa tiện tiến hành được, thì đều cho rút quân hiện mang theo về tỉnh thành Tuyên-quang nghỉ ngơi, chờ Chỉ sẽ tính đến cuộc tiến sau. Lại truyền dụ cho Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ và Lê Đạo Quảng đạo Cao-bằng đều trở về Cao-bằng, sửa sang thành quách, cho quân lính ở lại đó nghỉ ngơi chờ Chỉ. Nếu có tiếp được tờ tư của bọn Lê Văn Đức xin hội quân để tiến thủ thì cho

https://tieulun.hopto.org

phép một mặt tâu lên, một mặt xuất phát cho kịp cơ hội. Các lãnh binh Trần Đình Di và Nguyễn Văn Ưng đạo Thái-nguyên thì phải phái người do thám hai đạo quân [Đức và Trứ] Tuyên-quang nếu họ đã đem quân về, thì cũng được phép rút về Thái-nguyên nghỉ ngơi, chờ Chỉ ». Lại sai Lê Văn Đức cho viên chưởng cơ sung lãnh binh Hà-nội là Trần Văn Lộc về Hà-nội trước để cung chức.

Quan quân ở quân thứ Gia-định đánh giặc ở thành Phiên-an cũ, không thắng. Tướng quân Tống Phước Lương, tham tán Lê Đăng Doanh đều bị giải chức. Nguyễn Xuân được trao chức Thảo nghịch tả tướng quân.

Trước kia, trong quân giao ước với nhau : bốn ngày trước thì đánh thành, địa phận tấn sở buộc phải ngày đem bao cát đựng đất lớn nhỏ vào thành lấp cho giặc mỏi mệt ; ban đêm, lại bắt thần treo đèn lồng, bắn pháo thăng thiên, làm rối loạn tai mắt giặc. Đến ngày đánh, đầu canh năm, cho bắn đại hỏa pháo, tỏa khói mù vào chỗ trung tâm chiến đấu trong thành. Rồi biền binh mang theo khí cụ đánh thành, do 4 mặt tiến sát đến chân thành. Tướng sĩ binh dõng tiến theo. Các tướng quân, tham tán thân ra đốc chiến. Giặc ở trên thành ném gạch đá và bắn súng lớn súng nhỏ xuống. Quân ta dùng hỏa yên, hỏa tiễn và ống phun lửa bắn vào, hết sức đánh phá từ giờ sửu đến giờ thìn. Những người leo thang thì bị giặc lấy ngã, những người vượt hào thì bị đạn bắn, đá ném bị thương, rút cục không sao leo lên được. Duy có viên quyền trì đội trưởng cơ Hưởng-nghĩa là Trương Văn Sĩ leo lên thang, đâm trúng một tên thủy quân đô quản lãnh giặc ngã xuống và chặt được đầu. Các tướng sĩ các mặt thành đều mỏi mệt. Số chết trận hơn 300 người và bị thương hơn 2.400 người. Tướng quân

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Trọng cũng bị thương. Họ bèn thu binh lui ra và đem tình hình làm sớ tâu, nhận tội, nói: « Trận đánh thành này đều đã hết lòng trù tính, hiệu lệnh rất đều, ba quân cùng cố sức xông pha dưới mũi tên ngọn giáo, ai cũng muốn giết hết giặc để tỏ lòng nghĩa phẫn. Ngặt vì thành này hào sâu, tường cao, đánh phá thực khó, mà đánh bằng hỏa yên, hỏa tiễn cũng vô hiệu, cho nên rút cục không thành công. Tham tán Nguyễn Xuân đã từ Nam-vang về đến quân thứ, đương họp bàn để tính cuộc lại đánh sau ».

Vua sai đình thần truyền dụ rằng: « Đẳng giặc cùng khốn, bám giữ cô thành gần một năm nay. Ta thường phải dậy sớm, ăn trưa, nặng lòng lo nghĩ. Phàm các việc lương thực, khí giới, súng đạn trong quân, không cái gì là không đem hết tâm tư, suy đi tính lại, cấp được mọi thứ đầy đủ. Đi chỉ những phương lược đánh dẹp, đã hiểu dụ chỉ thị, không việc gì là không làm đúng thời nghi. Nhiều lần thấy tâu nói bọn chúng có những đứa bị súng lớn bắn chết, có những đứa ra đồn lũy đầu hàng; hiện nay chúng không còn được bao nhiêu, tình thế một ngày một cùng quẫn. Lại cứ theo lời tâu thì quân ta không ai là không khoa chân múa tay, tình nguyện xông trước lên thành. Ta những chắc rằng chỉ đánh một trận là thành công, không có lý gì không thắng. Không ngờ điều khiển sai lầm, công phá không nổi, để binh binh bị thương vong nhiều đến hàng trăm, hàng nghìn. Xem tờ tâu, không xiết quá đỗi tức bực!

« Vả, các tướng quân, tham tán đều mang ơn nước đã dày, nay nhân sự giao phó cầm quân dẹp giặc trọng đại biết bao. Thế mà đánh dẹp không có mưu lược, đến nỗi hỏng việc như vậy, đáng lý phải chiếu quân pháp, trừng trị nặng. Nhưng nghĩ nay đương lúc hữu sự, cần người làm việc, nên hãng gia ơn xử nhẹ: »

https://tieulun.hopto.org

Hoàng Đăng Thận, Hồ Văn Khuê, Trần Văn Trí, Trương Phúc Đĩnh, đều giáng 4 cấp ; Nguyễn Văn Trọng đi trận bị thương thì giáng 2 cấp. Phải lập tức cất chức Thảo nghịch Tả tướng quân của Tống Phước Lương và chức tham tán đại thần của Lê Đăng Doanh. Hai viên này đều mang theo lính tùy thuộc và lính hầu 35 tên, về Kinh chờ Chỉ.

« Trao chức Thảo nghịch Tả tướng quân cho Nguyễn Xuân được lãnh ấn, triện, cờ, bài, hiệp lực cùng Hữu tướng quân Nguyễn Văn Trọng và các tham tán coi quản các hạng biền binh. Nhất thiết các cơ nghi đánh dẹp đều cùng nhau bàn bạc trù tính mà làm, cốt sao tiêu diệt được hết lũ giặc nghịch đó, sớm dâng công to để xứng đáng với sự ủy thác.

Còn như viên quyền đội trưởng Trương Văn Sĩ trèo lên thang, dám ngã được tên yếu phạm giặc, và việc người lính Nguyễn Văn Thân sấn đến chém được đầu tên giặc ấy thì đã cấp cho « thưởng công ngân bài » và 30 lạng bạc. Nay lại cho Trương Văn Sĩ được thực thụ [đội trưởng] và thưởng thêm một đồng kim tiền Phi long hạng nhỏ; Nguyễn Văn Thân được làm ngoại ủy đội trưởng và được thưởng thêm 10 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn, để khuyến khích cho những người dũng cảm dám xông lên trước ».

Lại dụ bộ Binh rằng: « Quan quân tiến công cái cô thành mà không hạ được ngay, đáng lý không nên hậu thưởng, nhưng nghĩ tướng sĩ dự trận đã xông pha tên đạn, hăng hái quên mình, đến nỗi phần nhiều thương vong, thì công tuy chưa thành, nhưng chí cũng đáng thương. Vậy nay chuẩn thưởng cho người chết trận là: vệ úy doanh Vũ-lâm là Nguyễn Văn Thân được truy tặng thống chế, trật chánh nhị phẩm, thưởng thêm tiền tuất

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

80 lạng bạc, và cho ấm thụ 1 con làm Cấm binh cai đội, trật chánh ngũ phẩm.

« Phó vệ úy Nguyễn Hữu Thuyên, được truy tặng vệ úy, trật tùng nhị phẩm, thưởng thêm tiền tuất 60 lạng bạc, và cho ấm thụ 1 con làm Chư quân cai đội, trật tùng ngũ phẩm ;

« Tiền phong thự phó vệ úy Nguyễn Đăng Triêm được thực thụ ngay [vệ úy], thưởng thêm tiền tuất 40 lạng bạc và cho ấm thụ 1 con làm Chư quân chánh đội trưởng, trật chánh lục phẩm. Rồi cứ chiếu theo hàm mới truy tặng mà cấp tiền tuất cho họ.

« Ngoài ra, lại tra cứu về tên và chức, ai chưa thực thụ thì cho thực thụ ; ai đã thực thụ thì truy tặng thêm một cấp. Lại xét những viên suất đội do Kinh phái đi đều cho ấm thụ 1 con làm đội trưởng, trật chánh thất phẩm ; những suất đội ở các tỉnh ngoài và ngoại ủy suất cơ đều được ấm thụ 1 con làm chánh cửu phẩm bá hộ ; những ngoại ủy suất đội đều được ấm thụ 1 con làm tùng cửu phẩm bá hộ ; những binh, dõng, mỗi người được 1 con miễn trừ chung thân không phải đi lính, làm tạp dịch và đóng thuế thân. Những người hiện bị thương nặng hoặc nhân bị thương mà chết thì cho chiếu thưởng tiền tuất : chánh nhị phẩm, 80 lạng bạc ; tùng nhị phẩm 60 lạng ; chánh tam phẩm, 50 lạng ; tùng tam phẩm, 40 lạng ; tứ phẩm, 30 lạng. Còn những người bị thương nặng hoặc nhẹ đều chiếu theo lệ thưởng trước đã định mà phân biệt cấp phát ».

Lại sai thị lang bộ Binh là Đặng Chương mang hương, lụa trong kho, đi ngựa trạm đến quán thứ để quan tỉnh Gia-định chọn chỗ lập đàn, mổ con sinh, biện lễ vật làm tuần tế, rồi quan khâm mạng đến rót rượu, tuyên đọc tờ dụ, tế các trận vong tướng sĩ. Lại cho [Chương] mang theo 3 lạng sâm Cao-ly và 30 cân hồng sâm tây dương,

https://tieulun.hopto.org

đều hạng tốt nhất, để tùy theo chức quan to, nhỏ, bệnh tình nặng, nhẹ, mà truyền Chỉ ban phát cho. Còn tướng sĩ biền binh bị thương, ai muốn về thì cho đi thuyền công trở về Kinh; ai muốn ở lại thì cho ở lại trong quân để điều trị.

Vua tưởng nhớ đến tướng sĩ vì nước bỏ mình, thương tiếc không nguôi, lại xuất của kho nội phủ 60 tấm gấm, đoạn, sa, trừu, sai thị vệ mang đi chia phát cho các tướng trận vong. Còn các binh, dõng trận vong thì sai tỉnh Gia-định cấp thêm mỗi người 1 tấm vải; gián hoặc có người bị thương rồi chết thì cũng chiếu lệ ấy, cấp cho một loạt.

Vua lại sai truyền dụ cho các tướng quân, tham tán rằng: « Nay quân giặc liều chết cố giữ cô thành, thì ta phải tìm cách phá tan những thứ chúng chứa ỷ trong thành, khiến chúng không còn bền vững nữa thì ta mới dễ thành công. Vậy, nên liệu thuê dân phu lân cận, cấp cho tiền, gạo, sai đắp thêm những gò đất các mặt thành cao lên 5, 6 thước nữa, cốt nhòm được vào trong thành. Rồi cho kéo đại bác lên gò, nhằm những nơi có kho chứa lương thực, muối, đạn dược mà bắn phá. Ai bắn đổ được kho chứa lương thực, sẽ thưởng 100 lạng bạc; bắn đổ được kho không, thưởng 30 lạng. Còn ngày thường, phải xét xem giặc lén lút tụ họp với nhau ở chỗ nào rồi mới bắn, cốt sao trúng đích, đừng như trước, cứ bắn vu vơ phí đạn, vô ích ».

Lại cho rằng số biền binh do Kinh phái và tỉnh phái đi tòng chinh từ năm ngoái đến nay đã vất vả ở ngoài nhiều, nay cho trước hãy trích ra 6 vệ: vệ Hữu nhị doanh Vũ lâm, vệ Hữu doanh Thần cơ, vệ Ban-trực tả, vệ Hậu bảo Nhị, vệ Trung bảo Nhị, vệ Hữu doanh Tiền phong, cho đáp các hạng thuyền ở Kinh phái đến, nhân tiện cùng với thủy binh chở đồ vật về Kinh. Hai vệ Định

https://tieulun.hopto.org

dũng của Bình-định và Tráng uy của Quảng-ngãi đi tòng chinh lần trước đều cho được về tỉnh. Rồi liệu để lại: 4.000 biền binh của Kinh phái đến và các tỉnh từ Bình-thuận trở ra Bắc phái đến và 4.000 binh dõng của 6 tỉnh Nam-kỳ để phòng thủ các tấn sở trường lấy; 1.000 biền binh và 1.000 binh dõng đóng giữ Nam-vang; 500 biền binh và 500 hương dõng đóng giữ Hà-tiên; còn bao nhiêu đều cho về, chờ sau này sẽ tùy tiện cho thay đổi nghỉ ngơi.

Lại dụ Biên-hòa, Bình-thuận mỗi tỉnh gọi lấy 500 hương dõng, lập làm vệ Biên-hòa và vệ Bình-thuận, đều miễn cho thuế thân năm nay và cho theo các tướng quân, tham tán để phân phái phòng thủ các tấn sở. Còn vệ Thuận dũng của Bình-thuận phải đi trước, nay cho về đội ngũ ở tỉnh.

LUVSACH.COM.VN

Bố chính Nguyễn Đình Tân và ấn sát Vũ Đình ở Nghệ-an tâu: « Thổ dân Trấn-ninh trước đây bị giặc Xiêm lừa đi, mười phần chỉ còn hai, trước giờ vẫn nương tựa quân thứ Vũ Văn Thuyên; huyện Quảng, huyện Cát, huyện Liên, huyện Khang, và huyện Khâm chỉ có hơn 200 người; huyện Xôi, huyện Liêm, huyện Mộc đều chưa thấy về. Các tên nghịch Huống, nghịch Khuyết cùng với dân còn theo giặc Xiêm đến đóng ở bờ phía nam sông Khung. Hiện đã bắt được 11 tên do thám, và đã ra lệnh cho giam cầm nghiêm ngặt ».

Vua dụ: « Dân Trấn-ninh trước kia bị giặc Xiêm ép theo, tự chuốc lấy diệt vong. Quan quân đến đâu, giặc đã lẩn trốn hết. Vũ Văn Thuyên, hãng đóng lại để trấn áp, một khi đã được tin thắng trận ở phủ Trấn-tĩnh thì rút quân về ngay. Trong số do thám bị bắt đó, nên thả một tên về cho nghịch Huống, nghịch Khuyết và bọn người Trấn-ninh, hiểu dụ đại ý nói: « Trước kia gây sự là do sai lầm mà can phạm. Nếu sớm biết hối cải trở về làng cũ,

https://tieulun.hopto.org

thì triều đình cũng khoan tha tội cho, chẳng hơn là cứ bỏ làng, bỏ đất mà chịu sự áp bức của giặc Xiêm ư? » Làm vậy để họ tỏ rõ, hiểu biết. Còn các tên khác thì cứ lưu lại ở quân thứ, khi nào khải hoàn, sẽ mang về tỉnh, chờ Chỉ ».

Lại đưa cho Bộ nghĩ tờ trát để hiểu dụ nước Nam-chưởng. Bản thảo, sai viết cẩn thận, đóng ấn quan phòng tổng đốc, rồi giao cho Trấn-ninh chuyển đệ đi.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ CXXV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh mệnh năm thứ 15 [1834], mùa hạ, tháng tư. Phát thuốc men cho quan quân các đạo Nam-kỳ, Bắc-kỳ (Quân thứ Gia-định: 1 lọ thuốc tây trị sốt rét, 6 lọ dầu thuốc tây chữa vết thương, 3 thỏi thuốc cao tây chữa vết thương. Quân thứ Trấn-tĩnh, quân thứ Lê Văn Đức và quân thứ Nguyễn Công Trứ ở Tuyên-quang và quân thứ Thái-nguyên: mỗi nơi được 1 lọ thuốc tây trị sốt rét, 2 lọ dầu thuốc tây chữa vết thương và 1 thỏi cao thuốc tây chữa vết thương. Quân thứ Cao-bằng: 1 lọ thuốc tây trị sốt rét, 3 lọ dầu thuốc tây chữa vết thương, 1 thỏi cao thuốc tây chữa vết thương).

Sai tổng đốc, bố chính và án sát Gia-định chọn chỗ đất, tạm đặt công đường để làm việc, và gọi thêm 1.000 hoặc 800 biền binh của tỉnh để đóng giữ kho, dinh, công đường, nhà lao và để sai phái đi việc công.

Lại truyền du 5 tỉnh: Vĩnh-long, An-giang, Định-tường, Biên-hòa, Hà-tiên chiếu theo ngạch quân, cho tập hợp quân lính, Vĩnh-long, An-giang, Định-tường, mỗi tỉnh 1.000 người, Biên-hòa, Hà-tiên, mỗi tỉnh 500 người, nếu thiếu thì lấy thêm hương dõng quanh tỉnh sung vào, rồi cấp phát lương, tiền, cho đi thao diễn để giữ tỉnh thành. Về võ khí, tỉnh 1.000 lính thì cho 400 cầm điểu thương,

https://tieulun.hopto.org

400 cầm trường thương; tỉnh 500 linh thì cho 200 cầm điểu thương, 200 cầm trường thương; còn thì cho mang cờ trống. Các tỉnh ấy lại phải sửa chữa các thuyền, thành trì, súng lớn và khí giới, cần cho được vững vàng, tinh nhuệ.

Sai các tướng quân, tham tán và lãnh binh ở quân thứ Gia-định thay phiên nhau đôn đốc việc giữ trường lũy.

Cho tán tương Trương Phúc Đĩnh sung chức tham tán, rồi cùng với tướng quân Nguyễn Xuân, tham tán Hồ Văn Khuê và lãnh binh Lê Sách làm một ban; vệ úy Đoàn Dũ sung chức lãnh binh, cùng với tướng quân Nguyễn Văn Trọng, tham tán Hoàng Đăng Thận, Trần Văn Trí làm một ban. Cứ 3 hoặc 5 ngày lại đổi ban một lần. Theo kỳ đã định, làm tập tấu, có các viên trong ban cùng ký tên. Lại sai lập một sổ ngày ở quân thứ để làm chỗ hội bàn việc quân cơ.

Dụ rằng: « Quân cơ là việc bí mật thận trọng hơn hết. Phàm có bàn bạc gì, phải đuổi xa người ngoài đi mà nói kín, không để những kẻ vô sự nghe lỏm, sợ làm tiết lộ tin hơi. Tức như đánh thành là việc quan trọng biết chừng nào, thế mà đem báo trước ngày đánh, há chẳng phải là tiết lậu đó ư? Sự cơ không kín thì việc không thành, đó là một tấm gương hãy còn trở trở, từ nay phải tự răn mình, phải cẩn thận.

« Lại trước đã có nghiêm dụ rằng: quan quân ở các tấn sở không được để cho giặc lén ra kiếm chác một vật gì, thế mà vây khốn đã lâu, chúng vẫn chưa chết hết, há chẳng phải vì bọn giặc còn có đứa lén ra, đem tiền bạc đổi lấy thức ăn, mà binh dõng ta còn có đứa tham chút lợi nhỏ? Cái án Nguyễn Văn Tường, Hoàng Kim Cẩn đủ chứng tỏ điều đó. (Nguyễn Văn Tường, Hoàng Kim Cẩn đều là đồ đảng giặc mà đầu hàng, được cho làm hương

https://tieulun.hopto.org

dõng, linh cơ. Tháng chạp năm ngoái, 2 lần Tướng sai Cần vào thành đưa thuốc lá cho giặc Khôi và hẹn làm nội ứng, đánh úp quan quân. Việc phát giác, bị giết). Vậy, lại truyền dụ cho rõ : Phàm ở đồn canh, binh dõng nào còn dám dong túng giặc ra vào và cho chúng vật gì, bất cứ vật ấy quí hay không quí, nhiều hay ít, kẻ vi phạm lập tức bị lăng trì xử tử. Các cai đội, đội trưởng trong đội ấy sơ suất không xét, đều bị đánh 100 trượng, cách chức và gông nặng một tháng, lại bị cắm tên vào tai, bêu đi các doanh trại ; các quản cơ, quản vệ thì bị giáng cấp hoặc bị phạt trượng ; tướng quân, tham tán và lãnh binh cũng có lỗi.

« Các hạng đại bác cùng chấn địa lôi đều là những khí cụ đánh thành rất lợi hai. Đã nhiều lần dụ sai nghiêm sức cho các pháo thủ phải dùng cái thước sung mới phát để lấy chuẩn đích mà bắn. Nếu bắn trúng đích thì lử trước đến giờ bắn đã hàng vạn phát mà giặc trong thành bắt quá mấy nghìn tên, làm gì chúng còn sống được đến nay? Lại đã dụ sai hằng ngày phải chuyên nhằm pháo đài trên thành mà bắn cho đỗ đại bác của giặc và đến khi đánh thành, lại cứ mức độ ấy mà bắn mãi. Nếu theo đúng được như vậy thì giặc sao đứng vững được chân mà chống cự lại ? Tóm lại, đều bởi có bọn pháo thủ ngầm bắn không tinh đó thôi ! Vậy nay dụ lại : từ nay, khi pháo thủ bắn, phải phái người đến xét nghiệm : nếu thấy bắn đổ được kho tàng, làm cháy lan được đạn dược, gạo, muối, hoặc bắn trúng pháo đài trên thành, phá vỡ được sáng lớn của giặc, làm chết và bị thương được nhiều giặc, thì chiếu theo lệ thưởng cũ mà phân biệt thưởng ngay. Nếu đạn súng không nổ, hay nổ giữa trời không trúng đích, hay bắn vào chỗ đất không, thì sẽ chiếu theo lỗi nặng nhẹ mà khiển trách. Làm thế để mọi người

https://tieulun.hopto.org

đều biết việc thưởng phạt nghiêm minh mà tận tâm bắn cho được trúng, thì thành này chẳng đánh cũng tự vỡ.

« Các tướng quân và tham tán trước đã không có sức đánh, nay cũng phải nghĩ cách dùng trí mà thắng, để thu lấy hiệu quả sau này. Các tướng quân, ai có kiêm chức tổng đốc, phàm các việc tầm thường trong tỉnh đã có hai ty bố chính và án sát đảm nhiệm, chỉ duy những việc trọng đại khẩn yếu thì hãy cho trình báo để định đoạt ; các tham tán và lãnh binh thì chỉ nên họp bàn về công việc diệt giặc, nhất thiết không được dự đến việc tỉnh. Như vậy các ngươi khỏi bận lòng việc khác, mà chuyên tâm vào việc mình đã phụ trách ».

Nguyễn Công Trứ, tham tán đạo Tuyên-quang, đóng quân ở hữu ngạn sông Côn-lôn, dâng sớ nói : « Quân đi chậm trễ, chỉ vì cớ thiếu lương. Nay lại gặp nắng dữ, trong quân theo nhau mà ốm ; lại sắp đến tiết tiểu mãn, kỳ mưa, sông ngòi cả nước, không tiện đi lại, thực sợ chưa xong được việc. Thiết nghĩ : An-biên ở vào khoảng giữa tỉnh Tuyên-quang, là nơi việc công, việc tư, đường thủy, đường bộ tất phải đi qua ; một khi để sa sầy, thiệt hại không phải là nhỏ. Hơn nữa, giặc Khôi có Quảng Khải và Trọng Chương làm vây cánh. Đại binh ta thẳng tiến phía mặt, thì hai bên tả hữu chúng khép lại đánh úp ở phía sau. Lại thêm Trọng Chương ở gần kề ngay An-biên, sẽ thừa lúc sơ hở mà ngăn chặn, làm cho đường sá bị nghẽn. Cân nhắc nặng nhẹ thì An-biên là nơi cần cấp, nghĩ nên lần lượt trù tính mà làm mới được vạn toàn : Xin trước hết xếp đặt An-biên, chứa lương thực làm kế lâu dài, để cho hạng dân a tòng biết có chỗ dựa, mới chịu ló đầu ra. Rồi phi tư cho Hưng-hóa chiếu theo địa hạt, phòng thủ ngăn chặn. Ma Doãn Bồi ở Tụ-long thì điều nhiều binh dõng, theo lối Hạ-giáp (tên đất) mà đến ; biền binh thì một toán do Thu-châu, một toán do

https://tieulun.hopto.org

Đường-lâm, hai mặt giáp công. Như vậy, giặc Chương, giặc Tuyên không chạy trốn được, sẽ phải bị bắt. An-biên đã không có cái lo ngại ở phía tả thì ta có thể chuyên chú đến Bảo-lạc, rồi sau tùy cơ mà đánh dẹp hoặc vỗ về. Nếu cứ một niềm mê muội, phái một toán quân ra trước ở những chỗ gần An-biên, rồi nay ra An-định, mai vào Du-gia, đốt nhà cửa, đuổi nhân dân, khiến họ chạy vạy mệt nhọc, không rỗi cứu cấp lẫn nhau, thì trong đó tất sẽ có kẻ oán trách mà sinh biến.

« Hai đạo quân Cao — Thái, cũng xin cho lập đồn và liệu đặt quân lính đóng ngăn chặn ở những nơi xung yếu, còn bao nhiêu quân lính thì cho về nghỉ ngơi. Chờ đến cuối thu, nước cạn, sẽ hẹn nhau nhất tề hội quân, săn bắt đến cùng, tướng giặc Vân không còn trốn đâu được nữa ».

Vừa dụ bộ Bình-Tây-Vương rồi, có tin Lê Văn Đức tâu báo quân nhu thiếu thốn, thì đã có Chỉ cho liệu lượng sự việc và tình thế, có thể tiến được thì tiến, nếu chưa tiện thì cho lập tức rút quân về. Nay lại theo tình hình Nguyễn Công Trứ đã tâu, thì hiện nay việc tiến đánh chắc cũng chưa nắm vững phần thắng. Vậy truyền dụ cho Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ và hai đạo Cao — Thái lập tức rút quân về tỉnh thành nghỉ ngơi, chờ Chỉ. Lê Văn Đức phải liệu lưu thổ tì, thổ dõng ở lại An-biên để đóng giữ và chứa lương thực ở đấy. Còn các đạo quân khác đều phải liệu đặt đồn, phái binh dõng đóng giữ ở những chỗ hiểm yếu ».

Lại truyền dụ bố chính Trần Văn Trung, án sát Nguyễn Huy Chiểu ở Tuyên-quang: Phàm những thuyền quân của Hà-nội, Nam-định, Hải-dương phái vận lương đến, đều cho về cả. Ngự sử Đặng Kim Giám do Kinh phái đến, phải đi ngựa trạm về Kinh ngay. Lãnh binh Sơn-tây là Đoàn Văn Cải cũng mang binh dõng về tỉnh.

TAILIEUCHOM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Lê Văn Đức lại tâu báo về tình hình quân sự: « Trong một tuần nay, lương thực chuyển vận theo đường bộ đi về liên tiếp ở dọc đường, nhưng cũng vẫn chưa được đầy đủ. Nay, những đồn phía bắc ở Tòng-tạo, Vưu-giản về phía trên quân thứ, giặc cứ lên trên cao, nấp chỗ rậm, rình kẽ hở, bắn súng xuống chỗ quân ta đóng, không ngày nào ngơi. Nếu ở Lục-yên là phía dưới quân thứ mà giặc lại cũng kéo đến, e ta sẽ lâm vào cái thế bốn mặt bị giặc đánh mà trong quân lại thiếu lương thì lầm lỡ không phải nhỏ. Vậy xin để cho tiếp tục làm việc, sẽ lại tấu sau ».

Vua sai mật dụ rằng: « Chuyến hành quân này, không kể những đường vận lương mắc mứu khó khăn, nay tiết trời hè, chướng khí đương nặng, lại sắp đến kỳ nước lũ từ núi đổ xuống, nếu nấn ná kéo dài ngày giờ, thực có nhiều điều bất tiện. Trước đã sai Chi cho rút về Tuyên-quang nghỉ ngơi. Vậy khi nhận được dụ này, phải đem quân về ngay. Đối với An-biên, nếu có thể giữ được thì để thổ ty, thổ dõng ở lại giữ, nếu thực khó đóng giữ, thì bỏ đó mà về, khi khác lấy lại cũng chưa muộn ».

Cho vệ úy Ngô Văn Giai sung lãnh binh Hưng-yên.

Quan tỉnh Hải-dương tâu nói: « Dòng sông do tỉnh hạt khai đào, tiếp giáp với tỉnh Hưng-yên (từ giang phận xã Văn-khê, huyện Thanh-miện, đến cửa sông Biện-tân xã My-động), chạy dài hơn 3.170 trượng, nên thuê 2.000 dân làm trong 1 tháng, xin liệu cấp tiền, gạo để chi dùng ». (Mỗi người mỗi ngày cấp 20 đồng tiền và 1 uyển gạo). Bộ Công cho rằng: Một việc thuộc tiểu công trình, lệ vẫn do dân sở tại trong phạm vi thế nước của sông ấy phải tự làm lấy, bèn tâu xin không cấp. Vua dụ: « Đức chính triều đình, là cốt làm lợi kẻ dưới, trong đời sống của dân, có kể gì món phí nhỏ. Huống

https://tieulun.hopto.org

hồ hạt Hải-dương ấy năm ngoái đã bị thủy tai, đời sống nhân dân khó khăn, nay bất đắc dĩ phải dùng đến sức dân, thì sao nỡ bắt họ phải tự túc! Vậy chuẩn y lời quan tỉnh xin, chiếu số cấp phát, nhưng phải chờ khi rảnh việc làm ruộng hãy khởi công. Lại nữa, tỉnh Hưng-yên trước đây đã khơi sông ngòi, nay cũng cho truy cấp theo lệ này để đều được hưởng ơn ». Tổng-đốc Đặng Văn Thiêm và tuần phủ Trịnh Quang Khanh tâu rằng: « Nay công việc đã xong, lại gặp vụ chiêm được mùa, dân đều tình nguyện không lãnh ». Việc ấy bèn đình chỉ.

Cho viên quan phạm tội là Hồ Hựu được khai phục làm tư vụ bộ Binh.

Hựu, trước có lỗi, bị khép tội trảm giam hậu. Nhân Cam-lộ có động, được phát vãng đến quân thứ để làm việc chuộc tội. Hựu có chút công, nên nay được dùng lại.

Cho: phó vệ úy Trung vệ doanh Long võ là Nguyễn Trọng Tính làm phó vệ úy vệ Cẩm y, chuyên coi các đội Túc trực vấn lãnh thị vệ và viện Thượng tứ; cai đội ty Trấn-phủ Nguyễn Cửu Ngọ thăng thự phó vệ úy Trung vệ doanh Long võ, quyền lãnh ấn đồ ký (1) của Tả vệ doanh Long võ.

Đặt phép luyện binh ở các hạt từ Quảng-bình trở về nam đến Khánh-hòa.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước đây vì Nam-kỳ và Cam-lộ có giặc, cho trung mộ hương dõng để tòng chinh, đến đâu cũng lập được công và luôn tỏ ra có thành hiệu. Dân ta một dạ căm thù giặc, so với quan quân, cũng chẳng kém dũng cảm, giỏi giang, ta rất vui lòng. Nay giặc cướp cũng chưa thực đã yên, ta nên phòng

---

(1) Đồ ký: Thứ ấn vuông bằng đồng, dùng trong ngạch quan võ.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bị trước: « giọi nhà ngay từ lúc chưa mưa ». Phải sức cho sở tại luyện binh, triệu tập hương dõng, lúc vô sự thì phòng vệ địa hạt là nơi phên rào chống đỡ cho được vững vàng; lúc hữu sự thì tức khắc điều động đi đánh dẹp được ngay; như thế thì chiến công chóng thành mà biên cương mãi mãi được yên ổn. Đó là cái kế rất tốt để giữ nước yên dân và cũng là bất đắc dĩ mà phải dùng, tưởng dân ta có đủ lương tri, lương năng, chắc đều tin lòng ta. Quan địa phương các ngươi nên truyền đạt ý này để mọi người đều được biết. Lại phải giữ công bằng, làm cho tốt, chọn bổ cho đều, chớ phó mặc cho tay nha lại mà để sinh mối tệ như Nguyễn Công Liêu ở Phú-yên, thì phụ trẫm nhiều lắm! Đến như những việc chiếu kỳ cho thao diễn và cấp phát tiền, lương, cũng phải đích thân kiểm tra đôn đốc. Những hương dõng thao luyện, cần sao tất cả đều được tinh và khỏe, để trở thành một đạo quân giỏi, trong đó, mỗi một người lính phải ra người lính, thì các ngươi mới không phụ sự ủy thác của ta ». Thế rồi qui định thành điều lệ cho thi hành:

(*Một.* — Mỗi vệ binh thao luyện là 500 người. Thừa-thiên 3 vệ, đặt tên là Kinh binh Trung vệ, Kinh binh Tả vệ, và Kinh binh Hữu vệ. Quảng-trị, Quảng-nam mỗi tỉnh 2 vệ, đặt là Quảng-trị Tả-vệ, Quảng-trị Hữu-vệ và Quảng-nam Tả-vệ, Quảng-nam Hữu-vệ. Quảng-bình, Quảng-ngãi, Phú-yên, Bình-định, Khánh-hòa, mỗi tỉnh một vệ, đều gọi theo tên tỉnh.

Hai. — Những hương dõng thao luyện đều được miễn thuế thân năm nay. Rồi nhằm mồng một tháng 5, phải tề tựu, mồng một tháng 6, được về nghỉ. Tháng 7 đến tháng 12 cũng như thế. Tháng 5 bắt đầu triệu tập. Tháng 12 cho về. Thưởng mỗi người 1 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Ba. — Đến kỳ tế tập, đều phát cho cờ trống, trường thương, diêu thương, nón trận để thao luyện; nếu có sai phái, lại phát cho quần áo.

Bốn. — Về chức quản vệ, ở Thừa-thiên thì do bộ Binh tâu xin phái người làm; còn ở địa phương thì lựa chọn quân cơ hoặc suất đội tạm sung. Trong tháng thao diễn, viên này được ăn lương theo chánh tứ phẩm. Còn chức suất đội thì lựa chọn trong tổng, lý hoặc dân cỏ am hiểu chút ít võ nghệ hoặc trong biền binh hơi am hiểu quân luật để sung làm. Trong tháng thao diễn, chức này được phát 2 quan tiền và 1 phương gạo. Hương dõng, trong tháng thao diễn, mỗi người được phát 1 quan tiền và 1 phương gạo.

Năm. — Những trận pháp và phương pháp sử trường thương, bản diêu thương đều theo phương pháp đã lập thành mà thi hành).

Sau đó, 3 vệ Kinh binh ở Thừa-thiên đều đúng ban tế tựu thao diễn. Vua thân đến duyệt, thấy người người tráng kiện, hàng ngũ tề chỉnh, bèn thưởng cho những viên đã đôn đốc việc thao diễn là Kinh doãn, Kinh huyện cùng những viên chuyên đốc việc thao luyện lính có từng bậc khác nhau. Rồi sai Thị vệ và Nội các chia nhau đi đến các tỉnh để xem xét việc thao diễn. Lại sắc sai những ngày thao diễn, nên cho lúc tập, lúc nghỉ, có tiết độ vừa phải, không nên bắt buộc quá sức và cấm không được dùng lính làm việc tư.

Bổ: Nguyễn Đức Dụng, Mai Viết Trang làm lang trung bộ Hộ, Nguyễn Thế Đạo làm lang trung bộ Lễ, Nguyễn Cáp làm lang trung bộ Binh.

Cho Hàn lâm thị giảng học sĩ Nguyễn Tri Phương thăng thự Thượng bảo khanh, vẫn sung làm việc ở Nội các.

https://tieulun.hopto.org

Ban sắm Quảng (1) cho các hoàng tử, các tước công và các đình thần có từng bậc khác nhau.

Thái Khắc Minh, trưởng bộ làm dầu rái, ở hạt Gia-định, trước đây vì thấy Gia-định có việc, bèn tự nguyện bỏ ra dầu rái và nhựa trám mỗi thứ 10.000 cân, nộp làm của công. Quan tỉnh cho dùng vào việc quân, đến bấy giờ tâu lên.

Vua dụ bộ Hộ: « Thái Khắc Minh là một người dân mọn mà biết sốt sắng việc công, chuộng điều nghĩa, thực đáng khen. Nhưng cái thiếu thốn của nhà nước không phải là ở tiền của, há nỡ lấy của riêng mà dùng việc công. Nay cho bộ ghi lấy tên của Thái Khắc Minh, khi bình định xong, sẽ tâu lại việc này, để chờ Chỉ khen thưởng. Số dầu mỡ ấy đã đem dùng rồi, cũng để sau sẽ trả tiền ».

Bắt đầu đặt chức thông chính phó sứ ở ty Thông chính sứ, trật tùng tam phẩm. Cho: thự phủ thừa Thừa-thiên là Lê Văn Trung làm lang trung bộ Lại, thăng thự thông chính phó sứ, lại làm cả công việc bộ Lại; lang trung bộ Công là Trần Tuyên thăng thự thông chính phó sứ, lại làm cả công việc bộ Công.

Cho: Hà Đăng Khoa, lang trung bộ Binh, thăng thự Quang lộc tự khanh; Nguyễn Văn Toán, biện lý Lễ bộ sự vụ, thăng thự Thái bộc tự khanh; Nguyễn Văn Cẩn, biện lý Binh bộ sự vụ, Ngự sử đạo Lạng — Binh, thăng thự phủ thừa Thừa-thiên.

Đổi cơ Hà-tĩnh làm vệ Hà-tĩnh. Sai quan tỉnh mộ thêm dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam sung cho đủ 10 đội, mỗi năm cấp quần áo một lần.

Chưởng cơ Phạm Hữu Tâm và phó vệ úy vệ Tiền nhất doanh Vũ lâm, quyền sung thống chế Lê Văn Quý từ

---

(1) Tức là sắm Bố-chính ở Quảng-bình.

https://tieulun.hopto.org

Gia-định về Kinh. Vua cho Phạm Hữu Tâm thăng thự thống chế Hậu doanh Thần sách, kiêm lãnh ấn triện Thủy quân; bổ thụ Lê Văn Quý làm vệ úy vệ Tiền nhất.

Dòng dõi vua Chiêm-thành là quản cơ, hàm vệ úy, Nguyễn Văn Thừa, bị tội, phải tống giam.

Năm ngoái Đỗ Văn Hoan, người Bình-thuận, buôn bán ở Gia-định, gặp khi giặc Khôi làm phản, có gởi y chở giúp người Man, tên là Tiêm Vô (gia nô của Nguyễn Văn Vĩnh, nguyên trấn thủ Thuận-thành) mang mật thư của giặc dụ tên Thừa chiêu tập bè đảng, chờ khởi sự. Thừa đã nhận lời, âm mưu làm phản. Sau được tin quan quân tiến đánh, tên Khôi liều chết, cố giữ cô thành, Thừa bèn thôi việc mưu phản. Sau, tên Hoan bị người ta tố giác việc này; quan tỉnh là Hoàng Quốc Điều và Phan Phu liền bắt Hoan giam giữ nghiêm cẩn, rồi tham hặc việc Thừa tư thông với giặc.

Vua cho đòi về Kinh để xét hỏi, nhưng Thừa nhiều lần cáo ốm, không chịu đi. Bèn cách chức, khóa giam lại và sai Ngự sử Lê Hữu Bẩn đến hội xét, nhưng Thừa còn giảo trá chối cãi. Sau giao cho bộ nghiêm xét, Thừa chịu thú nhận và xưng ra đồng đảng là Nguyễn Văn Nguyên (con Nguyễn Văn Vĩnh). Liền cho bắt cả để xét xử trị tội.

Cơi cao thêm tường thành tỉnh Ninh-bình. Trước đó, quan tỉnh Ninh-bình cho rằng: Tường thành khi thấp, nghĩ xin cơi cao thêm cho đủ 9 thước (thành cũ cao 7 thước 3 tấc, nay thêm 1 thước 7 tấc). Đến đây, bắt lính và thợ xây đắp. Việc lên đến vua. Vua nói: « Việc này nên bỏ tiền thuê người làm với giá thỏa thuận để đỡ sức quân lính. Nhưng trót đã khởi công, là sự bất đắc dĩ. Vậy thưởng cho lính và thợ 500 quan tiền ».

https://tieulun.hopto.org

Điều bổ vệ úy Hậu vệ doanh Thần cơ là Nguyễn Văn Niên làm vệ úy Tiền vệ; quản cơ cơ Trung định, gia hàm vệ úy, là Vũ Tiến Mậu làm vệ úy Tả vệ Hà-nội.

Đổi định việc chia đặt súng lớn ở các thành: tỉnh, phủ, huyện xứ Bắc kỳ:

(Tỉnh thành Hà-nội: 1 cỗ súng đồng đại luân xa, 6 cỗ súng gang tướng quân, 24 cỗ súng gang hồng y, 38 cỗ súng đồng quá sơn;

Năm tỉnh thành: Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-yên đều: 1 cỗ súng đồng đại luân xa, 2 cỗ súng đồng phách sơn, 16 cỗ súng gang hồng y, 16 cỗ súng đồng quá sơn.

Ba tỉnh thành: Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên đều: 1 cỗ súng đồng đại luân xa, 1 cỗ súng đồng phách sơn, 2 cỗ súng gang phách sơn, 8 cỗ súng gang hồng y, 10 cỗ súng đồng quá sơn.

Ba tỉnh thành: Cao-bằng, Lạng-sơn, Quảng-yên đều: 1 cỗ súng đồng phách sơn, 2 cỗ súng gang phách sơn, 8 cỗ súng gang hồng y, 10 cỗ súng đồng quá sơn.

21 phủ thành đều: 4 cỗ súng gang hồng y, 4 cỗ súng đồng quá sơn. Duy có phủ thành Lý-nhân rộng hơn thì 1 cỗ súng gang tướng quân, 5 cỗ súng gang hồng y, 6 cỗ súng đồng quá sơn.

6 huyện thành đều: 4 cỗ súng gang hồng y, 2 cỗ súng đồng quá sơn).

Trương Minh Giảng, tổng đốc An — Hà, từ Nam-vang về Châu-đốc, sức vát binh và dân sửa chữa lại đồn, rồi lại đi Hà-tiên, hội với thự phủ Trần Chấn, xem địa thế, bàn việc xây dựng tỉnh thành, làm sớ nói: « Tỉnh lỵ cũ Hà-tiên ở gần bãi biển, địa thế chật hẹp, lập tỉnh thành ở đấy, sợ chưa được hoàn toàn. Còn như Giang-thành là nơi đã bằng phẳng rộng rãi có thể cư tụ được, mà các đường trọng yếu trong tỉnh hạt như đường thủy từ

https://tieulun.hopto.org

Kim-dư, đường bộ từ Cần-bột đổ về, đều có thể kiểm soát được. Đó thực là một chỗ cổ họng của chốn biên cương. Nếu nay cho đặt một đồn lớn ở chỗ tỉnh lỵ cũ để đóng trọng binh, lấy pháo đài Kim-dư và trường lũy Phù-dung làm binh phong, rồi lập tỉnh thành ở Giang-thành, thì đất bằng phẳng rộng rãi có thể để dân cư tụ, đường thủy, đường bộ đều có thể ngó tới, khi làm sự đối phó, sẽ có sự nhịp nhàng giúp nhau như cánh tay với ngón tay, xem chiều thuận tiện, thực đúng như lời triều đình đã bàn trước. Duy mới qua cơn binh lửa, dân chưa hồi phục được hết, mà việc phòng bị ở bờ biển là rất cần, pháo đài Kim-dư thì đang sửa chữa, vậy trước hết xin hãy cho lập cái đồn « An-biên » ở tỉnh lỵ cũ, liệu để trọng binh đóng giữ và cho quan tỉnh cũng ở tạm đấy. Chờ khi mọi việc quân đất đã sắp xếp xong xuôi, sẽ lại cho đi tỉnh thành đến Giang-thành. Như vậy thì việc trước, việc sau, việc khoan, việc vội, thứ tự đều được hợp lý cả ».

Vua cho là phải. Đổi tên đồn là đồn Trấn-biên.

Giảng trở về Châu-đốc, được tin thám báo tướng Xiêm, Phi-Nhã-Chất-Tri, đem 5.000 quân Xiêm, đường bộ do lối Lô-gô-vật thuộc Bắc-tầm-bôn, đường thủy do lối Biển-hồ, hẹn nhau đến lấn Chân-lạp. Dân Phiên hoảng sợ, chạy đến vùng Xà-năng. Giảng liền đi Nam-vang, hội với Lê Đại Cương làm việc, và phi tư cho quân thứ Gia-định phải thêm biền binh đến hội tiễu. Rồi đem việc tâu lên.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Giặc Xiêm trước bị thua đau, phải chạy về, chắc đã kinh hồn khiếp đảm. Nay cứ theo tin báo, chúng lại đến xâm lấn quấy nhiễu, chưa biết hư thực thế nào, nhưng là một việc cấp báo về biên giới, không thể không phòng bị sẵn sàng. Trước đã có Chỉ cho quân thứ Gia-định trước hãy trích lấy 6 vệ Kinh

https://tieulun.hopto.org

binh và các vệ Định dũng. Tráng uy cho đáp thuyền về đội ngũ ở Kinh. Vậy truyền dụ các tướng quân, tham tán lập tức cho lưu lại cả. Và cho phép tướng quân Nguyễn Xuân, tham tán Trần Văn Trí trích lấy 3.000 tượng biền, binh dõng có đầy đủ thuyền bè, súng đạn, khí giới, tức tốc đi Nam-vang, hiệp lực cùng Trương Minh Giảng tùy cơ đánh dẹp, phòng ngự. Nếu chúng quả thật đến sinh sự, thì phải đánh giết thực mạnh; nếu chúng chỉ ở ngoài cõi, phô trương thanh thế hão thì cứ chiếu địa hạt mà canh phòng nghiêm cẩn, bất tất động binh trước, làm nhọc quân lính ở nơi xa. Lại nữa, tỉnh Hà-tiên là nơi địa đầu xung yếu, nên liệu vát 500 lính Kinh cho theo thự phủ Trấn Chấn phân phái ».

Sau thấy các hiệu thuyền lớn do Kinh phái đi, không thích hợp dương sóng, nên sai trích lấy 5 chiếc, chọn lấy 1 vệ Kinh binh đã ở lâu mặt trận và các bệnh binh cho chia đáp các thuyền ấy về Kinh.

Vua sai Nội các truyền dụ cho Trương Minh Giảng và Lê Đại Cương rằng: « Năm ngoái, ở Chân-lạp có phái người đi thám thính việc ngoài biên, cứ tin báo thì người Xiêm định sắp dấy binh sang lấn Chân-lạp. Lại có được tin là vua Xiêm bị bệnh đã chết. Về sau xét nghiệm thì quả thật có việc giặc Xiêm, đường thủy đường bộ, sang xâm lấn. Còn việc vua Xiêm bị bệnh chết đều là tin hão. Việc là việc hệ trọng, sao lại thám thính nửa hư nửa thực như thế? Hoặc giả bên trong có tình ý gì, nên mới bịa ra những lời vô căn cứ ấy, làm cho người ta nửa tin nửa ngờ mà không phòng bị trước. Vậy nên xét rõ ngay việc này, tâu lên để biết tường tận tình hình. Lại nữa, từ nay, hễ có thám báo việc biên giới, cần phải cho xác thực, thí dụ: quân giặc có 1.000 tên, nếu không biết được con số đích xác thì cũng đừng sai lắm, nghĩa là báo hơn 1.000 hay trên dưới 8, 9 trăm chẳng hạn, chứ

https://tieulun.hopto.org

đứng dựng đứng nhiều quá, hoặc ít quá làm mất sự thực ».

Bọn tướng quân, tham tán quân thứ Gia-định tâu nói : « Trong thành có 3 tên ra thú, đã sai xử trí như trước rồi. Lại tiếp được tin tổng đốc Trương Minh Giảng báo có giặc Xiêm lại kéo đến, tức thì bàn ủy Nguyễn Xuân và Trương Phúc Đĩnh mang binh và thuyền đi Nam-vang hội tiễu, và đã tư sức cho 2 tỉnh Gia-định, Biên-hòa liệu phái biền binh chiếu theo địa phận mà ngăn chặn ».

Vua phê : « Đương lúc đánh thành chưa thắng mà có giặc trong thành ra thú, đủ thấy thế giặc càng thêm cùng khốn. Nhưng quân giặc tự biết tội chúng đã nặng, không còn có thể được dung thứ ở trong vòng trời đất, cho nên cũng liều chết chống giữ hòng kéo dài được lúc nào hay lúc ấy. Không bao lâu nữa chắc chúng cũng chết hết thôi. Còn như việc báo ngoài biên có động, tuy chưa lấy gì làm đích thực lắm, nhưng cần phải đề phòng trước. Nếu chúng căm phẫn vì bị thua đau mà lại đến thì là một toán quân đi đánh nhau vì tức khí, lại đến mua lấy cái nhục thôi ! Nguyễn Xuân, Trương Phúc Đĩnh đi ngay đề đánh dẹp là chính hợp ý ta. Hàng ngày ta mong tin thắng trận ».

Vua dụ đình thần rằng : « Nhiều lần xuống dụ sai sở tại tuyển nhiều hương dõng đề phòng khi cần điều động. Vậy truyền dụ cho các tướng quân, tham tán ở Gia-định, nếu vô sự thì thôi, nếu bất thần biên giới có động thì phi tư cho 5 tỉnh Nam-kỳ liệu vát hương dõng đi tòng chinh và hỏa tốc gọi lấy hương dõng đã thao luyện ở 3 tỉnh Khánh-hòa, Phú-yên, Bình-định mau đến quân thứ đề sai phái. Các tỉnh, một khi tiếp được tờ hịch điều động, phải khẩn cấp cho đi ngay, không được chậm trễ, lỡ việc. Lại truyền dụ cho 6 tỉnh Nam-kỳ, xét

https://tieulun.hopto.org

ngay ngạch lính thuộc tỉnh mình, nếu thiếu, phải điền ngay cho đủ số ».

Sai quản thứ Gia-định : Phàm các viên văn võ do Kinh phái hay tỉnh phái, ai còn thự hàm hay mới quyền sung quản vệ, cơ, đội, đều do các tướng quân, tham tán, căn cứ vào sự trạng từ trước đến giờ của từng người, xếp loại, đệ tâu, để liệu xét cho được thực thu.

Phát lương tháng cho hương dõng 6 tỉnh Nam-kỳ. Vua xuống dụ rằng: « Các ngươi ở gần nhà và quê quán, không giống như quan quân, đáng lẽ phải tự túc lấy sự ăn tiêu, nhưng nghĩ trước giờ nhọc nhằn vì nước, tình cũng đáng thương. Vậy chuẩn cho: những người ở quân thứ thì do tướng quân, tham tán, ở tỉnh thì do tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, chiếu theo thực số mà cấp phát lương, tiền. Vả lại, nay bờ cõi tuy yên, nhưng quân giặc xâm xa ở ngay cạnh nách, còn cần phải phòng bị; hơn nữa mầm ác còn sót ở Phiên-an, chưa giết xong, cho nên bất đắc dĩ phải lưu các ngươi lại. Các ngươi là những người vốn sẵn lòng tôn vua, thân bề trên, chuộng việc nghĩa, và biết đường phải trái, cần phải thể tất lòng ta, gắng sức quên mệt, để khỏi phụ ơn nuôi nấng của triều đình. Chờ khi bình định xong, ai muốn theo quân ngũ thì sẽ cứ chiếu theo cấp bậc trong vệ, cơ, đội cũ mà phát lương; ai muốn về làm ruộng thì trẫm cũng cứ theo ý muốn, quyết không ép uổng vào việc quân ngũ nữa ».

Cho tải 3 vạn quan tiền ở Bình-định và 2.000 phương muối ở Bình-thuận đến Gia-định, và ra lệnh cho khi đã đến tỉnh thì trích lấy 1.000 phương muối chuyển đi: Biên-hòa, Hà-tiên mỗi tỉnh 200 phương; Định-tường, An-giang mỗi tỉnh 300 phương.

Giặc Nông Văn Vân ở Tuyên-quang gởi thư phản gián cho Nguyễn Đình Phổ, tổng đốc Ninh—Thái, muốn

https://tieulun.hopto.org

mưu tư thông, lời lẽ đều phản bội, láo xược. Phồ tiếp được thư ngạc nhiên sợ hãi, liền đem tâu vua. Vua dụ rằng: « Việc này, tuy quân giặc có gian hiểm giảo quyệt, nhưng cũng là thủ đoạn tầm thường, đến những hạng bố cu mẹ đĩ cũng chẳng bị xui dại, huống chi người khác! Ngươi cứ yên tâm làm việc, đừng lấy thế làm quan tâm ».

Tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Tử và tuần phủ Lê Đạo Quảng đạo Cao-bằng chia quân làm 3 đường, đều tiến đến Thông-nông, kiểm soát hết địa giới Cao-bằng. Quân giặc thấy bóng giò, đều trốn trước. Bọn Cự bèn bí mật bàn tính: Vũ Văn Tử mang 1.500 binh dõng, Lê Đạo Quảng mang 1.200 tên, đều tìm đường tiến đánh Bế-lĩnh, thẳng đến Ngọc-mao, Vân-trung, hội binh với đạo Tuyên-quang; Tạ Quang Cự mang 900 binh dõng chia ra ăn ngữ các nơi một thượng du Thông-nông, chờ khi quân đạo Thái-nguyên đến Kim-mã, liền truyền hịch cho phó lãnh binh Văn Hữu Xuân hợp lực tiễu trừ bọn giặc ở Long-lũng, rồi chuyển đến Vân-trung. Còn Quang Cự cũng do Bế-lĩnh tiếp tục tiến lên, càn quét sào huyệt giặc. Rồi đem tình hình làm sớ tâu lên.

Vua phê: « Đáng tiếc! Sự việc tuy có thể thừa cơ được, nhưng nay đang mùa hè, mưa to, nắng dữ, lương thực khó khăn, nhiều điều bất tiện! Vậy cho phép tuần Chỉ, rút quân, gây nuôi cho sức bền để tính cuộc sau, chắc cũng không lỡ cơ hội ».

Đổi các cơ quân người Nam ở Bắc-kỳ thăng lên làm vệ, phẩm trật, bổng lộc, hàng thứ ở dưới các bảo, mỗi năm phát một lần quần áo.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Những binh người Nam, do các tỉnh Bắc-kỳ đã mộ, trước giờ sai phái vẫn có tiếng là đắc lực. Nay 3 cơ Hà nội, Nghiêm dũng, Thiện võ

https://tieulun.hopto.org

thuộc tỉnh Hà-nội đổi làm 3 vệ : Hà-nội Trung vệ, Hà-nội Tả vệ, Hà-nội Hữu vệ ;

« 3 cơ Nam-định, Lạc dũng, Tráng uy thuộc Nam-định, nay đổi làm 3 vệ : Nam-định Trung vệ, Nam-định Tả vệ, Nam-định Hữu vệ ;

« 3 cơ Sơn-tây, Vũ dũng, Nghị dũng thuộc Sơn-tây nay đổi làm 3 vệ : Sơn-tây Trung vệ, Sơn-tây Tả vệ, Sơn-tây Hữu vệ ;

« 2 cơ Hải-dương, Chính võ, thuộc Hải-dương nay đổi làm 2 vệ : Hải-dương Trung vệ, Hải-dương Tả vệ ;

« 2 cơ Bắc-ninh, Cự võ thuộc Bắc-ninh, nay đổi làm 2 vệ : Bắc-ninh Trung vệ, Bắc-ninh Tả vệ. Hai tỉnh này mỗi tỉnh lại mộ thêm lấy 1 vệ nữa đặt làm Hữu vệ ;

« Cơ Hưng-yên thuộc tỉnh Hưng-yên, cơ Quảng-yên nguyên, cơ Lạng-sơn thuộc tỉnh Lạng-sơn, cơ Cao-bằng thuộc tỉnh Cao-bằng đều đổi làm vệ, rồi đặt 2 chữ tên tỉnh lên trên đầu ;

« Hai cơ Hưng-hóa thuộc tỉnh Hưng-hóa, nay đổi làm 2 vệ : Hưng-hóa Tả vệ, Hưng hóa Hữu vệ ;

« Hai cơ Hữu và Hậu thuộc Ninh-bình, nay đổn lại làm 1 vệ là Ninh-bình Tả vệ, lại mộ thêm 1 vệ nữa đặt là Ninh-bình Hữu vệ ; Tả cơ cũ của Ninh-bình nay đổi làm Ninh-bình Hậu cơ ; Tiền cơ Ninh-bình vẫn cứ để nguyên tên cũ.

« Cho phép các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát đều sức mộ dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam, lấy những người sức vóc khỏe mạnh, mỗi vệ phải đủ 10 đội ; hoặc có người quê quán ở Bắc nhưng có căn cước rõ ràng, thì mộ lấy một vài đội cũng được, miễn là phải thực sự có người, không được mộ bừa những đồ du côn du đãng, nay ở mai trốn, chỉ có con số hão mà thôi.

https://tieulun.hopto.org

« Lại truyền Chỉ cho tướng biền, binh lính các vệ đều nên biết ơn, cảm kích, phấn khởi, lúc vô sự, chịu khó luyện tập, lúc hữu sự, cố gắng trổ sức, để danh được xứng với thực, mãi mãi làm binh phong bảo vệ bờ cõi ».

Chuẩn định về :

Các lễ tiết hàng năm : Tế Nam-giao, đàn Xã tắc vào 2 ngày mậu, mùa Xuân, mùa thu, và lễ nguyên đán ở liệt miếu, lệ vẫn đốt đèn lồng lớn sáng ngời, từ nay bỏ bớt đi ; duy các miếu, đàn, tử, vũ về các vị trung tự, quần tự, đèn đuốc không bằng những bậc đại tự, thì vẫn theo lệ cũ. Lại, các tiết Thánh thọ, Vạn thọ, Nguyên dán, Đoan-dương, ở trước sân cung điện và trước ngọ môn, lệ có treo đèn lồng, cũng bỏ. Lệ này chép để làm lệnh.

Tiết Vạn thọ. Hàng năm, vào ngày hôm trước, treo cờ khánh hỉ ở trên kỳ đài, đốt 1.000 ngọn đèn dầu ở phía trước kinh thành ; đến hôm chính ngày lễ, ở nhà Duyệt-thị thì có múa bát dật, hát bội ; ở đài phía nam thì đốt cây bông, múa bài bông.

Vua dụ Nội các rằng : « Nay giặc Xiêm tuy đã bình, nhưng giặc cướp còn chưa thực yên ; trẫm thức sớm ăn trưa, lo lắng vất vả, còn rỗi đâu ngó đến những trò ấy. Cũng cho đình chỉ.

Cho phép các quan chức lớn nhỏ, ở trong Kinh và các tỉnh ngoài, từ cuối tháng 12 năm [Minh-mệnh] thứ 14 trở về trước, phàm ai bị lỗi vì việc công mà phải giáng 1 cấp thì đều cho khai phục, bị giáng 2 cấp thì được khai phục 1 cấp, bị giáng 3 cấp trở lên thì do bộ Lại, bộ Binh đệ danh sách, chờ Chỉ.

Người Đông-trì thuộc Thừa-thiên là Hoàng Nghĩa Thắng đào được ngọc-tỷ (1), nhân dịp Khánh tiết, đem

(1) Ngọc tỷ : Ấn ngọc.

https://tieulun.hopto.org

dâng nộp (ấn bằng ngọc màu xanh cánh chim trả, 4 mặt nguyên lành, đỉnh bằng, dưới nở trên thót, cao 1 tấc 6 phân 2 ly, bề vuông 1 tấc 5 phân 3 ly, khắc nổi 4 chữ « Phong cương vạn cổ » (1).

Vua dụ Nội các rằng: « Ta xem cái ấn này, chữ triện lối rất cổ, hình như là vật về đầu đời Hán, chứ không phải chữ cận đại. Nhưng nay giặc cướp chưa yên hẳn, chính là lúc cần phải tu tỉnh, há nên khoe khoang điềm lành? Tuy nhiên gặp được dịp tốt này, cũng là triệu chứng hay. Vậy thu lấy để làm cái ấn dùng đóng vào các bản thơ văn vua làm, cũng tốt ». Bèn cho Hoàng Nghĩa Thắng 30 lạng bạc.

Miễn, giảm thuế năm ấy cho 10 châu thuộc Cam-lộ, có lằng bậc khác nhau.

Trước đây giặc Xiêm đến xâm lấn, dân trong châu đã từng bị giặc đốt nhà cướp của, người thì bị điều động đi tòng chinh hay hộ tống, chuyển vận binh lương. Đến đây đã bình định, lại nhân gặp dịp Khánh tiết, nên đặc cách gia ân (3 châu Tầm-bôn, Ba-lan, Mường-bổng bị giặc đốt cướp, được toàn miễn; 6 châu Lăng-thi, Nà-bôn, Thượng-kế, Mường-vanh, Tá-bang. Xương-thịnh, bị điều động đi tòng chinh, được giảm 4/10. Châu Hướng-hóa đi hộ tống binh lương, được giảm 3/10).

Điều bổ Dương Văn Phong, tả thị lang bộ Hộ, hộ lý tuần phủ Quảng-trị, làm hữu thị lang bộ Hình.

Cho: Hà Duy Phiên, nguyên tuần phủ Gia-định, làm tả tham tri bộ Lại; Trần Văn Bưu, hữu tham tri bộ Lại, vẫn giữ chức ấy, chuyên làm công việc thương trường (2).

Hồ Hữu Thẩm, bố chính lãnh án sát Quảng-trị, bị bệnh. Vua cho Vũ khố lang trung Đặng Văn Thống làm

---

(1) Bờ cõi muôn thủa.

(2) Thương trường: trường sở kho tàng.

https://tieulun.hopto.org

án sát Quảng-trị. Sau đó Thẩm chết, cho 50 lạng bạc, 1 cây gấm Trung-quốc, 5 tấm lụa, 10 tấm vải.

Thăng Vũ Xuân Cẩn lên thự hiệp biện đại học sĩ, vẫn lãnh chức tổng đốc Bình — Phú (1).

Xuân Cẩn từ khi ra làm tổng đốc đến bấy giờ, làm việc chu đáo êm thấm; gần đây, nhân có việc biên giới, Xuân Cẩn điều binh, vận lương đều được nhanh chóng đầy đủ. Vua ban khen, nên có lệnh [thăng] này.

Vua dụ Nội-các: « Từ trước đến giờ, phàm những công việc xây dựng cung điện, đóng sửa thuyền bè, xây đắp tường thành, nhiều lần đã dụ nghiêm ngặt: vật liệu phải tốt, làm phải chắc chắn, không được chút dối dá, bôi bác. Thế mà những viên giám lâm (2) phần nhiều không thân trọng của kho, cứ lãnh ra đều đâu phát đến đấy, không hề kiểm kê, tra xét. Những giám tu (3) và chuyên biện (4) cũng cứ mặc cho lính và thợ làm phung phí, không để tâm đến, đến nỗi nhiều khi có những tệ hại làm dối, làm điêu, ăn cắp, ăn bớt. Nay không thể không nghiêm sức lần nữa: từ nay về sau, nhất thiết công việc, các viên giám tu, giám lâm và chuyên biện phải đích thân kiểm tra, đôn đốc, nếu còn để cho lính và thợ ở trong làm bậy thì đều phải giao bộ nghiêm xét. Lại nữa, viện Đô sát là nơi giữ gìn phong hóa, pháp luật, phận sự là phải bới vạch dàn hặc những tội lỗi; việc thợ thuyền làm ăn tuy tầm thường, không phải đi xem xét, nhưng cũng nên năm ba ngày một lần đến tại chỗ mà kiểm soát, thấy có tình tệ gì thì phải nghiêm ngặt tham hặc ngay ».

---

(1) Bình-định — Phú-yên.
(2) Giám lâm: Người phụ trách coi quản tại chỗ.
(3) Giám tu: Người đốc công.
(4) Chuyên biện: Người thực hiện việc thi công.

https://tieulun.hopto.org

Cho thổ tri huyện Hàm-an, gia hàm thổ tri phủ, là Nguyễn Văn Biểu, làm thổ tri phủ và đổi đi lãnh châu Đại-man.

Châu Đại-man, từ khi giặc Khải nổi loạn, thổ ty, thổ dân chưa có sự thống thuộc. Biểu khéo vỗ về, khuyên bảo, được nhiều người tin nghe.

Còn châu Hàm-yên ở ngay cạnh tỉnh thành và đã có huyện-thừa làm việc. Vì vậy tham-tán Nguyễn Công Trứ đem cớ này tâu xin. Vua bèn y cho.

Tổng đốc Lê Văn Đức đạo Tuyên-quang từ An-biên đem quân khải hoàn, dâng sớ tâu: « Do thám được tin tướng giặc Nguyễn Thế Khôi cùng với đồng đảng hơn 1.000 tên ở Lục-yên, lẩn vào một dải tả ngạn ven sông thuộc hai xã Gia-tường, Chương-khê châu Vị-xuyên, mưu sắp sang sông, chặn ngang phía sau quân ta. Vả An-biên đã bị giặc tàn phá, nhân dân các xã sở tại Phù-linh, Linh-hồ đều chạy trốn, nhà cửa không còn gì, không thể đóng giữ được nữa. Trong quân thì ốm đau nhiều, lương ăn, thức dùng thiếu thốn, mỗi ngày một quá! không lẽ ngồi để chờ nguy? Hiện đã tư cho hai đạo Cao-bằng, Thái-nguyên biết. Rồi thần thân đem số binh dõng của mình chuyển về Bằng-hành và Vô-điếm (đều tên xã), đến gần chỗ đóng lương ở Phù-loan để lấy quân lương, đón tin tức Nguyễn Công Trứ và tùy theo cơ hội, trước hãy tiễu bọn giặc ở Lục-yên để đỡ cái lo gần đây. Lại xin nhận tội vì chưa tiếp được Chỉ đã vội rút quân về ».

Vua phê: « Đã có Chỉ cho rút quân về, cớ sao đến nay còn chưa tiếp được? Ngươi phải mang toàn quân về cho sớm là hơn ». Lại truyền dụ cho bố chính, án sát Tuyên quang đem ngay dụ chỉ « lần lượt rút quân », gấp sai đệ mau đến các quân thứ ».

Bọn tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Quân giặc trong thành lén ra ngoài nơi phụ quách

https://tieulun.hopto.org

để thám thính, quân tuần tiễu của ta đuổi bắt được một tên. Lại có đứa ra thú, nói rằng: « Hôm đánh thành, em tên giặc Lộc, ngụy hữu quán Nguyễn Vĩnh Tài và đồng đẳng, bị chết 44 tên, hiện chỉ còn hơn 2.000 người ».

Vua dụ: « Quân giặc liều chết giữ cô thành, còn dám lén lút vượt ra ngoài vòng vây dài, nhòm ngó tấn sở, biền binh trở sức đuổi bắt được, cũng đáng khen. Vậy thưởng cho ngân tiền Phi long hạng nhỏ và « thưởng công ngân bài » để khuyến khích. Từ nay, phải nghiêm sức các biền binh tuần đêm ở địa phận các tấn sở, nếu thấy giặc lén ra, phải gắng sức bắt giết, không để sót một tên nào, sẽ có hậu thưởng. Thảng hoặc bắt sống được những tướng giặc và những đồng đẳng liều chết của chúng là các đội ở Hồi-lương, An-lương, Bắc-thuận, Thanh-thuận, An-thuận, thì lập tức điem cắt tiết, mọi rượt, tế cây tướng sĩ trận vong để yên ủi những vong hồn trung dũng. Còn như nói rằng đảng giặc ở trong thành chỉ còn hơn 2.000 tên, thì từ sau tháng 11 năm ngoái đến nay, nhiều lần có đứa ra thú đều nói một con số ấy, vậy từ trước đến giờ, chúng hoặc đã bị trúng đạn chết, hoặc bị bệnh chết, hoặc ra đầu hàng, sao con số ấy không thấy giảm đi chút nào? Thực là vô lý! Từ nay, nếu có đứa ra thú, thì phải tra hỏi minh bạch; nếu chúng khai hàm hồ cho xong việc thì phải vặn lẽ để chúng khai thực, rồi tâu cho biết rõ tình hình ».

Tổng đốc Trương Minh Giảng, thự phủ Lê Đại Cương ở quân thứ Nam-vang, tâu nói: « Dân ta có người từ nước Xiêm trốn về, khi qua Biển-hồ, nghe tiếng súng ở gần Phủ-lật. Cứ theo chúng nói, thì người Xiêm quả đã động binh, muốn uy hiếp Chân-lạp. Bọn thần hiện đã chỉnh đốn binh thuyền tiến lên để tùy cơ đánh, giữ ».

Vua dụ sai hai tỉnh Vĩnh-long, Định-tường đều phải ngay lãnh binh đều mang 1.000 binh đồng, cho đi lệ

https://tieulun.hopto.org

thuộc để sai khiến. Lại phải chuẩn bị sẵn sàng tiền, gạo và muối của kho tỉnh, một khi trong quân có tư lấy thì tải đi để cấp cho.

Sai thủy quân chuyển vận súng lớn, súng nhỏ, diêm tiêu, lưu hoàng đi phân phát cho các quân thứ Gia-định và Nam-vang cùng các tỉnh từ Phú-yên trở vào Nam: (Quân thứ Gia-định: Một cỗ súng phá địch đại tướng quân, một cỗ súng đồng tướng quân, 100 cây đoản mã thương, chấn địa lôi và các hạng đạn là 22.200 viên, 1.000 ống phun lửa. Quân thứ Nam-vang: 100 cây đoản mã thương. Ba tỉnh Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-long: mỗi tỉnh đều 5.000 cân diêm tiêu, 1.000 cân lưu hoàng. Tỉnh An-Giang: 3.000 cân diêm tiêu, 600 cân lưu hoàng. 3 tỉnh Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận: mỗi tỉnh đều 300 cây điểu thương, 6.000 viên đá lửa). Lại cho chở cùng những sa, trừu, nhiễu, vải tây và đồ trà, giao cho tỉnh Gia-định giữ để tùy việc phát thưởng.

Kinh lược đại sứ Nguyễn Văn Xuân và phó sứ Phạm Văn Điển ở Nghệ-an đem đại đội quan quân tiến đến phủ Trấn-tĩnh. Dân cư ở phủ lỵ đã bị giặc tàn phá, bỏ đi. Họ lại tiến đến Pha-xuân (tên đất, là chỗ ở của tên phản nghịch Chuyên Cương, nguyên tuyên úy đồng tri ở phủ Lạc-biên, nó đã ngầm dẫn quân Xiêm về đóng đồn ở đấy), đuổi theo, không thấy tung tích đâu cả, bèn sức cho tuyên úy đồng tri là Tuấn Kỳ và thổ tri châu là Xầm Thủy trở về Trấn-tĩnh, chiêu dụ, vỗ về nhân dân để giữ bờ cõi. Rồi bọn Xuân lập tức dẫn quân về tỉnh, làm sớ tâu nói: « Tên phản tặc Chuyên Cương là thổ ty phủ Lạc-biên, hùa với giặc Xiêm, xâm lấn quấy nhiễu Trấn-tĩnh, giết hại quan quân. Nay đại binh đến nơi, chúng đã chạy trước, thành thử không đánh giết được một trận to để chúng răn sợ, thực lấy làm hối hận ».

https://tieulun.hopto.org

Vua phê: « Giặc thấy bóng gió, chạy trốn xa, chắc chúng đã khiếp sợ. Nay quan quân rầm rộ kéo về để cho tướng sĩ nghỉ ngơi, ta rất hài lòng. Như thế là không đánh mà khuất phục được người, sao lại hối hận là nhọc mà không công? » Bèn xuống dụ cho nghỉ ngơi mấy ngày rồi mang các vệ, đội, do Kinh phái, trở về Kinh. Biền binh của hai tỉnh Thanh-hoa, Hà-tĩnh cũng cho về tỉnh. Lãnh binh Vũ Văn Thuyên trước lưu ở Trấn-ninh cũng cho rút về. Trong thời gian hành quân, không may có ai chết, đều cấp cho tiền tuất gấp đôi; ai ốm, đều cấp tiền để điều dưỡng. Lại, bố chính Nguyễn Đình Tân, án sát Vũ Đĩnh trù biện việc lương thực được đầy đủ, cho được khai phục những cấp bị giáng khi trước. Những văn võ, lại, dịch, lính tráng thuộc tỉnh có dự vào việc chuyển vận lương thực đều tiêu ban thưởng.

Con trai A Nỗ, quốc trưởng nước Vạn-tượng, là Chiêu Thiền, Chiêu Miễn, trước ngụ ở Trấn-tĩnh, đến nay không chỗ nương tựa, xin về cư trú ở tỉnh thành Nghệ-an. Nguyễn Văn Xuân tâu đỗ cho họ. Vua dụ quan tỉnh, cho họ ở yên trong đồn Qui-hợp và thường thường trông nom giúp đỡ. Chiêu Thiền bèn dâng 5 thớt voi khỏe. Sai trả tiền theo giá, lại thưởng cho 100 quan tiền, 100 phương gạo.

Vua sai Nội các truyền dụ cho bọn Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng, Lê Đại Cương và Trương Phúc Đĩnh ở quân thứ Nam-vang rằng: « Nay quan quân hai đạo Cam-lộ, Trấn-tĩnh đều đã thắng lợi rút về, bờ cõi đã yên lặng, duy ở biên giới nước Chân-lạp gần đây còn có báo động. Lấy sự thế mà tính, thì hiện nay đương có gió nồm, đường biển khó vượt, chỉ có đường bộ xa xôi thì sao đáng lo? Huống hồ giặc Xiêm luôn bị thua đau, nếu quả thực chúng xấn hỗ mà lại đến, thì quân đi đánh nhau vì tức khí tất là thua, càng chóng đi

https://tieulun.hopto.org

đến chỗ chết mà thôi. Các đạo đã bị diệt, chỉ còn một mặt ấy thì có làm gì được? Nếu chúng tự lường sức chẳng địch nổi mà ra khỏi cõi thì thôi, nếu còn trở lại xâm lấn quấy nhiễu, thì nên kíp kích lệ tướng sĩ đánh mạnh một chuyến, để chúng mãi mãi không dám ngấp nghé nước ta, thì mới có thể ca khúc khải hoàn, rút quân về. Vả lại, nay chỉ dồn sức vào một mặt, không có cái lo năm đường bảy ngả, thì quyết muôn phần phải thắng. Lại truyền dụ cho các tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định được biết: nếu lại tiếp được lời bịch của Nam-vang xin điều quân linh, thì liệu để lại ở trường lấy 6.000 quân đủ vây thành, còn bao nhiêu, lập tức phải thêm đi mau, để số quân tập hợp được hùng hậu, chóng báo tin thắng trận!»

Ở Hà-nội có người là Nguyễn Văn Nhân trình bày phương lược trị thủy. Lời bàn chỉ thiên về một mặt. Tòa Tam pháp cho là mạo muội nhầm nhí, xin trị tội. Vua nói: «Cái lợi, cái hại về việc trị hà, ta đã từng vì dân mà cho rộng hỏi để tìm lấy thiện sách. Tuy người ta nói không phải, há nỡ bắt tội? Tha cho!»

Đắp lại đồn thành Châu-đốc.

Trương Minh Giảng, tổng đốc An — Hà, và Lê Đại Cương, tuần phủ An-giang, tâu rằng: «Thành mới An-giang chưa tiếp tục đắp được. Quan quân một tỉnh còn tạm cư trú ở Châu-đốc. Khuôn khổ thành cũ này dài quá, nên cắt bớt một đoạn cho thành hình vuông, chuẩn bị làm cái phủ thành giữ gìn biên giới sau này. (Thành cũ: rộng 60 trượng, dài hơn 140 trượng. Nay cắt chiều dài hơn 80 trượng, thì 4 mặt tiền, hậu, tả, hữu đều 60 trượng. Lại mặt tả quay ra sông lớn Châu-đốc nay đổi làm mặt trước). Hiện đã điều động hơn 1.000 dân phu làm việc và cấp cho tiền, gạo, hạn một tháng làm xong thì thôi» Vua y cho.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Với thự án sát Vĩnh-long là Doãn Uẩn về Kinh. Đổi bổ thự thông chánh phó sứ Trần Tuyên làm án sát Vĩnh-long.

Cho viên quan bị cách chức là Tôn thất Bạch được khai phục làm tư vụ bộ Lễ. Bạch đi tòng quân để chuộc tội, làm việc không nề khó nhọc, nên nay được dùng lại.

Sai bộ Lại, bộ Binh và các quan ở ngoài là các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát xét xem các quan chức văn, võ, có ai trùng tên họ thì cho người kèm phẩm trật đổi tên, (hoặc bớt đi một chữ, hoặc đổi chữ khác, hoặc đổi ra chữ đồng âm khác).

Quy định lệ trông coi tuần thám và kéo cờ thuyền công ở 2 tấn sở thuộc cửa biển Thuận-an, Đà-nẵng (2 tấn sở mỗi nơi đều dựng một chòi canh cao trên dưới 3 trượng, dùng ống kính thiên lý nhòm ra ngoài khơi, nếu thấy cờ hiệu hoặc dáng thuyền không phải của nước ta, mà đi thành đoàn từ 3 chiếc trở lên, thì một mặt báo về Bộ, một mặt đến tận nơi xét hỏi căn do kỹ càng, rồi tiếp tục báo thêm. Lại, bất thường, liệu lấy lính đồn đáp thuyền công hạng nhanh nhẹ, đi tuần tiễu chừng 2, 3 mươi dặm ở ngoài khơi, nếu thấy thuyền lạ, thì lập tức phải hỏi rõ, về báo, cho được lanh chóng.

Phàm các hạng thuyền công được sai phái khi đi biển, gặp thuyền quan hoặc thuyền ngoại quốc, hay khi đến gần những tấn sở các hạt, hay khi ra vào cửa biển, thì các hạng thuyền hiệu học đồng phải treo cờ phướn ở trên cột buồm ở giữa và cờ đại vuông ở đằng lái, đều dùng cờ sắc vàng. Còn các thuyền khác đều treo cờ đại vuông ở lái để dễ nhận).

Đạo quân tham tán Nguyễn Công Trứ ở Tuyên-quang chuyển sang tả ngạn sông đến đồn Phúc-nghi, đăng sớ nói: « Được tin giặc Chương, giặc Tuyên ở Lục-yên kéo

https://tieulun.hopto.org

lũ lớn đến đánh Chiêm-an, Long-đồ, chặn đường tiếp lương của An-biên; nếu không diệt chúng được sớm, thì đường [tiếp lương] thủy và bộ đều nghẽn cả. Cân nhắc việc nên làm trước làm sau thì Lục-yên là cấp, Côn-lôn là hoãn. Thần đã tư khẩn cấp cho tổng đốc Lê Văn Đức sức ngay cho lãnh binh Đoàn Văn Cải chuẩn bị sẵn thuyền bè ở chỗ đối ngạn với An-long. Rồi thần đích thân mang quân bản bộ, tiện đường rảo đến Thu-châu, xông thẳng đến sào huyệt giặc Chương, đánh vào chỗ nhất định chúng phải cứu, thì An-long tự khắc giải được nguy. Đoàn Văn Cải nếu thấy giặc ngấm ngầm đi chuyển, lập tức vượt mau sang sông, thừa thế mà đánh, có thể thắng lợi hoàn toàn. Lục-yên đã bình, sẽ quay về An-biên, hội nhau làm việc ».

Vua dụ: « Trời hè đã đến kỳ nóng dữ, quan quân không tiện ở lâu. Đã có dụ sai các đạo quan quân rút về tỉnh thành nghỉ ngơi. Vậy cho phép tuân dụ trước mà làm ».

Lại dụ Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ đạo Cao-bằng hội đồng với Lê Đạo Quảng liệu để lại binh đồng chia đóng, phòng bị các nơi xung yếu, và tu sửa tỉnh thành Cao-bằng, rồi đem mọi tình hình trù biện tâu lên, chờ Chỉ rút quân về.

Ngự sử Lê Đức Tiệm ở quân thứ Gia-định, bí mật trình bày về phương lược đánh thành, xin chế chiến cụ « Mông xung », chia sung vào lỗ để bắn và làm thang leo thành, đúng hôm mai làm hiệu.

Vua bảo Nội các rằng: « Lê Đức Tiệm từ khi tòng quân đến giờ, không bày được mảy may mưu chước gì. Tháng trước, khi chưa đánh thành, nếu có chước hay, sao không bàn với các tướng quân, tham tán. Đến khi việc đã rồi, mới đệ tập mật tấu. Nay xét kỹ bản trình bày đều là những lời bàn suông, chật giấy, toàn không thực dụng, hãy tạm để đấy ».

https://tieulun.hopto.org

Bố chính Hoàng Văn Dẫn, án sát Hoàng Văn Minh tỉnh Gia-định tâu nói: « Ngày giặc Khôi khởi biến, Bùi Văn Thuận, phó quản cơ cơ Phiên võ, Nguyễn Như Xuân, suất đội đề lao, và Lê Văn Thịnh, thự đội trưởng ở trạm Phiên-lộc-giang, đều bị giết vì đánh nhau với giặc. Nay con cái họ trình bày việc ấy và xin để đạt cho họ.

Vua thương tình, đều cho cấp tiền tuất gấp đôi.

Bổ thụ Vũ Đức Trung làm phó vệ úy, Tả vệ Ban trực. Trước đó, Nam-kỳ có giặc, Trung do chức cai đội, quyền sung phó vệ, đem vệ binh đánh giặc, đến đâu cũng lập được công. Đến bấy giờ, Phạm Hữu Tâm về Kinh, vua hỏi đến các tướng sĩ thuộc quyền, ai là xuất sắc. Tâm thưa là có Trung. Vì thế nên có lệnh này.

Truy thụ chức cai đội, trật tòng ngũ phẩm, cho ngoại ủy suất cơ Lê Văn Chính. Trước kia, trận Phủ-lột, Chính đem hương dõng đi tòng chinh, nhân bị thương nặng, cách một ngày rồi chết. Đến bấy giờ việc tâu lên, vua đặc cách sai truy thụ chức ấy cho Chính. Và ban sắc nói từ nay, phàm các ngoại ủy suất cơ, suất đội có ai hăng hái xung phong, đến nỗi bị trận vong, hoặc bị trọng thương rồi chết thì:

Ngoại ủy quản cơ được truy thụ cai đội, trật chánh ngũ phẩm;

Ngoại ủy phó cơ được truy thụ cai đội, trật tòng ngũ phẩm;

Ngoại ủy suất đội được truy thụ đội trưởng, trật chánh thất phẩm, và đều được chiếu theo phẩm hàm, cấp tiền tuất. Những người bị thương cũng được chiếu theo lệ cai đội, đội trưởng mà cấp thưởng.

Sai các địa phương xét các vệ, các cơ thuộc hạt mình, nếu đã đủ 10 đội mà chưa đủ 2 viên quản vệ, 2 viên quản cơ thì cho phép lựa chọn tâu xin bổ thụ. Nếu chưa

https://tieulun.hopto.org

có người xứng đáng, cũng cứ thực tâu bày, chờ Chỉ lựa bổ.

Vua dụ Nội các rằng: « Phó lãnh binh Bắc-ninh là Nguyễn Văn Ưng, trước đây được ủy đi đánh dẹp riêng một đạo, khi lâm trận, sợ hãi chân lại, đến nỗi hỏng việc, đáng lý phải chiếu quân pháp, chém đầu, nhưng nghĩ đương lúc dụng binh, nên cho cách lưu để gắng sức làm việc chuộc tội. Nhưng từ đấy đến nay, Ưng không lập được chút công trạng gì đáng kể. Nay quan quân đã rút về, không còn việc đánh dẹp nữa, vậy lập tức cách chức và bắt giao cho tổng đốc Nguyễn Đình Phổ tra hỏi ».

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 [1834], mùa hạ, tháng 5. Thăng: Tả thị lang bộ Binh Đặng Chương lên thự tả tham tri bộ Binh; tả thị lang bộ Hình Nguyễn Công Hoán lên thự tả tham tri bộ Hình; tả thị lang bộ Công Đoàn Văn Phú lên thự tả tham tri bộ Công. Đổi thự Thái bộc tự khanh, biện lý bộ Hộ là Phạm Thế Hiển sung biện lý công việc bộ Công. Thăng lang trung bộ Lại Đào Trí Phú lên thự Thái bộc tự khanh, biện lý công việc bộ Hộ.

Quan tỉnh Ninh-bình theo lời dụ, xét thấy lãnh binh Trần Hữu Lễ, trước giờ làm việc bắt giặc tỏ ra xuất sắc, bèn làm sớ tâu lên. Vua đặc cách sai thưởng thêm cho Lễ hàm chưởng cơ.

Cho thị lang quyền thự tuần phủ Hà-tiên là Trần Chấn làm bố chính Hà-tiên, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ.

Bổ thụ Nguyễn Văn Điển làm bố chính Khánh-hòa, Nguyễn Công Tú làm bố chính Định-tường.

Tỉnh Hải-dương tâu báo được mùa, gạo hơn. Vua nhân bảo bọn thị thần là Bùi Phổ, Phan Bá Đạt rằng: «Năm ngoái lúa các tỉnh Bắc-kỳ tốt, thế rồi bỗng gặp nước lụt, không khỏi thiệt hại. Chẳng biết năm nay thu

https://tieulun.hopto.org

hoạch có được tốt cả mười phần không ». Bùi Phổ thưa : « Năm ngoái, tháng 3, tháng 4, nắng nhiều, cho nên tháng 5, tháng 6 mưa lụt ; năm nay, từ tháng giêng đến giờ thường có mưa, tưởng từ giờ trở đi cũng không muộn lắm, lúa má có thể giữ vững không hề gì ». Phan Bá Đạt thưa : « Sự giao cảm giữa trời và người rất gần, không xa : việc người sửa trị, thì lượng trời ứng theo, lẽ ấy không sai. Năm ngoái ngẫu nhiên có thiên tai từng nơi, hoàng thượng càng gắng tu tỉnh : bãi bỏ những công trình xây dựng thổ mộc, đình chỉ những việc không cần cấp, thương nông dân, xót xa những kẻ bị hình phạt, giảm tô, xá tội, sửa sang chỉnh đốn được mọi việc nhân sự. Cho nên từ sang xuân đến giờ, luôn có những trận mưa hòa, cây cối tốt tươi. Lấy lý mà suy, năm nay có thể chắc chắn được mùa to ».

Vua nói : « Ta từ khi lên ngôi đến giờ, vẫn thận trọng, cố gắng, lo nghĩ, chuyên cần, không lúc nào dám chểnh mảng, không phải gặp thiên tai rồi mới tu tỉnh. Nay tuy được tiết trời hòa thuận cũng không dám lấy thế làm tự mãn, vẫn lo mỗi ngày một thận trọng thêm ».

Tỉnh Vĩnh-long nhân trước kia có việc, ruộng nương bỏ hoang. Quan tỉnh đem tình hình đau khổ của dân tâu lên. Vua đều cho miễn tô thuế năm ấy.

Đổi châu Hạ-lang thuộc Cao-bằng làm huyện, đặt tri huyện, huấn đạo do triều đình bổ dụng, cùng một lệ với các huyện Thạch lâm, Quảng-uyên, Thượng-lang.

Tỉnh Hưng-yên tâu báo về cuối xuân, toán hạt được yên ổn. Vua khen là biết cách vỗ trị dân, thưởng các quan tỉnh, phủ, huyện ấy gia cấp và kỷ lục có từng bậc khác nhau.

Quan tỉnh Quảng-bình tâu nói : « Dân Man mới đến cư trú ở An-đại nguyên, trước là dân ở sách Mường-vang thuộc tỉnh Quảng-trị, vì gộp đói kém, phải lưu tán

https://tieulun.hopto.org

đến ở đây, thuế má thiếu nhiều (số người là 200, mỗi người mỗi năm phải nộp 2 đồng cân bạc). Vua dụ cho hoãn một năm, rồi chiêu dụ vỗ về họ cho ở yên như cũ.

Tiết Đoan dương. Lệ trước, hằng năm, cứ đến tiết Vạn thọ và tiết Đoan dương, đều dâng của mới. Các tỉnh Quảng-nam, Bình-định, Phú-yên bái tiến xoài tượng, là của thổ ngơi các hạt ấy, do đường bộ đem dâng. Vua nghĩ: đệ theo đường ngựa trạm như thế vất vả, nhọc nhằn. Chuẩn cho: từ nay, đến kỳ tiến, tỉnh Quảng-nam gần kinh kỳ vẫn theo lệ cũ, còn Bình-định và Phú-yên thì cho đi đường thủy để đỡ sức người.

Chuẩn định: từ nay, phàm đến chính ngày tiết Thánh thọ và ngày hôm trước tiết Vạn thọ, vua đi xe đến cung Từ thọ làm lễ, rồi ở phía tay phải ngoài cửa đại cung, bày pháp giá (1), lộ bộ. Còn 2 tiết Nguyên đán, Đoan dương thì đến ngày ấy, [vua] đỗ đại-nội đến cung Từ thọ, lạy mừng, không cần trần thiết. Việc này ghi để làm lệnh.

Bắt đầu đặt chức tư giáo ở Tôn nhân phủ, trật tùng lục phẩm, sung làm tộc trưởng ở các dòng họ [nhà vua]. Sai bộ Lại ghi tên quan vào *Hội điển* tuân hành mãi mãi.

Vua dụ rằng: « Nhà nước ta, thần truyền, thánh nối, hưởng phúc lâu dài; chi phái thịnh vượng, con cháu đông đúc. Năm ngoái, đã cho phép Tôn nhân phủ xét từ đông Thái tổ Gia dụ hoàng đế đến đông Thế tông Hiếu vũ hoàng đế, những người có tuổi cho chi những người trưởng thành, ai quả thực là có đức hạnh và thông hiểu sự việc, thì cứ lấy mỗi đông một người: nếu đương làm quan thì căn cứ theo chức hàm hiện có; nếu nhàn tản thì bổ thụ chức đội trưởng, trật tùng lục phẩm,

(1) Thứ xe chính thức của vua đi.

https://tieulun.hopto.org

và cho sung làm trưởng tộc trong dòng họ ấy. Đó là ý ta truy tôn công đức tổ tiên, trung hậu thuận hòa với những người chi thân. Duy về dòng Triệu tổ Tĩnh hoàng đế, chưa từng đặt ra trưởng tộc. Nay dòng ấy cũng được phồn thịnh, hưởng phúc không khác mọi dòng, thì cũng nên nhất luật cho đặt cả. Thánh nhân đặt lễ, có thể dựa theo điều nghĩa, việc thiết lập của triều đình là nhân công việc mà đặt tên quan. Vả lại, trưởng tộc đặt ra là để dạy dỗ con em, từ trước đến giờ trao cho « chức đội trưởng », là chưa được chính danh. Từ nay về sau, khi có tộc trưởng nào khuyết, cho phép Tôn nhân phủ được hội đồng lựa cử người thay. Phàm những người đã có quan chức mà phẩm hàm hơi thấp và những người tôn thất nhàn tản đều cho làm tư giáo Tôn nhân phủ, sung làm trưởng tộc dòng ấy và chiếu phẩm chất lượng, không nên bổ chức đội trưởng nữa. Nếu gặp người phẩm hàm cao hơn thì vẫn do nguyên hàm mà lãnh chức ; gặp người ngang hàm thì đổi bổ, và cũng đều cho sung trưởng tộc. Các ngươi nên đoái danh, nghĩ nghĩa, khuyên bảo đàn em khiến cho thành một nề nếp nhân hậu, có đức, có tài, để trên có thể thừa hưởng đức sáng của tiền nhân, dưới có thể ứng dụng vào công việc nước nhà, không phụ cái ý ta hậu đãi họ hàng ».

Vua ra coi chầu, sai mang bông kê ra cho bầy tôi xem và bảo rằng : « Kê là một giống rất dễ trồng. Trẫm cho trồng ở khu trong cung, thấy có một bông sinh đôi, nhân lại nhớ đến cổ nhân cho lúa có bông sinh đôi là điềm lành. Kê không phải là lúa nhưng cũng là một loài ngũ cốc thì chắc cũng là điềm được mùa. Với lại, ở ao sen trong cung, nhiều hoa tịnh đế (1) và cây cối

(1) Tịnh đế : hai hay nhiều hoa chung một cuống.

https://tieulun.hopto.org

cũng có quả sinh đôi. Vì khí tiết ôn hòa đầy đủ thì loài vật khỏe mạnh tốt tươi, cho nên hễ năm được mùa to, tất có cỏ hoa kỳ lạ báo điềm trước ».

Trịnh Quang Khanh, quyền tuần phủ Hưng-yên, tâu nói: «Chỗ đất xây thành tỉnh phần nửa thuộc ruộng chiêm, địa thế ẩm thấp, mà đất mới đắp thành còn chưa hoàn thổ, e nước dầy mùa thu đột ngột đổ về, không khỏi có điều lo ngại. Thần đã thân hành đi khám tại chỗ, thấy phía ngoài khu ruộng ấy, có một con đường dài nhiều ngả; từ phía hữu con đê công chạy qua các xã thuộc huyện Kim-động đến giáp con đê công làng Nễ-xuyên thuộc huyện Nam-xang dài hơn 840 trượng, bao bọc bốn mặt, hình thế khả quan. Xin ra lệnh cho dân sở tại khởi công sửa đắp (chân rộng 2 trượng, mặt rộng 1 trượng, thân cao 5 thước) để chống nước lụt ».

Vua y theo lời xin, lại sắc cho bộ Hộ thông tư các địa phương: « Từ nay, có thuê dân làm việc, cho phép được khấu trừ vào tiền thuế, trừ những hạng cùng dân không kêu vào dân được thì cấp lương cho ».

Hoãn khoa thi hương năm ấy ở trường Gia-định.

Dụ rằng: « Nhà nước mở khoa thi, kén kẻ sĩ, đã có phép tắc sẵn, nhưng trong lúc xếp đặt về chính trị cũng phải có châm chước để được thuận tiện. Năm ngoái, các tỉnh Nam-kỳ nhân có việc khởi biến ở Phiên-an, thêm vào đó, lại có việc giặc Xiêm sang lấn, học trò không ai là không nặng lòng căm kẻ thù, hướng việc nghĩa, theo đi trận mạc. Họ chưa được thỏa sức học tập, thi về văn thể mới, tưởng cũng khó lòng đều được tinh thông, nên trường thi Gia-định, nay hãy tạm đình một khoa. Học trò, người nào tài cao, học rộng, nức lòng muốn được tham quan văn vật chốn kinh đô thì cho phép đến phụ thi ở trường Thừa-thiên. Hơn nữa đường

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

từ Thuận—Khánh(1) trở vào Nam có điều xa xôi, mà kỳ thi thì đã đến nơi, vậy nên đổi lại ngày thi để họ kịp việc. Trường Nghệ-an cũng cho theo như thế.» (Lệ định: hai trường Thừa-thiên, Nghệ-an đều lấy các ngày 1, 6, 12 tháng 7 nhập trường, ngày 23 yết bảng, nay đổi là các ngày 18, 23, 29 tháng 7 nhập trường, ngày 12 tháng 8 yết bảng).

Sau đó, thấy số học trò hợp thi ở trường Thừa-thiên đông; nên sai cho đánh số và ghi màu sắc vào quyển thi để ấn định số lấy đỗ. (Phía dưới các chữ: đệ nhất, đệ nhị, đệ tam trường trên các quyển thi đều đánh dấu bằng chấm màu: quê quán thuộc Thừa-thiên thì dấu vàng. Quảng-bình thì dấu xanh, Quảng-trị thì dấu đỏ. Quảng-nam thì dấu đen, Quảng-ngãi, Bình-định thì dấu đỏ thẫm. Phú-yên đến Nam-kỳ thì dấu màu quan lục. Số sĩ nhân lấy đỗ 30 người: vàng, xanh, đen, đỏ thẫm, 4 màu, mỗi màu lấy 6 người: màu đỏ lấy 4, màu quan lục lấy 2; nhưng tựu trung màu nào nên lấy thêm hoặc nên giảm bớt cũng tùy theo văn bài mà cân nhắc, chứ không phải câu nệ theo đúng).

Lãnh binh Hà-nội là Trần Văn Lộc chết. Lộc trước đi tòng chinh ở Tuyên-quang, nhiễm khí lam chướng, bị bệnh, về tỉnh điều dưỡng; đến bấy giờ chết. Quan tỉnh tâu lên. Vua thương xót, gia ân cho miễn nghị cái án gian giảo, bỏ mất đại bác, lại cho chiếu theo phẩm hàm, cấp tiền tuất gấp đôi.

Đổi bổ phó lãnh binh Hà-nội là Vũ Đình Quang làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, thự lãnh binh Hà-nội; cho vệ úy mới bổ, trật tùng tam phẩm, lãnh quản phủ Ứng-hòa là Nguyễn Đăng Khánh, làm phó lãnh binh Hà-nội.

---

(1) Bình-thuận, Khánh-hòa.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai truyền dụ cho các tướng quân, tham tán, lãnh binh ở quân thứ Gia-định rằng: « Các hạng đại bác và chấn địa lôi là những khí cụ đánh thành rất lợi hại. Nếu mỗi lần bắn nhất định trúng, vây cánh giặc chết hết, chúng không lấy gì đánh hoặc giữ được, thì không đánh cũng vỡ. Thế mà nhiều lần đã nghiêm dụ răn bảo, giục giã, cũng chưa thấy có kết quả gì, tựa hồ coi là một thứ giấy tờ chiếu lệ, rất là đáng giận! Vả nay vây giữ trường lũy, đã chẳng tìm được kế gì giết giặc, mà một việc bắn cũng không chịu để ý dốc sức, thì đến bao giờ mới giết được hết giặc? Chẳng lẽ dửng dưng ngồi nhìn mãi ư? Vậy dụ lại lần nữa: phàm các núi đất và nơi có đặt đại bác, sức cho pháo thủ hàng ngày nã bắn. Nếu bắn đổ được kho tàng, làm cháy lan đạn dược, muối, gạo hoặc bắn trúng pháo đài trong thành, phá vỡ súng giặc, giết được nhiều giặc, thì lập tức chiếu lệ cấp thưởng. Nếu đạn bắn không nổ hoặc nổ lưng chừng hay bắn sai đích vào chỗ đất không, thì tùy theo nặng nhẹ mà trị tội: hoặc phạt đánh bằng trượng, hoặc đóng gông, hoặc cắm tên vào tai, bêu quanh doanh trại để răn kẻ khác. Nếu chỉ thưởng thưởng không quan trọng, thì hằng ngày cho ghi kỹ tên họ người bắn, và bắn vào những đâu, rồi dăm ba ngày đem đối chiếu một lần, xét về công, tội. Nếu công, tội ngang nhau thì miễn nghị; nếu công không bù được tội, thì trừng phạt có phân biệt; nếu công nhiều hơn tội thì liền khen thưởng. Rồi cứ theo thế mà làm thành đợt xét thưởng phạt, để họ biết rằng việc ghi chép công trạng được nghiêm minh mà hết lòng bắn, mới mong giết được nhiều giặc».

Các tướng quân, tham tán và lãnh binh tâu nói: « Đã theo nghiêm dụ sức đem chấn địa lôi ngầm bắn vào pháo đài trong thành và kho tàng. Duy những phát bắn vào trong thành, rơi xuống đất rồi nổ thì nhiều, còn

https://tieulun.hopto.org

những phát không nổ hay nổ giữa trời, gián hoặc cũng có. Xét ra công tội ngang nhau, nên chưa thực hành thưởng phạt lần nào ».

Vua lại xuống du, ra lệnh: hễ dăm ba ngày, đến kỳ kiểm xét, cứ lấy số 100 hay số 10 phát làm mức mà định công, tội. Thí dụ: mười phần đều trúng vào thành, rơi xuống đất, rồi nổ, thế là có công, không tội; nếu trúng vào thành chỉ được 8, 9 phần 10, còn 1 phần bắn sai thì công, tội ngang nhau. Nếu trúng 9 phần hay không được 9 phần mà 1 phần lỡ làm bị thương quân lính [của mình] thì đều là công không bằng tội. Những người nạp thuốc súng cũng được xét công, tội, định thưởng phạt theo những kỳ xét ấy. Về sau, thấy những kỳ xét ngặt ngày quá, đổi làm một tháng hay 2 tháng mới xét một lần.

Đổi bổ Lang trung bộ Hộ, Trần Công Chương, làm phó vệ úy, trật chánh tứ phẩm.

Tổng đốc Trương Minh Giảng và thự phủ Lê Đại Cương ở quân thứ Nam-vang tiến quân đến bến sông thuộc phủ Long-tôn. Giặc Xiêm, các đường thủy, bộ ở Mật-vi-xá và Trúc-đồn (đầu đất Xiêm, tiếp giáp cuối địa giới Chân-lạp) nghe quân ta đến, đều bắn súng ra hiệu cho nhau rút lui. Bọn Giảng bèn liệu để lại 300 biền binh đóng ở vụng Xà-năng để làm thanh thế cho đồn Tịch-biên. Lại sai người Phiên lập ở đấy một tấn sở lớn để phòng thủ. Rồi trở về Nam-vang, đem việc tâu lên.

Vua dụ: « Giặc Xiêm trước đã nhiều phen thua đau, thế mà còn tự dấy hạng quân tức khí mưu toan xâm lấn quấy nhiễu, có ý muốn lấy được nước Chân-lạp mới cam lòng. Nay nghe quân ta đến, liền rút lui ngay, không dám ra mặt chống cự, thế là chúng sợ ta đó. Người quân tử không làm điều gì thái quá, nhưng cũng có thể nhân cơ hội làm việc để dứt mối chiến tranh. Vậy

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nên cứ theo mẫu của Bộ, soạn một bản văn thư gởi cho tướng Xiêm để nó tỉnh ngộ hối lỗi, đâu đó giữ lấy bờ cõi, không được làm càn, tự mua lấy thất bại đau đớn. Chúng đã sợ oai ta, nhân đó ta dùng lời ngọt để khuyên giải, tất chúng không quen thói cũ mà sinh lòng trắc trở, thì cũng là một chước giữ đất, yên dân vậy.

« Lại nữa, nay giặc Xiêm đã rút lui, Nguyễn Xuân nếu về đến Nam-vang, thì cho phép tạm ở lại ít ngày lo tính mọi việc cơ nghi, khi xong việc, lại về quân thứ Gia-định. Trương Phúc Đĩnh thì mang ngay quân về trước, hiệp lực với các tướng quân, tham tán, chia nhau phòng giữ trường lũy ».

Sau đó, Trương Minh Giảng sai đội trưởng Dương Quan Thảo mang thư đi Xiêm. Tướng Xiêm, Chất-Tri, tiếp nhận, bèn lễ tiễn về, và nói : việc xảy ra ngoài nước Xiêm vốn không có bụng nào, mà chỉ bởi vua Chân-lạp xin cho hai người em về nước, nên nước Xiêm mới hộ tống về, không ngờ vua Chân-lạp chạy trước, thành thử sinh ra lắm chuyện. Đến khi quan quân tới, quân Xiêm lập tức rút đi. Nay được thư, rất lấy làm hả. Bèn phúc thư gửi Thảo, nhưng Thảo cãi lẽ không chịu nhận. Người Xiêm không khuất phục được, đành dặn rằng sau khi Thảo về, Xiêm sẽ cho người đệ thư sang sau. Giảng đem hết mọi việc tâu lên. Vua phê: « Việc trước đã rõ. Nếu họ có sang : nên tiếp đãi thân thiện ». Rồi bổ thụ Dương Quan Thảo làm cai đội thuộc tỉnh, trật chánh lục phẩm, lại thưởng 30 lạng bạc và một bộ quần áo. Thưởng Trương Minh Giảng kỷ lục 1 thứ.

Bọn tướng quân, tham tán ở quân thứ Gia-định tâu báo tình hình trong quân, nói rằng : « Lần trước đánh thành, quân ta trong số bị thương có hơn 600 người đã bình phục ».

https://tieulun.hopto.org

Vua phê: « Sau khi mở xem tờ tâu, lòng ta hơi được yên ủi. Những người chưa khỏi, phải thượng khẩn chữa thuốc, cần cho tất cả đều được mạnh khỏe ». Lại dụ sai: « Từ nay, đến kỳ dệ tập tâu, phải xét xem số biền binh bị thương sau khi đánh thành mới được khỏi, cộng với số được khỏi kỳ trước là bao nhiêu, và số chưa khỏi còn bao nhiêu, nhất nhất phải kể thêm vào tờ tâu, để ta đỡ mong mỏi ».

Tham tán Nguyễn Công Trứ đạo Tuyên-quang đánh phá đảng giặc ở Lục-yên.

Trước đây, Trứ đến châu lỵ Thu-châu, tiếp giới với châu Lục-yên, nghe biết tướng giặc Hoàng Trinh Tuyên tập hợp 500 đồ đảng đóng ở thôn Mường, dựa chỗ hiểm, cố thủ. [Trứ] bèn phái binh dõng sấn đến đánh phá đồn giặc, chém được 4 thủ cấp, thu được khí giới, đốt khô tàng, doanh trại của giặc. Thổ ty Lương Bá Tư (là con Lương Bá Tuyền, thổ tri châu Thu-châu, gia hàm tuyên úy đồng tri) đi tòng chinh rất đắc lực, đã thưởng trước cho 5 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn. Vừa đó tiếp được dụ chỉ, Trứ lập tức dẫn quân về Tuyên-quang rồi làm sớ tâu.

Vua phê: « Trong khi đem quân trở về, nhà ngươi còn giết tan được giặc. Khi xem tờ tâu, khiến người nức lòng đôi chút! » Bèn xuống dụ rằng: « Chuyến hành quân này chỉ vì đường lương không kế tiếp, đã sắp mang quân về mà còn hăng chút sức thừa, giết được giặc, chém được thủ cấp. Tuy chỉ là cuộc thắng nhỏ nhỏ, nhưng cũng đủ làm cho giặc hoảng, nức tiếng quan quân. Nay thưởng cho Nguyễn Công Trứ gia quân công kỷ lục 1 thứ. Lương Bá Tuyền, cha của Lương Bá Tư, trước sau đã xuất lực vì triều đình, nay con là Tư lại giết giặc, lập công, thì ban thưởng cho một tấm áo trận bằng nhung vải.

https://tieulun.hopto.org

« Còn đối với những người đã ra thú và các thủ hạ mang theo, nên xử trí cho khéo. Nếu có những kẻ tình nguyện vui lòng tòng quân thì liệu để lại một vài trăm ở tỉnh, cấp cho tiền, gạo, để sai phái; còn bao nhiêu thì chia về các đồn, mỗi nơi dăm ba chục tên, có quan quân xen vào để kiểm thúc, khiến họ gìn giữ lẫn nhau, nhân hầu không sinh làm bậy. Hoặc giả nên cho hết cả về làm ruộng thì giao cho dân sở tại quản thúc, để họ đào giếng mà uống, cày ruộng mà ăn, yên nghiệp sinh sống. Lại phải truyền dụ cho họ biết rằng: họ đã được triều đình khoan thứ, rộng cho đổi mới thì nên yên phận, giữ phép, mãi mãi làm dân lương thiện, nếu còn cố ý phạm tội thì quyết khó lòng lại được khoan tha. Hơn nữa, bọn họ nguyên là do ngươi mang đi theo, ngươi cần phải cẩm chắp cho nghiêm để giữ tốt cho [illegible] mới được ».

Đạo quân tổng đốc Lê Văn Đức về đến đồn Phù-loan, liền cũng tuần dụ, rút quân về, cho nghỉ ngơi mấy ngày, rồi trở về tỉnh lỵ cung chức. Những binh dõng do Đức mang theo, cho lựa lấy một số lưu lại để giữ Tuyên-quang, còn thì đều thả cho về. Lại thấy quan quân xông pha sơn lam chướng khí, nhiều người bị bệnh và chết, vua rất thương xót, bèn dụ rằng: « Những người chết: được gia ơn cấp tiền tuất gấp đôi; những người ốm: từ quản vệ, quản cơ trở lên, do sở tại phải tìm thầy chữa thuốc ngay; các suất đội đến đội trưởng mỗi người được cấp 3 quan tiền, binh lính và thủ hạ mỗi người được một quan. Rồi cho phép được tùy tiện trở về hàng ngũ, hay về nguyên quán; người nào quê quán xa, thì được Nhà nước trông nom cho việc điều dưỡng ».

Với thự thủy quản thống chế, tạm giữ ấn quan phòng tổng đốc Sơn — Hưng — Tuyên, là Hoàng Văn Trạm về Kinh.

https://tieulun.hopto.org

Tổng thống Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Từ và tuần phủ Lê Đạo Quảng ở đạo Cao-bằng rút quân về đóng ở tỉnh thành.

Trước đây Vũ Văn Từ, Lê Đạo Quảng đều mang binh dõng: một người do Nậm-chủ, một người do Nậm-đông tiến đến địa phận các núi Na-tinh, Bình-bán (giáp xứ Mật-lũng châu Bảo-lạc). Được tin có giặc mai phục ở núi Chử-lĩnh, toán tiền đạo men khe mà đi, bắt gặp tên quân đi tuần của giặc, bèn dâm giết ngay. Giặc ở trên núi bắn súng, ném đá xuống, quân ta không tiến được, giặc cũng không dám xuống. Gặp trời chiều, mưa to, bèn đóng quân lại. Tạ Quang Cự cùng đến hội quân, cho đòi bọn tổng lý và thổ mục sở tại Thông-nông, biểu dụ cho họ biết lẽ thuận, nghịch. Họ đều tình nguyện chọn cử người biết làm việc, đốc suất nhân dân hợp sức ngăn chặn những chỗ xung yếu trên con đường đi Bảo-lạc để được ở yên. Bấy giờ tiếp được dụ chỉ cho đem quân về, [bọn Cự] tức thì liệu trích binh dõng, chia phòng những chỗ xung yếu, còn đều cho rút về. Liền đó làm sớ tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Nay trời hè, nắng dữ, chướng khí rất nặng. Đảng giặc đã lủi trốn vào rừng sâu. Các đạo quan quân đã cho phép rút về nghỉ ngơi rồi. Vả lại, đạo quân (Cao-bằng) này nhiều đến 5.500 người, số quân nhu, lương thực rất lớn, nếu ở cả lại đây cũng chưa tiện. Vậy truyền dụ cho bọn Tạ Quang Cự liệu trích ra 1.000 linh đắc lực vừa người Nam, vừa người Bắc, vài ba quản vệ quản cơ cho theo bọn Văn Hữu Xuân giữ tỉnh Cao-bằng và sửa chữa thành trì. Lê Đạo Quảng, cũng cho ở lại đấy, bàn tính làm việc. Khi xong thì trở về lỵ sở mình. Còn bao nhiêu binh dõng thì Tạ Quang Cự, Vũ Văn Từ thi ca khúc khải hoàn, cho về hàng ngũ cũ hoặc nguyên quán nghỉ ngơi. Lại nữa,

https://tieulun.hopto.org

những tướng sĩ tòng chinh, lâu ngày vất vả, gián hoặc có ai là thực hàm, thì sai hay quyền sai thì cho phép kê thành danh sách đệ tâu, chờ Chỉ để cho thực thụ. Những thổ hào, thổ mục, cũng xét xem ai thực đáng khen thưởng, thì kê khai theo thứ tự đệ tâu để liệu cho quan chức. Nguyên phó quản cơ cũ bị cách chức làm lính là Lê Văn Sĩ nay gia ơn cho đổi làm giáng 2 cấp, lưu dùng; Trần Văn Duy trước cho đem sức chuộc tội, nay cũng cho miễn tội, vẫn cho theo Văn Hữu Xuân sai phái. Còn như dân ở Thông-nông tình nguyện hợp lực phòng ngừa giặc, nếu thực được như lời, thì bọn họ đã biết hối cải. Nay trước hãy truyền Chỉ ban khen; nếu họ giữ được đất đai, không để quân giặc xâm lấn sinh sự, thì quan tỉnh sẽ tâu rõ để hậu thưởng ».

Vua cho rằng số phu dũng về tiền, gạo của biện binh đóng giữ ở An-giang, Hà-tiên, Nam-vang rất nhiều, sai chuyển vận ở Bình-định, Phú-yên mỗi nơi 3 vạn quan tiền, Vĩnh-long 1 vạn hộc thóc, và Định-tường 2 vạn hộc thóc, đến giao cho tổng đốc Trương Minh Giảng liệu chia ra mà chứa. Lại, với giá cao, mua thêm nhiều thóc gạo để phòng dùng đến.

Tuần phủ Thanh-hoa Nguyễn Khả Bằng và thự phủ Hưng-hóa Ngô Huy Tuấn tâu báo quân nước Nam-chưởng đã lui. Vua ra lệnh cho đều rút quân biên phòng về.

Chia sai quan đi 6 tỉnh Nam-kỳ xếp đặt công việc.

Cho Đặng Chương, thự tả tham tri bộ Binh, đi đôn đốc công việc 2 tỉnh An — Hà (An-giang, Hà-tiên); Đoàn Văn Phú, thự tả tham tri bộ Công, đi đôn đốc công việc 2 tỉnh Định — Biên (Định-tường, Biên-hòa); Dương Văn Phong, hữu thị lang bộ Hộ, đi đôn đốc công việc 2 tỉnh Long — Tường (Vĩnh-long, Định-tường); bọn

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Thừa Giảng, thự lang-trung bộ Lại, gồm 6 người, mỗi người chuyên làm việc ở một tỉnh.

Trước kia, đình thần cho rằng 6 tỉnh này, sau cơn binh hỏa, thành trì, binh dõng, thuyền bè, súng ống, khí giới và những công việc đáng làm, cần phải một phen chỉnh đốn sửa sang để cho có sự phòng bị, bèn bàn bạc châm chước tâu rõ từng điều, xin lựa phái quan kinh đến đốn đốc và cùng với quan tỉnh làm ngay, hạn trong tháng 7 là xong:

(*Một* — Các tỉnh tuyển duyệt binh lính, chiếu theo số ngạch cũ, thiếu thì gọi thêm cho đủ số, rồi năng huấn luyện cho thông thạo. Những mộ binh như các cơ Gia-định, Gia-võ thuộc tỉnh Gia-định, cứ theo số hiện tại, đồn lại thành cơ, thành đội; nếu đã sáp nhập vào phòng thủ tương tự, hoặc đã phái đi dẹp giặc, hoặc đi cho đi theo tỉnh sai phái, thì cứ để vậy như cũ. Tên nào đã chết thì xóa sổ đi, tên nào đã trốn thì cho hồi dân làm tráng, không nên trách cứ đòi hỏi nữa.

Hai — Các cơ binh cũ do đồn điền đồn bổ chia đi lệ thuộc các tỉnh, người nào chết thì theo lệ xóa sổ. Còn số hiện tại và những tên bỏ trốn, đều bắt phải về làng, liệt vào hạng dân. Lại, các cơ binh của đồn Uy-viễn cũ, thuộc tỉnh Vĩnh-long, giao cho tỉnh sai phái, rồi do quan tỉnh căn cứ vào số linh cũ trong cơ và số người hiện có tên trong sổ đinh, tính đồn cả lại, liệu mấy đinh bắt một lính, bàn rõ, tâu lên. Khi tiếp được Chỉ, sẽ chiếu theo tên nào hiện tại ngũ thì chiết trừ đi, nếu còn thiếu thì bắt thêm để sung cho đủ. Thế rồi lại cho đồn thành cơ, đội, lập danh sách tiếp tục đệ tâu.

Ba — Hương dõng các tỉnh, những người hưởng ứng việc nghĩa tình nguyện ở lại, thì do các nguyên quản viên cứ cai quản như cũ, không cần thay đổi lại. Những

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

linh gọi thêm, thì chiếu cái số theo trong tờ du trước, liệu để lại, dồn thành cơ, đội, cấp phát cho khí giới, tiền, lương tháng, rồi cho luyện tập thành thạo và cứ con số hiện tại, tư vào bộ để lưu chiểu.

Bốn — Các hạng binh dõng hiện đương đóng ở trường lũy, vây đánh 4 mặt thành Phiên-an cũ, thì liệu để lại lấy 8.800 người chia làm 2 ban, mỗi ban 4.400 người:

1. Binh dõng đương ban — Chia ra 4 mặt lũy, mỗi mặt 700 người, và 4 góc lũy, mỗi góc 400 người. Trại linh ở phía ngoài mỗi mặt trường lũy chia ra làm 5 đoạn: trung, tả, hữu, thượng, hạ. Đoạn trung đặt tên là Trung kiên, có 200 binh dõng; hai bên tả hữu của Trung kiên đặt là Tả kiên, Hữu kiên, mỗi kiên 150 binh dõng. Bên tả của Tả kiên đặt là Thượng kiên, bên hữu của Hữu kiên đặt là Hạ kiên, mỗi kiên đều 100 binh dõng. Ở mặt trước [trường lũy] thì gọi là tiền diện Trung kiên, tiền diện Tả kiên, tiền diện Hữu kiên, tiền diện Thượng kiên, và tiền diện Hạ kiên. 3 mặt [hậu, tả, hữu của trường lũy] cũng phỏng theo đó. Mỗi trại linh ở 4 góc trường lũy thì chia ra làm 2 đoạn, mỗi đoạn 200 người. Giả sử mặt trước có cấp báo thì 2 góc Tiền tả, Tiền hữu hợp với 5 kiên mặt tiền, mặt tả có cấp báo thì 2 góc Tả tiền, Tả hậu hợp với 5 kiên mặt tả, hợp sức lại để quây đánh. Hai mặt Hữu và Hậu trường lũy cũng phỏng theo như vậy.

2. Binh dõng hạ ban — Đóng ở nơi hơi xa phía ngoài trường lũy, 4 mặt đều lập doanh trại để ở và nghỉ ngơi; cứ 10 ngày lại đến trường lũy đổi phiên một lần, để khó nhọc và nghỉ ngơi được quân binh.

Những linh đương ban thì nghiêm phòng nơi tấn sở. Những linh hạ ban thì ở lại doanh trại để tập luyện, khi nghe có lệnh báo động thì phải tức khắc đến cứu ứng, không được bỏ hàng ngũ về quê, cũng không được tự

https://tieulun.hopto.org

tiện đến nhà dân quấy nhiễu. Nếu kiểm chế không nghiêm để sinh tệ nhũng, thì kẻ vi phạm phải xử theo quân pháp, mà người cai quản cũng bị nghiêm xét. Còn như những cỗ pháo đặt trên núi đất ở bốn mặt tường lũy thì những binh dõng đương ban canh giữ địa phận tấn sở phải hiệp lực cùng nhân viên pháo binh mà gin giữ.

Năm — Những binh dõng do Kinh và các tỉnh từ Bình-thuận trở ra Bắc phải đi tòng chinh đã lâu ngày thì các tướng quân, tham tán phải trích ra 4 vệ : Hữu vệ doanh Tiền phong, Hữu vệ doanh Thần cơ, Nhị vệ thuộc Trung bảo và Nhị vệ thuộc Hậu bảo phải đến chuyến trước, cho đáp các hạng thuyền đang rút về Kinh để về hàng ngũ ở Kinh. Bốn vệ : Hùng võ, Dũng võ, Nhuệ võ, Thần võ là hương dõng từ Bình-thuận trở ra Bắc, cũng lấy tiện cho đi đường thủy hoặc đường bộ mà về. Còn số binh dõng hiện còn lại thì tuân theo những dạo dụ nhiều lần trước, liệu để lại Nam-vang 2.000, Hà-tiên 1.000 để đóng giữ. Trích trong số linh Kinh và binh dõng từ Bình-thuận trở ra Bắc lấy 6.000 và binh dõng các tỉnh Nam-kỳ 2.800 nữa cho đủ 8.800 để lại ở trường lũy Gia-định. Bốn tỉnh An-giang, Vĩnh-long, Định-tường, Biên-hòa thì căn cứ vào số binh dõng của tỉnh mình mà trích để lại : An-giang, Vĩnh-long mỗi tỉnh 1.500, Định-tường 1.000, Biên-hòa 500, để giữ tỉnh thành và sai phái việc công. Tỉnh Gia-định cũng trích trong số binh dõng tỉnh ấy lấy 1.000 cho theo tỉnh sai phái. Trừ số binh dõng cần giữ lại rồi mà hãy còn thừa, thì liệu chiếu số, trích lấy linh Kinh tòng chinh đã lâu ngày mà cho về. Thảng hoặc không đủ, thì liệu giữ bớt lại số linh trong 4 vệ đáng trả về Kinh nói trên để phòng thủ, một mặt lâu rõ để phái linh khác đến thay.

https://tieulun.hopto.org

Sáu — Các hạng binh dõng liệu lưu lại đó, ở quân thứ thì từ tướng quân, tham tán trở xuống, ở tỉnh thì từ tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, lãnh binh trở xuống đến quản vệ, quản cơ, suất đội, đều phải lưu ý vỗ về, thương yêu họ; nếu dùng lính làm việc tư, từ một người trở lên, một khi phát giác, sẽ trị tội nặng.

Bảy — Các hạng thuyền của tỉnh còn lại và những thuyền mà quan quân đã thu được, thì các phái viên phải hội đồng ở Gia-định, tùy theo tỉnh lớn, tỉnh nhỏ, chước lượng chia cấp, rồi gồm với các thuyền do Kinh phái hiện lưu ở Gia-định và phái đi An-giang — Hà-tiên, cho kéo cả lên bãi, xem xét cho kỹ: chiếc nào đồ đi cần tu bổ, thì kíp đốc thợ, dân và quân chữa ngay. Những đồ vật phụ tùng thuyền cũng nhất luật phải sửa chữa lại. Còn chiếc nào cũ nát, thì cho phá ra lấy gỗ dùng vào việc sửa chữa. Khi sửa chữa xong, đều phải làm xuống để chứa thuyền.

Tám — Các tỉnh lỵ, trừ thành Phiên-an cũ, chờ khi bình xong sẽ làm, còn tỉnh nào nguyên có thành hào mà cần sửa chữa, bồi đắp, khơi thông, thì đều cần lần lượt sửa chữa cho hoàn chỉnh chắc chắn, rồi cho đặt những cỗ súng lớn lên pháo đài trên thành. Tỉnh nào chưa có thành trì thì cũng đắp tạm lũy đất, xẻ hào, cắm chông tre và chông chà. Những đồ binh khí như súng ống, khí giới, đạn dược, cái nào hư hỏng thì phải tu bổ, thứ nào chưa đủ thì tư ngay quân thứ Gia-định phát cho đủ dùng. Còn trường thương và cán cờ, nếu thiếu thì do tỉnh tự làm lấy.

Chín — Những thợ và dân phu làm việc, mỗi người mỗi ngày phát cho 20 đồng tiền và một uyển gạo. Nếu gặp công việc vất vả nặng nhọc thì cấp thêm cho mỗi người 20 đồng).

https://tieulun.hopto.org

Lời bàn dâng lên. Vua ưng thuận, bèn sai bọn Chương đi, dụ rằng: « Cuộc kinh lý lần này khác với các cuộc kinh lý thường, mọi việc phải được thỏa đáng, tốt đẹp mới xứng đáng với sự ủy thác. Các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát và phủ, huyện, tỉnh nào lười biếng, coi thường hay làm bậy, cho phép các phái viên của Kinh cứ thực nghiêm hặc; các viên đốc biện, chuyên biện do Kinh phái đi nếu có sự bất công, bất chính, cũng cho phép các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát nghiêm hặc, không được thiên vị, giấu giếm. Ai nấy đều phải lấy việc nước làm trọng, hết sức thừa hành cho được lần lượt êm thấm, đâu ra đấy. Từ lãnh binh, viên chức văn võ, phủ, huyện cho chí lại dịch, ai làm việc lanh lẹn giỏi giang thì cho phép phái viên Kinh và tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát sở tại cùng đứng tên tâu chung, chờ Chỉ khen thưởng ».

Bá cáo việc binh Xiêm cho trong Kinh và ngoài các tỉnh.

Dụ rằng: « Năm ngoái, người Xiêm vô cớ gây hấn, chia 5 đường sang xâm. Ta đã nhiều lần phái quan quân chia đường đi tiễu, trước sau bên đầu tướng Xiêm, 7, 8 người, bắt và chém đồ đảng giặc cũng đến hơn vài nghìn tên, cho chí voi, ngựa, súng ống, khí giới thu được không biết đâu mà kể. Giặc Xiêm luôn bị thua đau, tướng cũng đã mất vía sờn lòng. Người quân tử không làm điều gì thái quá, nên không thêm lại đem quân đi hỏi tội chúng, để tướng sĩ phải đi xa xôi nhọc nhằn. Nếu chúng biết nghĩ, đáng nên ơn ta mà không nên oán. Không ngờ Man Di ngu xuẩn, không biết gì, muốn gây vạ mãi, rồi lại tập hợp những bọn Dao, Lao, quấy nhiễu các hạt Trấn-tĩnh, Trấn-ninh và lừa dỗ nước Nam-chưởng hùa theo với chúng, phạm vào châu Ninh-biên, tỉnh Hưng-hóa và phủ Trấn-man, tỉnh Thanh-hoa. Rồi

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngu tối, chẳng sợ chết, lại dám kéo đến Ba-lan, Tầm-bồn thuộc Cam-lộ, cố ý cướp của, bắt người. Hơn nữa, đại tướng Xiêm, Chất-Tri, lại đem quân tức khí, ngầm đến cuối địa giới Phủ-lật, Bông-xuí, mưu tính nhòm nom! Chúng không tự lượng sức mình, trái lẽ làm càn, không còn gì quá hơn nữa! Chúng đã có lòng như rắn rết, thực khó lấy nghĩa lý mà hiểu dụ, nên ta đã tức khắc sai thự Hữu quân đô thống, Hiệu-thuận tử, Nguyễn Văn Xuân, mang đại quân đi kinh lược địa phận Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, lũ chưởng cơ Lê Văn Thụy đem một số quân do đường Cam-lộ, đổ đến đánh. Lại sai Hưng-hóa, Thanh-hoa truyền hịch điều động thổ dõng sở tại chặn đánh các nơi hiểm yếu. Và sai tổng đốc An—Hà là Binh-thành tử Trương Minh Giảng cầm quân tiến đến địa đầu nước Chân-lạp, đánh dẹp. Rồi lần lượt được tin báo: Bọn Lê Văn Thụy cả phá quân Xiêm ở bờ phía bắc Khung-giang, chém và bắt được nhiều; bọn giặc thua chạy, bị chết đuối ở sông rất nhiều. Những dư đảng ở Trấn-ninh và Trấn-tĩnh nghe thấy quan quân đến, cũng đều chạy trốn, không dám đương đầu chống cự. Trước đây cứ như Trương Minh Giảng tâu báo, thì tướng Xiêm Chất-Tri sợ oai quân ta, ngầm bắn súng báo hiệu cho nhau chạy trốn. Còn bọn Nam-chưởng nhỏ mọn ở Trấn-man thuộc Thanh-hoa và Ninh-biên thuộc Hưng-hóa, cũng rủn chí ngã lòng, chạy trốn trước, không còn bóng dáng đâu cả. Nay một dải ven biên giới đều đã bình yên.

« Vả lại, người Xiêm trái đạo, nghịch lẽ, bỏ bạn, gây thù, thực đã bị trời ghét bỏ. Triều đình ta thì dấy quân nhân nghĩa, lý cứng, lời thẳng, được trời tựa kẻ ngay, tiên tổ và thần linh ban phúc, cho nên ở Cam-lộ, 3 trận đánh 3 trận được, ở Chân-lạp thì đánh luôn thắng luôn. Quân ta đến đâu lập công đến đấy, giặc Xiêm thì sợ bóng gió,

https://tieulun.hopto.org

chạy dài. Cái lẽ thuận nghịch đều đã rõ ràng. Quân thua, nước nhục, đều do chúng tự gây nên! Bốn biển, trong ngoài đều rõ. Tôi con của ta chẳng ai là chẳng yên ủi, vui mừng. Vậy ban dụ này cho mọi người đều biết ».

Sai các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc xét xem các hạng biền binh đương lưu ban mà tiếp tục cấp tiền, gạo, theo lệ. Đến kỳ tháng 7, hoặc nên cho lưu lại cả, hay nên chia ban, chuẩn cho các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát sẽ tùy theo công việc trong tỉnh mình nhiều hay ít mà liệu định, rồi tâu lên chờ Chỉ. Biền binh các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam đến Bình-thuận cũng chuẩn cho lưu ban toàn số và phát lương cho làm việc công, bắt đầu kể từ mồng một tháng 6.

Sai tỉnh Hà-tĩnh chế 300 khẩu súng điểu thương, theo kiểu của Vũ-khố đưa đến (làm bằng sắt, dài 2 thước 2 tấc 1 phân; đường kính nòng 3 phân, 7 ly; đường kính miệng súng 4 phân 9 ly) vát thợ chế tạo. Lại sai tải 10 vạn cân sắt Hà-sung (1) ở kho Kinh đến tỉnh Nghệ-an, cho theo đúng mẫu mà chế thử súng này, cứ mỗi tháng 2 lần báo về Bộ để liệu cho tải nộp.

Lại sai hoãn việc duyệt đinh tuyển lính ở Lục tỉnh Nam-kỳ.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Năm ngoái chính là kỳ tuyển lính của Lục tỉnh, nhưng vì là lúc mới chia đất đặt tỉnh, nên chuẩn y lời kiến nghị của đình thần, cho hoãn đến năm nay. Nay nghĩ việc dẹp giặc tuy đã gần xong, nhưng bờ cõi vừa mới yên, nhân dân chưa hẳn đã hết thấy được an cư lạc nghiệp. Vậy lại cho hoãn đến sang năm ».

Cho bầy tôi cũ khi vua chưa lên ngôi, là bọn chủ sự Nguyễn Văn Công, Nguyễn Đức Trinh 25 người, được

---

(1) Hà-sung: Một địa phương sản sắt. (Theo *Đại Nam thực lục*, quyển 53, trang 19).

https://tieulun.hopto.org

thăng chức và thưởng thêm bạc lạng có từng bậc khác nhau.

Bọn Công, hoặc vì đường thăng thuyên chậm trễ, hoặc vì can án bị giáng cách, nay vua nghĩ thương tình, nên đặc cách gia ơn cho.

Bộ biền tỉnh Nghệ-an đánh thổ phỉ ở Thạnh-giai (tên trang, thuộc huyện Thanh-chương), chém được 6 thủ cấp giặc. Cai đội quyền phó vệ úy vệ Diện-võ là Tăng Tháp, dẫn đầu quân lính, hết sức đánh, bị chết trận. Việc tâu lên. Vua cho truy tặng quản cơ và thưởng thêm 20 lạng bạc.

Sai các tỉnh Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-nam, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận mua ván, gỗ với giá thỏa thuận, chở về Kinh. Cho phép đều được trả tăng thêm giá và bỏ tiền công ra đặt trước.

Hộ phủ Vũ Tuấn, án sát Doãn Văn Xuân tỉnh Quảng-yên phải tội, bị miễn chức. Dùng bố chính Hải-dương là Trần Văn Tuấn làm bố chính Quảng-yên, tạm giữ ấn tuần phủ; Đại-lý tự thiếu-khanh là Vương Hữu Quang làm án sát Quảng-yên.

Trước kia, Vũ Tuấn đến thay làm việc tỉnh, thấy thuyền công bần thỉu mục nát, bèn gửi thư cho nguyên tuần phủ Lê Đạo Quảng đòi súng và ngựa. Quảng cho là dọa nạt làm tiền, bèn hặc tâu. Vua sai Vương Hữu Quang đến nơi khám xét. Quang đến, xét thấy hơn 30 chiếc thuyền mọt nát, nhân đó tâu nói: « Lê Đạo Quảng bỏ hủy hoại của công, Tuấn thì dụng tình che giấu, còn Doãn Văn Xuân thì không chịu phát giác. Vậy xin nghị tội cả ba ».

Vua dụ Nội các rằng: « Vũ Tuấn vốn là một chức quan nhỏ, được thăng chức lớn quá mau, thế mà không lo cố gắng báo đáp, trong sạch giữ mình, lại mượn việc công để mưu lợi riêng, giở ngón vẫy đuôi ăn xin như

https://tieulun.hopto.org

vậy, thực là không còn một chút tư cách quan tư, hành động giống như phường xáo chợ, há còn đáng nghiễm nhiên làm kẻ chăn dân một địa phương nữa! Vậy lập tức cách chức, đòi về Kinh, giao bộ Hình nghị tội. Doãn Văn Xuân, trước đồng sự với Lê Đạo Quảng, không biết bàn bạc với nhau làm việc, đã là không hết trách nhiệm rồi. Về việc Vũ Tuấn đòi súng và ngựa, Xuân có dự biết, cũng điềm nhiên chẳng chịu can ngăn, thì sao thoát khỏi tội? Vậy cũng cách chức ngay. Lê Đạo Quảng ở Quảng-yên lâu ngày mà ngồi nhìn của công hư hỏng như thế, thực đáng làm tội, nhưng vì trước đó y đã được điều đi việc khác, nên trước hãy giáng 2 cấp, cho tự bỏ của riêng, sai người hội cùng Doãn Văn Xuân ra sức sửa chữa cho xong sớm, thì sẽ liệu cho khai phục; nếu không, sẽ trị tội nặng cũng chưa muộn. Đến khi bản nghị án của bộ Hình đáng lên, có xin khép Tuấn vào tội đồ. Vua đặc cách tha cho, và sai phát vãng đi quân thứ Thái-nguyên gắng sức chuộc tội.

Ban cấp súng điểu thương máy đá cho lính người Nam ở các địa phương và các lính được huấn luyện ở sở tại. Nhân dịp, thông dụ cho các thống quản ở Kinh và các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát các tỉnh đều sức cho những người cai quản quân sĩ thuộc quyền mình kiểm xét súng lớn và khí giới, phải năng mài, cạo, cho được tinh sạch sắc bén, nếu để hư hỏng, cáu rỉ, sẽ có tội.

Quan tỉnh Quảng-bình tâu nói: « Ba tấn sở Nhật-lệ, Linh-giang, Tiến-giang thuộc hải phận Quảng-bình đều có lệ thuộc theo vào tấn sở để đi tuần biển. Vậy xin ra lệnh cho mỗi tấn sở chuẩn bị lấy vài ba chiếc thuyền đánh cá nhanh nhẹ, chế tạo và phát cho các trường thương và đao nhọn dài chuôi, mỗi thuyền mỗi thứ 10 chiếc để đi tuần tiễu ». Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Đóng cửa các mỏ diêm tiêu, lưu hoàng ở Bắc-kỳ. (*Mỏ diêm tiêu* : Bắc-ninh, Tuyên-quang, Hưng-hóa mỗi tỉnh 2 sở; Lạng-sơn, Thái-nguyên mỗi tỉnh 1 sở. *Mỏ lưu hoàng* : Hưng-hóa 1 sở). Sắc cho các quan tỉnh nghiêm cấm không cho khai thái. Ai dám khai trộm sẽ bị tội mãn lưu (1). Cấm chợ búa và các nhà dân từ Hà-tĩnh trở ra Bắc không được tàng trữ mua bán từ 1 cân trở lên, ai không tuân sẽ bị khép vào tội trái lệnh và nặng thêm một bậc nữa.

Nguyễn Trù, đồng tri phủ Vĩnh-tường, Sơn-tây, thông đồng với tên giặc trốn tránh là Nguyễn Thậm, cho tiền, sai nó bắt trói người thường dân, ban đêm mang để ở ngoài thành phủ, giả làm như cướp, đem giết đi, rồi báo gian là chém được tướng giặc để được thưởng hậu. Không bao lâu, việc phát giác, Trù bị giam vào ngục, bèn uống thuốc độc chết.

TAISACH.COM.VN

Án sát Hà-tiên là Trần Nguyên Tưởng chết. Thăng viên ngoại-lang bộ Binh, Hồ Công Chỉ, hiện đương làm việc ở thành Nam-vang, làm án sát Hà-tiên.

Phó lãnh-binh tỉnh Sơn-tây, Tống Văn Uyển, chết. Uyển đi trận mạc đã nhiều, có chút công lao. Đặc cách cho cấp tiền tuất gấp đôi, và cho Hồ Bôi, phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, làm phó lãnh binh Sơn-tây.

Bố-chính Hoàng Văn Tú, án sát Trương Sĩ Quân tỉnh Cao-bằng tâu nói : « Đồn núi với thành tỉnh cách nhau hơn 100 trượng, là một chỗ giữ hiểm không đâu hơn. Sau này sửa đắp tường thành, nên cho hợp vào thành làm một. Nếu nay nhân việc chữa sửa nhỏ nhặt mà cho dời lấp kho tàng về trong thành, thì không những thêm phiền hão ra, mà việc chuẩn bị phòng ngừ cũng khó

---

(1) Tội lưu nặng nhất : phải đày đi 3.000 dặm, làm lực dịch 10 năm.

https://tieulun.hopto.org

được kiên cố. Vậy xin nên cứ để nguyên như cũ, thành và đồn chỗ nào khuyết thì bồi bổ, chỗ nào thấp thì tăng cao lên. Như vậy đã có thể dựa vào địa hình địa thế mà lại đỡ tốn nhân lực». Vua y lời tâu.

Thảo nghịch Tả tướng quân Nguyễn Xuân và tham tán Trương Phúc Đĩnh đem quân đến quân thứ Nam-vang, hội với Trương Minh Giảng. Lễ Đại Cương, đứng tên chung trong tờ sớ, tâu rằng: «Trước kia có chỉ nói những tướng sĩ và quan Phiên đi tòng chinh, ai có công trạng rõ ràng, thì đem số gấm và hàng dệt được ban đến mà thưởng cấp cho. Nhưng các tướng sĩ từ khi tòng chinh đến nay, hễ có tin thắng trận thì đã được hậu thưởng rồi. Nay chỉ xin xét kỹ công trạng của các quan Phiên để liệu cấp phát».

Vua dụ: «Những của đó là thứ dùng thưởng ở trong quân, để khuyến khích về sau, há nên sẻn tiếc? Nay thưởng cho Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng, Trương Phúc Đĩnh mỗi người một áo, còn thì may làm quần áo, thưởng khắp cho các tướng dự việc bình Xiêm từ suất đội trở lên, để yên ủi tướng sĩ ta có lòng cần thù giết giặc.

«Lại nữa, từ nay, hễ có tâu báo về công việc đánh dẹp, có ai bắn đại bác giết lui được giặc, hay điều khiển voi phá trận, khiến quan quân nhân đó mà thắng, cho chí ai chặt được đầu giặc khi chúng bị thương, và trước khi chúng chết, mặc dầu so với người ra trận, chém chết hoặc bắt sống được giặc, có kém đôi chút, nhưng cũng đều tâu rõ để liệu khen thưởng, một là để tỏ rằng giết được nhiều giặc tại trận, [hai là tỏ rằng] những công trạng của họ dù nhỏ đến đâu cũng không bỏ sót. Đó là một chước rất trọng yếu để khuyến khích những người tòng chinh».

https://tieulun.hopto.org

Lại cho rằng giặc ngoài biển đã bình định, nên dụ cho phép những viên bị cách mới được khai phục là tư vụ Tô Trân, Nguyễn Văn Bình và những viên phạm tội, quân từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, được cho gắng sức chuộc tội ở quân thứ Gia-định, An-giang, đều do các tướng quân, tham tán cấp giấy cho dẫn về Kinh, chờ Chỉ.

Sai thị vệ đem đến ban cho Nguyễn Xuân, Trương Minh Giảng : thơ vua làm, quạt đàn hương, cái đeo quạt bằng ngọc trắng có khắc chữ « thọ » và khăn mặt bằng là lượt Hàng-châu có hoa màu đỏ, mỗi người mỗi thứ một chiếc ; Trương Phúc Đĩnh : quạt đàn hương và khăn mặt bằng nhiễu đỏ, mỗi thứ 1 chiếc.

Dụ rằng : « Nay đương kỳ gió nồm giải nóng, dùng [quạt] để lấy mát. Ta thực mong các ngươi mạnh khỏe, lâu dài hưởng thụ lòng yêu của ta ». Bèn lại phát quạt và khăn mỗi thứ một trăm và 50 cái đeo quạt bằng gỗ thơm, giao cho Trương Minh Giảng xét trong các tướng và quan Phiên đi bình giặc Xiêm, ai là người nổi tiếng thì cấp phát cho.

Bọn tướng quân, tham tán, lãnh binh ở quân thứ Gia-định tâu nói : « Có tên Nguyễn Văn Hân ở trong thành ra thú. Nó nguyên là thuộc hạ của Phạm Hữu Nguyên, thự tri huyện Vĩnh-trị cũ (trước kia Vĩnh-long thất thủ, Nguyên bị giặc bắt, nhận chức phó tướng của giặc, đóng ở cửa Tuyên-hóa), mang mật thư của Nguyên nói : « Số người Bắc-kỳ lầm lạc theo giặc cũng nhiều kẻ lương thiện, họ nói phẫn nộ ra miệng, xin cùng mưu với nhau giết tên đầu tội ác là Nguyễn Văn Trắm, rồi mở riêng một đường, dẫn quan quân vào thành. Nay Nguyên xin cho lời mật truyền để hiểu dụ cho mọi người khỏi nghi ngờ, mà định ngày khởi sự ». Bọn thần hiện đã mật bảo chúng, đại lược nói : « Cái mưu đánh hãm thành trì, trong ứng ngoài hợp, là việc rất to lớn khó khăn, cần

https://tieulun.hopto.org

phải được kẻ đắc lực giúp cho một tay mới có thể thành sự. Nay tên đồng đẳng giặc, Vũ Vĩnh Lộc, ở trong thành, là một tay cừ khôi, nếu ngươi có thể hiểu dụ nó bằng lẽ thuận nghịch để nó sớm biết quay đầu lại, đồng mưu ám sát tên giặc Trấm, rồi đốt các chỗ chứa thuốc súng ở trên thành để làm hiệu, thì quan quân lập tức leo thang lên thành, dễ như trở bàn tay. Hà tất phải mở một đường dẫn quan quân, không phải là cách nhanh chóng. Cửa quân ta không ưng cho làm như vậy ». Chờ chúng trả lời thế nào, sẽ tùy cơ hành động ».

Vua dụ : « Cơ hội rất có thể lợi dụng, nhưng các ngươi bảo chúng làm như thế, không được đúng khớp. Nay phải làm bản mật thư nữa, đại lược nói về việc trước đã khuyên dụ Vũ Vĩnh Lộc, cùng mưu giết tên Trấm, việc đó xem có thể làm được thì làm, nếu thấy tên Lộc không thể dụ được thì thôi ngay, chớ nên tiết lộ. Lại nên tức thì dụ bảo những người trong đội Hồi-lương, An-lương, Bắc-thuận rằng : bọn chúng trước kia bị dồn ép vào thế lửa bỏng, mà phải làm lạc theo giặc, không phải bổn tâm, quân môn ta đã thấu rõ, cho đình chỉ việc tìm bắt vợ con họ hàng của họ. Nếu họ chịu hợp sức giết hết bọn nghịch phạm, đem thành ra hàng phục, thì triều đình tất khoan tha cho tội trước, lại hậu thưởng cho nữa. Như thế, không những bản thân được hưởng phúc mà cha mẹ vợ con cũng khỏi liên lụy. Cần phải cẩn thận, bí mật, cốt cho được việc. Rồi sai Nguyễn Văn Hân ra ám hiệu cho chúng nhớ lấy, liệu thời cơ mà hành động, cần nhất là chớ tiết lậu, lỡ làm lộ việc ».

Vua được tin ở bờ hào phía tả ngoài thành Phiên-an cũ có để nhiều ván, gỗ, bèn dụ sai các tướng quân, tham tán và lãnh binh tìm cách lấy về. Tướng quân Nguyễn Văn Trọng liền thân đốc quản cơ Trần Hữu Thăng, phó quản cơ Lê Văn Do và ngoại ủy suất cơ Vũ Điền Long

https://tieulun.hopto.org

đem 80 hương đồng, ban đêm đào lũy vào lấy được 150 tấm ván ghép và 500 cái hoành đều bằng gỗ táu. Họ bàn với các tướng quân, tham tán tư giao cho tỉnh Gia-định để tu bổ thuyền rồi làm sớ tâu nói : « Xưởng gỗ tỉnh Gia-định ở chân bờ phụ quách, trước đã bị giặc đốt ; những gỗ này ở gần lũy tuần tiễu, hiện đương tiếp tục đốc sức lấy nữa ».

Vua phê : « Các tướng quân và tham tán gần đây đánh dẹp, chưa nghĩ được chước lạ gì, duy có việc này làm cho người ta hơi hả dạ », bèn xuống dụ thưởng cho Trần Hữu Thăng, Lê Văn Do mỗi người ngân tiền Phi long hạng lớn 10 đồng, kỷ lục 1 thứ ; Vũ Điêu Long được trao chức cai đội, trật tùng ngũ phẩm, vẫn làm ngoại ủy đốc suất Tả cơ Gia-định ; 4 người ngoại ủy suất đội, mỗi người được thưởng 3 đồng ngân tiền Phi long hạng lớn ; hương đồng, chung nhau 300 quan tiền.

Lại dụ bọn tướng quân, tham tán và lãnh binh rằng : « Những ván gỗ ấy hiện vẫn để ở ngoài thành mà từ trước đến giờ coi là của bỏ đi ; vật liệu hữu dụng mà để hơn một năm nay, hầu như để mặc quân giặc cho một mớ lửa. Thực là chẳng có chút mưu lược gì cả ! Kịp khi trẫm biết tin, mới lập tức đi sai tìm kế để lấy. Nay chỉ phải có 80 hương đồng, mà lấy được nhiều như thế, thì biết là việc cũng dễ dàng, chẳng qua trước kia chẳng chịu để tâm cố gắng đó thôi. Nguyễn Văn Trọng đáng lý không nên cho dự thưởng, nhưng nghĩ có làm được việc thì dù muộn cũng còn hơn không. Vậy, Trọng trước bị giáng 2 cấp ghi ở dưới tên, nay gia ân cho khai phục 1 cấp. Từ nay, phải tận tâm tìm cách thu lấy cho bằng hết, quyết sẽ được trọng thưởng. Những gỗ lấy được, tấm nào dài đến 4, 5 trượng, phải tải về Kinh không được đem dùng phí ».

https://tieulun.hopto.org

Đảng giặc ở Lục-yên tỉnh Tuyên-quang tràn xuống địa phận xã Bảo-ái thuộc Thu-châu. Thổ tri châu Lương Bá Tuyển xin quân cứu ứng. Bố chính Trần Văn Trung, án sát Nguyễn Huy Chiểu nói với tổng đốc Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ, phái 300 biền binh đang trú phòng, đi ra ngăn chặn, rồi làm sớ tâu.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Lũ giặc ấy đã nhiều lần bị quan quân đánh tan, mà bọn còn sót lại ở Lục-yên lại vừa bị Nguyễn Công Trứ đánh phá một chuyến, tưởng chúng đã khiếp oai xa trốn, ẩn tích núi rừng; thế mà, nhân lúc quan binh rút khỏi, lại dám lén đến sinh sự, thực rất đáng ghét! Tuyên-quang là một kiểm hạt dưới quyền thống trị của Lê Văn Đức. Hiện nay Đức còn đương ở đó, lại không nhân việc đó là trách nhiệm mình mà tự đệ tập tàu, là thế nào? Phải đã sai Đức hãy ở lại Tuyên-quang, phải thêm binh đóng giữ, sức để hiệp lực đánh giết toán giặc ấy, bao giờ cho thực hết mới được tuân dụ trước, về lỵ sở nhận chức ».

Sau đó, Trần Văn Trung lại có sớ tâu báo rằng: « Vị-xuyên có tướng giặc là Ma Tường Quý họp tập hơn 500 đồ đảng, chiếm giữ đồn Phù-loan, sách nhiễu bắt tống lương thực. Châu Đại-man cũng có đảng giặc tràn lan, phao ngôn sẽ định ngày đến đánh tỉnh thành. Dân đều trốn chạy. Bọn cai đội Ma Tường Huy và thổ ty Nguyễn Bá Cần ở Vị-xuyên có 8 người, đều mang gia quyến về tỉnh thành cư trú, chờ đại binh trở lại, thì sẽ lại theo đi ra sức đánh giặc.

Vua lại sai bộ Binh truyền dụ cho Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ rằng: « Toán giặc ấy chưa trừ, cũng là công việc các ngươi chưa xong. Vả, trước đã ủy cho việc quân, hai lần cầm quân đi đánh dẹp đều không trừ được hết giặc! Nay nhân có việc, mang quân về, hiện còn ở Tuyên-quang, thế mà đã phó mặc ngoài tai, không

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

để bụng nghĩ đến, là ý nghĩ thế nào? Giả sử nói rằng vừa mới về đến tỉnh, còn chờ Chỉ, chưa dám tự tiện sai phái, nhưng ngày nào chưa rời cái ấn quan phòng tổng đốc, tham tán ra thì ngày ấy vẫn còn trách nhiệm, sao được ngồi nhìn giặc cướp tràn lan, điềm nhiên không lo nghĩ, mơ hồ thực chẳng có định kiến gì!

« Vậy nay cho phép đều kiểm điểm lại số binh dõng thủ hạ của mình, hằng lưu lại đó mà tùy cơ đánh dẹp. Nếu bọn giặc tràn xuống, cách tỉnh thành không xa, thì hoặc nên phái một đạo kỳ binh ngầm chặn phía sau, rồi đại binh thẳng xông phía trước, làm chúng cầu đuôi không cứu được nhau, không lối thoát chết; hoặc nên làm thế nào mà ra quân kỳ chiến thắng địch, đánh giết một trận thực dữ. Giả sử chưa đến thắng được Vân-trướng, sánh phỏng Sào huyệt, thì cũng nên hết lòng xử trí, tìm mọi cách chiêu dụ vỗ về những người dân qui thuận với mình ở gần miền và phái binh dõng đi phòng ngự, để chúng không dám trở lại quấy nhiễu. Có như thế mới tạm chuộc được lỗi trước. Thắng hoặc tự liệu không làm nổi, cũng cứ thực tâu bày, ta sẽ cử viên khác thay thế. Lũ ngươi thì nhất định khó lòng còn mong khoan thứ được.

« Còn như bọn Ma Tường Huy, trước sau một lòng qui thuận, tòng quân sai phái, không ngại gian lao, nay mang gia quyến đến nương tựa, tình thực đáng thương! Vậy cho phép quan tỉnh lấy ra 200 quan tiền, 100 phương gạo, truyền Chỉ thưởng cấp cho chúng, rồi liệu nơi cho chúng ở, chờ khi quan quân tiến đánh thì cho về chiêu tập thổ dõng đi tòng chinh. Khi thành công, sẽ lại có hậu thưởng ».

Truy xét tội của Phạm Phổ, Lê Bình Trung, Trần Hữu Ân ở Tuyên-quang.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Nội các rằng : « Nguyên Tuyên-quang bố chính, án sát là Phạm Phổ và Lê Bình Trung trước kia vỗ về dân, phòng ngự giặc có nhiều sai trái, gây nên vụ án quan trọng. Huống chi ngày giặc Vân chống cự người công sai, đã từng thích vào mặt người ấy những chữ: « quan tỉnh thiên tư, ăn hối lộ », thì rõ ràng là chúng đã tham tang, gây thành cuộc biến, tội không thể tránh được. Kịp khi ủy đi đốc quân đánh dẹp, và hộ vệ vận chuyển quân lương, để « đới tội lập công », chuộc lại lỗi trước, thì lại không thi thố được mảy may để đến nỗi giặc giã tràn lan, mà quân nhu lương hướng cũng không đốc vát tiếp tế được đầy đủ. Nguyên lãnh binh Trần Hữu Án thì đánh dẹp từ trước đến giờ hoàn toàn không có thực trạng gì đáng ghi, lại bị thổ mục tố giác về việc sách nhiễu tiền bạc, mà việc đốc tải thuyền lương lại để giặc cướp mất. Hạng bề tôi trơn bẽn làm lỡ công việc như thế, phép nước không thể khoan thứ. Phạm Phổ đã tự tử trước rồi và đã bị truy đoạt chức hàm, không cần phải xét nữa. Còn Lê Bình Trung, Trần Hữu Án chỉ mới cách chức, chưa đủ che kín được tội. Vậy cho phép bắt xích ngay lại, giao cho tổng đốc Lê Văn Đức hiệp cùng hai ty bố chính, án sát, đôn đốc việc tra xét, nghị xử cho nghiêm minh ».

Cuối cùng, Trần Hữu Án bị án trảm quyết, Lê Bình Trung bị án trảm giam hậu.

Lại cho Phạm Phổ là kẻ thủ phạm gây biến, bên sai bộ Hình lại nghị tội. Bộ xin tịch biên gia sản, và bắt tội lây cả vợ con. Vua đặc ơn tha cho, nhưng cho tỉnh Thanh-hoa điều tra những con trai của Phổ từ 15 tuổi trở lên đều phát phối làm lính đi quân thứ Tuyên-quang, ra sức đánh giặc để che lấp cái lỗi của cha.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 (1834), mùa hè, tháng 5. Cho : Tô Văn Trực làm vệ úy vệ Nghĩa võ, doanh Thần sách ; Nguyễn Xuân Trị làm phó vệ úy ; Nguyễn Tiến Tá làm vệ úy vệ Túc võ.

Dùng : vệ úy Tiền vệ doanh Hổ uy là Lê Văn Phú làm phó vệ úy, vệ Cẩm y, chuyên coi các đội Túc trực và ty Trấn-phủ kiêm lãnh Thị vệ ; phó vệ úy vệ Cẩm y là Nguyễn Trọng Tính làm vệ úy Tiền vệ doanh Hổ uy, vẫn lãnh Thị vệ kiêm lãnh viện Thượng tứ.

Chuẩn định : từ nay những nhân viên hậu bổ ở các tỉnh, nếu có tang bố mẹ, xin về quê lo việc tang, hết hạn 3 tháng lại do tỉnh hậu bổ.

Vua nhân thế, bảo quan Nội các là Thân Văn Quyền rằng : « Gần đây, những người hậu bổ có đến 2, 3 năm chưa được bổ dùng. Họ, nhà cửa xa, lương tháng ít, lấy gì mà chi dùng ? Vậy, nên làm danh sách kê rõ tâu lên, ta sẽ liệu cho cất nhắc ».

Bố chính Thanh-hoa, Nguyễn Đăng Giai đem binh đồng đi 2 huyện Thạch-thành và Quảng-địa bắt được thổ phỉ là lũ Quách Công Thạch hơn 20 tên. Địa phương do đấy được yên tĩnh. Liền để lại 300 lính thổ đóng giữ đồn Phố-cát, và 200 đóng giữ đồn Kim-tân, rồi về. Tuần

https://tieulun.hopto.org

phủ Nguyễn Khả Bằng đem việc tâu lên, và nói: « Lúc Nguyễn Đăng Giai mới đến Quảng-địa, đã sai thổ mục sở tại đi khắp những nơi rừng rú, chiêu dụ bọn giặc trốn là mấy anh em Nguyễn Đình Bang, Nguyễn Đình Phát và Nguyễn Đình Lung. Sau đó, em Đình Bang là lũ Nguyễn Đình Lỗ đến cửa quân xin gia hạn để cùng rủ nhau lục tục ra thú. Vả lại, tình hình và địa thế giữa thổ phỉ Quảng-địa, Thạch-thành với thổ phỉ các huyện Thiên-quan thuộc Ninh-bình có quan hệ với nhau, nay chúng trước tự hướng theo giáo hóa, đem nhau quay đầu về hàng. Vậy xin cho đối xử cũng như lũ giặc trốn là Đinh Thế Đội ở Ninh-bình được miễn tội khi ra thú ».

Vua dụ rằng : « Lũ kia trước nhân lầm lạc theo giặc, trốn lủi vào rừng núi để sống, nay lương tâm đã cảm xúc, đến cửa quân thú tội, cũng có thể cho được một phen gột rửa tội lỗi, theo đường đổi mới. Lũ Nguyễn Đình Lỗ đều được gia ơn tha thứ, và nên hiểu dụ tận mặt về uy đức của triều đình, để cùng bảo nhau hẹn trong 2 tháng, phải đem những giặc trốn là lũ Nguyễn Đình Bang, Nguyễn Đình Phát, Nguyễn Đình Lung ra thú, sẽ được miễn tội một loạt. Nếu ngoài mặt nghe theo, trong lòng làm trái, chẳng chịu đúng hẹn, thực lòng qui phục : ấy là tự cam nhận lấy cái vạ diệt vong. Sau đó dẫu muốn hối lỗi, đổi mới, cũng không bao giờ chuẩn cho ra thú nữa ».

Tổng thống đạo Cao-bằng Tạ Quang Cự, tham tán Vũ Văn Tử, tuần phủ Lê Đạo Quảng tâu nói : « Nay cả tỉnh Cao-bằng đến đã yên ổn, nhân dân dần đã trở về an cư lạc nghiệp. Dò thám ra, ở Một-lũng, Chử-lĩnh, thuộc địa phận châu Bảo-lạc, và các xứ Long-lũng, Na-miêu ở trong khoảng Tuyên-quang, Thái-nguyên giáp nhau, còn có 1, 2 giặc tàn ẩn núp từ khi quan quân rút về đến

https://tieulun.hopto.org

nay, chúng đều chẳng dám trở lại gây sự. Duy có dân châu Bảo-lạc chịu để giặc Vân sai khiến, nên nó còn được thủ hiểm ở Vân-trung, Ngọc-mạo. Sau khi quân 3 đạo rút về, tất nó lại thừa cơ, lẻn ra cướp bóc những dân thung lũng gần đó để lấy thêm lương ăn và đồng lõa, cũng là cái thế tất nhiên. Nên phải có một số quân khá nhiều mới đủ phòng giữ. Bọn thần đã bàn cùng nhau, để lại 2.000 biền binh và 4 thớt voi chiến, 40 cỗ súng lớn và 800 thổ đồng, ủy cho vệ úy Nguyễn Tiến Lâm coi quản, hiệp cùng quan tỉnh phòng giữ tỉnh thành, chia đóng đồn trại. Đến như việc sửa đắp thành quách, trong khoảng một tuần nữa, cũng sẽ làm xong và được kiên cố ».

Vua dụ: cho theo Chỉ dụ trước, để phó lãnh binh Văn Hữu Xuân coi quản binh đồng mà rút Nguyễn Tiến Lâm về. Sau đó bổ Xuân làm chưởng cơ sung lãnh binh Nghệ-an, chuẩn cho vẫn ở lại Cao-bằng, hiệp cùng quan tỉnh xếp đặt công việc. Khi xong việc, về ngay Nghệ-an cung chức.

Ngày kỷ sửu, vua thân đi cày ruộng tịch điền. Trước hôm ấy một ngày, vua ra chơi cung Khánh-ninh, thấy trong cung treo đèn, kết hoa rất rực rỡ. Vua bảo « Ta thấy rằng từ mùa thu năm ngoái, bỗng gặp tai thương, ta phải xét mình sửa nết: phàm những đồ châu báu vàng ngọc bày ở trong cung cũng đều bỏ bớt đi nhiều; huống chi cung này chỉ là chỗ tạm trú một đêm, thì dùng các thứ ấy làm gì? Từ nay không nên bày đặt nữa ». Kịp khi xem xét những đồ làm ruộng, thấy có nhiều thứ trang sức bằng vàng, vua bảo rằng: « Ta hằng năm thân đi cày ruộng tịch điền, ý muốn chăm việc gốc, trọng nghề nông, lấy mình làm gương cho dân, cho nên không ngại khó nhọc. Đã gắng sức làm việc ở đồng ruộng, lại còn thích gì đến vàng? Huống chi cái cày,

https://tieulun.hopto.org

cái bừa mà trang sức bằng vàng thì thật vô vị mà lại tỏ ra xa phí. Cái gì thôi được thì thôi đi, chẳng hạn như cái tay cày thì chớ trang sức. Cái gì không nên thôi được, như loại roi trâu thì nên trang sức bằng đồng hay thiếc để thay vàng, khiến cho cái danh xứng với cái thực, tỏ rõ được sự cần kiệm ». Ngày hôm ấy, đến giờ cử hành, ngự giá từ cung Khánh-ninh ra đi. Theo lệ, ở lầu Ngọ-môn, hồi canh 5, có đánh 3 hồi trống. Vua ra lệnh đình chỉ.

Điệu bổ tả tham tri bộ Lại là Hà Duy Phiên làm tả tham tri bộ Công.

Cho Nguyễn Khả Bằng làm thống chế, lãnh chức tuần phủ Thanh-hoa, Lê Đức Ngạn làm án sát Thanh-hoa.

Quyền thự tuần phủ Hưng-yên, Trịnh Quang Khanh, tâu nói: « Nước sông lên to, tràn qua đê Nghi-xuyên (lên xã thuộc huyện Đông-an). Cho đê cũ xói lở nhiều bị ngập độ trên dưới 1 phần. Và 2 mặt Tả, Hậu tỉnh thành đều là đồng chiêm, địa thế trũng thấp, đã từng đắp một cái đê Tràng-nhai để hộ vệ, còn chưa xong thì gặp ngay mưa lụt, nước đến nhanh quá tràn vào chân thành sâu đến 2, 3 tấc ».

Vua dụ Nội các rằng: « Việc phòng đê tỉnh Hưng-yên, trước kia, cứ theo ý muốn của dân, đình lại không đắp. Nay là mùa nước lên, nhân theo chỗ vỡ năm ngoái, tràn qua, ứ đầy đồng ruộng, cũng là tình thế phải đến thế, mà số lúa bị ngập, cứ theo lời tâu, chỉ độ trên dưới 1 phần, cũng chẳng lấy gì làm hại lắm! Duy có việc tỉnh thành mới xây đắp là một việc to lớn, sao chẳng phòng bị trước như chim giàng tổ lúc chưa mưa? Mới một lần nước dẫy, đã tràn đến chân thành. Thực là không đúng. Vậy sai tổng đốc Đặng Văn Thiêm hội với Trịnh Quang Khanh, hết lòng bàn bạc, nên làm cách nào để giữ gìn cho cửa thành và thân thành không đến

https://tieulun.hopto.org

sụt đổ và sớm phải đem việc tâu lên ». Lũ Văn Thiêm liền xin ở đầu phụ quách 4 mặt thành, lấy cái ngấn nước năm ngoái làm mức, liệu đắp bao thêm chung quanh (trên mặt rộng 2 thước, dưới chân và bề cao đều 4 thước) để cùng với một dải đường đài, trong ngoài cùng dựa lẫn nhau, mới có thể giữ được, không lo sụt đổ. Vua y cho.

Vua lại dụ bộ Công rằng : « Công việc đắp đê chống lụt rất quan hệ đến lợi, hại. Từ trước đến nay, ta đinh ninh dạy bảo, nói chẳng ngại phiền ; các quan trong ngoài đều đã nghe biết. Vả, mùa thu năm ngoái, ở Bắc-kỳ, báo tin bị thủy tai, nhiều phen cũng bởi quan lại địa phương lười biếng, chưa thể đắp cả cho nước sông vì lên to gấp bội mực thường. Nay kỳ nước lụt còn dài, cần phải phòng bị trước, mới mong giữ vững. Trừ ra tỉnh Hưng-yên và 7 huyện thuộc Hà-nội đã cho đình chỉ việc đắp đê, còn những tỉnh nào có đê thì nên dụ sai đốc, phủ, bố, án, thân đi xem xét tại chỗ, rồi nghiêm sức phủ huyện đều chiếu những nơi nguy hiểm xung yếu, gia tâm sửa chữa, phải làm một lượt cho vững bền trước ngày sơ phục. Nếu năm nay báo tin không bị vỡ đê thì nhất định sẽ được hậu thưởng. Nếu làm qua loa cho xong việc, hễ có một chỗ nào không chu đáo thì cũng nhất định sẽ phải trị tội nặng ».

Điệu bổ vệ úy Tả vệ doanh Tiền phong là Nguyễn Văn Tinh làm vệ úy Trung vệ doanh Long võ. Thăng phó vệ úy vệ Uy võ doanh Thần sách là Trần Nhữ Đoan lên thự vệ úy vệ Minh võ.

Chuẩn cho vệ úy vệ Hậu thủy là Đoàn Văn Suất, do nguyên hàm, thăng trật chánh tam phẩm (nguyên định trật tòng tam phẩm). Suất theo hầu lâu ngày, làm việc nhanh nhẹn giỏi giang, nên được đặc cách cho như vậy.

https://tieulun.hopto.org

Qui định lại những người vào việc ở các đàn phân hiến (1) theo cúng trong lễ tế Nam-giao. Lệ trước, ngày tế Giao, có 8 đàn phân hiến, dùng các hoàng tử tước công và các đại thần văn võ, đều 4 người. Vua cho rằng phần nhiều hoàng tử đều đã lớn tuổi, có thể đủ người làm lễ. Vậy chuẩn định từ nay các đàn phân hiến, dùng các hoàng tử tước công; các quan lo văn võ không phải làm nữa.

Bộ Lại tâu xin: Phàm những nhân viên mới được thăng thự rồi lại đổi bổ, chức ngang với phẩm cũ, thì xin cứ làm sắc văn theo chức hàm bổ sau. Còn chiếu văn về thự hàm thì đình lại không cấp. Vua y theo.

Cai đội kinh phái là Phạm Văn Linh đáp thuyền Hải-đạo, đi Nam-kỳ làm việc công, gặp bão trôi đến nước Xiêm, tình thế rất nguy hiểm, có gặp người lái buôn ở đảo Phú-quốc là Hoàng Văn Kế giúp đỡ cho ăn, rồi bỏ thuyền mình, tự làm lái, chở giúp thuyền quan, đưa về Hà-tiên. Quan tỉnh đem việc tâu lên. Vua khen là người chuộng nghĩa, cho Kế làm đội trưởng theo tỉnh sai phái, lại thưởng thêm cho 1 chiếc áo sa, và 100 quan tiền.

Các tỉnh Nam-kỳ thiếu nhiều chức huấn đạo. Vua sai các đốc, phủ, bố, án ở Vĩnh-long và Định-tường chọn lấy những tú tài từ 40 tuổi trở lên ở trong tỉnh mình, có học và hạnh kiểm tốt, xếp thứ tự tâu lên, đợi Chỉ bổ dùng.

Tỉnh Hải-dương mộ được hơn 30 người dân ngoại tịch từ Quảng-bình trở vào Nam, chuẩn cho đặt làm đội Tuần thành thuộc tỉnh.

Bộ Hộ tâu nói: « Kỳ thu thuế vụ chiêm, vụ mùa ở các tỉnh Bắc-kỳ, phái ủy thuộc viên sung làm việc thu thuế,

---

(1) Bàn thờ phụ ở hai bên, khi tế, được chia rót rượu để dâng cúng.

https://tieulun.hopto.org

chứ không phải là việc đặt quan lại, thế mà từ trước đến giờ, nhất nhất lại cứ tâu trình, rất nhầm. Vậy xin từ nay chỉ đem tên họ người được phái đi tư Bộ, để phòng sau có kiểm tra, chứ không phải làm tập tấu dâng lên ». Vua chuẩn y lời tâu.

Vua ra chơi Mộc-thương (1), hỏi biết nhân dân chở bán các thứ gỗ rất nhiều, bèn bảo bộ Hộ, thì bộ tâu rằng: « Năm ngoái, cứ theo bộ Công tư báo thì gỗ là hơn 7.900 cây, trị giá hơn 19.000 quan ». Lại hỏi bộ Công, thì số gỗ ấy đã làm hết hơn 3.700 cây.

Vua bảo Nội các rằng: « Gỗ này chỉ dùng làm việc vặt. Gần đây không có công trình gì to lớn, như xây dựng cung điện, chỉ dùng làm những việc lặt vặt thôi, sao lại dùng phí nhiều gỗ đến thế! Tóm lại chỉ bởi bộ Công không chịu để ý, nước cho đốc công và thợ thuyền tùy ý pha phí, dựa vào việc công mà chấm mút xẻo xén. Tức như việc mới rồi, những hòm đựng súng điểu sang còn thừa, không lấy làm hòm đựng thuốc đạn, mà lại làm mấy trăm cái hòm khác. Lại nữa, bầu thuốc súng điểu sang chỉ thiếu vài nghìn cái, thế mà làm đến hàng vạn. Việc nhỏ còn như thế, việc khác chẳng hỏi cũng đủ biết. Như vậy muốn không hao tốn của kho, sao được? Ta làm vua, đối với mọi việc, thảy đều yêu tiếc công của và sức lực, chỉ muốn tỉnh giảm, tiết kiệm cho đỡ tốn. Vậy mà lũ kia không thể theo ý ta, coi của công nhà nước như phân tro, bùn đất, thật không biết bụng họ ra sao! Vậy sai bộ Hộ và viện Đô sát tra xét kỹ xem có chỉ lạm, ăn bớt hay không? Và việc làm sai lầm cần dỡ ra sao, nhất nhất tâu lên ». Sau đó, các quan ở Bộ ở Viện trích ra việc nhận lãnh và phát ra mập mờ không rõ, rồi chỉ đích tên

(1) Xưởng chứa gỗ.

https://tieulun.hopto.org

mà tham hặc. Bọn đốc công Trần Văn Hiệu, quản Mộc-thương Hồ Văn Hạ đều bị cách chức. Lại sai các nha Lại bộ, Lễ bộ, Binh bộ, Hình bộ, Thái thường tự, Quang lộc tự, Đại lý tự và Tào chính, chọn lấy chủ sự, tư vụ hoặc bát, cửu phẩm mỗi hạng một người, sai theo làm việc tra xét. Lại cho rằng các khoa, các đạo đều có chuyên viên, thế mà không chịu tham hặc, vậy ra lệnh cho sau khi kết án rồi cũng đem cả ra bàn xét.

Vua nhân bảo thị thần rằng: « Ngôn quan (1) là tai mắt của triều đình. Từ hoàng thân, quốc thích cho đến trăm quan, nếu ai không giữ công bằng, pháp luật, ngôn quan đều được hặc tâu. Ta cho rằng vua có bề tôi nói thẳng, cũng như cha có người con biết can, tưởng nên nói hết mọi điều, không giấu giếm, để khỏi phụ trách nhiệm đã ủy thác. Nếu vì sự can ngăn mà phải tội thì cũng chẳng thẹn với Long Bàng và Tỷ Can (2) ngày xưa. Chẳng dè lũ khoa đạo trước kia còn biết cố gắng khuyên can đôi chút, gần đây hèn nhát, luôn luôn có án vỡ ra! Như vậy thì chức ngôn quan của triều đình đặt ra chỉ là có danh không thực ». Đến lúc án làm xong, Hồ Văn Hạ vì tội thông đồng với thợ thuyền, xẻo xén của kho nhà nước, tang vật đến hơn 3.000 lạng, phải tội chém ngay; Trần Văn Hiệu không để ý xem xét, cũng bị cách chức, phát vào công sở, gắng sức làm việc để chuộc tội. Các tuần tra khoa đạo cũng phải phạt.

Dùng viên ngoại lang bộ Lễ là Nguyễn Đức Trinh sung làm tham biện trông nom công việc công sở Vũ khố. Phàm những việc nên tâu đều chuẩn cho cùng với giám đốc Hoàng Văn Lịch liên danh ký chung vào tờ tấu.

---

(1) Quan giữ nhiệm vụ can ngăn, đàn hặc.

(2) Long Bàng là trung thần của Hạ-Kiệt, Tỷ Can là trung thần của Thương Trụ, hai người này đều tận tụy trong việc can ngăn nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

Định lại phẩm trật cơ, đội các tỉnh.

Cai đội trật chánh lục phẩm, thăng tùng ngũ phẩm; chánh đội trưởng suất đội, trật tùng lục phẩm, thăng chánh lục phẩm; đội trưởng, trật chánh bát phẩm, thăng tùng thất phẩm, xếp ở dưới bậc các quân doanh (tỉnh Quảng-nam, cơ Quảng-nam; tỉnh Quảng-ngãi, cơ Quảng-ngãi và 6 cơ Tĩnh-man; tỉnh Bình-định, cơ Bình-định; tỉnh Phú-yên, cơ Phú-yên; tỉnh Khánh-hòa, cơ Khánh-hòa, cơ Hòn-thẳng; tỉnh Bình-thuận, cơ Bình-thuận và Thuận-nghĩa Tả, Hữu 2 cơ; tỉnh Quảng-trị, cơ Quảng-trị, cơ Định-man; tỉnh Quảng-bình, cơ Quảng-bình; tỉnh Hà-tĩnh, cơ Hà-tĩnh; tỉnh Nghệ-an, cơ An-vũ; tỉnh Bắc-ninh, cơ Bắc-thiện; tỉnh Lạng-sơn, cơ Hiệu-thuận; các tỉnh có Tượng cơ, Thủy cơ, đội Pháo thủ, đội Tuần thành). Duy có cơ Tuần-thành của tỉnh Quảng-bình khác với đội lệ lệ ở các hạt, đổi thăng làm vệ Quảng-dũng, phẩm trật lương bổng đều xếp dưới Ngũ bảo (1). Sau đó, lại thăng cho phủ binh Thừa-thiên và cai đội, chánh đội trưởng, đội trưởng các cơ đội Nam-tráng, Nghĩa-tráng, Định-tráng, Phú-tráng, Hòn-tráng, Thuận-tráng, Trị-tráng, Bình-tráng, phẩm trật cũng như nọi cơ đội trên.

Thự án sát Phú-yên Vũ Đức Mẫn làm việc tầm thường, đã bị cách lưu, nay bắt triệt về, dùng làm quan dạy học. Cho thự phó trưởng sử là Nguyễn Văn Hảo làm viên ngoại lang bộ Hình, thăng thự án sát tỉnh Phú-yên.

Truy tặng tư-vụ Hoàng Sĩ Quang làm chủ sự. Quang, trước đây, theo đi quản thứ Lạng-sơn, làm việc tử hàn, nhân bị bệnh chết. Tổng thống Tạ Quang Cự đem việc tâu lên. Đặc cách truy thụ chức chủ sự và thưởng cho 10 lạng bạc.

---

(1) Ngũ bảo trong Ngũ quân, tức là Trung bảo, Tiền bảo, Hậu bảo, Tả bảo, Hữu bảo.

https://tieulun.hopto.org

Đặt tên gọi cho Nam Bắc trực, Tả Hữu kỳ và Nam Bắc kỳ (Quảng-nam, Quảng-ngãi là Nam-trực; Quảng-trị, Quảng-bình là Bắc-trực; Bình-định đến Bình-thuận là Tả-kỳ; Hà-tĩnh đến Thanh-hoa là Hữu-kỳ; Biên-hòa đến Hà-tiên là Nam-kỳ; Ninh-bình đến Lạng-sơn là Bắc-kỳ).

Tổng đốc đạo Tuyên-quang Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Theo sự dò xét nhiều lần, thì thổ phỉ các tỉnh Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều có kẻ hùng trưởng mà đều lấy nghịch Vân làm chủ, châu Bảo-lạc thì Ma Sĩ Huỳnh, Nguyễn Doãn Cao, Nông Văn Nghiệt, Nông Văn Hải, Nông Đình Bành; Vị-xuyên thì có Nguyễn Thế Nga và con là Nguyễn Thế Khôi, Nguyễn Thế Thọ, Nguyễn Thế Ngũ cùng đồng đảng là Nguyễn Thế Giáng, Nguyễn Thế Nhị, Ma Tường Quý; Đại-man thì có Nguyễn Quảng Khải và em là Nguyễn Quảng Thiêm, cùng tên giặc Thái-nguyên đang trốn là Nguyễn Đình Chu; Lục-yên thì có Lưu Trọng Chương, Hoàng Trinh Tuyên, Hoàng Kim Quỹ. Đó là chỉ kể những đứa kiệt hiệt ở trong bọn giặc, còn bọn thổ tỳ, thổ mục không ra thú để theo đi đánh trận thì đều là vây cánh của chúng. Lại có những người kinh phải tội, trốn đi các châu, làm chim mồi chó săn cho giặc. Đã tìm nhiều cách hiểu dụ mà chúng vẫn một mực ngoan ngạnh mê muội, cuối cùng vẫn không tỉnh ngộ hối cải, cho nên những người dân mọn không thể không theo được. Còn những đồ khí giới chúng dùng thì lại do thói quen hung ác của thổ dân: phàm là trai tráng đều có súng điểu sang, diêm tiêu, lưu hoàng, than và chì, những thứ ấy hầu được coi như những vật thường dùng hằng ngày. Đến khi cần, đều tự tay chúng chế lấy, dùng rất dồi dào. Những lương thực cần dùng thì do đất núi các châu đều có thể trồng cấy, thóc lúa do đấy

https://tieulun.hopto.org

cũng khá phong phú. Chúng đến đâu cũng đe dọa nhân dân : người chịu ép theo thì chúng bắt cung ứng để dùng, người nào trốn tránh thì chúng cướp bóc của cải để sung vào quân dụng. Tình hình đăng giặc như thế, mà đường rừng nhiều ngách, lương tải khó khăn, tất phải tập hợp binh dõng cho hùng hậu, đợi đến mùa thu, chia làm 3 đường tiến đánh : 1 đường do Vị-xuyên, 1 đường do Lục-yên, 1 đường do Đại-man, theo thứ tự tiến tiễu. Đến đâu cũng tùy theo cơ nghi mà làm, khiến không có sự lo ngại ở sau, mới mong được việc ».

Vua dụ rằng : « Xem tờ tâu, ta đã rõ hết. Duy căn cứ vào lời tâu của tỉnh Tuyên-quang trước đây, thì quân giặc ở Vị-xuyên, Đại-man lên xuống cướp bóc. Ấy là việc cần ở trước mắt, chớ nên để ở ngoài lòng. Các ngươi nên một phen đánh mạnh, cho nó kinh sợ. Còn việc xin đến mùa thu, tiến thẳng vào sào huyệt của chúng thì đợi sau sẽ xuống Chỉ cho làm ».

Thảo nghịch Tả tướng quân Nguyễn Xuân từ Nam-vang về quân thứ Gia-định, tiếp được lệnh mới, đem nhật ký về nhận chức tân lên.

Vua phê bảo rằng : « Ngươi mới lập được công binh Xiêm, ta rất hài lòng. Nay trao cho chức Thảo nghịch tướng quân này, chắc ngươi có thể làm được xứng với chức vụ, cố lên, sẽ thấy công ghi có càn thường, phúc để cho con cháu ! ».

Tuần phủ Hà-tiên Trần Chấn tâu nói : « Cứ theo tin thám báo, thì ở 2 bên cửa biển Cổ-công, người Xiêm đều xây đồn, đặt súng lớn. Lại ở Chân-bôn, Đại đồng, đóng 3.000 quân, định mưu vào cướp. Ta hiện đã chia quân coi giữ nghiêm cẩn (Cổ-công, Chân-bôn, Đại-đồng, đều là tên các trấn của Xiêm-la).

Vua dụ rằng : « Giặc Xiêm, trước đây, nhiều lần bị quan quân ta đánh giết, thua dau, chạy về, chính đương

https://tieulun.hopto.org

lúc tự cứu mình chưa xong, dâu đám lại toan gây việc! Vả, xem như việc gần đây, đại tướng của Xiêm là Chất-Tri trước đóng đồn ở Bắc-tầm-bôn, những muốn xâm lấn nước Chân-lạp. Mới nghe thấy quân ta đến gần đàn áp, liền bắn súng ra hiệu, đem nhau trốn về, không dám trở lại. Huống chi nước Xiêm ở về Tây-bắc, nay gặp mùa hè, gió nồm thổi mạnh, nếu muốn thừa lúc sơ hở, vào cướp biên giới, thì gió và nước không tiện, vượt sang sao được! Lời báo của thám tử có nhẽ chưa đúng. Nhưng không kể nó có bụng gian tà hay không, chỉ xét xem ta có phòng bị ra sao thôi. Ngươi nên hết sức lo liệu, phàm các tỉnh thành, đồn, lũy, sửa chữa cho bền vững, quân lính luyện tập cho được mạnh mẽ, thuyền bè, súng ống, khí giới sắm sửa cho chỉnh tề đầy đủ. Đó là những việc cần kíp hiện nay. Nếu nó không dám đến thì ta càng có phòng bị, không lo. Nếu nó gây sự thì ta liền đem binh thuyền đánh mạnh một phen, khiến nó phải kinh sợ mãi mãi. Đó là mưu kế hay nhất. Đến như công việc quân dân, cứ chiếu theo lệ thường mà làm, cốt phải trấn tĩnh để cho lòng người đều phục, chẳng nên luống cuống hoang mang, trở thành không đúng! »

Lại dụ tổng đốc An — Hà Trương Minh Giảng: « Phái người luồn lỏi đi ngầm vào đất Xiêm để do thám, nếu thấy nó có cử động gì, cốt phải biết trước, rồi một mặt làm sớ phi tâu, một mặt tùy cơ phòng bị ». Sau đó, Mạc Hậu Diệu tình nguyện xin đi sang Xiêm do thám, gắng sức làm việc để chuộc tội, bèn sai đi.

Bố chính Trần Văn Trung và án sát Nguyễn Huy Chiếu ở Tuyên-quang tâu nói: « Toán giặc Đại-man ở địa phận xã An-lang và xã Vi-sơn, do đội trưởng Ma Doãn Đô, Ma Doãn Dưỡng, Ma Doãn Khê cùng với thổ ty là Ma Doãn Thẫn đem linh đóng, chặn đánh. Chúng

https://tieulun.hopto.org

đều đã chạy tan. Toán giặc Lục-yên nghe nói quân tỉnh tiến đến, cũng liền lén trốn, không dám quấy nhiễu Thu-châu nữa ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Xem tình hình thế thì đủ biết nó cũng không tài giỏi gì, duy có điều là nay ẩn mai hiện, lên lút bất thường. Đó là thói quen của Man, Lạo! Vậy, truyền dụ cho bọn Lê Văn Đức, Nguyễn Công Trứ, liện tính tình thế, nếu thực quả đã yên lặng, thì nên liệu để binh dõng đóng lại, và nghiêm sức cho thổ ty sở tại theo địa hạt, phòng giữ ngăn chặn. Rồi theo dụ trước, đến về ly sở cũ, cung chức. Còn Ma Doãn Đô, Ma Doãn Dưỡng, Ma Doãn Khê đều cho thăng thụ chánh đội trưởng; Ma Doãn Thản, thưởng thụ đội trưởng, và cho mỗi người 1 chiếc áo trận bằng bông ».

Lý tướng quân, tham tán và lãnh binh ở quản thứ Gia-định tâu nói: « Tân sở ở mặt trước thành, có đồ đảng giặc, đương đêm, lên ra ngoài lũy tuần tiễu, đánh thanh la, bắn súng. Quan quân ở phòng tấn đều đến hợp sức đánh bắt, giặc chạy. Quân ta, một người trúng đạn lạc, bị chết, 1 người bị thương. Sau, có những kẻ ra thú, hỏi ra, chúng đều nói: đêm ấy hơn 300 tên Hồi-lương và Bắc-thuận đối địch với quan quân, chúng có 1 tên bị chết và hơn 20 tên bị thương ».

Vua dụ rằng: « Đảng giặc cố chết giữ lấy cô thành, thế đã cùng quẫn, còn dám đêm ra đánh thanh la, bắn súng, thật đáng ghét! Dẫu bị quan quân hợp lại đánh bắt, liền rút chạy, chung qui cũng không làm gì được! Song quan quân giữ tấn sở đánh nhau với chúng, chẳng bắt hoặc chém được 1 tên nào, mà quân lính mình, rốt lại có chết và bị thương. Những lời cung chiêu của bọn ra thú, biết đâu không phải lời nói cho mình vui tai! Tóm lại, đều không có gì làm bằng cứ. Vậy những người đương ban giữ tấn sở là tham tán Hoàng Đăng

https://tieulun.hopto.org

Thần và bọn quản vệ, hãy truyền Chỉ nghiêm quở. Từ nay, địa phận tấn sở nào có giặc lên ra, phải nên ra sức bắt, chém kỳ được, chớ để một đứa chạy thoát. Nhược bằng lại cứ hoang mang luống cuống đường ấy, để chúng đi lại tự do, thì sẽ phải lỗi nặng. Còn giặc lên ra ở địa phận tấn sở nào, thuộc tướng quân và thám tán nào coi quản, cũng phải trình bày cho rõ để phân biệt công và tội ».

Lại dụ sai chiếu theo số voi trận đo nhiều lần phái đi, và số voi trận của Gia-định, Biên-hòa, cùng với số voi bắt được của Xiêm do Nam-vang đưa đến, liệu để lại 25 con đủ sung vào việc phòng thủ. Sau khi bình định rồi, sẽ cấp cho Gia-định 15 con, Biên-hòa 10 con, đặt làm số voi định ngạch của hai tỉnh ấy; còn thừa thì phái người đưa ngay về Kinh. Và liệu trích lấy một số thuyền đó, Kinh phái đi phối hợp với biền binh Phiên để doanh Tiền phong phái đi lần trước và với biền binh hai vệ Hùng võ, Dũng võ của Bình-định, nhân tiện chở các đồ vật về nộp. Khi đoàn thuyền đến Kinh, các súng lớn và thuốc đạn chở theo còn nhiều đến hơn 900 cân.

Vua sai truyền Chỉ nghiêm quở rằng: « Thuốc súng là món rất cần dùng cho trong quân, vẫn phiền từ Kinh chở đi, thế mà lại khinh suất cho đoàn thuyền chở về nhiều đến thế! Kiến thức sao mà thấp kém như vậy! Việc nhỏ còn thế, việc lớn làm sao? Từ nay, các thuyền hễ tiếp tục chở đồ vật về thì những súng đại bác không dùng được nữa, mới cho đem về, mà cũng không được phát kèm cả thuốc đạn. Duy có súng điểu sang thì mỗi khẩu là 15 phát đạn kèm theo để phòng bị lúc đi biển mà thôi ». Lại cho rằng 2 vệ Hùng võ, Dũng võ đi trận lâu ngày, thưởng cho ngoại ủy suất đội mỗi người 3 quan tiền, quân lính mỗi người 1 quan, cho về nghỉ ngơi.

https://tieulun.hopto.org

Trần Xuân Bằng, người tỉnh Nam-định, Ngô Sĩ An, người tỉnh Bắc-ninh, đánh trống đăng văn, bí mật điều trần phương lược đánh thành Phiên-an. Họ nói những việc chế xe, đào ngòi, giống chuyện trẻ con, không lấy được một điều nào! Vua nghĩ thương vì họ có lòng căm giận kẻ thù, nên đặc cách tha cho.

Thự Hữu quân Đô thống phủ chưởng phủ sự Nguyễn Văn Xuân, thự Thần sách Tiền doanh thống chế Phạm Văn Điển đi kinh lược Nghệ-an về. Vua cho đều theo chức cũ làm việc, thưởng các quan quân đi chuyến ấy mỗi người tiền lương 1 tháng. Biền binh có ai ốm đau thì phái Thái y lãnh Quảng sâm và Tây sâm trong kho tùy chứng mà điều trị; lương tháng đổi cấp cho gạo trắng. Ai bệnh nặng, muốn về quê cũng cho. Xuân vào lạy. Vua dụ lão rằng: « Ngươi, tuổi đã già, vì nước quên nhọc, trèo đèo, lội suối, xông pha lam chướng, may được vô sự, ta rất mừng và rất được yên ủi. Hãy cho ngươi về nhà an dưỡng, đợi sau được mạnh khỏe, sẽ lại chiếu lệ thưởng tới cho ».

Sai 2 tỉnh Quảng-nam, Quảng-trị, mỗi tỉnh làm 2 cái xe Thủy hỏa ký tế, chọn đất lập trường sở, luyện thuốc súng. (Quảng-nam đặt ở bên sông hai xã Hoa-an và Tân-bình-an; Quảng-trị đặt ở bên sông xã Thạch-hãn).

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Năm ngoái, các hạt Bắc-kỳ khó kiếm ăn, ta thấy dân gian làm ăn không được thừa thãi, đã có Chỉ cho các tỉnh từ Ninh-bình trở ra Bắc, đều mở lò xưởng đúc tiền ở Hà-nội. Còn việc thuê mướn dân phu làm việc, cũng do các tỉnh quản biện. Đó là muốn cho tài hóa lưu thông, dân ta cũng được yên vui lợi ích. Nay Hưng-yên, Ninh-bình đều nói rằng công việc đúc tiền, dân trong hạt vốn không quen làm; vả lại, đường sá xa xôi, không thích đi làm. Nếu quả như lời ấy, thì ra cái bản ý ta muốn cho kẻ dưới được lợi, nhân dân

https://tieulun.hopto.org

sung tục, chẳng hóa có danh, không thực hay sao? Vậy ra lệnh cho tổng đốc Hà-nội, Đoàn Văn Trường, xét kỹ trong số những người làm thuê về việc đắc tiền xem người tỉnh nào nhiều thì cho để như cũ, dân phu tỉnh nào không muốn làm thì bỏ cái tên lỏ đi. Còn 2 lỏ cũ của Hà-nội, cho đặt thêm 2 lỏ nữa, theo lệ, phát tiền làm thêm, để dân nghèo có chỗ nương nhờ ».

Sai Vũ lâm Hữu dực thống chế Nguyễn Tăng Minh kiêm coi quản Hoa danh sách và các đội Giáo dưỡng.

Đắp thành Quang-hóa, đồn Tây-hoa, ở tỉnh Gia-định. Trước kia, triều đình bàn rằng, tỉnh hạt Gia-định, trên đường bộ có thể thông đến Nam-vang có cái cầu Tây-hoa, và đạo Quang-hóa rất là xung yếu. Nên xin đặt một tấn sở ở cầu Tây-hoa và đắp một thành đất ở đạo Quang-hóa, lấy quân dũng giỏi để giữ việc phòng bị. Đến đây, quan tỉnh chiếu theo địa thế, vạt dần xây đắp, vẽ thành đồ bản dâng lên (Tấn sở Tây-hoa ở bên đông cần Tây-hoa, trước mặt trông ra cần, đằng sau dựa vào rừng, tấn sở đắp cao 5 thước 5 tấc, chân dày 8 thước, hào sâu 3 thước 5 tấc, rộng 7 thước, dài 100 trượng, cửa rộng 6 thước. Thành đất Quang-hóa ở thủ sở, mặt trước có sông lớn, bên tả gần ngòi dài, bên hữu dựa vào rừng, thành cao 7 thước 4 tấc, chân dày 1 trượng, hào rộng 1 trượng 2 thước, sâu trên dưới 6 — 7 thước, 4 mặt đều dài 41 trượng 9 thước, 4 cửa thành đều rộng 6 thước).

Vua y cho làm, đặt tên Tây-hoa đường tấn là đồn Tây-hoa, Quang-hóa thủ là thành Quang-hóa; thưởng cho dân phu đào đắp 1.300 quan tiền.

Định lại thể lệ về việc các ấn quan ở Bộ, Các phê phụng Du Chỉ (phàm những Du riêng, Chỉ riêng từ chữ niên hiệu đến dưới những chữ bẩy tôi tên mỗ phụng tấu, tập tấu và sách đề, từ những chữ ngày tháng đến thần mỗ

https://tieulun.hopto.org

kính vâng, các ấn quan vẫn phải tự tay viết, còn toàn bài Dụ, Chỉ thì bảo các viên tá nhị, thủ lĩnh viết thay).

Quan tỉnh Thanh-hoa tâu xin sai vát các biền binh xây đắp bờ hào tỉnh thành.

Vua bảo rằng: « Tỉnh ngươi thành trì đã đủ phòng giữ, mà biền binh mới theo đi đánh dẹp về, vừa được nghỉ vai, há nên lại sai làm việc mệt sức? Vậy cho đình chỉ ».

Đặt đội Bắc-dũng tỉnh Bắc-ninh. Tuyển lấy ở thôn Phú-mẫn (Phú-mẫn thuộc huyện Yên-phong, trước là dân biệt nạp về thuế gang, sau cho rằng Phú-mẫn không phải là nơi sản gang, nên bắt về dân, ra lính) 50 lính sung vào. Chuẩn cho phát lương tháng theo lệ tuyển lính Hậu quân.

Đặt thêm lại dịch làm việc ở 2 kho sản vật (Bát-cống phẩm thứ hạng mỗi kho 4 người, vị nhập hạng thứ hạng mỗi kho 6 người).

Vua dụ đình thần rằng: « Các địa phương, trước đây gọi là trấn, võ có trấn thủ, văn có hiệp trấn, tham hiệp, phàm những công việc quân và dân trong hạt đều cùng bàn bạc mà làm. Nay đã chia đặt các tỉnh, đổi đặt tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, lãnh binh mọi chức. Vã, đốc phủ đại viên đã coi quản cả mọi việc thì từ bố, án, lãnh binh trở xuống đều phải nghe theo. Nếu tỉnh nào chỉ có bố, án, lãnh binh thì quan chức không xa cách nhau mấy, mà kiến thức cũng không hơn kém nhau bao nhiêu, thì tất phải tây việc tham bác châm chước mới mong ổn thỏa nên việc.

« Vậy chuẩn định: trừ 15 tỉnh (Quảng-nam, Bình-định, Bình-thuận, Gia-định, Vĩnh-long, An-giang, Quảng-trị, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Lạng-sơn) có tổng đốc, tuần phủ coi quản, không cần phải bàn nữa, còn 15 tỉnh (Quảng-ngãi,

https://tieulun.hopto.org

Phú-yên, Khánh-hòa, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, Quảng-bình, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng) hoặc đặt chức bố, án chuyên làm, hoặc đặng bố, án thự lý và hộ lý ấn vụ tuần phủ, phàm công việc tỉnh như chi phát tiền lương, tra xét văn án, chọn cất văn chức phủ huyện, và mọi việc thường thì bố, án đều cứ theo chức làm việc, lãnh binh không được dự, để cho có chuyên trách và làm cho thành tựu. Còn việc chọn cất chức quan võ và sai phái đóng đồn cắm phòng, có quan hệ đến việc quân thì chuẩn cho lãnh binh hoặc phó lãnh binh phải cùng bàn định với bố chính, án sát. Việc gì nên tâu thì cho liên danh cùng ký vào tờ tấu. Văn võ cùng giúp đỡ nhau, góp nhiều trí khôn mà làm nên việc ».

Sai hữu thuộc là Bộ Công, Hoàng Văn Diễn, đem theo viên dịch các nha thuộc các Bộ, các Tự ra Hà-nội, cứ quan tỉnh, vát lấy 30.000 quan tiền kho. Phàm dân gian có tất cả các thứ hàng và đồ vật gì mà có thể dùng được thì không kể khéo hay vụng, đắt hay rẻ, đều mua theo giá thỏa thuận, cốt cho được nhiều, chuẩn cho mỗi tháng 2 lần báo về Bộ. Còn những thứ gì nên đệ về Kinh hay nên để lại tỉnh thì đợi công văn của Bộ đưa đến, sẽ tuân làm.

Khi Diễn vào bệ từ, vua với đến, bảo rằng: « Ngươi, tuổi già, làm việc có nhiều lầm lỡ, ta vẫn che chở tha thứ, duy chỉ lựa lấy cái nết thanh liêm mà thôi. Chuyến đi này cốt làm cho dân không ứ đọng hàng hóa, nước có đủ đồ thường dùng, để gọi là đáp lại đôi chút ơn nước. Nếu chẳng vậy thì người ta ai có hai lần 60 tuổi ư? Ngươi nên cẩn thận! »

Bố chính Bắc-ninh, Nguyễn Khắc Hài, đi khám đê Đông-ngàn, đường qua Long-tửu, bỗng gặp bọn giặc

https://tieulun.hopto.org

xông đến chặn đánh : những người theo hầu hoặc chết, hoặc bị thương. Hài lủi vào làng Đông-xá. Người làng ấy đóng cổng làng không cho vào, nên Hài bị giặc giết chết (Long-tửu, Đông-xá đều là tên làng).

Vua nghe tin, lấy làm lạ, sai tổng đốc Nguyễn Đình Phổ đến điều tra tại chỗ, và lúng bắt lũ giặc. Lại cho rằng Hài là quan một địa phương, được vua chọn dùng đã lâu, vậy gia ơn thưởng cho 100 quan tiền và 50 lạng bạc, 1 cây gấm Tống. Sau đó Phổ sai thuộc hạ đô bắt được đảng giặc và những người đóng cửa không cho quân quan vào làng cộng hơn 20 tên, đều giết đi và 10 tên là những kẻ biết rõ mà vẫn chứa chấp giặc, đều khép vào tội lưu, nhưng chuẩn y bắt tội đồ. Những chức dịch đi bắt tội phạm đó được thưởng 70 lạng bạc. Phủ huyện sở tại đều bị cách lưu. Phổ vẫn bắt được tên giặc là Đoàn Danh Lại còn đang trốn (Danh Lại tức Trương Thân, người Hưng-yên).

Điệu bổ : bố chính Thanh-hoa là Nguyễn Đăng Giai làm bố chính Bắc-ninh, thự bố chính Quảng-bình là Lê Phúc An làm bố chính Thanh-hoa ; thị lang Vũ khố là Hà Thúc Lương làm bố chính Quảng-bình ; lang trung bộ Hộ là Nguyễn Đắc Trí làm lang trung Vũ khố, cho càng viên ngoại lang Nguyễn Văn Công hội đồng giữ ấn quan phòng Vũ khố để làm việc.

Cho viên quan bị cách là Bùi Nguyên Thọ được khai phục, làm tư vụ bộ Lại.

Đúc 4 cỗ Xung-tiêu đại đồng pháo : 2 cỗ hạng tốt đặt tên là « Thần uy phá địch Thượng tướng quân », 2 cỗ hạng vừa đặt tên là « Thần uy phá địch Đại tướng quân ».

Quan tỉnh Lạng-sơn theo chỉ dụ, hội đồng với Giám thành, đi xem xét tình thế thành tỉnh, bàn tính xây đắp

https://tieulun.hopto.org

lại, dâng sớ nói: « Bốn chung quanh thành hơn 600 trượng, phía tây-nam gần núi, phía đông-bắc trông xuống sông. Ở trong thành, phía tây-nam trước có nhiều hồ ao, địa thế nghiêng dốc, phía đông-bắc hơi bằng phẳng, hành cung, dinh thự, trại lính, nhà tù đều làm ở đấy. Nên rút hẹp mé đông-bắc thì bớt được nhiều công sức. Đại thế thành cũ ở gần các núi, có thể nhờ đấy để khống chế được. Nếu bỏ 2 núi Bạch-mã (tên cũ là núi Lộc-mã) và Pha-long (tên cũ là núi Tòa-thạch) thì không nên. Thiết nghĩ: nên rút hẹp mé tây-nam, nhân 2 núi ấy để chiếm ưu thế. Nội tâm của thành từ bắc đến nam dài 163 trượng 4 thước, giảm bớt làm 92 trượng; từ đông sang tây dài 164 trượng 9 thước, giảm bớt làm 100 trượng. Rồi ở mé tây-nam, đông-nam, thiên về mé tây một nửa, đắp bao lấy 2 núi, làm như hình quả bầu, trên xây phép đài. Tây-bắc, đông-bắc cũng xây phép đài. Ở ngoài thành đều đào hào để ngăn giữ. Ngoài cửa tây có đền xã tắc, người ngựa đi lại cũng ít, nên bỏ bớt cửa ấy. Còn hành cung, kho tàng, dinh thự, trại lính, xin tùy theo phương vị mà xếp đặt ». Vua chuẩn y lời tâu. Sau đó vì nhân công, vật liệu khó khăn, lại thôi không làm.

Lãnh binh Bắc-ninh, Trần Đình Di, chết. Di trước đi quản thủ Thái-nguyên, có Chỉ cho rút về, nhân vì sơn lam chướng khí, bị bệnh chết. Chuẩn cho tiền tuất gấp đôi. Dùng vệ úy vệ Quảng võ, doanh Thần sách là Đào Văn Nghị sung lãnh binh Bắc-ninh.

Tuần phủ Lạng-sơn Lê Đạo Quảng, chết. Tổng thống Tạ Quang Cự đem việc tâu lên. Vua dụ bộ Lại rằng: « Đạo Quảng đi đánh thổ phỉ dẫu không được công trạng gì, nhưng mà xông pha lam chướng, đến nỗi ốm chết ở trong quân, kể cũng đáng thương. Vậy dưới chỗ tên, trước còn ghi giáng 4 cấp, nay cho khai phục cả, rồi chiếu theo phẩm, cấp cho tiền tuất ».

https://tieulun.hopto.org

Đổi bổ: Bố chính thự hộ lý tuần phủ Quảng-yên, Trần Văn Tuân, đi bố chính Lạng-sơn, thự lý ấn quan phòng tuần phủ Lạng — Bình; thự bố chính Hà-tĩnh, Lê Đục Đức, đi thự bố chính Quảng-yên, hộ lý ấn quan phòng tuần phủ. Thăng án sát Hà-tĩnh, Cao Hữu Dực, lên thự bố chính; thị độc, cô Chi thăng thự lang trung, Mai Thăng Đường, đi thự án sát Hà-tĩnh, hội đồng [với Cao Hữu Dực] cùng hộ lý ấn quan phòng tuần phủ.

Sai truyền dụ cho tổng thống đạo Cao-bằng là Tạ Quang Cự về Nghệ-an cung chức, tham tán Vũ Văn Từ về Kinh. Lũ Quang Cự tâu nói: « 4 huyện Quảng-uyên, Thượng-lang, Hạ-lang và Thạch-lâm thuộc Cao-bằng, trong có 37 thôn xã từ năm ngoái, theo lũ Nguyễn Hữu Đĩnh, Ma Ngọc Lý chống cự lại lũ giặc gây biến, giữ yên [vùng] cõi. Đến khi quan quân đi [tới] thì theo đi đánh dẹp, có thái độ tòng lai. Nay họ tình nguyện chiếu số đinh, lập thành đội ngũ; lúc có việc thì theo tỉnh sai phái, lúc vô sự thì về làng làm ăn, nhưng xin xóa bỏ ngạch lính cho họ (37 xã thôn, số đinh 1.470 người, theo lệ phải ra làm lính tỉnh 132 người); còn thuế thân, xin nộp như lệ. Vả, những điều họ xin tuy không hợp lệ, nhưng đương lúc có việc, cũng chẳng nên câu chấp lệ thường. Vậy thiết nghĩ nên nhân đó phân biệt để khuyến khích những kẻ trở sức trung thành ».

Vua dụ rằng: « Số ngạch quân và dân vốn có quy chế đã định, há nên vội nghe lời họ mà khinh suất thay đổi? Nhưng nghĩ các dân xã ấy trước giờ vẫn ra sức vì triều đình, thì cái theo lời xin cũng chẳng sao! Đó là để yên ủi lòng họ biết cảm phẫn kẻ thù chung. Vậy ha lệnh cho lũ quan tỉnh là Hoàng Văn Tú, Trương Sĩ Quân lập tức xét xem số quân dân hiện tại, đồn thành cơ, đội, hạn mỗi đội 50 người, cơ 500 người, cho tự ý cùng nhau chọn bầu người nào được dân suy tôn kính phục,

https://tieulun.hopto.org

đặt làm ngoại ủy suất cơ và suất đội, khiến cho cai quản lẫn nhau ». Quan tỉnh lại xin trích trong dân 2 xã lấy thêm những người đã theo đi đánh giặc, đồn làm 3 cơ, mỗi cơ đều 10 đội. Vua y cho. Lũ Quang Cự từ Cao-bằng về, có quyền sai cai đội thuộc An-thuận nhị cơ là Phan Trí Ý lìa bỏ hàng ngũ, bèn chém trước rồi sau mới đem việc tâu lên và nói : « Trước đây, Ý đi tòng chinh, cáo bệnh, chùn lại đi sau, đến nay lại tự tiện bỏ hàng ngũ, cho nên chém để răn quan quân ».

Vua quở rằng : « Tội Ý vẫn đành đáng giết, nhưng lúc khải hoàn khác với lúc ra trận, sao chẳng tâu trước mà vội đem chém. Vậy truyền Chỉ nghiêm quở ».

Đổi phủ Vịnh-thanh tỉnh Hà-tiên làm phủ Khai-biên, và phủ Cần-bột làm phủ Quảng-biên.

Đổi bổ cai đội quyền suất cơ là Trương Sùng Hi làm viên ngoại lang bộ Binh, sung chức An phủ sứ ở 2 phủ Khai-biên và Quảng-biên (Hi trước làm tri huyện, có tội, phải cách. Gặp lúc Nam-kỳ có việc, Hi tập hợp hương dõng theo đánh giặc, được thăng làm cai đội, quyền sung suất cơ). Đất 2 phủ này ở ven biển, phía đông và phía bắc đều có đường bộ thông đến Nam-vang. Phủ-lật, Khai-biên, phía tây bắc giáp giới trấn Cổ-công nước Xiêm-la, đường thủy đường bộ đều thông đồng. Trước đây, Trương Minh Giảng lĩnh chức bảo hộ Chân-lạp, đem hai phủ ấy tư giao cho tuần phủ Hà-tiên Trần Chấn điều khiển. Chấn nhân đang tập tấu thì nhân có nói : « Trước kia, giặc Xiêm đem binh thuyền đến xâm lấn, trước ở 2 phủ, rồi đến Hà-tiên, An-giang. Sau bị quan quân ta đánh lùi, chúng cũng do hai phủ ấy, trốn đi. Xem đó thì biết 2 phủ ấy thực là cái hàng rào của Hà-tiên, mà Hà-tiên lại là cái bình phong của 3 tỉnh An-giang, Vĩnh-long và Định-tường. Vậy phải có 3.000 biền binh, vài chục chiến thuyền, theo tỉnh đóng

https://tieulun.hopto.org

giữ. Lại, ở 2 phủ ấy, tìm đất đóng đồn, chia quân phòng thủ cả trên bộ lẫn mặt thủy. Gặp lúc có việc, chẳng những 2 phủ ấy đã có nghiêm phòng, mà Nam-vang, Phủ-lật cũng được trọng binh ở tỉnh làm thế ỷ giốc thì biên giới có thể giữ yên, không phải lo nữa ».

Vua cho là phải, dụ rằng: « Về việc đặt quân phòng giữ, nhiều lần ta đã xuống dụ, bảo liệu để binh dõng đầu chưa đủ số 3.000, nhưng trên dưới 2.000 cũng đủ sai khiến. Duy 2 phủ ấy liền đất với Xiêm, là một nơi rất trọng yếu. Ngươi nên hợp bàn với Trương Minh Giảng: chọn chỗ địa thế xung yếu, xây đắp đồn trại, liệu vát trước, cho vẫn cứ quản suất như cũ, rồi sẽ liệu ban thêm quan chức của triều đình, khiến cho họ biết cảm kích phấn khởi. Nếu An-phủ nào không làm nổi việc thì chọn dùng người giỏi trong hạt ấy sung bổ vào. Lại dùng Trương Sùng Hi sung chức An phủ sứ coi quân 2 phủ, đặt dưới quyền điều khiển của tổng đốc, tuần phủ An-giang, Hà-tiên; liệu cấp cho 2, 3 trăm binh dõng lệ thuộc để sai khiến. Lại truyền dụ Trương Minh Giảng phải hết lòng xem xét coi quản, không được phó mặc một mình Trần Chấn. Phàm mọi cơ nghi phòng thủ nên làm thế nào, đều cần phải quán xuyến tinh kỹ cho được đi đến ổn thỏa hoàn thiện ».

Tổng đốc đạo Tuyên-quang là Lê Văn Đức, tham tán Nguyễn Công Trứ tâu nói: « Thỉnh thoảng Thu-chán và Đại-man đều báo có giặc tràn xuống, phần nhiều chỉ nghe bóng gió mà hoảng sợ. Bố chính Trần Văn Trung và án sát Nguyễn Huy Chiểu mới đến làm việc, chưa biết rõ tình hình, chẳng khỏi có sự hoang mang đôi chút. Nhất nhất tâu lên đến nỗi nói nhàm không tiện ». Sau đó đã đó thám đích xác thì chỉ ở địa phương Phù-loan có bọn giặc ước hơn 200 tên, liền phái vệ úy Hữu vệ, doanh

https://tieulun.hopto.org

Tuyên-phong là Tô Huệ Vân đem 600 binh đồng đi đến Thu-châu phòng ngừa ngăn chặn. Nguyễn Công Trứ đã do đường thủy về tỉnh lỵ, cũng đem việc này tâu bày lên.

Vua dụ rằng: « Lê Văn Đức thân làm tổng đốc có trách nhiệm đánh dẹp, 2 lần đem quân đi tiễu, đáng phải biết rõ tình hình hư thực của giặc. Lũ Trần Văn Trung là bố, ấn ở kiêm hạt, bổn phận đáng phải nghe theo. Nếu họ mới đến lỵ sở làm việc, chẳng khỏi có sự hoang mang, thì ngươi nên ngăn cản lại một khi đã biết rõ tin báo ấy đều do sự sợ hãi. Rồi cứ thực tâu lên, có gì là không được? Thế mà lại sức cho họ phải quân đi, và cho phép họ làm tập tấu riêng, coi như không can thiệp gì đến mình. Nay lại bảo « đã từng tâu rồi, nói nhàm không tiện », như vậy thì có nên chăng? Vả, toán giặc tàn ở Phú-loan chỉ có hơn 200 tên, cớ gì lại phát binh đồng nhiều đến hơn 600 người? Đem việc ngươi làm so với những lời ngươi nói thì thấy mập mờ, không nắm vững gì cả! Có lẽ vì ngươi thẹn mình vô công, lại lo có lỗi, nên mới đến thế chăng? Vậy chuẩn cho xét xem tình hình nhân dân ở gần đây, nếu đã yên tĩnh thì nghiêm sức cho thổ ty lấy nhiều thổ dõng để phòng thủ mà rút quân đem đến trước về, rồi liệu để lại độ 7, 8 trăm hay hơn 1.000 biền binh ở lại, theo quan tỉnh Tuyên-quang chia phái canh giữ; còn thì theo ngay Chỉ dụ trước, đem về tỉnh lỵ cũ ».

Nguyễn Công Trứ vừa về đến Hà-nội, tiếp được dụ trước nghiêm quở. Trứ tâu xin về ngay Hải-dương, đổi vát 3.000 biền binh, tuyển lựa những tay thủ hạ sung sức, tu bổ chiến cụ, độ trong một tuần lại đến Tuyên-quang, hội đồng với Lê Văn Đức, tùy cơ đánh giặc.

Vua sai truyền dụ Công Trứ rằng: « Bọn giặc ấy nay đã tan vỡ. Chuẩn cho ngươi ở lại tỉnh, làm việc như cũ;

https://tieulun.hopto.org

quân nghỉ, dân yên, trong cõi được yên ổn, khiến cho chỗ căn bản được vững vàng trước. Bảo-lạc nhỏ mọn, một trận sẽ dập tắt ngay, không cần đi nữa để lại làm nhọc quân sĩ! »

Lại dùng Trần Ngọc Lâm làm bố chính Tuyên-quang, Hồ Sĩ Lâm làm án sát Tuyên-quang. Lũ Lâm trước có lỗi, bị cách chức, làm lính, cho đi đốc vận lương quân; đến đây đại binh đã rút về, vua cho rằng sai phái đương cần người, nên gia ân phục hồi nguyên chức, nhưng vẫn phải ghi là cách lưu.

Đổi bổ bố chính mới bổ là Trần Văn Trung làm bố chính Hải-dương; thự án sát Nguyễn Huy Chiêu về Kinh đợi chỉ.

Tỉnh Nam-định xây lượng thành, công thành và cầu thành. Trước sai quan tỉnh làm việc, có xin đem việc tâu lên. Vua bảo bộ Công rằng: « Gần đây, linh tỉnh chia sai đi nhiều nơi, chính là lúc nên đề đặt sức quân, song trót đã khởi công làm, không lẽ nửa chừng bỏ dở, vậy chuẩn cho lấy thêm 5, 6 trăm quân nữa, góp sức làm gấp, sao cho trung tuần tháng 6 thì xong. Những người làm việc, đều thưởng cho mỗi người tiền lương 1 tháng; quan tỉnh không tâu xin trước, truyền Chỉ ban quở ».

Cấp diêm tiêu, lưu hoàng cho các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc. Sai quan tỉnh Hà-nội, chiếu theo số đã tải từ Kinh ra, và số hiện chứa ở kho mà liệu phân phối (Hà-tĩnh: 6.000 cân diêm tiêu, 1.200 cân lưu hoàng; Nghệ-an: 2.000 cân diêm tiêu, 400 cân lưu hoàng; Thanh-hoa: 2.000 cân diêm tiêu, 500 cân lưu hoàng; Ninh-bình: 3.000 cân diêm tiêu, 500 cân lưu hoàng; Nam-định: 8.000 cân diêm tiêu, 1.600 cân lưu hoàng; Hải-dương: 2.000 cân diêm tiêu, 400 cân lưu hoàng; Sơn-tây: 2.000 cân diêm tiêu, 300 cân lưu hoàng; Bắc-ninh: 8.000 cân

https://tieulun.hopto.org

diêm tiêu, 1.600 cân lưu hoàng; Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng mỗi tỉnh 2.000 cân diêm tiêu, 400 cân lưu hoàng).

Đổi cơ An-võ tỉnh Nghệ-an làm vệ An-võ. Phẩm trật quan viên chuẩn xếp ở dưới các bảo của chư quân.

Sai phó vệ úy Thủy quân, Lê Văn Luận, quản lãnh chiếc thuyền hiệu, chở các thứ của kho như sa, đoạn, xiêm thêu con mãng, các hàng màu tơ vũ, đoạn vũ và hầu bao gấm; giao cho các tỉnh từ Hà-tĩnh ra Bắc, theo mẫu áo đã đưa may, những áo trận bằng tơ vũ, đoạn vũ để cấp cho biền binh các vệ, các cơ trong tỉnh (mỗi chiếc áo trận kèm thêm 1 cái quần bằng sại nhuộm màu cánh kiến). Còn xiêm thêu con mãng, áo sa, áo đoạn, hầu bao gấm, đều do tỉnh lưu trữ, đợi người nào có công trạng sẽ liệu thưởng cho.

TAISACH.COM.VN

Trong Kinh kỳ hiếm mưa.

Vua nhân nghĩ đến những lính chạy trạm, trời nắng khó nhọc, đáng thương, bèn sai xét theo công việc nhiều hay ít, thưởng tiền có từng bậc khác nhau (trạm nào bận nhiều, thưởng 30 quan; bận vừa, thưởng 20 quan; bận ít, thưởng 10 quan).

Vua thấy nắng hè rất nóng dữ, dụ cho các địa phương từ Quảng-bình vào Nam, Hà-tĩnh ra Bắc, phàm các biền binh tại ngũ, không kể là lính thuộc tỉnh hay lính hạt khác, hương dõng trưng điệu hay mới tuyển, đối với những việc nên làm và những cuộc thao diễn thường lệ, mọi người làm việc và tập luyện, đều nên dè dặt sức lực, chớ nên đốc thúc làm quá. Kẻ nào có bệnh thì cho điều trị, đến tháng 7 đỡ nắng thì thôi. Các lính và thợ làm việc thủ mộc ở các sở trong Kinh cũng vậy.

https://tieulun.hopto.org

Truy cấp tiền và gạo cho 3 trạm thuộc tỉnh An-giang và tỉnh Hà-tiên (2 trạm Giang-hòa, Giang-phúc thuộc An-giang, đều thưởng 100 quan tiền, 60 phương gạo ; trạm Tiên-an thuộc Hà-tiên, thưởng 60 quan tiền, 40 phương gạo). Ba trạm này truyền đệ văn thư khó nhọc, thế mà bị coi như các trạm ít việc, trong dịp tết đầu xuân và tiết Vạn thọ năm nay, 2 lần ân thưởng đều không được dự. Đến đấy, bộ Hộ nhận lỗi vì Nội các làm phiếu bỏ sót, mà Bộ không biết nên ra ! Vua bèn ra lệnh cho truy cấp rồi phạt bộ Hộ và Nội các.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN CXXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Giáp ngọ, Minh-mệnh năm thứ 15 [1834], mùa hè, tháng 6. Điệu bổ lang trung bộ Lễ là Nguyễn Thế Đạo làm lang trung bộ Hộ, sai đến Thương trường, hội đồng với Trần Danh Bửu, sao lường thóc kho. Viên đến bộ [illegible] học. Từ chủ thủ đến lính kho đều phải tội.

Cai đội doanh Thần sách quyền sung phó vệ úy Tả vệ doanh Tuyển phong là Nguyễn Viết Duyệt bị mất tích, vì cố sức đánh nhau với giặc khi giặc Trấn-ninh mới nổi. Đến nay quan tỉnh Nghệ-an hỏi được thực trạng, đem tâu lên.

Vua đặc cách cho truy tặng làm quản cơ, và chiếu theo hàm mới tặng, cấp tiền tuất, lại thưởng thêm 20 lạng bạc cho Duyệt.

Bố chính tỉnh Quảng-ngãi, Lê Nguyên Trung, phải tội, bị miễn chức. Thăng: án sát Quảng-nam là Trương Văn Uyển lên thự bố chính Quảng-ngãi; tư vụ bộ Lễ, Tôn thất Bạch, lên viên ngoại lang bộ Hình, thự án sát Quảng-nam. Trước đây, án sát Nguyễn Đức Hội bất hòa với Trung: muốn tìm cách làm hại, nhân có thuyền buôn của người nhà Thanh đỗ ở cửa biển Sa-kỳ, đem theo nhiều cây thương và gậy gỗ là những đồ phòng

https://tieulun.hopto.org

cướp. Lúc Trung phái người đến khám thì thuyền đã đi rồi, nên bỏ qua không xét hỏi nữa. Hội vạch việc đó ra, cho là theo tình riêng, dung túng lại dịch ở tấn sở, mưu mô cho thuyền giặc trốn thoát để làm cho mất tang mất tích! Rồi đem việc tâu hặc.

Vua bắt Trung lập tức phải giải chức. Rồi phái Đại lý thiếu khanh Phan Thanh Giản đem cờ biển đi xét. Trung bèn bới vạch những tệ tham nhũng xấu xa trong bình nhật của Hội để tâu, và nói: « Hội thường khoe mình là bề tôi cũ từ lúc vua còn chưa lên ngôi, dẫu có quá lắm cũng không đến tội nặng ».

Vua bảo Nội các rằng: « Ta từ khi lên ngôi đến nay, dùng người làm việc, giữ một mực công bằng, dẫu có kẻ tôi con thân tín từ trước cũng chỉ dùng theo tài năng, chứ không từ vì một người nào. Kẻ nào có tội cũng theo pháp luật mà trừng trị, chưa từng gượng nhẹ bao giờ. Điều đó tưởng đã rõ ràng, tai mắt người ta đều nghe biết cả. Sao được đem những lời hèn mạt ấy mà mạo muội tâu bày? Vả, Lê Nguyên Trung đã bị Nguyễn Đức Hội tham hặc, bấy giờ mới dâng sớ kiện lại, rõ là do lòng báo thù, chứ chưa chắc đã có những việc ấy. Vậy hãng để lại. Nay sai phái viên chỉ căn cứ vào tờ tham hặc của bên nguyên mà tiến hành điều tra ». Đến lúc bản án dâng lên, Hội vì tội cố ý hại người, tham hặc không thực, bị nghĩ xử tội đồ; Trung làm việc sơ suất, bị nghĩ xin giáng 3 cấp, điệu bổ.

Vua cho rằng Trung đem lòng hiềm thù kiện lại người đã hặc mình, bèn đặc cách cho cách chức, theo bộ Lại sai phái, gắng sức chuộc tội; Hội cũng bị cách chức, giao xuống bộ Hình đem gộp tất cả những tội tham nhũng xấu xa mà xét xử. Sau đó, Hội bị phát vãng ra Cam-lộ, làm lính cơ Định-man.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng quần áo cho biền binh 2 vệ Trung nhất, Trung nhị doanh Vũ lâm ; 2 vệ này trước đã phái theo quân thứ Tuyên-quang đánh giặc, rồi rút về đóng thú ở Hà-nội.

Vua thương vì họ đã làm việc khó nhọc ở ngoài, nên thưởng cho.

Sai Vũ khố đem các thứ sắt để ở trong kho mà nấu thử, rèn thử, lựa riêng hạng tốt, hạng xấu, để khi có chế tạo vật gì, thì liệu đưa làm cho được xứng đáng, không được lấy dùng lẫn lộn.

Thự Thái-bộc tự khanh, Đào Trí Phú, có tang cha, xin nghỉ giả hạn về quê làng. Vua nghĩ thương Phú phải đi đường xa, đặc cách cho dùng ngựa trạm. Nhân đó dụ rằng : « Con thờ cha mẹ, cốt ở có tình và có lễ đầy đủ, không phải chịu tang nhiều ngày mới là hiếu. Nay công việc trong Bộ quá nhiều, ngươi đã được ơn đặc cách, thì nên lấy việc nước làm trọng, sớm đến cung chức, chứ không cần nệ theo hạn định, mới là lấy trung làm hiếu, chớ có mượn cớ mà nấn ná ở lâu ».

Thăng thành thủ úy Bình-định, Trần Ngọc Thu, lên thự lãnh binh Khánh-hòa.

Đổi Thủy cơ Quảng-ngãi làm Thủy vệ Quảng-ngãi. Thăng cai đội Lê Văn Loan lên thự phó vệ úy.

Định phép rèn quân và duyệt võ cho các tỉnh từ Hà-tĩnh ra Bắc.

Vua bảo các đình thần rằng: « Phép luyện binh, từ Quảng-bình vào Nam đã được chuẩn định thi hành ; còn từ Hà-tĩnh ra Bắc, số quân nhiều hơn, cũng nên nghiên cứu sẵn sàng. Lũ ngươi nên trù tính sự nghi, xếp thành từng điều để tâu lên ». Sau đó, lời kiến nghị của đình thần dâng lên như sau :

1. Sát hạch thuộc biền. (Thuộc biền cốt được người giỏi. Xin do đốc, phủ, bố, án hết sức chọn kỹ : kẻ nào

https://tieulun.hopto.org

tốt thì dùng, kẻ nào xấu thì bỏ. Chẳng hạn như lãnh binh, quản vệ, quản cơ, suất đội, ai có sức khỏe, được việc, được lòng quân sĩ và có tài thao lược, biết kiềm chế. Những quân dưới quyền được luyện tập tinh nhanh thành thục. Lại biết thương yêu vỗ về sĩ tốt, quân lính không ai đào ngũ thì chỉ *đích danh* mà cử ra. Nếu ngày thường chỉ ngồi không ăn sẵn, coi quân thì không có phép tắc, gặp việc thì sợ hãi chùn lại, lại không biết thân yêu gây nuôi quân sĩ, không ai được việc cả, thì chỉ đích danh mà hặc, khiến cho kẻ hơn người kém được phân biệt, quản lãnh được người tốt, quan quân một lòng, như cánh tay sai khiến ngón tay).

2. *Đổi giải lính đào ngũ.* (Bắt lính chẳng kỳ khỏa lệ, xin do đốc, phủ, bố, án, chiếu theo số thiếu, sức sai phủ [illegible] 2 tháng, phải bắt đủ 10 phần, làm danh sách tâu lên đợi Chỉ, thì được khen thưởng; nếu thiếu từ 2 phần trở lên thì nên ra nghiêm hặc, khiến số quân sớm được đầy đủ).

3. *Rèn luyện quân lính.* (Võ nghệ của binh dõng được tinh thục, là cốt ở rèn luyện sẵn sàng. Xin do quan trên chia định nhật kỳ luyện tập. Thí dụ như: trong 1 tuần thì 7, 8 ngày tập trận pháp, tập bắn súng điểu sang và phép trường thương; 2, 3 ngày thì tập xen côn quyền khiến cho các cách ngồi, dậy, đâm, đánh, đi, đứng, tiến, lui đều được đúng phép. Lại, những mộ binh quê từ Quảng-bình trở vào Nam vốn có tiếng là dũng cảm, đã được thăng làm vệ, nên luyện tập thêm cho ngày càng tinh nhuệ, để hết thảy đều trở thành đội quân hùng mạnh).

4. *Diễn tập voi và súng.* (Dùng voi đi đánh trận rất là được việc. Xin cho quan trên chiếu theo chương

https://tieulun.hopto.org

trình thao diễn trước đã định, thân đến đốc sức trông coi, khiến cho các voi đều hăng hái, mạnh tợn, quân lính cũng mười phần thông thạo. Và nghiêm sức chăn nuôi đúng phép. Kẻ nào vi phạm, sẽ bị tội. Dùng súng điểu sang để giết giặc, còn lợi hơn đao và thương. Những biền binh cầm súng điểu sang máy đá, thì những máy móc then chốt trong súng đều phải biết rõ từng cái. Khi đi trận, mỗi khẩu kèm theo dăm ba viên đá lửa, không được đổi dùng bùi nhùi. Người cầm súng điểu sang máy Trung-quốc dẫu chẳng khó bằng súng điểu sang máy đá, nhưng lúc châm lửa vào bùi nhùi, cũng nên cẩn thận, chớ để nổ nhanh. Phép diễn tập: nên cho trước tập châm lửa đốt ngòi thuốc. Khi đã biết làm rồi, bấy giờ mới cho đứng lên trên u, trước hãy cho bắn 3 phát thuốc không, rồi mới cho bắn 3 phát đạn thuốc để cho linh được thích tường. Đến như súc thuốc và viên đạn cốt phải xứng với nòng súng thì mới đi xa mà trúng đích).

5. *Sửa sang binh khí.* (Binh khí cần phải chắc chắn sắc bén, không kể những đồ ở kho hay đã giao cho chư quân cầm giữ, đều do đốc, phủ, hố, ấn và lãnh binh đích thân kiểm soát xem xét, sai mài liếc cho cái nào cũng sắc bén. Nếu bỏ qua không làm đúng phép, thì nghiêm hặc và trừng trị ngay kẻ nhận lĩnh và cầm giữ).

6. *Chỉnh bị quân nhu.* (Quân nhu cốt phải sắc bén đầy đủ. Vậy xin do quan tỉnh để tâm kiểm điểm trù tính từng thứ một, thiếu thốn thì chế tạo, hư nát thì sửa chữa, thì dụ như: súng với đạn tất phải xứng hợp nhau, đao và thương tất phải sắc bén, thuốc súng và ống phun lửa tất phải mạnh dữ, không một thứ gì là không chu đáo, để phòng khi có việc phải dùng đến).

https://tieulun.hopto.org

7. *Cấm trấp mối tệ.* (Những quan cai quản đối với binh lính phần nhiều không biết để tâm vỗ về thương xót, hoặc có khi lại tự tiện sai làm việc riêng, hoặc có khi cho quân lính nghỉ việc để lấy tiền, hoặc cho người thay thế. Vậy xin do đốc, phủ, bố, án kiểm soát, nếu có những tình tệ ấy thì liền chỉ tên tham hặc để nghiêm trị, không được xuê xoa).

8. *Xét hạch người chăm, kẻ lười.* (Những quan to sở tại dẫu có chuyên trách, nhưng không để ý kiểm sát khảo hạch, thì e không lấy gì để răn kẻ lười biếng, khuyến khích kẻ chăm chỉ. Vậy xin hằng năm, cứ mỗi một quý, hoặc vài tháng, hoặc không định kỳ, phái quan Kinh đi xét, tỉnh nào quân lính thành thuộc, binh khí sắc bén, tỉnh nào hư ứng cho xong việc, không chăm luyện tập, bông ngũ không đều, khí giới không sửa, đều cứ thực tâu rõ những quan to sở tại để đợi Chỉ, định đoạt thưởng phạt. Từ suất đội đến quân lính cũng phân biệt sự thưởng cấp hoặc phạt trượng để tỏ ý khuyên răn những người đáng được thưởng phạt, nếu tỉnh nào có đốc, phủ thì trách cứ đốc, phủ, lãnh binh và quản quan, tỉnh nào không có đốc, phủ thì trách cứ bố, án, lãnh binh và quản quan, định rõ công và tội).

Vua phê rằng: « Việc đó ta đã hết lòng lo toan, định rõ chương trình rồi. Các đốc, phủ, bố, án và lãnh binh đều phải kính cẩn vâng theo. Nếu trước chăm, sau nhác, sát hạch thấy rõ, tất sẽ trị tội! »

Dùng Binh bộ viên ngoại lang Dương Huy Kiểu làm đốc học Sơn-tây.

Tỉnh Hà-tiên có bệnh dịch. Quân và dân nhiều người bị nhiễm bệnh. Sai quan tỉnh vát thầy thuốc đến điều trị. Những biền binh trú phòng, có ai chết, thì những người do Kinh phái đi và những người từ Bình-thuận

https://tieulun.hopto.org

trở ra Bắc đều cho tiền tuất gấp đôi ; người ở 6 tỉnh Nam-kỳ, mỗi người được cấp 3 quan tiền.

Quan tỉnh Thanh-hoa tâu nói : « Thổ ty cai đội thuộc tỉnh là Hà Công Đức và Lê Phi Ba vốn được người Man tôn phục, trước giờ theo đi đánh giặc, dự có đôi chút công lao. Vậy xin liệu cho khen thưởng cất nhắc ». Bèn chuẩn cho Hà Công Đức làm phó quản cơ, vẫn coi công việc tuần bộ ở huyện Cẩm-thủy ; Lê Phi Ba làm phó quản cơ, vẫn làm quản phủ phủ Thọ-xuân.

Đổi lại tên phủ Khai-biên tỉnh Hà-tiên làm phủ An-biên.

Chuẩn cấp tiền, gạo cho những lại mục phủ huyện ở các địa phương (mỗi tháng, tiền 1 quan, gạo 1 phương. Thí sai cũng như thực thụ).

Quan tỉnh Vĩnh-long dâng bản sách điều tra lý lịch trước sau của các văn thân trong tỉnh. Phàm những người dự việc thu phục thành tỉnh thì thưởng cho gia cấp và kỷ lục, còn thì vẫn làm chức việc cũ ; người nào uể oải kém cỏi thì bắt về làm dân.

Đóng thêm 3 cái thuyền lớn bọc đồng. Sai thự thống chế Phạm Hữu Tâm và thự chưởng cơ Đoàn Kim trông coi việc làm. Một chiếc đặt tên là Vân-điện (dài 7 trượng 2 thước, ngang 1 trượng 8 thước, sâu 1 trượng 5 thước 3 tấc) ; một chiếc đặt tên là An-dương và 1 chiếc nữa đặt tên là Định-dương (đều dài 6 trượng 7 thước, ngang 1 trượng 5 thước 3 tấc, sâu 7 thước 9 tấc). Còn thuyền An-dương cũ, đổi làm thuyền Thanh-loan, thuyền Định-dương cũ đổi làm thuyền Kim-ưng, rồi lấy 2 thuyền mới đóng, điền thay vào. Lại sai lãnh thị vệ là bọn Nguyễn Trọng Tính và Phạm Phú Quảng chia đi các rừng chọn mua các gỗ ván.

Vua đi thăm các công sở đóng thuyền. Nhiều hoàng tử tước công theo hầu.

https://tieulun.hopto.org

Vua chỉ vào thuyền An-dương, hỏi Phú-binh công: « Thuyền này sao lại làm đằng trước lớn, đằng sau nhỏ, ngươi có biết không? » Phú-binh công không nói được.

Vua bảo rằng: « Nước biển rất lớn, khác hẳn nước sông, cho nên cá biển phần nhiều đầu to đuôi bé mới vượt sóng được. Cách đóng thuyền đi biển có lẽ cũng làm theo hình cá. Người không quen đi biển thì chẳng biết được ».

Lấy: nguyên phó quản cơ cơ Nghiêm dũng là Trần Văn Vị làm phó vệ úy Tả vệ Hà-nội; phó quản cơ cơ Hữu định là Dương Văn Khải làm phó vệ úy Hữu vệ Hà-nội; nguyên thí thự phó quản cơ Sơn-tây là Nguyễn Ngọc Nghĩa làm phó vệ úy Trung vệ Sơn-tây; thí thự phó quản cơ cơ Võ dũng là Nguyễn Văn Thìn làm phó vệ úy Tả vệ Sơn-tây; thí thự phó quản cơ cơ Nghị võ là Nguyễn Văn Tiến làm phó vệ úy Hữu vệ Sơn-tây; nguyên phó quản cơ Hữu cơ Ninh-bình là Lương Bi làm phó vệ úy Tả vệ Ninh-bình; nguyên phó quản cơ cơ Quảng-yên là Đỗ Văn Giai làm phó vệ úy vệ Quảng-yên. Nguyên thí sai phó quản cơ 3 cơ Nam định, Lạc dũng, Tráng uy là Lê Văn Quảng, Mai Công Su, Nguyễn Văn Kiêm đều cho thực thụ. Lê Văn Quảng thăng thự phó vệ úy Trung vệ Nam-định; Mai Công Su thăng thự phó vệ úy Tả vệ Nam-định; Nguyễn Văn Kiêm thăng thự phó vệ úy Hữu vệ Nam-định; nguyên phó quản cơ cơ Hải-dương là Nguyễn Túc làm phó vệ úy Trung vệ Hải-dương; cai đội Lê Công Đức thăng thự phó vệ úy Tả vệ Hải-dương; nguyên phó quản cơ cơ Hưng-hóa là Nguyễn Văn Quỳnh thăng thự vệ úy Tả vệ Hưng-hóa; cai đội Lê Thế Côn thăng thự phó vệ úy; nguyên cai đội cơ Hưng-yên là Nguyễn Văn Huy thăng thự phó vệ úy vệ Hưng-yên.

https://tieulun.hopto.org

Các cơ ở các tỉnh mới được thăng lên làm vệ. Quan tỉnh đem danh sách những người được lựa bổ quản vệ dâng lên, cho nên có mệnh lệnh này. Nguyên số lính cơ Cao-bằng hiện có hơn 20 người, chẳng thành vệ đội, chuẩn cho đợi yên việc, rồi sẽ làm sau. Nguyên số lính cơ Lạng-sơn hiện có là hơn 60 người. Vậy ra lệnh cho chiêu mộ đủ số, làm thành danh sách tâu lên, đợi Chỉ bổ dùng.

Duyệt đinh và tuyển lính ở các hạt Quảng-trị, Bình-định, Phú-yên, Khánh-hòa, Bình-thuận (Quảng-trị, trước định tuyển lính vào tháng 3, nhân vì có việc, cho nên phải hoãn, đến đây, cùng làm với các tỉnh).

Sai bố chính Quảng-bình là Hà Thúc Lương thự Thái bộc tự khanh là Phạm Thế Hiển, bố chính Khánh-hòa là Nguyễn Văn Điển, thự bố chính Bình-định là Phạm Thế Trung và bố chính Phú-yên là Đặng Đức Thiệm chia đi các tỉnh.

Lệ trước: quan đi tuyển lính, đáng từ tam phẩm trở lên, văn võ đều 1 người.

Vua cho rằng, việc sai phái, đang cần người, nên rút bớt quan võ đi và chuẩn định kỳ hạn: trường Bình-định định 20 ngày, còn các trường khác đều trong 1 tuần mà thôi. Kịp khi danh sách tổng kê dâng lên, số đinh trội hơn khóa trước. Những tráng đinh mới khai thêm, đều cho miễn thuế thân năm nay.

Trong Kinh kỳ không mưa. Làm lễ cầu đảo hàng mười ngày ở miếu Nam-hải Long-vương và miếu Hội đồng, đều chưa linh ứng, bèn thôi. Sau đó mấy ngày, mưa rất to, ruộng lúa nhuần thấm đòi dào.

Vua mừng, nói rằng: « Đó cũng nhờ sức của thần ». Sai làm lễ tạ.

Sai giám thành đến quán thứ Gia-định, chiếu theo hình thế núi đất, kích thước cao rộng ra sao, vị trí đặt

https://tieulun.hopto.org

súng lớn và những chỗ xây dựng trại quân thế nào, vẽ thành bản đồ dâng lên.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Năm ngoái, Nam-kỳ có giặc, nhiều lần ta sai quân ở Kinh và lấy đại đội quan quân các tỉnh đi tiễu. Bôn tẩu khó nhọc đủ vẫn là chức phận của các tướng sĩ, nhưng lòng ta tưởng nhớ không lúc nào quên. Hiện đã nhiều lần xuống dụ khen thưởng hậu rồi. Nay chuẩn cho xét những quan quân do Kinh phái đi và của tỉnh từ Bình-thuận ra bắc đến Quảng-nam, từ tướng quân, tham tán đến binh dõng, không cứ ở địa phận tấn sở Gia-định, hay chia đóng ở tỉnh khác, đều được gia ân thưởng tiền có từng bậc khác nhau. (Nguyễn Xuân, Nguyễn Văn Trọng, Trương Minh Giảng mỗi người 40 quan tiền; Hồ Văn Khuê, Hoàng Đăng Thận, Trương Phúc Đĩnh, Trần Văn Trí mỗi người 30 quan; Lãnh binh đều 15 quan, quản vệ đều 10 quan, quản cơ đều 8 quan; quyền sung quản vệ, quản cơ và ngoại ủy quản cơ đều 5 quan; suất đội, quản thứ thừa biện và quan văn ngũ lục phẩm đều 3 quan; quyền sung suất đội, ngoại ủy suất đội đều 2 quan; chánh đội trưởng suất đội và quan văn thất phẩm đều 1 quan 2 tiền; quan văn bát, cửu phẩm, thư lại các vệ, cơ, đội, các binh dõng và những người đi tòng quân đều chuộc tội đều 1 quan).

Tướng giặc Sơn-tây là bọn Lê Văn Bột, Nguyễn Văn Nhân, nhận tờ nguỵ của nghịch Vân, tập hợp những tên can án ở các tỉnh, đồ đảng đến 6, 7 nghìn, tự đặt quan chức nguỵ (Bột và Nhân đều là người Hưng-hóa. Bột xưng là Tiền quân đại tướng, Nhân xưng là Tả quân đại tướng. Người Bắc-ninh là Nguyễn Đình Thể xưng Trung quân thống tướng, người Nam-định là Phạm Văn Nam xưng Hữu quân đại tướng, người Sơn-tây là Hoàng Phùng Tiên xưng là Hậu quân đại tướng. Còn ngoài ra,

https://tieulun.hopto.org

nguỵ xưng là thống lãnh, tham mưu, đốc chiến, cai cơ, cai đội, v.v..., không xiết kể), âm mưu làm giặc, quần tụ ở địa phận Vĩnh-tường và Quốc-oai tiếp giáp các khu rừng Hà-nội, Bắc-ninh, Thái-nguyên. Chúng thường thường lẻn ra quấy nhiễu, cướp bóc dân địa phương. Các bộ biên đó tình phát: thự phó vệ úy Nhị vệ thuộc Tiền bảo là Tôn thất Bật, quản cơ cơ Trung dũng là Phùng Hữu Hòa, đem 500 binh dõng, hiệp lực với quản phủ phủ Vĩnh-tường, Lê Huy Trị, đánh giặc ở xã Ngoại-trạch thuộc Yên-lãng, thổ mục Đinh Công Thịnh, vệ binh Nguyễn Văn An, trước nổ súng bắn, giết chết 2 tên tướng giặc. Toán giặc tan chạy. Quân ta thừa thế, đánh giết được nhiều, bắt được cờ, trống, khí giới của giặc. Sau đó: giặc đến huyện Phù-ninh và huyện Lập-thạch, đốt cướp huyện nha. Quan tỉnh đem việc phi tâu lên.

Vua Dụ bộ Binh rằng: «Giặc ấy tụ tập những quân ô hợp đến hơn 6, 7 nghìn mà dám lẻn ra gây sự; quan quân ta hăng hái thắng tiến, lấy ít đánh nhiều đến được toàn thắng. Việc đánh ấy thực là xuất sắc. Chuẩn cho Tôn thất Bật thực thụ ngay; Phùng Hữu Hòa, thưởng thụ vệ úy, trật tùng tam phẩm; Lê Huy Trị, trước bị ghi dưới tên, giáng 2 cấp, nay cho khai phục hết. Những người dự trận ấy: suất đội, mỗi người đều được thưởng cho 3 đồng ngân tiền Phi long lớn; thổ mục Đinh Công Chinh, vệ binh Nguyễn Văn An đều được bổ đội trưởng, lại thưởng thêm mỗi người 1 chiếc áo trận bằng bông. Còn binh dõng thưởng chung cho 2.000 quan tiền. Quan tỉnh Hoàng Văn Trạm, Đỗ Huy Cảnh, Trần Quang Tiến sai phái ủy thác được người giỏi, đều thưởng gia cấp kỷ lục 1 thứ. Duy có điều là toán giặc ấy kết thành bè đảng nhiều đến như thế, Hoàng Văn Trạm là chức quan võ to, đi đánh giặc là việc bổn phận mình, thế mà chỉ phân phái thuộc biền đi, còn

https://tieulun.hopto.org

chính mình không đến đốc chiến! May mà quan quân đánh được, được kể là có công. Muôn một việc có vấp vấp thì lỗi ấy đổ cho ai được? Từ nay về sau, chớ nên khinh thường như thế! Giặc nay dẫu thua vỡ, nhưng còn dám cướp đất ở Phù-ninh và Lập-thạch, lại tản mát ẩn núp ở miền rừng tiếp giáp các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh. Ta cần phải sớm dẹp tắt mới được. Vậy, nên truyền dụ tổng đốc Hà — Ninh Đoàn Văn Trường, tổng đốc Ninh — Thái Nguyễn Đinh Phổ gấp phái biền binh hiệp sức đánh bắt. Và chuẩn cho tổng đốc Lê Văn Đức xét ngay xem thổ phỉ Tuyên-quang hiện nay, nếu đã dẹp yên thì lập tức mau chóng trở về, đến ngay tại chỗ, tư báo cho quan quân các đạo, hội lại quây đánh bốn mặt thì quân giặc hết đường chạy trốn, tất bị bắt hết ».

Bộ biền Thái Nguyên là quản cơ, cơ Trung-thắng, Nguyễn Văn Yên, cùng gặp giặc ở huyện lỵ Bình-toàn, giao chiến, không lợi ; lãnh binh Tống Văn Trị đem quân tiếp ứng. Giặc lại lẩn vào miền rừng thuộc hai huyện Kim-hoa và Yên-lãng. Thự án sát Tôn thất Lương dâng sớ xin đi hội với bộ biền hai tỉnh Sơn-tây, Bắc-ninh để đánh giặc. Vua y cho. Còn Nguyễn Văn Yên, hãng cho cách lưu, gắng sức làm việc để chuộc tội.

Toán thổ phỉ ở Tuyên-quang hơn 200 tên chiếm giữ đồn Phù-loan châu Vị-xuyên. Tổng lý là Tạ Huy Cán, Ma Văn Hào đem người Man đi đánh úp, bắn chết được 2 tên tướng giặc. Giặc vỡ, chạy. Còn giặc ở Thu-châu cũng bị đạo quân vệ úy Tô Huệ Văn đuổi đánh, trốn vào ở rừng Lục-yên. Tổng đốc Lê Văn Đức đem việc tâu lên và nói : « Đại-man còn có toán giặc lén lút quấy tụ. Thần đã sai quản cơ Nguyễn Văn Hòa đem quân đi đến. Đợi mươi ngày nữa có tin báo, nếu quả quân giặc đã rút lui, liền một mặt liệu để binh dõng ở

https://tieulun.hopto.org

lại coi giữ thành tỉnh, một mặt tâu xin rút quân về đội ngũ trước ».

Vua dụ rằng : « Quân giặc thường nhân sau khi quan quân rút về, lại lén lan tràn ra ; thế mà tổng lý sở tại cùng nhau ra sức đánh giết, thực là đáng khen. Tạ Huy Cán, Ma Văn Hào, đều thưởng cho mỗi người 10 lạng bạc. Vả, nay toán giặc ấy chẳng qua thừa lúc sơ hở, lén ra, một khi hễ lan rộng thì liền bị thổ dõng đánh bại, chắc chúng cũng không có ngón gì tài giỏi! Ngươi nên nghiêm sức tri châu, thổ ty, thổ mục và tổng lý mộ nhiều thổ dõng, theo địa phận từng hạt mà phòng ngự, đánh dẹp. Còn những biền binh phái đi mấy lần trước đều rút về, rồi liệu để lại ở Tuyên-quang đủ dùng để canh giữ. Còn thì đem về Sơn-tây, theo như dụ trước, hội với các đạo đem đi tiễu diệt toán giặc nổi lên ở Lập-thạch và Phú-ninh ».

Sai thự tổng đốc Hải — An là Nguyễn Công Trứ hiệp cùng tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Đình Phổ đi tiễu thổ phỉ. Trước đây Phổ được tin báo bộ biền Thái-nguyên bị giặc đánh thua, liền phái quyền sung phó lãnh binh Nam-định là Lê Phúc Sơn, quản cơ cơ « Tiền nhuệ là Tôn thất Loan đem 500 biền binh và 6 thớt voi trận, cùng quản phủ phủ Thiên-phúc là Phạm Hữu Cao đốc thúc lính phủ và thổ dõng, chia đi những nơi tiếp giáp giữa Kim-hoa, Yên-lãng, Bình-toàn, góp sức quây đánh. Sau đó lại nghe báo cáo ở Thuận-an có một toán giặc hơn 800 tên, nổi lên tại tổng Quỳnh-bội, huyện Gia-bình, lại phái phó quản cơ cơ Cự uy là Nguyễn Văn Kim đem quân và voi đi tuần tiễu tầm nã. Và phi báo cho tỉnh Hải-dương hội quân đánh bắt. Rồi làm sớ đem việc tâu lên.

Vua bảo Nội các rằng : « Gần đây, cứ như tin tâu báo của tỉnh Sơn-tây thì trong tỉnh có đến ngót 5, 6 nghìn

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

giặc quần tụ, sau khi bị quan quân đánh giết một trận, chạy tản ẩn núp ở miền rừng Bắc-ninh, Sơn-tây còn nhiều! Nay thự đốc Hải-dương là Nguyễn Công Trứ khải hoàn, về đến tỉnh, lại xin đi Tuyên-quang để bắt giặc. Vả, toán thổ phỉ Tuyên-quang đã tản mát, lủi vào rừng sâu, không cần phải đi đánh nữa. Vậy truyền dụ cho Nguyễn Công Trứ đem ngay hơn 1.000 binh dõng mang theo đó, tiến gấp đến chỗ giáp giới giữa hai tỉnh Bắc-ninh, Sơn-tây, rồi tham tán quân vụ hiệp với Nguyễn Đình Phổ, tùy cơ đánh bắt, cốt sớm dẹp yên. Lại truyền dụ cho Nam-định và Hà-nội phải quản vệ hay quản cơ mỗi tỉnh 2 người và 1.000 quân đi theo Nguyễn Đình Phổ, Nguyễn Công Trứ điều khiển. Lại nữa, thủ binh Nhị vệ thuộc Tiền bảo ở Sơn-tây trước đã có Chỉ cho rút về hàng ngũ ở Kinh, nay quản vệ Tôn thất Bật đương đem quân đi đánh, vậy chuẩn cho hãng lưu lại ở đấy để sai phái ».

Đổi bổ thự thống chế Thủy quân là Hoàng Văn Trạm làm thống chế, sung đề đốc quân vụ Hà — Ninh, theo tổng đốc điều khiển, đợi khi Lê Văn Đức về tỉnh, sẽ đến ngay lỵ sở mới để nhận chức. Sai quan phiên việc làm ấn quan phòng đề đốc cấp cho.

Điều vệ Thắng võ do Kinh phái đóng giữ Thanh-hoa đổi đi Hà-nội, vệ Trảng võ doanh Thần sách đóng giữ Nghệ-an đi Bắc-ninh để sung vào việc đồn thủ.

Lũ tướng quân, tham tán, lãnh binh ở quân thứ Gia-định tâu nói: « Giặc ở trong thành, nhân ban đêm, lẻn ra lũy tuần tiễu ở 3 mặt Tiền, Tả, Hậu: hoặc bắn súng điểu sang, hoặc phóng ống phun lửa, hoặc ném gạch đá, hoặc lấy câu liêm ngoặc ngọn cây, hoặc che ván gỗ sấn vào mặt lũy. Biền binh ở tấn sở hết sức chặn đánh, đâm chết được 1 tên giặc, cướp được ống phun lửa và câu liêm mấy chục cái. Giặc liền lùi chạy. Quân ta cũng có

https://tieulun.hopto.org

chết và bị thương. Nguyễn Văn Điểm, lính Hữu vệ doanh Tiền phong, đánh nhau với giặc, bị thương và bị giặc bắt đi. Lại nữa, có kẻ ra thú nói rằng nghe nói lũ giặc bảo nhau định xông ra ngoài thành, đánh giáp lá cà, rồi vừa đánh vừa chạy để theo đường thượng đạo trốn đi ».

Vua dụ rằng : « Tấn sở Trường lũy, ta đã nhiều lần bảo phải canh phòng nghiêm cẩn, thế mà bọn giặc còn dám lẻn ra, dẫu đến lúc đánh giáp lá cà, đều có chết và bị thương, nhưng cuối cùng trong biển binh cũng có kẻ bị bắt ! Vậy lũ quyền sung suất đội Nguyễn Văn Giai phải phạt trượng, cách chức, bắt làm lính và cắm mũi tên vào trái tai, bêu đi các trại, để răn kẻ khác ; quyền sung phó quản vệ Lê Đắc Thực phải cách lưu ; tướng quân Nguyễn Văn Trọng phải giáng 1 cấp. Còn Thám tán, Tuần binh đương ban đều truyền Chỉ nghiêm quở. Lại nữa, lũ giặc bị hãm ở trong thành, lâu ngày cùng quẫn, chúng định mưu phá vòng vây để tìm đường sống, cũng là cái thế tất phải thế. Vả, các đường bộ, những chỗ xung yếu đều đã có quan quân đóng giữ, tướng cũng hết đường trốn thoát, duy có đường thủy, thuyền bè là thứ rất quan yếu. Những chỗ có thuyền công, rất nên để tâm canh giữ. Lại sức các thuyền tư phải lánh xa, không được đỗ ở gần thành, chớ để quân giặc thừa cơ lén lút cướp lấy rồi theo đường biển chạy trốn. Còn như cơ nghi phòng tiễu, phải nên tính toán sắp xếp trước, thì đến lúc làm cơ ứng biến mới khỏi các nạn hấp tấp lỡ làng. Nay nên hội bàn ước định : nếu giặc đột phá vòng vây mà ra thì lập tức đem cờ lệnh phi báo cho quan quân bốn mặt thành đều cùng biết, nếu giặc kéo cả bọn ra hết, thì liệu để lại ngay 1.000 binh dõng, ủy cho Trần Văn Trí và Trương Phúc Đĩnh đem vào thành, kiểm thu kho tàng, sổ sách. Còn ngoài ra, không kể là quân

https://tieulun.hopto.org

lĩnh đương ban, hay hạ ban, đến theo lũ tướng quân, tham tán thân đốc, chia đường đuổi đánh, cốt phải chiếm hoặc bắt cho kỳ hết. Nếu lũ giặc một nửa ra, một nửa ở lại trong thành, thì liệu để lại độ 2.000 binh dõng, cũng ủy cho Trần Văn Trí, Trương Phúc Đĩnh và Lê Sách coi quản, chia làm 4 mặt canh giữ, còn thì đem đi đuổi bắt như trên đã nói. Những cơ, vệ cất đặt cũng sửa soạn sẵn sàng cho được chỉnh đốn, mới dễ thành công. Và, các hạng binh dõng bao vây Trường lũy, trước đã chia làm hai ban, lúc canh, lúc nghỉ, san sẻ đều nhau, đều đã sung sức. Gần đây, theo lời tâu báo đo An-giang và Hà-tiên đã dò thám về tình hình giặc Xiêm, thì hoặc nói chúng đã lánh xa, hoặc nói chúng định lại sang xâm lấn nữa. Đó tuy chỉ là những lời truyền văn chưa đích xác, nhưng có phòng bị thì không lo ngại, chính nên dự bị trước thì có việc. Vậy các tướng quân, tham tán và lãnh binh phải tính toán mưu kế trước. Nếu được tin giặc Xiêm đến lấn cướp thì chuẩn cho Nguyễn Xuân, Hồ Văn Khuê, Trương Phúc Đĩnh, Đoàn Dũ đem ngay 1 ban binh dõng hơn 4.000 người, thuyền mành, súng đạn, khí giới, mọi thứ đầy đủ, tức tốc đi ngay, chẳng cứ ngày đêm đến đánh. Rồi để một ban hơn 4.000 người ở lại, giao cho Nguyễn Văn Trọng, Hoàng Đăng Thận, Trần Văn Trí và Lê Sách cai quản, đóng giữ Trường lũy, cũng chia làm bốn mặt canh phòng ngăn chặn, khiến cho có người phụ trách rõ ràng, không được dun dẩy suy tị. Lúc có việc xảy đến thì cần phải một mặt làm sớ phi tấu, một mặt tiến quân, cốt sao chặn đánh ở nơi biên giới để nắm lấy cái thế vạn toàn tất thắng. Đó là mưu chước quân sự phải làm đầu tiên. Các ngươi phải kính cẩn tuân theo!»

Nguyễn Văn Điểm đã bị giặc bắt, tên nghịch Trấm đỗ bảo phải nói dối rằng: ở ngoài thành quan quân có

https://tieulun.hopto.org

it, giặc Xiêm lại đến, ngoài Bắc giặc cướp nổi lên và những người trong thành ra thú đều bị xử tử cả. Như vậy là để cho mọi người đều nghi hoặc về ta. Kịp lúc tên Trấm họp đồ đảng để tra xét thì Văn Điểm đều nói trái lại, chỉ đáp lại bằng lời thẳng thắn, và nói: « Ta đã bị bắt, há tiếc gì cái chết? Cho nên bảo thật lũ người trong thành mau mau tìm lấy đường sống, thà trái ý giặc mà chết còn được hiển thần, chẳng hơn theo giặc, chết làm ma quỷ hay sao? ». Trấm cả giận, giết chết Điểm, mổ gan, xẻo thịt mà ăn. Các tướng quân, tham tán nhiều lần gạn hỏi những người ra thú thì họ đều nói như thế, liền đem việc tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: « Nguyễn Văn Điểm là một lính trơn mà biết rõ nghĩa cả, có lòng trung trinh phẫn khích mãnh liệt như thế, khi tiết ấy so với người xưa tưởng cũng không thua kém gì mấy. Vậy cho truy tặng cai đội, hàm chánh ngũ phẩm, chiếu theo phẩm được truy tặng mà cấp tiền tuất, đợi đến khi yên rồi sẽ dựng đền các tướng sĩ trận vong, làm lễ cúng tế, cho Điểm dự vào hàng được thờ để thỏa vong linh trung nghĩa. Lại sai bộ Binh tư về làng ấy hỏi xem con cái, liệu cách ban ân rộng rãi để khuyến khích kẻ trung liệt. Sau đó, vì con Điểm, là Nguyễn Văn Hoan, còn bé, nên hằng tháng hãy cấp cho tiền 1 quan, gạo 1 phương, đợi khi Hoan lớn lên, sẽ bổ dùng. (Điểm, người Bồng-sơn, Bình-định).

Tỉnh Hà-tiên, có 19 người Kinh từ Xiêm trốn về. Thự phủ Trần Chấn gạn hỏi tình hình của giặc, rồi tư lên bộ Binh. Bộ Binh đem việc tâu lên.

Vua đặc cách tha tội cho họ, lại cấp cho tiền, sai tìm đất cho ở (hạng tráng mỗi người được cấp 3 quan tiền; người già, trẻ con và phụ nữ mỗi người 1 quan).

Những bệnh binh trong các hạng quân lính do Kinh phái đi Nam-kỳ, được đáp thuyền công, về đến Kinh.

https://tieulun.hopto.org

biết gì, lầm lạc theo giặc. Nếu chẳng mở lưới 3 mặt thì lúc quan quân đánh, tất sẽ đi đến chỗ là lũ tiểu dân không biết gì, sẽ cùng với quân giặc cướp thực đều bị chum đầu chịu giết. Nếu có kẻ chạy thoát, sống vào hương thôn, cũng tất bị người ta bắt giải, đối với pháp luật không thể tha được. Như thế lòng ta thật không nỡ. Vậy đặc cách lại xuống dụ: phàm nhân dân các tỉnh, những kẻ trước có can án theo giặc hay án cường đạo, không kể mới hay lâu, hiện còn trốn tránh, thì khi thấy có chỉ dụ này, đều cho ra thú ở quan địa phương, sẽ được tha hết tội trước. Hạn đến cuối tháng 9 năm nay là cùng. Nếu cứ cố ý theo giặc làm càn, đến khi ngoài hạn, mới chịu ra thú thì không cho thú nữa. Đó là ta vẫn giữ lòng thương xót trong oai nghiêm, ban ơn rộng rãi ngoài pháp luật, muốn cho những kẻ mờ tối đều biết hối lỗi đổi mới, để cùng hưởng phúc thái bình. Các đốc, phủ, bố, án nên thể theo ý ta, có kẻ nào ra thú thì liền xét rõ mà tha bớt, khiến cho chúng mách bảo lẫn nhau, tìm lành, tránh dữ; nếu cứ giữ thói u mê, cố tình phạm pháp, quyết khó mong được khoan hồng nữa. Vậy nên đem chỉ dụ này thông sức cho mọi người đều biết».

Tướng giặc Nghệ-an là Lê Văn Phẩm, bị quan quân bốn mặt nã bắt. Tình thế ngày càng cùng quẫn, Phẩm đem lũ quân tàn hơn 100 tên trốn đến địa phương Trấn-định, ức hiếp thổ dân, sách nhiễu lấy ăn, định đi Hà-tĩnh, liên hợp với tướng giặc là Phan Bô. Thự vệ úy Hậu vệ doanh Tiền phong là lũ Nguyễn Văn Lược cùng các phủ huyện đem quân và dân hết sức rượt theo và đuổi kịp: bắt được Phẩm và tướng nó cùng đồ đảng 50 tên, thu được hết khí giới. Quan tỉnh đem việc tâu lên.

Vua xuống dụ khen ngợi. Chuẩn cho Nguyễn Văn Lược được thực thụ vệ úy ngay. Những người dự đi

https://tieulun.hopto.org

trận ấy : phó vệ úy Nhất vệ thuộc Hữu bảo là Lê Quang-Quảng, phó vệ úy vệ Phấn võ là Tống Phước Khải, quản phủ phủ Anh-sơn là Phan Văn Phái đều được thưởng gia quân công 1 cấp ; quyền sung phó vệ úy vệ Tráng võ là Phan Văn Huy được dùng làm phó vệ úy ; tri phủ Anh-sơn Nguyễn Hữu Hoàng và tri huyện Thanh-chương Ngô Lương đều thưởng gia quân công kỷ lục 1 thứ ; Ngô Lương lại được ghi tên để dùng làm đồng tri phủ. Biền binh được thưởng chung 500 quan tiền. Nguyễn Hữu Học, lá linh bắt được giặc Phẩm tại trận, được đề bạt bổ làm đội trưởng ; chánh đội trưởng suất đội đi tiếp ứng là Nguyễn Văn Tri được thưởng thụ cai đội ; đội trưởng Lê Viết Thích được thưởng thụ chánh đội trưởng suất đội ; lại thưởng 300 quan tiền. Còn thi thưởng cho tiền bạc có từng bậc khác nhau. (Biền binh bắt được 1 tên đầu mục giặc, được thưởng 5 lạng bạc ; bắt được 1 tên đồ đảng, được thưởng 2 lạng bạc. Dân phu bắt được 1 tên đầu mục giặc, được thưởng 50 quan tiền ; bắt được 1 tên đồ đảng, được thưởng 30 quan tiền). Quan tỉnh Nguyễn Đình Tân và Vũ Đình, dưới tên trước bị ghi giáng 3 cấp, nay cho được khôi phục hết. Những biền binh được phái đi đều cho rút về cả. Sau đó, đồng đảng với tên Phẩm là tướng giặc Hoàng Trọng Kiều và Vũ Văn Ninh cùng với hơn 10 tên đồng đảng cũng bị bắt. Thưởng cho bộ biền Lê Đoàn thực thụ phó vệ úy vệ Nghiêm võ ; biền binh, 100 quan tiền. Người bắt được tên Kiều, tên Ninh đều được thưởng 50 lạng bạc. Nguyễn Ngọc Liên lại bị người bộ dịch (1) là Nguyễn Ngọc Can bắt được. Can được đề bạt làm chánh đội trưởng ở tỉnh, và thưởng cho 200 quan tiền.

(1) Chức dịch đi bắt giặc.

https://tieulun.hopto.org

Tên tướng giặc ở Thái-nguyên là Nguyễn Đình Liêm đem đồ đảng lên đến làng Vân-lăng (thuộc huyện Động-hỉ), tống tiền và gạo. Dân sở tại không cho, cùng nhau đánh giết được tên Liêm và chém 3 thủ cấp giặc, thu được cả khí giới. Việc tâu lên. Thưởng cho 50 lạng bạc và 200 quan tiền.

Tướng giặc Quảng-yên, là Trần Văn Lẫm, tụ tập đồ đảng đón cướp những thuyền buôn ở hải phận Hoành-bồ. Thí sai thổ huyện-thừa là Lê Trọng Mưu đem thủ hạ, quân và dân bắt được, giết đi. Chuẩn cho Mưu được thực thụ thổ huyện thừa, lại thưởng thêm cho 20 lạng bạc và 100 quan tiền.

Dùng phó vệ úy vệ Khinh kỵ là Phạm Phi sung chức phó lãnh binh Bắc-ninh.

Tổng đốc An — Hà là Trương Minh Giảng, thự phủ An-giang là Lê Đại Cương tâu nói: « Trong tỉnh mới thành lập 41 xã, thôn, phường, phố, trong ấy có 3 phường, 2 phố đều là người Trung-quốc. Vậy xin đánh thuế theo lệ người Thanh biệt nạp (mỗi người mỗi năm phải nộp tiền « dung dịch » là 6 quan 5 tiền). Sau đó hễ có chiêu dân lập xã thì làm theo lệ này. Lại xin cứ để hương dõng 2 cơ Giang-nhuệ, Giang-dũng ở tỉnh luyện tập để sung vào việc canh giữ ». Vua đều y cho.

Đặt đường trạm từ Hà-tiên đến Nam-vang.

Vua dụ Nội các rằng: « Hà-tiên là kiểm hạt của tỉnh An-giang. Từ trước đến nay, hễ có quân báo gì về việc quân và tình hình biên giới vẫn do đường thủy; nhưng đường thủy thì quanh co, lại thêm ngược dòng nước, không thể đi mau chóng được. Ta từng nghe nói hạt ấy có con đường bộ có thể thông đến Nam-vang. Vậy ra lệnh cho Trương Minh Giảng và Lê Đại Cương phái người đi khám tại chỗ: nếu đường ấy quả có thể đi tắt và tiện lợi thì liệu lấy quân và dân Chân-lạp mở rộng

https://tieulun.hopto.org

thêm ra, hoặc theo địa thế, chọn mở đường khác để cho có thể ngày đêm đi lại nhanh chóng. Rồi xem đường sá xa gần thế nào, vẽ thành bản đồ dâng lên. Còn việc nên đặt cung trạm ra sao, sẽ bàn làm sau ». Lũ Giảng bèn phái người đi xem xét đường lối, rồi xin đặt 12 trạm. Lại xin mở 1 con đường ở Sốc-cù thuộc phủ Chân-xiêm thẳng đến Quảng-biên, đặt 5 trạm, lấy dân ở gần các phủ làm phu trạm, mỗi trạm 20 người, và 1 người coi trạm. Vua y cho. (Từ lũy Phù-dung, Hà-tiên, đến chùa Kim-tháp, Nam-vang, dài 33.194 trượng, chia đặt 12 trạm : từ Sốc-cù đến đồn phủ Quảng-biên, dài 15.893 trượng, đặt 5 trạm, mặt đường đều rộng 2 trượng).

Định rõ lệ tâu báo các thuyền công ra vào ở các địa phương và các tấn sở, thủ sở ở Đà-nẵng, Cần-giờ và Biện-sơn. (Phàm những thuyền đồng to đi Kinh phải đi ngoài biển và những thuyền chở quân lính, binh khí, các thứ của kho, có công văn của Bộ luân lưu thông tư, trong khi đi đường, đến địa phận hạt nào, thì hạt ấy phải hộ tống, hễ ngày nào đi qua địa phương nào, từ sự hộ tống được êm thấm đến sự tạm đỗ và nhổ neo ra đi đều phải ghi rõ nhật ký, báo về Bộ, trình bày rõ ràng. Nếu có điều gì quan ngại thì làm tập tấu dâng lên. Còn các hạng thuyền đo Kinh phái, tỉnh phái, vào Kinh rồi về, dù có chở thứ này vật khác, nhưng là sự tầm thường, mà khi đi qua chỗ nào có điều gì quan ngại thì nên tâu hay nên tư, phải làm cho mau ; không thì ngày nào đoàn thuyền tới chỗ được phái đến, cập bến yên ổn rồi, bấy giờ mới do quan địa phương tư lên Bộ để phòng khi có hỏi han đến. Còn thuyền do tỉnh phái, chở các đồ vật nộp Kinh, xếp đặt dâu vào đấy, liền làm thành sách về đoàn thuyền và kê rõ số quân, số thuyền phái đi, đệ lên, do Bộ và Tào chính để đạt. Nếu nên làm tập tấu riêng thì tùy việc mà liệu làm. Ngày nào

https://tieulun.hopto.org

đoàn thuyền ra biển cũng phải đem nhật ký tư lên Bộ. Khi đi qua các địa phương, không có gì quan ngại, không cần tư báo).

Định rõ lệ treo cờ và bắn súng ở Trấn-hải thành (Phàm những thuyền có việc công xuất, đi đánh giặc hoặc chuyên chở đồ vật, khi về đến ngoài cửa Thuận-an, không kể số thuyền nhiều hay ít, thì chiếc thuyền đến đầu tiên, theo lệ, phải một lần kéo cờ mừng và bắn 3 phát súng chào; đến lúc đoàn thuyền đến đủ cả, thì chiếc thuyền tới sau cùng lại bắn một lần nữa. Còn như ở trong đoàn thuyền ấy gián hoặc có cái nào tiếp tục đến tấn sở thì chỉ đối với hạng thuyền đồng lớn có 4, 5 cột buồm mà trên thuyền có bắn súng, bấy giờ mới chuẩn cho trên thành bắn 3 phát đại bác. Nếu thuyền ấy không bắn súng, và nếu thuyền to mà không học đồng, không có 4,5 cột buồm như loại thuyền chữ « Bính », thuyền chữ « Định », đều không nên bắn súng).

Cấm dân gian tàng trữ thuốc súng và mua bán riêng với nhau. Kẻ nào vi phạm từ 1 lạng trở lên, sẽ theo luật pháp khép vào tội sung quân. Các nhà, những ngày tết hay những tiệc vui mừng, không được tự tiện chế lấy các loại pháo đốt và ống lệnh. Duy các pháo do người nhà Thanh đem đến bán thì cho thông dụng. Sau đó vì cho rằng các tỉnh từ Quảng-bình trở vào Nam đều không phải là những nơi sản diêm tiêu, lưu hoàng, nên đều miễn cấm. Ở các hàng chợ nếu có mua bán diêm tiêu, lưu hoàng từ 1 cân trở xuống cũng đều cho phép.

Đoàn thuyền Bắc tào, hơn trăm chiếc, chở các đồ vật, nhân chiều gió thuận, đi được đến Kinh. Sai bộ Lễ đem hương, lụa trong kho Nội phủ, chia đi làm lễ tạ ở miếu Nam-hải Long-vương và miếu Phong-bá.

https://tieulun.hopto.org

Có người thầy thuốc ở Gia-định, tên là Hà Văn Lực, tự bỏ thuốc của nhà ra chữa cho các bệnh binh: nhiều người qua khỏi.

Vua được tin, ban khen, thưởng thu chánh cửu phẩm y sinh. Và sai tính trả tiền thuốc đã dùng. Lại có người nhà Thanh là Dương Đoan Bằng cũng đem thuốc đến quân thứ chữa cho quân lính. Cũng sai trước ban quần áo và tiền bạc cho Đoan Bằng. Sau đó quan tỉnh tâu nói Đoan Bằng chữa cho bệnh binh nhiều đến hơn 4.0.0 người. Lại thưởng thêm cho Đoan Bằng 100 lạng bạc, và cho làm Y chánh viện Thái y, trật tùng thất phẩm, lệ thuộc tỉnh Gia-định.

Cho Nguyễn Văn Xuân làm Hữu quân Đô thống phủ chưởng phủ sự; Phạm Văn Điển làm Thần sách Tiền doanh thống chế; Phạm Hữu Tâm làm Thần sách Hậu doanh thống chế.

TIMSACH.COM.VN

Đặt chức lãnh binh quan ở đồn An-man thuộc Nam-vang. Dùng phó vệ úy Hậu vệ doanh Thần cơ là Nguyễn Văn Hòa làm lãnh binh đồn An-man; quyền sung lãnh binh là Thái Công Triều được chuẩn cho hiệp lực cai quản linh đồn, theo tổng đốc An — Hà, tuần phủ An-giang sai phái đồng giữ.

Bộ Hình tâu nói: « Gần đây, những án giặc cướp ở các địa phương: có án, đem phạm nhân chém trước rồi sau mới tâu; có án, chỉ đem tình hình nã bắt tâu lên, mà phạm nhân thì còn để lại tra xét. Việc làm không nhất trí. Vậy xin từ nay hễ bắt được giặc cướp, nếu là hạng cướp nhỏ ban đêm, không có tình trạng hung ác gì lắm thì cứ theo lệ, làm án, kinh cẩn đệ lên; còn hạng bè đảng đến vài trăm tên trở lên, ban ngày rông rỡ đốt nhà, cướp của, cầm khí giới chống cự quan quân, bị quan quân bắt được tại trận, tang chứng rõ ràng,

https://tieulun.hopto.org

thì quan địa phương phải lấy cung ngay, một mặt đem phạm nhân ra chém, một mặt tâu lên. Duy có những người vì bị cưỡng ép bắt theo, hoặc bị bắt lầy trong khi tìm nã mà còn đáng ngờ, thì mới trình bày ở trong tập tấu, xin tra xét để kết án ».

Vua y theo, sai truyền Chỉ cho các quan địa phương: nếu có án làm được giặc cướp, thì nên tra xét công bằng, chớ nên làm qua loa. Nếu xét ra, tên phạm nào không cầm khí giới chống lại quan quân rõ ràng thì lập tức thả ra, rồi chỉ đích danh mà hặc người bộ biện, chứ đừng vì tình riêng, dung túng hạng quan võ để hèn làm việc hám công mạo thưởng, bắt oan đến người vô tội! Nếu phạm nhân thực có chống cự tại trận thì đã rõ ràng là giặc rồi, không cần theo lối thường, kết án nữa, cứ việc chuẩn theo nghị, đem chém ngay, cho đỡ bớt giấy tờ.

Định lại nhật kỳ cấm giới. Trước đây, phàm gặp ngày giỗ Hoàng đế nào ở các miếu thì ngày hôm trước và ngày chính giỗ, theo lệ, có cấm xử án, làm thịt súc sinh, yến tiệc, ca hát và mặc đồ đỏ, đồ tía.

Vua cho rằng trong sổ sách không có minh văn chép về cấm giới từ ngày hôm trước, nên định lại: từ nay về sau, phàm các cấm giới đều chỉ thi hành vào ngày chính giỗ. Còn ngày hôm trước không cấm nữa. Nếu gặp ngày giỗ Liệt thánh (1), ngày 14 tháng 9 giỗ ở Hưng-miếu (2), ngày mồng 3 tháng 2 giỗ ở điện Phụng tiên thì chính nhật những ngày ấy, đều cấm xử án, sát sinh, yến ẩm, hát xướng và mặc đồ đỏ, đồ tía.

---

(1) Liệt thánh: Chỉ các chúa Nguyễn.

(2) Hưng miếu: Miếu thờ Hưng tổ Hiến khang hoàng đế.

https://tieulun.hopto.org

Ngày giỗ ở các miếu Hoàng hậu, ngày chính nhật, cấm xử án và sát sinh. Các nhà dân gian không cấm những việc quán, hôn, táng, tế. Những cột cờ ở Kinh và các tỉnh đều miễn treo cờ ngày chính giỗ, còn ngày hôm trước cứ treo như thường. Việc chuẩn định này được ghi làm lệ, bắt đầu thi hành từ ngày mồng 1 tháng 7.

Dùng nguyên phó quản cơ, cơ Tuần thành tỉnh Quảng-bình là Hà Văn Cự làm phó vệ úy vệ Quảng-dũng.

Dùng Nội-các tu soạn, theo di quân thứ Gia-định, là Phạm Ngọc Quang, làm viên ngoại bộ Binh, làm công việc thành Nam-vang.

Phòng thủ úy đồn Phú-quốc thuộc Hà-tiên là Nguyễn Văn Sương, trước vì tỉnh lỵ thất thủ, lãnh binh Nguyễn Quang Lộc chạy đến đồn, sai Sương chiêu tập binh thuyền để mưu việc khôi phục lại tỉnh. Sương bèn mưu với phó quản cơ cơ Hà-phú là Trần Văn Cẩm, trói Quang Lộc, hiến cho giặc, lấy 100 lạng bạc và 100 quan tiền, lại nhận chức cai cơ của giặc. Đến nay, bị người ta tố giác, Sương và Cẩm đều bị tội lăng trì rồi cắt đầu bêu 3 ngày.

Xây đắp thành đất ở tỉnh Biên-hòa (4 mặt thành đều dài 70 trượng, cao 4 thước 3 tấc, dày 1 trượng, mở 4 cửa, đào hào rộng 2 trượng, sâu 6 thước). Tỉnh lỵ từ trước chưa có thành trì. Khâm phái Đoàn Văn Phú cùng quan tỉnh bàn tính việc làm. Chuẩn cho lấy 1.000 người dân trong hạt đứng ra xây đắp, hậu cấp cho tiền và gạo.

Quan tỉnh Hà-tĩnh tâu nói: « Trong hạt tuy hơi yên, nhưng lũ tướng giặc Phan Bá vẫn còn lẩn trốn ở rừng núi. Việc sai phái nã bắt hãy còn bận rộn. Vậy xin để cả biền binh thuộc tỉnh ở lại, chỉ cho lương ăn, đợi khi việc đánh dẹp tạm vãn, sẽ lại chiếu lệ, chia ban ».

https://tieulun.hopto.org

Vua y cho. Lại sai biền binh 2 tỉnh Thanh—Nghệ cũng lưu cả lại ở hàng ngũ để phòng lúc có việc, phải trưng điệu.

Thăng: cai đội doanh Vũ làm, quyền sung phó vệ úy là Ngô Tài Đắc lên phó vệ úy Cẩm binh; cai đội Cẩm binh là Tôn thất Hi lên phó vệ úy Chư quân. Lũ Đắc được phái đi quân thứ Nam-kỳ, có chút công lao, đến đây đi việc công về, được bộ Binh làm danh sách tâu lên, cho nên có mệnh lệnh thăng chức này.

Thăng quản cơ, quyền sung lãnh binh, Trần Quảng Tứ, lên phó vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh Thủy sư Nam-định.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XIV

CHÍNH BIÊN — ĐỆ NHỊ KỶ X

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

			Trang
Quyển	CXVII	*Minh-mệnh, năm thứ 15, (1834)* . . .	5
Quyển	CXVIII	— — . . .	40
Quyển	CXIX	— — . . .	72
Quyển	CXX	— — . . .	102
Quyển	CXXI	— — . . .	138
Quyển	CXXII	— — . . .	167
Quyển	CXXIII	— — . . .	191
Quyển	CXXIV	— — . . .	217
Quyển	CXXV	— — . . .	249
Quyển	CXXVI	— — . . .	279
Quyển	CXXVII	— — . . .	309
Quyển	CXXVIII	— — . . .	336

TIMSACH.COM.VN

Biên tập và sửa bài : *BÙI CÁN*

Bìa : *MẠNH QUỲNH*

https://tieulun.hopto.org

Minh-sang. Hà-nội — In 835 c
Số X.B...— Số in 074 SH — Khổ
13×19 — Xong ngày 30-9-1965
Nộp lưu chiểu tháng 9-1965

TIMSACHTOM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐÍNH CHÍNH

ĐẠI NAM THỰC LỤC TẬP XIV

Trang	Dòng	Chữ sai	SỬA LÀ
41	8	*nẽn* nỗi	*đến* nỗi
155	6 dl	*Thương* Phúc Bá	*Trương* Phúc Bá
173	2	*Trần* thua	*Trận* thua
206	4	Đặng Văn *Thiên*	Đặng Văn *Thiêm*
226	1	Trần *Dinh* Di	Trần *Đình* Di

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

THƯ VIỆN
VH 2442

ĐÃ XUẤT BẢN:

★ **NGUYÊN LÝ NHÂN BẢN TRONG TRIẾT HỌC**

của TSERNUSEVXKI

Giá 1đ20

ĐÓN ĐỌC:

★ **KHỞI NGHĨA LAM SƠN**

của PHAN HUY LÊ và PHAN ĐẠI DOÃN

★ **LỊCH SỬ CÁCH MẠNG NGA** (*Tập IV*)

★ **SƠ YẾU LỊCH SỬ LIÊN XÔ**

★ **ĐẠI NAM THỰC LỤC** (*Tập XV*)

Giá: 2đ.05

TIMSACH.COM.VN
https://tieulun.hopto.org